

خداآفرین ۱۸۱

شماره مسلسل ۱۸۱ - آبان ۱۳۹۸ / ۱۲۲ صفحه

مدیر مسئول ، سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جگ (سوی تورک)

خبرنگاران : علی محمد نیا و فرید ستاری قر

زمینه مجله:

فرهنگی؛ مسایل اجتماعی؛ معلومات عمومی؛ طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی؛ تحلیلی؛ خبری؛ اطلاع رسانی؛ پژوهشی

گستره توزیع: آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛ و تهران

آدرس چاپخانه: تهران چهار راه خانقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارسباران/پ ۳

نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم واحد ۵

تلفن: ۰۸۴-۶۶۴۹۳۰۸۴- فاکس: ۰۸۹۵-۶۶۴۶۰۸۹۵ / 09192281916

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت **word** به ایمیل یا آدرس ماهنامه به

زبانهای ترکی و فارسی جهت معرفی آثار دو نسخه همراه با

توضیح مناسب ارسال نمایید.

اشتراک ماهنامه: یک سال ۲۵۰۰۰۰ و شش ماه ۱۵۰۰۰۰ هزار تومان

به شماره کارت بانک تجارت ۶۲۷۳۵۳۳۰۱۰۳۸۸۷۰۷ به نام

حسین شرقی دره جگ واریز نمایید.

KHUDAFARIN

Cultural and social monthly magazin managing Director

concessioner and chief Editor: Dr. HÜSEYN

(ŞHARQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK

ایچینده کیلر:

- ۲- تورک تاریخیندن بیلگیلر ، مئته جان کیم دیر-----
- ۴- آذربایجان لغتچیلیک تاریخینه بیر باخیش-----
- ۱۳- عمادالدین نسیمی تاریخین گیزلی سیماسی-----
- ۱۶- عراق تورکمان تاریخینه و دیالکتیکه بیر باخیش-----
- ۳۱- بیلگه لیگین چاغداش اورنگی حمید نیطقی-----
- ۳۸- شهریار میلی بیرلیک و همرایلگین شاعیری کیمی-----
- ۴۱- میرزه علی اکبرین فخریه سی-----
- ۵۰- نادرشاه کتابه سی-----
- ۵۲- دونیانی سوز اداره انذیر-----
- ۶۷- جلیل منممد فلی زاده یارادیجیلیغیندا اثرمنی مسئله سی-----
- ۷۰- زبان ترکی در زمان قاجار-----
- ۷۵- زلیم خان یارادیجیلیغیندا تور اسلام اخلاقی-----
- ۷۹- اویکولر - حکایه لر-----
- ۱۱۶- شعریمیز - شاعریمیز-----

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi

Təsisçi və Baş Redaktor: Dr. HÜSEYN

(ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK

say 181-EKİM 2019, Tehran

tiraj: 5000

[https:// telegram.me/xudafarin](https://telegram.me/xudafarin)

khudafarin@yahoo.com

WWW.KHUDAFARIN.IR

تورک تاریخیندن بیلگیلر : مئته حان کیمدیر؟

Türk tarixindən bilgiler METE HAN KİMDİR?

Sorumlu müdür : Dr. Hüseyin Şərqidərəcəcək Soytürk

مدیر مسئول : دکتر حسین شرقی دره جک سوی تورک

اولان مئته حان اوگی آناسینین اویونلاری سونوجوندا یوزهییلر طرفیندان رهین آلینمیشدیر.

مئته حانین یوزهییلر **Yuezhi'ler** سیغیندیغینی دوشونن و دوروما قیزان تئومان هئمن یوزهی'لر ساواش اعلان ائدیپ مئته حانی اؤلدورتمک ایسته میشدیر. مئته حان، باباسی تئومان یوزهی توپراقلارینا گیرمه دن قاجاراق قورتولموشدور. بو باشاریسی و یوزهی'لرین مغلوب ائدیلمه سیندن دولایی باباسی تئومان، مئته حانا اون بین کیشیلیک بیر اوردو وئرمیشدیر. مئته حان بو اوردو ایله اؤنجه لیکله اوگی آناسینی و قارداش لرینی، سونرا دا باباسینی اؤلدوره رک میلاددان اونجه ۲۰۹ ایلینده قاغان (خاقان) اولموشدور.

چاوش اوخو آدی وئریلن ایسلیقلی اوخون موجیدینین مئته حان اولدوغو قبول ائدیلمیر. چین قاینقلارینا گؤره اگر اوخونو بیر یؤنه یؤنلدیرسه امرینده کی عسکرلرین هئپسی او هدفه اوخ آتاردی. بیر گون اوخونو ائن سئودییی آتینا چئویردی و عسکرلریندن بعضیلری تردود ائتدی. مئته حان بونون اوزرینه اوخونو سیرایلا تردود ائندلرین اوزرینه چئویردی و تردود ائدن عسکرلرین هامیسی آتیلان اوخلارلا اؤلدورولدو. بؤیلجه کیچکلوکدن بری اوینادیغی اوخونو هدف چئویرمه اویونو امیرلرینین تارتیشیلمازلیغینی دا پئرچینله دی. و بیر گون اوخونو آوا چیخان باباسینین اوزرینه چئویردییینده عسکرلریندن هیچبیری تردود ائتمه دی.

مئته حان گونوموز اوردولارینین تئملرینی آتدی. اوردوسوندا اونباشی، یوزباشی، مینباشی، تومن باشی کیمی روتبه لر قوللاندی.

مئته حان اؤنجه هونلاردان توپراق ایستین دوغو قونشولاری دونگهو **Donghu** اوزرینه یورودو و اونلاری آغیر بیر یئنیلگییه اوغراتدی. یاپیلان آنلاشmada دونگهولار سنه لیک سیغیر (مال)، آت و دئوه دن اولوشان بیر وئرگی اؤدمه یی قبول ائتدیله ر. دونگهولار میلادان اونجه ۲۰۸ ایلینده هون حاکیمیینه گیردی.

تورک، حوکومدار مئت حان (خان). مئته حان کیمدیر؟ مئته حانین بیوگرافیسی. تورک داستانلاریندا چین و هیندیستان فتح لرینده سؤز ائدیلمن اوغوز قاغان مئته خانمیدیر؟ عثمانلی تاریخچیلری طرفیندان اوغوز قاغان اولاراق آدلاندریلان مئته حان، میلادان اونجه ۲۳۴ ایلینده دونیایا گئلدی. باباسی آسیا هون ایمپراتورلوغونون قوروجوسو اولان تئومان دیر. دوغوم یئر یبیلنمه مکده دیر. وفات میلادان اونجه ۲۰۹ ایلینده تاختا گئچدییی و ۳۵ ایل بو یونجا ایمپراتورلوغونون باشیندا قالدیغی و میلادان اونجه ۱۷۴ ایلینده وفات ائتدییی بیلنمکته دیر.

آسیا هون ایمپراتورلوغونون قوروجوسو اولان تئومان، اوغلو مئته حانین یئرینه اووی اوغونو تاختا چیقارماق ایسته میشدیر. خانلیغین بیلری و مئته حان ایسه بو دوروما قارشى چیخمیشدیر. توره گئرگینجه تورک آنالاردن اولان، هاس بیر تورکون تاختا گئچمه سی گئرکمکدیدی.

تئومان، سون قاریسی اولان چینلی یئنیشى'نین مئته حانی کؤتوله مه سی یوزوندن اوگی اوغونو تاختا گئچیرمک ایستیه رک ولیهد تعیین ائتمیشدیر. بو دورومدان راحتسیز

مئته خان، سونراسیندا قوزی موغولستاندا یاشایان تونگوز کیمی خالقاری دا ایدارهسی آلتینا آلدی. میلادان اونجه ۱۶۵-۱۷۷ ایللری آراسیندا هونلارین گونئی باتیسیندا، تانری داغلاری ایله قانسو آراسیندا یاشایان یوچیلرین اوزرینه سفرلر دوزنلهدی.

میلادان اونجه ۲۰۳ دهه یوچیسی مغلوب ائتدی و اوز توپراقلارینا قاتدی.

اوردوسا حاکیم اولمایا چالیشان تاهین تورکلرینی یئندی. چین اوزرینه سورکلی سفرلر دوزنلهدی و ساری ایرماقین گونینده کی قالالاری ائگمنلییی آلتینا آلدی. بو ظفرلرله، سونرادان هونلارا بویوک گلیرلر گئتیرجک اؤنملی تجارت یوللارینین کونترولونو اله گئچیردی.

بؤلگه ده یاشایان آلتای (موغول، تونگوز و تورک وب.) قویملرینی ائگمنلییی آلتینا آراق عسکری و استراتژیک اولراق چوخ داها گوجلو بیر حالا گلدی.

میلاداند اونجه ۲۰۰ ایلینده خان حاندانی ایمپراتورو گاوزو'نون (گاو-دی) ۳۲۰.۰۰۰ کیشیلیک اوردوسونو بایدنگ (بوگونکو داتونگ، شانشی) ده پئتنگ قالاسینده قوشاتدی. گاوزو (گاو-دی) مئته ی هدیه لر گؤندره رک قوزی ایالتلرینی هونلارا بیراخما و سنه لیک وئرگی اؤدمه کیمی بوتون شرطلاری قبول ائتدی. بونون اوزرینه مئته خان ایمپراتورون قوشاتمدان چیخماسینا موساده ائتدی.

گاوزو پایتاختی چانگ'ان (بوگونکو شیان) دؤنبیلدی فقط مئته خان، گاوزو حانینین قوزی سینیرینی آرا-آرا تهدید

آذربایجان لغتچیلیک تاریخینه بیر باخیش

Azərbaycan lüğətçilik tarixinə bir baxış

لغتی ساییلان بو کیتابدا قطران تبریزی تخمینن ۳۰۰ عدد قدیم و چتین آنلاشیلان فارس منشالی سۆزون معنالارینی ایضاح ائتمیشدیر. سۆزلرین ایلك و سون حرفینه گۆره ترتیب ائدیلمیش ان قدیم آذربایجان لغتی اولان " تفاسیر " قیسمن اؤیره نیلسه ده، نشر اولونمامیشدیر. بونون دا باشلیجا سببی اثرین ایلامالاری نین گونوموزه قدر گلیب چاتمماسیدیر. بونولا یاناشی، سونراکی یوزلیکلره آید بیر چوخ فارس لغتلیرینده " تفاسیر " دن نومونه لره یئر وئرلمیشدیر کی، بو دا اونون واختیله موجود اولماسینی ثبوت ائدیر.

۱۱-جو یوز ایلیکده اسدی توسی ده ناخچیواندا "لغتنامه" (" سۆزلوک ") و یا " صحاح الفرس " (فارس دیلی نین دوزگون لغتی ") آدلی بیر سۆزلوک ترتیب ائتمیشدیر. قطران تبریزی نین " تفاسیر " ی کیمی فارس دیلی نین ایضاحلی لغتی ساییلان بو کیتابدا ۱۷۰۰ عدد فارس منشالی سۆزون ایضاحی وئرلمیشدیر. بو سۆزلر آراسیندا قطران تبریزی نین کیتابیندا ایضاحی وئرلمیش لئکسیک واحیدلر ده یئر آلمیشدیر کی، بو عامل ده مؤلیفین " تفاسیر " دن یارارلاندیغینی ثبوت ائدیر. اسدی توسی نین لغتی نین قدیم بیر نوسخه سی گونوموزه قدر گلیب چاتمیش و تهراندا یایینلانمیشدیر. ایستر قطران تبریزی نین، ایسترسه اسدی توسی نین لغتلیرینده خ یوزایلیگی سونلاریندا یاشامیش تورک اصیللی بؤیوک لغتچی ایسماعیل جؤوهری نین عرب دیلی نین ایضاحلی لغتی اولان " صحاح " اثری نین تاثیر حیسس اولونور. قید ائدک کی، تورکولوگییا علمی نین اؤندری، بایراقداری ماحمود قاشغاری دا قطران تبریزی و اسدی توسی نین چاغداشی اولموش و مشهور " دیوان الغات تورک " اثرینی قلمه آلمیشدیر. بو فاكت خ یوزایلیکده موسلمان شرقینده لغتچیلییه نه درجه ده بؤیوک اؤنم وئرلیدیگینی ثبوت ائدیر.

آکادمیک محسن ناغی سویلو

Akademik Möhsün Nağısoylu

دیچیلیک علمی نین باشلیجا ساحه لریندن بیری اولان لغتچیلیگین آذربایجاندا قدیم تاریخی و زنگین عنعنه لری واردیر. لغتله هر بیر خالقین حیات طرزى نین، عادت عنعنه لری نین، دیلین سۆز خزینه سی نین تاریخی آسپئکتدن آراشدیریلماسی باخیمیندان بؤیوک اهمیت داشییر. بری باشدان قئید ائدک کی، کلاسیک آذربایجان ادبیاتی نومونه لری دؤورون طلبینه گۆره موسلمان شرقینده ان چوخ یاییلان اوچ دیلده: عربجه، فارسجا، تورکجه یازیلدیگی کیمی، اورتا عصرلر آذربایجان لغتچیلیگی ده آدی چکیلن هر اوچ دیلی احاطه ائتمیش، بو دیلرین خصوصیتلرینی اؤزوندنه احتیوا ائتمیشدیر.

موجود قاینقلارا اساسا آذربایجان لغتچیلیگی نین ایلك نومونه سینی مشهور آذربایجان شاعیری، فارسجا مکمل "دیوان" صاحبی اولان قطران تبریزی نین (۱۰۹۱-۱۰۱۲) ۱۰۴۶-جی ایلده قلمه آلدیگی " تفاسیر " (" ایضاحلار ") اثرینی قبول ائتمک اولار. فارس دیلی نین ایلك ایضاحلی

سعدالدین موستقیمزاده ۱۱۸۲.هـ/۱۷۶۹.م- جو ایلهده " اللغات
ثلاثه " آدی ایله تورک دیلینه ترجمه ائتمیشدیر.

اولکی یوزایللیکلردن فرقلی اولاراق ۱۳ عصردن اعتبارا
آذربایجاندا تورک سۆزلرینی احاطه ائدن لغتله ده اورتایا
چیخیر. ایلك بئله لغت اصلا گونئی آذربایجانى نین خوی
شهریندن اولان و عؤمرونون چوخونو عثمانلی تورپاقلاریندا،
داها دوغروسو، کاستامونودا چوبان اوغوللاری بیلگی
ساراییندا کئچیرمیش حسام الدین حسن بین عبدالؤمن
خوی نین " تحفه الحسام " آدی اثریدیر. مشهور تورک
عالیمی ذکی ولیدی توغانین یازدیغی کیمی، حسام الدین
خوی عربجه و فارسجا فصیح (بلاغتلی) دیوان دیلینی و هر
ایکیسی نین ادبیاتینی مکمل بیلیمیش و سلجوقلار و
اغلخانیلر دؤورونده آنادولودا اینکیشاف ائدن اسلام مدنیتینی
کاستامونودا لایقینجه تمثیل ائتمیشدیر. قتید ائدک کی،
خوی نین " تحفه الحسام " اثری آذربایجان لغتچیلیگی
تاریخینده نظمله قلمه آیینمیش ایلك فارسجا-تورکجه
سۆزلوک حساب ائدیلیلر (۳، ۲۰). قتید ائدیم کی، یاخین
شرقده ایلك منظوم لغت ابو نصر فراهی (بدرالدین مسعود
بن ابی بکر) نین ۱۲۲۰-جی ایلهده تاماملادیغی " نصاب
الصیبان " (" اوشاقلار اوچون اساس ") آدی کیتابیدیر (۳،
۱۴-۱۵). عربجه-فارسجا بو منظوم سۆزلوک یازیلدیغی
دؤوردن باشلاپ اراق یاخین شرقده گئیش یا بیلیمیش و اونا
چوخلو نذیره لر یازیلیمیشدیر. حسام الدین خوی ده
چاغداشی ابو نصر فراهی نین لغتینه نذیره اولاراق " نصیب
الفیتیان " (" گنجلرین قیسمتی ") آدی عربجه-فارسجا
بیر منظوم سۆزلوک ترتیب ائتمیشدیر.

حسام الدین خوی نین " تحفه حسام " اثرینه گلینجه،
اؤنجه قتید ائدیم کی، مؤلیفین بو اثری تکجه آذربایجاندا
دئیل، بوتؤولوکده یاخین شرقده ایلك منظوم فارسجا-
تورکجه لغتدیر (۳، ۲۰). ۲۰ بابدان عیبارت اولان بو دیرلی
لغتده کی بیتلرین سایى موختلیفدیر: ان آز ۶ بیت، ان چوخ
۳۲ بیت. بیتلرین عمومی سایى ۳۰۲-یه برابر دیر. لغت
آشاغیداکی بیتلرله باشلا ییر:

خدا - تانری، توانگر معنیسی باى،

قاشغارلی نین بنزرسیز دیل عابیده سی اولان بو اثری
آذربایجاندا سوؤتلر بیلگی دؤنمینده آذربایجان تورکجه
سینه ترجمه اولونسا دا، نشر ائدیلمه میش و بونا گؤره ده
اؤلکه میزده اوزون مودت عرضینده لغتین بئسیم آتالای
طرفیندن تورکجه یه ائدیلمیش ترجمه سیندن ایستیفاده
اولونموشدور.

۲۰۰۶-جی ایلهده قاشغارلی نین آدی چکیلن اثری رامیز
عسکرین ترجمه سینده باکیدا نشر اولونموشدور (۸).

آذربایجان مؤلیفلری نین قلمیندن چیخمیش کلاسیک
لغتلدن بیری ده دؤورونون مشهور عالیملریندن بیری کیمی
تانیان هوبئیش طیفلیسی نین (و.۱۲۰۳) ۱۱۵۳-جو ایلهده
تاماملادیغی " قانون الادب " آدی اثریدیر. عربجه-فارسجا
لغت اولان " قانون الادب " کیتابیندا مؤلیف ۴۸ قایناقدان
ایستیفاده ائتمیشدیر کی، اونلارین آراسیندا تورک اصللی
فیلسوف و عالیم جارالله زمخشری نین (۱۰۷۴-۱۱۴۳) عرب
دیلینده یازدیغی " مقدمه الادب " اثری خصوصیه
سئچیلیر. قطران تبریزی نین سۆزلوگوندن فرقلی اولاراق
طیفلیسی نین بو لغتی نین چوخلو سایدا الیازمالاری
مؤوجوددور کی، اونلاردان دا ان قدیمی مؤلیفین ساغلیغیندا
حاضر لانیمیش ۱۱۵۳-جو ایل تاریخلی قییمتلی بیر نوسخه
دیر (ایستانبول سلمانیه کیتابخاناسی، محمت حافظ افندی،
ن. ۴۳۴). طیفلیسی نین " قانون الادب " اثری بیر نچجه
الیازما اساسیندا ایراندا نشر اولونموشدور (باخ: ۴۲). قتید
ائدیم کی، طیفلیسی نین بو اثرینی عثمانلی مؤلیفی

حسام الدين خويى عىنى زاماندا ياخىن شىرقده گىنىش يايلىمىش منشاتا (اىنشا، مکتوبلار) آيد فارسجا و عربجه ايكى اثر ده يازمىشدير. قايناكلاردا خويى نىن فارسجا ديوان صاحيبي اولماسينا داير معلوماتلار وئريلمه سینه باخمایارق، مؤلفين بو اثرى گونوموزه قدر گليب چاتمامىشدير. خويى نىن الده اولان فارسجا شعيرلى سادجه بير نئچه قسىده و رباعيدن عىبارتدير.

حسام الدين خويى نىن اساس اثرى اولان " تحفه حسام " لغتى اورتاچاغدا گىنىش يايلىلاراق بۇيوك شؤهرت قازانمىش و اونا نذيره اولاراق بير نئچه سؤزلوك يازمىشدير. همين نذيره لردن ان مشهورو عوئمانلى شاعىرى و عاليمى اىبراهيم بن خدايداد شاهيدى مؤلولى نىن ۱۵۱۴-جو ايلده يازديغى " تحفه شاهيدى " آدلى توركجه-فارسجا منظوم لغتيدير. شاهيدى لغتى نىن اؤن سؤزونده بو كىتابين " تحفه حسام " آ يازمىش بير نذيره اولدوغونو بئله ديله گتيرير:

او كودوم اولان تحفه حسامى
معطر اولدى آينىلا جان مشامى.
خدا شاد ائيله يه روحون حسامين
وئره جنتده اعلاسين مقامين
گتوردى نظمه بونجا درى مكنون
سليس و شوخ، رنگاميز و مووزون
جهاندا ياكدى بير شعى-منور
كى سؤنمز حشره ده ك نفعين گؤرنلر
ديلرديم كى يازام بير خوشجا نامه
نذيره اولان اول تحفه حسامه.

حسام الدين خويىيه بۇيوك احتيرام بسله ين شاهيدى بو سببله اؤز اوغلونا حسام الدين آدينى قويموشدور. شاهيدى نىن اوغلو حسام الدين شاهيديزاده ده " تحفه حسامى " آدلى كيچيك جملى فارسجا توركجه بير منظوم لغت ترتيب ائتمىشدير. قئيد ائديم كى، بو لغتده قرامماتيكا قايدالارى نىن ايضاحينا داها چوخ يئر آيريلمىشدير.

ايشه بويروق ائديجى - كارفرماى.
ستاره - ييلدوز - او خورشيد - گونش،
زمين - يئر، آسمان - گوگ، ماهدور آى.
تير - بالتا، كيليج - شمشير-او-تير - اوک،
سپر - قالخان، كمين - بوسو، كمان - ياي.
شوش - اؤيكن، قوردئ - بؤيرك، دست الدور،
زبان - ديل، دل - كؤنول، سر - باش، آياق - پاي.
اؤرنكدن ده گؤرونديوو كيمى، حسام الدين خويى ساده بير شعير دىلى ايله اؤنجه اساسا فارسجا سؤزلى قئيد ائتميش، سونرا ايسه اونلارين توركجه قارشىليقلاريني وئرمىشدير. لغتين نظمله اولماسينا گلينجه، بو، مؤلفين سويداشلارينا، خصوصيله ده اوشاقلارا و گنجلره آسان بير يوللا فارس دىلىنى اؤيرتمگى قارشىسينا بير مقصد اولاراق قويماسيندان ايره لى گلير.

قيد ائديم كى، ديگر قديم منظوم لغتلرده اولدوغو كيمى، حسام الدين خويى نىن آدى چكىلن اثرينده ده اليفا سيستمينه عمل ائدىلمه مىشدير. لغتده يئر آلان توركجه سؤزلره گلينجه، اونلارين چوخو نيطق حيصه لرينه گؤره فئيللردن عىبارتدير. بورادا ايسيم، صيفت، ساي و عوضليكلره آيد نومونه لر ده وئريلمىشدير. لغتده كى توركجه سؤزلر سىراسيندا اينسان و قوهوملوقلا باغلى سؤزلر، موختليف اشيا آدلارى، فلورا و فاونا عالمينه آيد لئكسيك واحيدلر داها چوخدور. لغتده يئر آلان بير چوخ سؤزلر موعاصير آذربايجان دىلى باخيميندان آرخايك سعجىيه داشيبيير. مثلن: آييتماك (سؤيله مك)، آلپ (ايگيد)، ايسيرماك (ديشله مك)، اوتاجى (حكيم)، سين (قبير)، توتوق (پرده)، اوچماك (جنت) و س. لغتده سؤزلره ياناشى، بير چوخ دئيم و ساده جوملارين ايشلنمه سى ده ديقتى چكىر. ماراقليدير كى، حسام الدين خويى آدى چكىلن ديرلى لغتينده ايستر فارس دىلىنه، ايستر ده آذربايجان تورك دىلىنه مخصوص بير سيرا آتالار سؤزلىرى ده ايشلتمىشدير. مثلن: هر كى جويد يابد - ايسته ين بولا؛ هر كى با گل ستيزد، عاقبت بئچيند خار - كيم گوله ايريشورسه، سونوجى ديكن دره دى.

هیندوشاه ناخچیوانی بو لغتینده فارس دیلچیلیگی تاریخینده ایلك دفعه اولراق فارس دیلی نین مورفولوژی قایدالاری نین، خصوصیه ده فعل بحث نین علمی بیر شکیلده ایضاحینی دا وئرمیشدیر. قئید ائدک کی، لغتین بو بؤلومو عرب دیلینده دیر. عومومیتله، اثر اوچ بؤلومدن عبارتدیر:

۱. عربجه مقدمه؛

۲. فارسجا-تورکجه لغت؛

۳. فارس دیلی نین قرامماتیکاسی (عرب دیلینده).

تورک لئکسیکوقرافیا تاریخی نین اؤیره نیلمه سینده، فارس و تورک دیللی نین سؤز وارلیغی نین ۱۴-۱۳ عصرلرده کی عومومی منظره سی نین اؤیره نیلمه سینده بو اثر عوضسیز دیل تاریخی قایناغیدیر. "الصحاح العجمیه" حاقیندا ایندییه ده ک بیر نئچه مقاله یازیلیمیش (۲؛۴؛۵؛) و لغتین متنی ایلك دفعه ناقیض بیر الیازماسی اساسیندا آذربایجان عالیمی غلامحسین بیگدیلی طرفیندن ۱۹۸۳-جو ایلده تهراندا نشر اولونموشدور (۷). آذربایجان عالیملریندن جمعیله صادیقووا و طیبه علسگرووا ایسه ۱۹۹۳-جو ایلده "الصحاح" العجمیه " نین اوچ قدیم الیازما نوسخه سی اساسیندا علمی-تنقیدی متینی نشره حاضیرلامیشلار (۱). بو موکمل نشرده مؤلیفلرین ه. ناخچیوانی و اونون حیاتی، علمی-بدیعی یارادیجیلیغی حاقیندا ییغجام و دیرلی معلوماتلاری اؤزوندە احتیوا ائدن گیریش مقاله سی ده یئر آلمیشدیر.

فارسجا-آذربایجان تورکجه سینده نثرله یازیلیمیش ایلك لغت ساییلان "الصحاح العجمیه" اثرینده سؤزلرین عومومی سایى ۵۰۰۰-دن چوخدور کی، اونلارین سیراسیندا تورکجه سؤزلرین چکیسی داها آرتیق دیر. ۱۲۸۰-۱۳۰۰-جو ایللر آراسیندا ترتیب اولونموش بو دیرلی لغتین ان باشلیجا اؤزللیکلریندن بیرى بورادا عرب دیلینده اولان قرامماتیک اوچترکده فارس دیلی نین مورفولوژی قایدالاری نین، خصوصیه ده فعللرین ییغجام بیر شکیلده و علمی سیستم حالیندا آچیقلاناماسیدیر. بوتؤولوکده اثر اساسا فارسجا-

"تحفه شاهیدی" لغتیندن وئردیگیمیز نومونه لرله باغلی اونو دا قئید ائدیم کی، شاهیدی نین بو میصراعلاری او دؤورون ایستر عثمانلی اوخوجوسو، ایستر سه ده آذربایجان اوخوجوسو اوچون عینی جور آنلاشیلان بیر دیلده قلمه آلینمیشدیر. نئجه کی، یونوس امره نین، قاضی بورهان الدی نین، عمادالدین نسیمی نین، محمد فضولی نین و دیگر سؤز اوستالاری نین دیلی چاغداش تورکیه و آذربایجان اوخوجوسو و آراشدیرجیلاری اوچون عینی سوییه ده دوغما و سئویلدیر.

بو مسله یه دیقت یئتیرن مشهور تورک عالیمی آگاه سیرری لئوئند یازیر: "تورکیه تورکجه سینی آذربایجان تورکجه سی ایله، ایلك دئویرلئرده کئسین اولاراک آیرماغا اولاناک یوکتور. هئر ایکی کول آراسیندا بوگون گؤرولئن آیریملار، ایلك دئویرلئردی پئک بئلیرلی دئغیلدی. اورتاک اؤزللیکلئرین چوغو زامانلا تورکیه تورکجه سینده کایب اولموش، بونا کارشیلک آذربایجان تورکجه سینده داها بئلیرلی بیر حال آلمیشتیر" (۹، ص. ۹۳). لئوئندین بو سؤزلرینه علاوه اولراق قئید ائتمک ایسته بیرم کی، بو ایکی دیل آراسیندا یاخینلیق ۱۹ یوز ایللیگین سونو و ۲۰ یوز ایللیگین اوللرینده یئنیندین گوجلو بیر شکیلده داوام ائتمیشدیر. مثلا، او دؤورون آذربایجان اوخوجوسو و ضیالیلاری نامیق کامالین، رضا توفیقین، توفیق فیکرتین و دیگرلری نین اثرلرینی اؤز شاعیر و یازارلاری سانمیش و اونلاری آسانلیقلا اوخویوب سئوه رک تاثیرلندیکلری کیمی، تورکیه ضیالیلاری دا آذربایجاندا نشر اولونان "فویوضات" و "موللا نصر الدین" درگیلرینی، آذربایجان شاعیر و یازچیلاریندان علی بی حسینزاده نین، حسین جاویدین، محمد هادی نین و دیگرلری نین اثرلرینه بؤیوک احتیرام و سئوگی بسله میشلر.

۱۳-۱۴ یوزلیکلرده یاشامیش هیندوشاه بن سنجر ناخچیوانی نین تخمینن ۱۲۸۰-۱۳۰۰-جو ایللر آراسیندا قلمه آلدیغی "الصحاح العجمیه" ("فارسجانین دوزگون سؤزلوگو") آدلی دیرلی اثری کلاسیک آذربایجان لغتلری سیراسیندا اؤزل بیر یئر توتور.

تورکجه لغتی و فارس دیلی نین قرامماتیک قایدالارینی احتیوا ائدیر.

ه. ناخچیوانی فارس منشالی سؤزلری آدلار و فعللره آیراراق اونلارین اساس خصوصیتلرینی ایضاح ائتمیشدیر. ۲۱ باب و ۳۹۳ فصیلدن عیبارت اولان اثرده فارسجا سؤزلر سونونجو حرفلر اوزره الیفا سیستمی ایله ترتیب اولونموشدور.

ه. ناخچیوانی نین " الصحاح العجمیه " لغتی ایکی باخیمدان خصوصیه بؤیوک اهمیت داشیییر. بیرنجیسی، اثر یاخین شرقده، بوتؤولوکده لغتچیلیک تاریخی و عنعنه لری نین، کلاسیک لغتلرین ترتیب پرینسیپلری نین اؤیره نیلمه سی باخیمیندان عوضیز دیرلی قاینقدیر. ایکینجیسی ایسه ه. ناخچیوانی نین بو لغتی ایستر فارس لئکسیکولوگیاسی نین، ایستره ده آذربایجان-تورک لئکسیکولوگیاسی نین تاریخی آسپنکتدن اؤیره نیلمه سی اوچون دیرلی معلوماتلاری اؤزوندی احتیوا ائدن اهمیتلی بیر اثر دیر. بنله کی، بورادا هم موعاصیر فارس دیلی، هم ده چاغداش آذربایجان دیلی اوچون آرخایک سعجییه داشییان بیر سیرا سؤزلر، ائله ده دؤورون ائتئوقرافیک منظره سینی اؤزوندی داشییان بیر سیرا لئکسئملر یئر آلمیشدیر. لغتده کی موعاصیر آذربایجان دیلی اوچون آرخایک سعجییه داشییان سؤزلر سیراسیندا آشاغیداکیلاری قئید ائتمک اولار: آغ (تور)، آی آغیلی (ایین دایروی شکلی)، دمرن (اوخ اوجو)، دینله مک (ساکیتلشمک)، اکشی، (تورش)، اکشیمک (تورشوماق)، گدیک (نقصان، زده، دئشیک)، اومک (تلمک)، ایرلایجی (مغنی، خواننده)، ایسیرماق (دیشله مک)، قیلاروز (بلدچی)، قیرغیل (اورتا یاشلی کیشی)، سوجی (شراب)، توغانجی (قوش اووچوسو)، توره (قایدا-قانون)، اولاشماق (چاتماق، یئتیشمک)، اویز (آغچاقاناد)، یئلک (تلمک)، ییلدیرماق (پاریلداق) و س. قئید ائدک کی، بو سؤزلرین چوخو اورتا عصرلره آید آذربایجان تورک یازیلی آبیده لری نین دیلی اوچون ده ایشلک لئکسیک واحیدلردیر.

لغتده ایشلنن ائتئوقرافیک سعجییه لی و خالق دیلیندن گلن آیری-آیری سؤزلر ده دیقتی چکیر. مثلن، ه. ناخچیوانی

فارس دیلینده اولان " آبتن " (حامیله) سؤزونون تورکجه قارشیلیغینی " یوکلو " شکیلده وئرمیشدیر. معلوم اولدوغو کیمی، بو سؤز حاضیردا دا خالق دانیشیق دیلینده بو آنلامدا ایشلنمکده دیر. ائتئوقرافیک سعجیه داشییان سؤزلر سیراسیندا ایسه " شاندان " (داراق قابی) سؤزونون قارشیلیغی اولان " تارقلیق " ، قدیم فارس سؤزو اولان " سور " (ایاققابی) لئکسئمی نین تورکجه یه ترجمه سی نین " ایپله قیلدان اولان باشماق " کیمی وئریلمه سینی قئید ائتمک اولار.

لغتده دیقتچه کی جی مقاملاردان بیر ده ه. ناخچیوانی نین آیری-آیری فارس سؤزلری نین تورکجه قارشیلیغینی ایضاحلارلا، بعضا ده آیریجا جومله شکلینده وئرمه سیدیر. بو قیلدن اولان سؤزلر سیراسیندا آشاغیداکیلاری قئید ائتمک اولار: " افستا - بیر کلمه دیر کی، مورکبدیر. " افسدن " کی " عجب " معناسیندا دیر و " ستادن " کی، اؤگمکدیر، یعنی " عجب اؤگمک " . " پازهر-بیر تاش کی، آینلا آغو (زهر - م.ن.) دفع ائدرلر. " خشفشار " - بیر قوشدور کی، سودا اولار و قارا رنگی. فرسنگ - اون ایکی بین آدیمدیر. خارا - قاتی قارا تاش؛ خاور - گون باتاسی، گون توغانا دا دئرلر، اما اول اصحدیر (دوزگوندور م.ن.). نهاری - آزاجیق تام کی، صباح یئنیر.

بو نومونه لر ۱۴عصر آذربایجان-تورک نثر دیلی نین، خصوصیه، ده علمی اوسلوبیاتی نین آراشدیریلماسی، باخیمیندان دا اهمیتلیدیر. اونو دا قئید ائدک کی، بیرنجی نومونه ده وئرین مورکب قورولوشلو فارس سؤزو آرخایک سعجییه داشیییر: اونا موعاصیر فارس دیلی نین ایضاحلی لغتلرینده راست گلمیریک. یئری گلمیشکن اونو دا قئید ائدک کی، لغتده کی بو قیلدن اولان ایضاحلار ه. ناخچیوانی نین آدی چکیلن اثرینده ایضاحلی لغتله آید خصوصیتلرین ده یئر آلدیغینی ثبوت ائدیر.

لغتده بعضی مرکب قورولوشلو فارس منشالی سؤزلرین قارشیلیغی اولاراق اونلارین تورکجه یه حرفی ترجمه شکیلده وئریلمه سی حاللاری دا دیقتی چکیر. فیکریمیزجه،

الله "آدلی سۆزلوکلرینده ناخچیوانی نین آدی چکیلن
اثریندن یئترینجه فایدالانمیشلار.

هیندوشاه ناخچیوانی نین عرب دیلینده ترتیب ائتدیگی "
مأورد العرب " (" عربین یئری و کؤکو ") آدلی
آنتولوگییاسی، فارسجا یازدیغی " تجارب السلف ("سلفلرین
تجروبه لری ") آدلی تاریخه دایر اثری و فارسجا بیر نئچه
شعیری ده گونوموزه قدر گلیب چاتمیشدیر.

هیندوشاه ناخچیوانی نین اوغلو، مشهور تاریخچی
شمسددین مهممد ایبن هیندوشاه ناخچیوانی ده لغتچیلیکله
مشغول اولاراق ۱۳۱۷/۷۲۷-۱۳۲۸/۷۲۸-جی ایللرده "
صاح الفرس " " فارسجانین دوزگون سۆزلوگو " آدلی اثر
یازمیشدیر. ۲۳۰۰ عدد فارس منشالی سۆزون ایضاحی
وئرلمیش بو لغت ده ۱۵۰ نفره یاخین فارسدیلی شاعیرین
اثرلریندن ایستیفاده اولونموشدور کی، اونلار سیراسیندا
مؤلفین هموطنلری اولان آذربایجان شاعیرلری نین قلمیندن
چیخمیش پوئزییا اؤرنکلری ده واردیر.

محمد ناخچیوا نین بو دیرلی لغتی ۱۹۶۶/۱۳۴۴-جی ایلده
تهراندا نشر اولونموشدور (۶).

۱۳-جو یوز ایللیگین دیرلی سۆزلوکلریندن بیرى ده سید
احمد جمالددین ایبن موهنناین " هیلیتول-اینسان و
هلبیتول-ایسان " (" اینسانین بزرگی و دیلین مئیدانی ")
آدلی اثریدیر. لغت مؤوجود عنعنه یه گؤره عرب دیلینده
یازیلما سینا باخمایاراق، اونون اساس آراشدیرما اوبیئکتی
قدیم آذربایجان تورکجه سی، اونون سۆزلوگو و قرامماتیک
اؤزللیکلریدیر. لغتده یئر آلمیش تورکجه سۆز و دئیملرین
چوخو موعاصیر آذربایجان ادبی دیلینده و اونون دیالکت و
شیوه لرینده ایشله نیلمکده دیر. داها چوخ " ایبن موهننا
لغتی " آدی ایله تانینان بو قییمتلی کیتابدا دؤورون تورکجه
سی ایله یاناشی، یازیلدیغی چاغین مدنیتی، علمی،
دؤولتچیلیگی و اینسانلارین گونده لیک حیاتی ایله باغلی
دیرلی بیلیکلر ده یئر آلمیشدیر. لغت ایلك دفعه ۱۹۰۰-جو
ایلده تانینمیش روس تورکولوگو پلاتون مئلیورانسکی
طرفیندن " عرب فیلولوقو تورک دیلی حاقیندا " آدی ایله
چاپ اولونموشدور. مئلیورانسکی نین فیکرینجه، آنونیم

آشاغیداکی تورک منشالی سۆزلری ه.ناخچیوانی فارسجادان
حرفی ترجمه شکلینده دیلیمیزه چئویره رک اؤزو یاراتمیش
و ایلك دفعه آدی چکیلن لغتینده ایشلتمیشدیر:

بارکش - یوک چکیجی؛ بدکیش - یاراماز دینلو؛ چهارپا -
کؤنول قاپیجی؛ دیلروبا - دؤرت آیاقلو؛ خارکش - توبراق
چکرک؛ جامه شوی -تون یویوجو؛ مرده شوی - اؤلو
یویوجی و س.

بوتون بو اؤرنکلر، ائلجه ده مقاله نین حجمینه گؤره لغتین
قئید ائتمه دیگیمیز دیگر کئیفیتلری اونون، حقیقتن ده،
آذربایجان لغتچیلیک تاریخی، ادبی دیلی تاریخی اوچون نه
درجه ده دیرلی بیر قایناق اولدوغونو آچیق-آشکار بیر
شکیلده ثبوت ائدیر.

لغتده بعضی فارس سۆز بیرلشمه لری نین تورکجه یه
قارشیلیغی اولاراق سۆز بیرلشمه سی شکلینده وئرلمه سی
حاللارینا دا راست گلیریک. مثلن: تیر کئشتی - گمی اوقی،
چوب دستی -ال آغاجی و س.

ه.ناخچیوانی نادیر حاللاردا بعضی فارس سۆزلری نین
قارشیلیغینی وئرکن اونلارین آنا دیلینده مجازی معنادا
ایشلنن واریانتلارینی دا ایشلتمیشدیر. مثلن: چاپلوسی
(یالتاقلیق) - دیلکوجیلیک، چیرئگی - یوزسوزلوک و س.
قئید ائدک کی، بو سۆزلردن بیرینجیسی - دیلکوجیلیک
موعاصیر دیلیمیزده تولکولوک شکلینده، دیگرى ایسه
عابیرسیزلیق، حیا یسلیق واریانتیندا ایشله نیر.

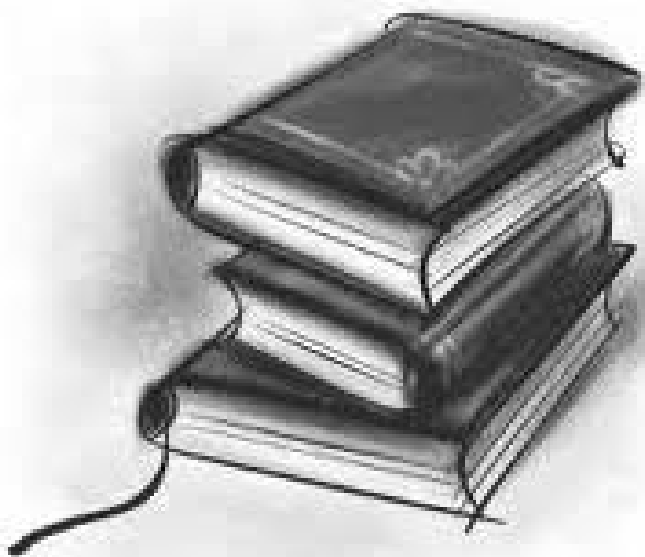
هیندوشاه ناخچیوانی نین لغتده فارسجا سۆزلر نیطق
حیصه سی اولاراق آدلارا و فعللره بؤلونموش، سونرا ایسه
اونلارین تورکجه قارشیلیقلاری وئرلمیشدیر. فارسجا سۆزلر
سونونجو حرفلر اوزره دوزوله رک بابلارا بؤلونموشدور.
بابلارداکی سۆزلر ده ایلك حرفلر اوزره الیفا سیراسیندا
فصیللره آیرلمیشدیر. اثر ۲۱ باب و ۳۹۳ فصیل اوزره ترتیب
اولونموشدور. هیندوشاه ناخچیوانی نین بو دیرلی لغتی ۱۶-
۱۵ یوزایللیکلرده اورتایا چیخان چوخلو فارسجا-تورکجه
سۆزلوکلره اؤزونون بؤیوک تاثیرینی گؤستمیشدیر. مثلا:
قاراحیصاری " شامل اللغت " ، خطیب رستم مؤولوی "
وسيله المقاصد " ، نعمت الله بن احمد رومی " لغت نعمت

خالق دانیشیق دیلیندن، هم ده موختلیف یازیلی قاینقلاردان یارارلانمیشدیر.

سۆزلوکده یئر آلان تورکجه سۆزلر سئمانتیک معنا قروپلاری شکلینده ۲۴ بۆلومه آیریلیمیشدیر. بو بۆلوملر آراسیندا بدنده کی اعضالار، خسته لیکلر و درمانلار، یئمک و ایچه جکلر خصوصیه بۆیوک مارق دوغورور.

لغتین موختلیف الیازما نوسخه لرینده یئر آلان سۆزلرین عومومی سایى ۱۷۰۰-۱۹۲۰ جیواریندادیر.

بن موهنناین بو دیرلی لغتینی ۲۰۰۸-جی ایلده مشهور آذربایجان عالیمی، آکادئمیک توفیق حاجیو آذربایجان دیلینه ترجمه ائتمیش و نشره حاضیرلامیشدیر. مترجم لغتین آذربایجان تورکچه سینه ترجمه سینده پ.مئلیورانسکی نین نشره حاضیرلادیغی کیتابی اساس

گۆتورمکله یاناشی، ع.باتتالین نشریندن ده یارارلانمیشدیر. بو لغتین آذربایجان دیلینه ترجمه سینده کی تورکجه سۆزلرین عومومی سایى ۲۸۳۹-ه برابر دیر. قئید ائدیم کی، ت. حاجیئو بو دیرلی ترجمه سینه بۆیوک بیر اؤن سۆز، ائلجه ده قئید و شرحلر ده یازمیشدیر.

تانیمنیش تورکیه عالیمی نیهات سامی بانارلی " رسیملی تورک ادبیاتی تاریخی " کیتابیندا بوتون تورک دونیاسی نین بۆیوک شاعیری فوضولی حاقینداکی بیلگیلرینده اونا آید

مؤلیفین قلمیندن چیخمیش بو اثر ۱۳-جو یوزایللیگین اورتالاریندا هولاکیلر زامانیندا ایرانین شیمالغرب طرفینده - گونئی آذربایجانین اورمییه بۆلگه سینده یازیلیمیشدیر. عالیم بو فیکرینی اونونلا اساسلان دیریر کی، بو کیتاب سۆزلوک اوچ دیلی: تورکجه نی، موغولجانی و فارسجانی احتیوا ائدیر.

چونکی او زامانلار یئرلی اینسانلار و اوردونون موغولجانی بیر قیسمی تورکجه، ائلخانلر موغولجا و اهالی نین بۆیوک بیر قیسمی ده فارسجا دانیشمیشلار. لغته بۆیوک دیر وئرن مئلیورانسکی یازیر: بورادا سسلرین مخرجی حاقیندا وئریلن بیلگیلر بو گون آوروپا دیلچیلیگی نین لابوراتوریا تجربوه سینه اساسلانان نظری تدقیقاتلاری قدر موکملمدیر " (۱).

عالیم بونو دا علاوه ائدیر کی، عومومیتله، ۱۳-۱۴ یوز ایلیکلرین شرق و تورک دیلچیلیک علمی ۱۹ - جو یوزایللیکده آوروپادا اورتایا چیخان تاریخی موقایسه لی دیلچیلیکدن هئچ ده گئری قالمیر " (۱، ۸).

بن مهنا لغتینی ۱۹۳۴-جو ایلده تورکیه ده (استانبولدا) نشر ائتدیرن عبدالله باتتال دا بو قناعتده دیر کی، کیتابداکی کلیمه لرین اساسیندا اسکی آذربایجان تورکجه سی دایانیر.

اوچ بۆلومدن عیبارت اولان سۆزلوکده اؤنجه فارس دیلی، سونرا تورک دیلی و ان سوندا موغول دیلی ایله باغلی دیرلی معلوماتلار وئریلیر.

لغت اوچ بۆلوم اوزره قورولموشدور. بیرینجی بۆلوم عربجه-فارسجا سۆزلوکدن عیبارت دیر. سونراکی ایکی بۆلوم ایسه عربجه-فارسجا سۆزلوک و عربجه-موغولجا

سۆزلوکدور. بو بۆلوملرین ده هر بیر ایکی یاریمبۆلومدن تشکیل اولونموشدور. بیرینجی یاریمبۆلومده آدی چکیلن اوچ دیلین فونئتیک، مورفولوژی و لئکسیکولوژی اؤزللیکلری ایضاح اولونور. ایکینجی یاریمبۆلومده ایسه بو دیللره آید سۆزلرین عربجه یه ترجمه سی وئریلیر.

بن موهنناین بیلدیردیگی کیمی، او، بو کیتابی آدی چکیلن دیللری اؤیرنمک ایستینلرین آرزوسو ایله قلمه آلمیشدیر. موللیف اونو دا قئید ائدیر کی، کیتابی یازارکن هم

یوخاریدا آدینی چکدیگیمیز
 گۆرکملی آذربایجان عالیمی هوئییش
 طیفلیسی نین یوخو یوزومو کیتابی
 اولان " کامله التعبير " اثرینی
 ۱۵۴۸-جو ایله تورکجه یه چئویرن
 خیزر بوزیجی نین " کومله التعبير "
 آدلی ترجمه سینی ده موین معنادا
 عربجه-تورکجه-فارسجا سۆزلوک
 کیمی دیرلندیرمک اولار. بئله کی،
 بوزیجی نین ترجمه سینده ۱۷۸۰-ه
 یاخین تورک منشالی سۆزون عربجه و
 فارسجا قارشیلیقاری دا وئرلمیشدیر.

اندیلن فارسجا-تورکجه بیر منظوم لغتدن ده بحث ائدیر.
 بانارلی نین یازدیغینا گۆره، فوضولی نین بو منظوم لغتی
 پاکستانین لاهور شهریند کی پنجاب اونیوئرسیتتی
 کیتابخاناسینداکی الیازما توپلوسوندا یئر آلمیشدیر. بانارلی
 تورک عالیمی فاحیر ایزه ایستینادن فوضولی نین منظوم
 سۆزلوگوندن بو بیتلری اؤرنک اولاراق وئیر:

یئر- زمین، گۆگ-آسمان، گون-آفتاب- و آی-ماه،
 روز-گوندوز، گئجه-شب، ییلدیز-ستاره، سۆز-سخن
 یئر-میرسدان، یولدین-ز راه

گئدیش-رفتن است و گلش-آمدن
 یورگیم یاندی غمیندن-سوخت قلم از غمت
 سورمادون حالوم-نپرسیدی بدان حال مرا.

گۆروندویو کیمی، بو اؤرنکده کی ایلک بیتلر حسام الدین
 خوینین " تحفه- حسام " لغتینده ده بیر آز فرقلی
 شکیلده یئر آلمیشدیر. بورادا دیقتچکیجی داها بیر مقام
 اؤرنکده کی سون بیتین فزولینین بو میصراعلاری ایله
 سسلنمسیدیر.

پریشان حالین اولدوم، سورمادین حال پریشانیم،

غمیندن درده دوشدوم، قیلما دین تدبیر درمانیم.

بونونلا بئله، دوشونورم کی، آدی چکیلن لغتین فوضولی
 قلمیندن چیخماسی حاقیندا قطعی بیر فیکره گلمک
 اوچون آیریجا بیر علمی آراشدیرمایا احتیاج واردیر.

۱۲-جی یوزایللیکده ده آذربایجان دیلچیلری بیر سیرا
 سۆزلوکلر ترتیب ائتمیشلر کی، اونلار سیراسیندا محمد
 حسین ین خلف برهان تبریزی نین ۱۶۵۱-جی ایله
 تاماملادیغی " برهان قاطع " (" توتارلی ثبوت ") آدلی
 سانباللی لغتی خصوصیه موهوم یئر توتور. فارسجا ایضاحلی
 لغت اولان بو دیرلی کیتاب ایکی باخیمدان اولکی لغتلردن
 فرقله نیر: بیرنجیسی، او، حجمینه گۆره اولکی لغتلره
 موقایسه ده ان بؤیوکدور. بئله کی، بورادا ۲۰.۰۰۰-ه
 سۆز یئر آلمیش، عئینی زاماندا اونلارین هانسی دیله
 منسوبلوغو دا گؤستریلمیشدیر. ایکینجیسی، لغتده ایفبانین
 هر بیر حرفینه آیریجا بیر بؤلوم آیریلیمیشدیر کی، اونلارین
 عمومی سایب عرب ایفباسینداکی حرفلرین سایب قدردیر،
 یعنی ۲۸-ه برابر دیر. محمد تبریزی سۆزلوکده ۲۸ بؤلومدن
 سونرا علاوه بیر بؤلوم یازاراق، بورادا لغتی ترتیب ائده رک
 اونوتدوغو سۆزلری ایضاح ائتمیشدیر.

" برهان قاطع " لغتی یازیلدیغی واختدان اعتیارا یاخین
 و اورتا شرقده بؤیوک شؤهرت قازانمیش و سونراکی دؤورلرده
 اورتایا چیخان بو جور لغت اوچون باشلیجا قاینق رولونو
 اوینامیشدیر. موعاصیر ایران سۆزلوکلرینده ده ان چوخ
 موراجیعت ائدیلن قاینق محض محمد تبریزی نین بو
 کیتابیدیر. لغت عثمانلی تورکییه سینده ده بؤیوک ماراقتا
 قارشیلانمیش و ۱۷۹۷-جی ایله مشهور مترجم عاصیم

afndi طرفيندن عوئمانلى توركجه سينه ترجمه اولونموشدور. عاصيم افندي بو ترجمه اوزرينده ۶ ايل چاليشميش و توركجه متنه علاوه لر ده ائتميشدير. بو ديرلى ترجمه ۱۷۹۹، ۱۸۳۵ و ۱۸۷۰-جى ايللرده ايستانبولدا و بولاكدا نشر اولونموشدور. محمد تبريزى نين " برهانى قاطع " كيتابى دا بير نچه دفعه نشر اولونموشدور كى، اونلارين سيراسيندا مشهور ايران عاليمى محمد معين حاضيرلادىغي بئش جيلدليك تهران نشرى (۱۹۶۳-جو ايل) خصوصيله بؤيوك اهميت داشييير. عاليم بو نشره اؤزونون ديرلى قيدلريني ده علاوه ائتميشدير.

افندى طرفيندن عوئمانلى توركجه سينه ترجمه اولونموشدور. عاصيم افندي بو ترجمه اوزرينده ۶ ايل چاليشميش و توركجه متنه علاوه لر ده ائتميشدير. بو ديرلى ترجمه ۱۷۹۹، ۱۸۳۵ و ۱۸۷۰-جى ايللرده ايستانبولدا و بولاكدا نشر اولونموشدور. محمد تبريزى نين " برهانى قاطع " كيتابى دا بير نچه دفعه نشر اولونموشدور كى، اونلارين سيراسيندا مشهور ايران عاليمى محمد معين حاضيرلادىغي بئش جيلدليك تهران نشرى (۱۹۶۳-جو ايل) خصوصيله بؤيوك اهميت داشييير. عاليم بو نشره اؤزونون ديرلى قيدلريني ده علاوه ائتميشدير.

افندى طرفيندن عوئمانلى توركجه سينه ترجمه اولونموشدور. عاصيم افندي بو ترجمه اوزرينده ۶ ايل چاليشميش و توركجه متنه علاوه لر ده ائتميشدير. بو ديرلى ترجمه ۱۷۹۹، ۱۸۳۵ و ۱۸۷۰-جى ايللرده ايستانبولدا و بولاكدا نشر اولونموشدور. محمد تبريزى نين " برهانى قاطع " كيتابى دا بير نچه دفعه نشر اولونموشدور كى، اونلارين سيراسيندا مشهور ايران عاليمى محمد معين حاضيرلادىغي بئش جيلدليك تهران نشرى (۱۹۶۳-جو ايل) خصوصيله بؤيوك اهميت داشييير. عاليم بو نشره اؤزونون ديرلى قيدلريني ده علاوه ائتميشدير.

ƏDƏBİYYAT:

- T. Hacıyev. Dilçiliyimiz və dilçilik institutumuz / Türkologiya, № 3, 2015
- Seyid Əhməd Cəmaləddin İbn Mühənnə. Hilyətül-insan və həlbətül-lisan. Tərcümə, nəşrə hazırlayan, qeyd və şərhlərin müəllifi Tofiq Hacıyevdir. Bakı: BSU, 2008
- Təyyibə Ələsgərova, Cəmilə Sadiqova. Hüsəməddin Xoyi. "Töhfe-yi-Hüsam". Bakı: İrşad, 1996
- Hinduşah Naxçıvani. Əs-Sihah əl-əcəmiyyə, Giriş, elmi-tənqidi mətn, əlavə, sözlük filologiya namizədləri C.Ə. Sadiqova və T.Ə. Ələsgərovanındır. Bakı: Şərq-Qərb, 1993
- Mənzərə Məmmədova. Qətran Təbrizinin "Təfasir" adlı əsəri // Əlyazmalar xəzinəsində, № 3, 1972, s. 63-72
- Mənzərə Məmmədova. XIII-XIV əsrlərdə yaşamış azərbaycanlı leksikoqraflar// Əlyazmalar xəzinəsində, № 4, 1976, s. 94-110
- Cahangir Qəhrəmanov. Hinduşah Naxçıvaninin "Sihah əl-əcəm" lüğətindən fraqmentlər/ Əlyazmalar xəzinəsində, № 3, 197, s. 121-140
- Mahmud Qaşğarlı. Divanı luğat it-türk. Azərbaycan dilinə tərcümə edən Ramiz Əskər 4 cildə, Bakı: Ozan - 2006
- Agah Sirri Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul, 1988
- Sihah-ol-əcəm. Be-ehetəmə-e Golamhoseyn Begdeli. Mərkəz-e nəşr-e dənəşqahi. Tehran, 1361
- Həsən Zərinəzadə. "Sihah əl-əcəm" və "Siyah əl-fürs"ün müqayisəsi / İran filologiya məsələləri. Bakı, 1973, II cild
- Тифлиси Абу-л Фазл Хубайш. Описание ремесел (Байан ас-санаат). Перевод с персидского, введение и комментарий Г.Л. Михалеви́ча. Москва: «Наука», 1980.

afndi طرفيندن عوئمانلى توركجه سينه ترجمه اولونموشدور. عاصيم افندي بو ترجمه اوزرينده ۶ ايل چاليشميش و توركجه متنه علاوه لر ده ائتميشدير. بو ديرلى ترجمه ۱۷۹۹، ۱۸۳۵ و ۱۸۷۰-جى ايللرده ايستانبولدا و بولاكدا نشر اولونموشدور. محمد تبريزى نين " برهانى قاطع " كيتابى دا بير نچه دفعه نشر اولونموشدور كى، اونلارين سيراسيندا مشهور ايران عاليمى محمد معين حاضيرلادىغي بئش جيلدليك تهران نشرى (۱۹۶۳-جو ايل) خصوصيله بؤيوك اهميت داشييير. عاليم بو نشره اؤزونون ديرلى قيدلريني ده علاوه ائتميشدير.

افندى طرفيندن عوئمانلى توركجه سينه ترجمه اولونموشدور. عاصيم افندي بو ترجمه اوزرينده ۶ ايل چاليشميش و توركجه متنه علاوه لر ده ائتميشدير. بو ديرلى ترجمه ۱۷۹۹، ۱۸۳۵ و ۱۸۷۰-جى ايللرده ايستانبولدا و بولاكدا نشر اولونموشدور. محمد تبريزى نين " برهانى قاطع " كيتابى دا بير نچه دفعه نشر اولونموشدور كى، اونلارين سيراسيندا مشهور ايران عاليمى محمد معين حاضيرلادىغي بئش جيلدليك تهران نشرى (۱۹۶۳-جو ايل) خصوصيله بؤيوك اهميت داشييير. عاليم بو نشره اؤزونون ديرلى قيدلريني ده علاوه ائتميشدير.

افندى طرفيندن عوئمانلى توركجه سينه ترجمه اولونموشدور. عاصيم افندي بو ترجمه اوزرينده ۶ ايل چاليشميش و توركجه متنه علاوه لر ده ائتميشدير. بو ديرلى ترجمه ۱۷۹۹، ۱۸۳۵ و ۱۸۷۰-جى ايللرده ايستانبولدا و بولاكدا نشر اولونموشدور. محمد تبريزى نين " برهانى قاطع " كيتابى دا بير نچه دفعه نشر اولونموشدور كى، اونلارين سيراسيندا مشهور ايران عاليمى محمد معين حاضيرلادىغي بئش جيلدليك تهران نشرى (۱۹۶۳-جو ايل) خصوصيله بؤيوك اهميت داشييير. عاليم بو نشره اؤزونون ديرلى قيدلريني ده علاوه ائتميشدير.

عمادالدین نسیمی؛ تاریخین گیزلی سیماسی

نسیمی نین سوسیال و سیاسی دوشونجه لری اساسیندا

محمد شریف

اؤن سؤز

نسیمی سادهجه آذربایجان تورکجه سینده ایلك دفعه اولراق دیوان یازیب یارادان شاعر دییل، سادهجه شعر ایله فلسفه نی وحدته چاتدیران عالم و یا سادهجه شرق ادبیاتیندا بیر بؤیوک و پارلاق سیما دییل؛ نسیمی نین دونیاسی و دنیا گؤروشو داها گئنیش دیر، او قدر گئنیش کی حتی نسیمی سادهجه انسانلاری یوکسک و برابر قیمت لندیرن، جنس آیری سئچگیلییی نی قالدیران و بوتون بشریته عائد اولان انسان دا دییل بلکه نسیمی نین تاریخ بویو گیزلی قالمیش اؤزل لیک- لری ده واردیر و بونلاردان بیرسی اونون سیاسی و اجتماعی جهت لری دیر. قارشیداکی مقاله داهی نسیمی نین فارس دیوانی و ایران دا نشر ائدیلمیش قاینق لارا استناد ائدرق یازیلیمیشدیر.

حاصلی ما را نشد جز عشق خوبان در جهان

عشق خوبان هر که را حاصل نشد بی حاصل است

دؤورون سوسیال و سیاسی وضعیتی

امیر تیمور باشلادیقی آسیا و قفقاز فتح لری ایله عینی زاماندا، طریقت لرینده میدانا چیخماسی اوچون شرایطلر یارانمیشدیر و طریقت لرین میدان اوخوماسی ممکن اولموشدور نیه کی یئنی قورولموش حکومتین تأثیری، توپلومون قاریشیق دوروما دوشمه سی ایله سونوجلانمیشدیر و پارالل اولراق عدالت اساسیندا، طریقت و دوشونجه اوزرینده اجتماعی و سیاسی حرکتلر آخماقا باشلامیشدیر.

تیمور خاندان لیقی نین دیندن استفاده ائدرکن اؤز سیاسی پلان لارینی حیاتا کئچیرمک (صفا، ۱۳۷۸: ۴۳) قارشسی سیندا رئاکسیالار عمله گلیمیش دیر ائله کی فرق لی طریقتلر، کوتله لر ایستک لرینی و ها بئله جمعیتین اجتماعی و سیاسی حقوق- لاری اوچون مودافعه چی اولموشدور و بو طریقت لرین

آراسیندا حروفیه طریقتی ده عینی ایستکلر ایله فضل اله نسیمی طرفیندن یارادیلیمیش دیر. فضل اله قیسا مدت ده بیر چوخ شاگردلر و مریدلر توپلامیشدیر، مریدلردن تکجه دؤردو فضل اله اوچون محرم تانینیب و دؤرد محرم دن بیرسی عمادالدین نسیمی اولموشدور. نسیمی اوستادینا هر زمان اودوغو قایغی، سئوگی و وفاسینی شعرلرینده عکس ائتمیشدیر، اؤرنک اوچون:

چون کمال معرفت کردیم از فضل اله

عالم تعلیم علم علم السما شدیم

و

چون نسیمی بیقین از کرم فضل رسید

کی خورد غصه که هر کس بمکان دگرست

و

ای نسیمی با تو چون دارد نظر فضل اله

قید و زندانش همه لطف است و احسان غم مخور

و

فضل اله یار شد یار دگر چی میکنم

قوت دلم بحر غمش خون جگر چی میکنم

(دیوان عمادالدین نسیمی، ۱۹۷۲)

حروفیه اینانجلاری

حروفیه قوروجولاری نین تعلیم لری قورآنین مقطعات حروف- لاری تفسیری اساسیندا اولدوغو سبیدن "حروفیه" آدینی سئچمیش دیرلر و بو طریقتین فیکیر تملی نی اینام، سوسیال و سیاسی مسئله لر طلبینده قورموشدولار.

تا شدیم از نکته چون عیسی و موسی باخبر

نوح را کشتی و اهل شرک را دریا شدیم

مائیم دم مسیح و مریم

مائیم حروف اسم اعظم

اینام و اعتقاد باخیمیندان بئله افاده ائتمک اولارکی حروفی لر یهود، مسیح، اسلام و تصوف اینام لارینی اوغرنیب و بونلارین تعلیمی، تأثیری و ان اؤنملی سی ترکیبی اساسیندا اؤز مکتب- لرینی هومانیزم مرکزیتی ایله قورموشدولار و شعارلاری بشر ائولادی نی دیرلندیرمق، اوجالتماق و تانری لاشدیرماق ایدی

حروفی لرین سوسیال و سیاسی جهت لری

سوسیال مسئله لری حاقیندا حروفی لر طریقتینده جنسی آیری سئچکی لیغی نین قالدیریلماسی اونلارین هومانیزم انکشافی نین گوستریمی لیغی اولموشدور، بو ادعاین ثبوتونا امضاء آتان فاکت-لاردان بیر سی بودور کی فضل اله نئچه اوغول آتاسی اولاراق "الله هی اولیا" آدلی قیزی اؤز یئرینه منصوب اندیر(حروفی: ۱۹) و قالدین لارین اشتراکی نی توپلومدا آرتیرماق ایله ائتکی لرینی داها چوخالدیر.(صفا، ۱۳۷۸: ۵۸)

چون نسیمی طلب گنج بقا کن به یقین

شاه و درویش درین منزل ویرانه یکیست

حروفی لرین سیاسی جهت لری حاقدا قید ائتمک اولار کی اونلار هر زمان، هر یئر و هر حالدا ایدئولوژی لری اساسیندا حکومت لرینی قورا بیلسین لر دییه چالیشیردی لار کی حکومتین ایچری سینه و اداره ائتمه مرکزینه نفوذ ائتسین لر، بونون لا علاقه ده تبریز، هرات و دیگر شهر لرده عوصیان لار ائتمیشدی لر و نتیجه ده حاکم لر دین عالم لرینین فتوای ایله اونلاری اؤلدوروب و قیام لارینی نتیجه سیز قویموشدولار.(میرجعفری، ۱۳۷۹: ۲۰۲) و بوندان علاوه ۸۳۰ ه. ق ایلینده فضل اله اؤلومو ایله باغلی حروفی لر رادیکال پلان لار یارادیب و امیرلیغی اؤلدورمیه قصد ائتمیشدی لر.(خواندمیر، ۱۳۶۲: ۶۱۵)

سون سؤز

آنکس که چو منصور زند لاف اناالحق

از طعنه نامحرم اسرار نترسد

قاینق لار

براون، ادوارد. (بی تا)، نوشته های حروفیان و ارتباط آنان با طریقه درویش بکتاشی، ترجمه عطاءالله حسنی.

حروفی، سیداسحاق، محرم نامه، نسخه خطی، دانشکده ادبیات دانشگاه تهران.

خواندمیر، غیاث الدین بن هماد الدین. (۱۳۶۲)، تاریخ حبیب السیر فی اخبار افراد بشر، ج ۳، انتشارات خیام، تهران.

صفا، دبیح الله. (۱۳۷۸)، تاریخ ادبیات در ایران، چاپ هشتم، انتشارات فردوس، تهران. گول پینارلی، عبدالباقی. (۱۳۷۴)، فهرست متون حروفیه، ترجمه توفیق سبحانی، چاپ اول، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران.

میرجعفری، حسین. (۱۳۷۹)، تاریخ تحولات سیاسی اجتماعی اقتصادی و فرهنگی

ایران در دوره تیموریان و ترکمانان، ویرایش دوم، انتشارات سمت، تهران.

نسیمی، عمادالدین. (۱۹۷۲)، دیوان فارسی عمادالدین نسیمی، آذرشر، باکو.

نئجه کی ادوارد براون حروفی لر حاقیندا اولان یازی لاریندا اسحاق افندی نین فیکرینی بئله عکس اندیر کی: حروفی لر فضل اله حضرت لری نین تانری لیقینا اینانیردی لار و ائله دوشونوردولر کی تانری، پیغمبر لرین گوستریدی قی گوجو دور(براون: ۵) و باشقا قاینقا استناداً انسانی تانری لاشدیرماق حروفی لرین تملی دیر(گول-پینارلی، ۱۳۷۴) و بئله بیر اوبرازی بو شکیلده گئنیش لندیرمق اولار کی هر انسان دا تانری لاشماق و تانری گوجونو اؤزوند عکس اندیجی قابلیت واردیر نئجه کی نسیمی ده اؤزونو بو وضعیتده تاپیر و بو مقامدا اولدوغونو دفعه لرله تکرار اندیر، اؤرنک اوچون:

من گنج لامکانم در لامکان ننگنم

برتر ز جسم و جانم در جسم و جان ننگنم

و

مرغ لاهوتیم آزاد از همه کان و مکان

فارغ از سجاده و تسبیح و دام و دانه ایم

و

چون پیش نسیمی صفت و ذات یکی شد

کی فرق میان صفت و ذات توان کرد

و

من آن عنقای لاهوتم در این تنگ آشیان تن

که ملک اسفل و اعلا همه در زیر پر دارم

و

ای نسیمی چو شدی نقطه پرگار وجود

چند چون دائره چند جهان پیمائیم

(دایره، کائنات دئمک دیر و دایره فورماسی پرگار نقطه سینین

مرکزیتی ایله تشکیل اندیلیر؛ نسیمی اؤزونو بوتون وارلیق لارین

مرکزینده و تشکیل اندیجی بیر کامپانئننت کیمی تاپیر)

و

جز اهل وصل سر اناالحق نیافتند

ای آنکه راه مسجد و منبر گرفته ای

و

سر اناالحق از ما چون گشت آشکارا

منصور مست را گو ما را بدار برکش

و

از اناالحق هر که خواهد کو بماند جاودان

همچو منصورش بپای دار میباید شدن

(دیوان عمادالدین نسیمی، ۱۹۷۲)

عمادالدین نسیمی نین "دیلبرا، من سندن آیری... " غزلی نین تحلیلی

ایستیفاده اتمیشدیر. نسیمی اوچ دیلده بدیعی اثرلر یارادان صنعتکاردیر. لاکین او، ان بؤیوک اوستونلوگو اؤز دوغما آنا دیلینه وئرمیشدیر. اونون قودرتلی قلمی آذربایجان ادبی دیلینی عصیرلردن بری حاکیم مۇوقع توتان فارس دیلی ایله رقابته گیرن بیر دیل حالینا گتیرمیشدیر.

عمادالدین نسیمی نین لیریکاسیندا عاشیقانه دوغولارین ایفاده و تجسسومونه حصر ائدیلن بیر چوخ شئعیرلری واردیر. شاعیرین عاشیقانه شئعیرلری ائله یازیلیر کی، اونلار آنجاق عاشیقانه شئعیر کیمی قالمیر، صنعتکارین اطراف موحیط، دنیا، اینسان حاقینداکی فیکیر و قناعتلرینی عکس ائتدیریر. بیر یاندان محبتله هومانیزمی بیر-بیریندن آیرماق چتیندیر، باشقا بیر یاندان ایستر صوفیلیکده، ایسترسه ده حوروفی لیکده محبت موهوم یئر توتور. اینسان قلبی نین ان عالی دوغوسو محبتدیر. بونا گؤره ده نسیمی نین شئعیرلرینده محبتله بو قدر گئیش یئر وئرلمه سی تصادوفی دئییلدیر. شاعیر اینسان و دنیا باره ده کی ان رنگارنگ دوغو و دوشونجه لرینی چوخ واخت محبت یانغیلاری کیمی قلمه آیر. "دیلبرا، من سندن آیری... " غزلی ده صنعتکارین بئله غزللریندن بیریدیر. غزله دنیا قدر سئودگی بیر اینساندان آیریلان لیریک قهرمانین سئوگی ایضطیرابلاری، درین حسرتی ایفاده اولونموشدور.

غزله لیریک قهرمان اؤز سئوگیسینی بوتون دنیایا قارشى قویور، اونسوز بو دونیانی، دونیانین تاج، تاخت، مولک و مالینی، حتی اؤز عؤمور و جانینی ایستمه دیگینی بیلدیریر. آنجاق اونون ووصالینی اؤز دردنی نین درمانی بیلیر، اؤز گه دوا-درمانی رء ائدیر.

دیلبرا من سندن آيرو عمر و جانی نئیلرم؟

تاج و تخت و، ملک و مال و خانیمانی نئیلرم؟

ایسته رم وصل جمالین تا قیلام درده دوا،

من سنین بیمارینم، اؤز گه دوانی نئیلرم؟ ۱۴۲۰

بو ساده، صمیمی ایفاده لر و فیکیرلر لیریک قهرمان اولان عاشیقین اعتبار و صداقت، سئوگی دوغولاری نین صافلیغی

دکتر آیتن احمدووا

کؤچورن: عباس ائلچین

دیلبرا من سندن آيرو عمر و جانی نئیلهرم؟

تاج و تخت و ملک و مال و خانیمانی نئیلرم؟

ایسته رم وصل جمالین تا قیلام درده دوا

من سنین بیمارینام، اؤز گه دوانی نئیلرم؟

ای موسلمانلار، بیلین، کیم یاری ایله خوشدور جاهان،

چونکو یاردان آيرو دوشدوم، بو جاهانی نئیلرم؟

چوخ دعالار قیلیمیشام من خالیقین درگاهینا،

چون مرادیم حاصل اولماز، من دعانی نئیلرم؟

دیلبر آیدیر: ای نسیمی، صابیر اول قیلما فغان،

من بو گون صبر ائیلهرسم، دانلا فغانی نئیلرم

آذربایجانین شئعیر مدنیتی نین گؤرکملی نوماینده لریدن

بیری ده عمادالدین نسیمی دیر. اونون یارادیجیلیغی آذربایجان

ادبیاتی تاریخینده یئنی بیر مرحله نین باشلانغیجیدیر.

نسیمی نین تاریخی خیدمتلریندن بیری ده اونون دوغما

آذربایجان دیلینده یازماسی، ادبی دیلین، شئعیر دیلی نین

زنگینلشدیرمه سیدیر. او، آنا دیلینده یارانان شئعیر دیلی نین

ایلک گؤرکملی اوستادیدیر. صنعتکار آذربایجان کلاسیک

شئعیری نین زنگین بدیعی ایفاده خزینه سیندن اؤیرنمکله

برابر، آذربایجان شیفاهی خالق ادبیاتیندان دا مهارتله

قلب عالمی نین زنگینلیگینی،
 اینسانی لیگینی داها دولغون
 شکیلده گؤسترمله
 یؤنلمیشدیر. "ئیلهرم" ردیفی اؤزو
 ده شئعیرده ایفاده اولونان
 حیس لر، دوغولارا اوغوندور،
 عاشیقین اینجیک، ناراضی، عئینی
 زاماندا، مغرور طبیعتینی گؤزل
 عکس ائتدیریر. غزل رمل بحرینده
 ("فاعلاتن، فاعلاتن، فاعلاتن،
 فاعلون اؤلچوسونده) یازیلماسی دا
 تصادوفی دئییلدیر. بو اؤلچونون

یاراتدیغی تمکینلی، عظمتلی آهنگ، ائله بیل کی، شئعیرده
 ایفاده اولونان کدر و ایضطیرابی، تمکین و غرورو بیر آز دا
 گوجلندیریر. اوخوجو دا تصدیق ائتمه لی اولور کی، ان عزیز بیر
 آدامیندان آیری سالیقان هر هانسی بیر شخص ایندی آه-
 ناله ائتمه سه، افغان قوپارماسا، صباح بو آه- ناله و افغان نه یه و
 کیمه لازیمدیر؟

غزلین اون دؤردنچو عصرده یازیلماسینا باخمایاراق، بیرمی
 بیرینجی عصرده آیدین و سلیس شکیلده باشا دوشمک اولور.
 شئعیر دیل باخیمدان دا چوخ موکملدیر. غزلده چوخلو سایدا
 عرب - فارس منشالی سؤزلره راست گلینسه ده بو شئعیرین
 دیلینه خلل گتیرمه میشدیر. دیلبر (فارس): گؤزل، سئوگیلی

- تنده (فارس) : بدن، اندام، جیسیم

- خانیمان (فارس): ائو-ائشیک،

- جمال (عرب) گؤزللیک، گؤزل اوز

-دوا (عرب) درمان، علاج،

-بیمار (فارس) خسته، شیکست، علیل

-جاهان (عرب) دنیا، عالم

-صابیر (عرب) صبر ائدن

-افغان (عرب) فریاد، ناله

-افغان (عرب) فریاد، ناله، افغان

-یار (فارس) دوست. یولداش، سئوگیلی

حاقیندا تام بیر تصویر یارادیر. مرادی نین حیاتا کئچمه سی،
 سئوگیلیسیندن آیری دوشمه مه سی اوچون یارادانین
 درگاهینا اوز توتوب چوخلو دوغالار ائدن عاشیق دیلگینه
 چاتمایاندا دوغادان دا ایمتیناع ائدیر، تانریدان دا اوز دؤندیریر.
 لیریک قهرمان اطرافیندا اولان آداملارین، خصوصاً ده
 موسلمان اولان اینسانلارین عاشیقین بو حرکتینه غریبه بیر
 ایش کیمی باخا بیله جگینی ده آنلاییر و نظره آلیر. او، ایندی
 ده اوزونو اونلارا توتوب "ائی موسلمانلار، بیلین کیم، یار
 ایله خوشدور جاهان" دئیهرک حرکتینی منطیقی جهتدن
 اساسلاندریماغا چالیشیر. عاشیق بئله دوشونور کی،
 گتیردیگی دلیل اونا براءت قازاندریماق اوچون کیفایتدیر.
 لیریک قهرمان بوتون بو مطلبلری، حقیقتلری، اولموشلاری
 خاطرلایانندان سونرا آه-ناله ائتمه دیگیندن صؤحبت آچیر. ان
 عزیز، ان دوغما، ان مونس بیر آدامیندان آیریلیمیش بیر
 اینسان کیمی افغان ائتمگینی طبیعی ساییر.

غزل ائله اوستالیقلا یازیلیمیشدیر کی، اونون حیصه لری
 آراسیندا منطیقی بیر آردیجیلیقا و باغلیلیق واردیر. اثرین
 دیلی ساده و آنلاشیقلیدیر. لیریک قهرمانین باشی اوستونو
 آلمیش کدرین قاجیلمازیغی، عاشیقین بوندان ایره لی گلن
 ایضطیرابلاری بورادا ایناندریجی شکیلده عکس اولونموشدور.
 شئعیرده کی ایفاده لر، بنزتمه لر، موقایسه لر، تضادلار، ردیف و
 قافیله لر زرگر دقیق لیگی ایله اؤلچولوب بیچیلیمیش، قهرمانین

نسىمى نىن دىلىندە ايشلەدىلن كۆمكىچى سۆزلردن بىرى دە "تا" دىر. غزلىن ايكىنچى بئىتىندە تا كۆمكىچى سۆزوندىن ايستيفادە ائدىلمىشىدۇر. "ايسترم وصىلى-جمالين تا قىلام درده دوا...". ۵. ميرزەزادە مقصد، زامان، نتيجه، كميت، ائلجه دە سبب بوداق جوملهسىنى باش جومله يە باغلايان واسيطه لردن بحث ائدركن فارس منشالى "تا" مورفئىمىنى باغلايىچى كىمى تقدىم ائدىر. مثلا، سبب بوداق جوملهسىندە: گول نيقابىن تعريفىنى گولگون ياناغىندان گۆتور. تا گولوستان گلەسون آيرىق گولى-خندانينا.(ع.نسىمى). [۳، ۲۳۶-۲۳۷]. ى.سیدوو ايسه "تا" مورفئىمى نىن اادات اولدوغونو، هم دە "كى" باغلايىچىسى ايله ايشلندىكدە باغلايىچىلىق خصوصىتى ياراتدىغىنى اساسلاندىرير. [۴، ۱۷۶].

نسىمى نىن "دىلبرا من سندن آيرى...". غزلىندە ايشلندىكى "...يار ايله خوشدور جاھان" ايفادەسىندە "ايله" قوشماسىندان ايستيفادە ائتمىشىدۇر. قراماتىك معنایا مالىك اولان "ايله" قوشماسى بىر چوخ معنا چالارلارى يارادير. بونلار آشاغىداكىلاردىر:

۱. پوتئىسىيال اولاراق بىرگەلىك چالارى عملە گتيرير.
۲. "ايله" قوشماسى بىرلشدىكى سۆزە آلت، واسيطه مضمونو وئره بىلير.
۳. "ايله" قوشماسى ايله ايشلنن بعضى سۆزلر واسيطه لى اوبيئكت مضمونونا مالىك اولور.
۴. بعضى مقاملاردا طرز مضمون چالارى يارادا بىلير.
۵. بىرلشدىكى سۆزلرە سبب چالارى وئره بىلير.
۶. بعضى اثرلرە "ايله" قوشماسى نىن "زامان اوبيئكتى مضمونو" بىلدىرمەسى گۆستريلىر.
۷. حركتتىن باش وئردىكى مكان آنلايشىنى ايفادە ائدىر. غزلدە ايشلەدىلمىش "ايله" قوشماسى بىرگەلىك چالارى عملە گتيرمىشىدۇر.

نسىمى غزلىندە ايكى مقامدا "آيرى" مورفئىمىندن ايستيفادە ائتمىشىدۇر:

"دىلبرا، من سندن آيرو عۆمرو..."،
 "چونكى ياردان آيرو دوشدوم...".

-موسلمان (عرب) اسلام دىنىنە سىتايىش ائدن
 -درد(فارس) آغرى، كدر، غم

-وصل(عرب) قوووشما، اؤز سئوگىسىنە چاتما
 غزلىن بئىتلرلىندە كى سۆزلرلىن بىر قىسمى آلنىما اولسا دا، بورادا ايشلەدىلمىش موختلىف كۆمكىچى نىطق حىصه لرى، او جومله دن ائى نىداسى سۆزلرە خالق روحو وئرمىش، اونلارى بىر نؤوع قالىبا سالاراق دئىيلىشى دوغمالاشدىرمىشىدۇر ("اى موسلمانلار"، "اى نسىمى"). عئىنى زاماندا "اى" نىداسى غزلدە سادە خىطابلارلىن يارانماسىنا شرايط يارانمىشىدۇر. غزلدە "اى" چاغىرىش نىداسىندان باشقا، ديگر كۆمكىچى نىطق حىصه لرىندە دە ايستيفادە اولونموشدور.

جومله عوضولرى و جومله لر آراسىندا قراماتىك، ائلجه دە منطقى علاقه يارادان سۆزلرە باغلايىچىلار دئىيلىر. [۲، ۳۴۳] سىنتاكتىك وظيفه سىنە گۆره تابئع سىزلىك و تابئع لىك اولماقلا ايكى يئره بؤلونن باغلايىچىلارلىن معنجا بىر چوخ نؤوعلى واردير. بونلاردان بىرى دە بىرلشدىرمە باغلايىچىسى اولان "و" -دير. بو باغلايىچى عرب منشالىدۇر. قديم اورخون-يئنى سئى آبيده لرىندە و م. قاشغارى نىن "ديوان لغات التورك" دە راست گلىنير. آذربايجان يازىلى آبيده لرى نىن دىلىندە "و" باغلايىچىسى "و" ، "اؤ" ، "اؤ" شكلىندە موشاهيدە اولونور. [۲، ۳۴۴]. غزلدە "تاج و تخت و، مولك و مال و، خانىمانى نئىلرم؟" مىصرعاسىندا كى تاج و، تخت و، مولك و سۆزلرلىندە كى -اؤ" و" باغلايىچىسى نىن قديم واريانتىدۇر.

غزلىن "اى موسلمانلار، بىلن كىم، يار ايله خوشدور جاھان" مىصرعاسىندا ايشلەدىلمىش "كىم" كى "آيدىنلاشدىرما باغلايىچىسى نىن ايلكىن ايشلنمە واريانتىدۇر. بو باغلايىچى نىن "كىم" شكلىندە ايشلەدىلمەسى تىكجە نسىمى نىن دىلىندە دئىيل، قديم آبيده لردە ، فضولى نىن دىلىندە دە راست گلىنير. غزلدە باغلايىچى نىن ديگر نؤوعلى دە ايشلنمىشىدۇر. "چونكى ياردان آيرو دوشدوم..."، "چون مورادىم حاصىل اولماز...". مىصرعارلىندا سبب باغلايىچىسى ايكى فورمادا چونكى، چون شكلىندە ايشلەدىلمىشىدۇر.

لاکین اونو دا دئمک لازیمدیر کی، اورتا عصرلر آذربایجان پوئزیاسیندا، مثلا نسیمی، فضولی و باشقا شاعیرلریمیزین دیلینده "اؤزگه" سؤزو قوشما کیمی محصولدار اولموشدور. آنجاق غزلین "...سنین بیمارینم، اؤزگه دوانی نئیلهرم؟" میصرعاسینداکی "اؤزگه" مورفمی قوشما دئییل. لئکسیک معناسی اولان اساس نیتق حیصهسی مؤوقعیینده ایشله دیلمیشدیر.

صنعتکار غزله ایشله دیلمیش "من خالقیقن درگاهینا..."، "من دوغانی نئیلهرم؟"، "من بو گون صبر ائیلهسم..."، "من سنین بیمارینم..."، "من سندن آرو..." کیمی ایفاده لرده موعاصیر دؤور اوچون عئینی معنای ایفاده ائدن شخص عوضلیکلریندن مهارتله ایستیفاده ائتمیشدیر.

آذربایجان دیلی نین میلی سؤز ائحتیاطی نین بؤیوک بیر قیسمینی فئعلر تشکیل ائدیر. نسیمی بو غزلینده ده آلینما سؤزلره یاناشی آنا دیلی نین اؤز سؤزلریندن موکمل شکیلده ایستیفاده ائتمیشدیر. غزله نئیلهرم، ایستهرم، بیلین، دوشدوم، قیلیمشام، اول، ائت و س. کیمی فئعلردن یئرلی-یئرینده ایستیفاده اولونموشدور. سؤزلرین بعضیسی آز سس فرقی ایله ایشلنمیشدیر: نئیلهرم-ئه ائدرم، ایستهرم-ایسته یرم. بعضاً نسیمی نین یازدیغی شئعیرلری اوخویان زامان بورادا اجنبی سؤزلرین ایشلندیگینی حیس ائتمیریک. صنعتکار ماراقلی فورما یاراداراق، سؤزلری شخص سونلوقلاری ایله دانیشیق خصوصیتلرینه تابع ائدیلمیش، قراماتیک قالیبا سالیتمیشدیر کی، اونلارین آلینما اولدوغو تصویره بئله گلیمیر. مثلا، بیمارینم و س.

ادبیات سیاهیسی

۱. ع. نسیمی "سئچیلیمیش اثرلری" بیر جیلده، "لیدئر نشریاتی"، باکی، ۲۰۰۴، ص. ۳۳۴.
۲. ه. تانریوئردییو آذربایجان دیلی نین تاریخی قراماتیکاسی، علم و تحصیل، باکی، ۲۰۱۴، ۴۶۳ ص.
۳. ه. میرزهاده آذربایجان دیلی نین تاریخی قراماتیکاسی، باکی، ۱۹۹۰.
۴. ی. سئیدوو سئچیلیمیش اثرلری اوچ جیلده، باکی، ۲۰۰۷، ص. ۱۷۶.
۵. موعاصیر آذربایجان دیلی نین مورفولوگیسی. باکی: API نشری، ۱۹۶۱، ص. ۱۹۱.

"آیری" مورفمی بیرینجی نومونه ده کؤمکچی نیتق حیصهسی اولان قوشما، ایکینجی نومونه ده ایسه اساس نیتق حیصهسی مؤوقعیینده دیر. "باشقا، آیری، اؤزگه، غئیری، ساوایی" فرقلندیرمه قوشمالاریدیر. "غئیری" و "ساوایی" سؤزلری عرب منشالی، دیگرلری ایسه میلی سؤزلردیر. اونلار چیخیشلیق حاللی سؤزلره قوشولاراق، فرقلندیرمه، ایستینما، کنار ائتمه، محروم ائتمه مضمونلارینی دا یارادیر. بو قوشمالار تجرید اولوندوقلاری سؤزلره علاقه لرینی تام کسمه دیکلریندن سؤزه وئردیکلری سئمانتیک چالار آیدین و کونکرئتدیر. بو قوشمالارین بیر باشلیق آلتیندا بیرلشدیریلمهسی اونلارین حتّی اوزده اولان سئمانتیکاسی ایله باغلیدیر. معلوم اولدوغو کیمی، حتّی دیلچیلیک ادبیاتیندا ایلك دؤرد سؤزون خالیص قوشما اولماماسی فیکرینی مودافیعه ائندلر واردیر. بعضاً ایسه بونلاری یئرینه گؤره اساس نیتق حیصهسی و یا قوشما آدلاندیریرلار. بو سؤزلرین پوتئسیال معناسی اونلارین قوشما کیمی ده سینونیم اولماسینی شرطلندیریرسه، آیری-آیری سؤزلردن تجرید اولونماسی تام سینونیملیگه ایمکان وئریمیر. قئید ائتمک لازیمدیر کی، "اؤزگه" قوشماسی موعاصیر دیلمیزده او قدر ده محصولدار دئییل. ه. عباسووا گؤستیریر کی، "اؤزگه" قوشماسی هر زامان باشقا قوشماسی عوضینه ایشلنه بیلیمیر. یالنیز عوضلیکله ایشلندیکه بیر-بیرینی عوض ائده بیلیر" [۵، ۱۶۰].

عراق تورکمان تاریخینه و دیالکتیکینه بیر باخیش

İRAQ TÜRKMAN TARİXİNƏ VƏ DİYALEKTİKİNƏ BİR BAXIŞ

PROF. QƏZƏNFƏR PAŞAYEV

پروفیسور غزنفەر پاشایئو

کزى اربيل شهرينده، موسول وىلايتى نين تيلفر قزاسيندا،
موسول شهرينده و اۆلكه نين پايتاختى
باغداد شهرينده ياشايرلار.

اۆلكه نين موختليف بۆلگه لرينه سپلنديك-لريندن اونلارين
سايى باره ده دقيق معلومات وئرمك چتينيدير. يالنيز اونو دئيه
بيلريك كى، ۱۹۶۳-جو ايلين رسمى ستاتيستيک
حسابلامالارينا گۆره تكجه كركوك وىلايتينده اهالى نين
سايى ۴۳۰ ميندن چوخ ايدى.^{۲۵}

۲۰- عصرين سونونا ياخين سايلارى ۲ ميليونا ياخين
اولموشدور.^{۲۶}

توركييه لى تدقيقاتچى، پروف. جلال ارتوق حاضير-دا
ايراقدا ايكي مليون ياريم تورکمان-آذرى نين ياشاديغيني
گۆسترير.^{۲۷}

كركوكلو تدقيقاتچى حبيب هورمىزلو ده بو فيكىرده دير.^{۲۸}
چشيدلى ايجتماعى-سياسى سبيلر اوزوندن سويكۆكوندن
آيرى دوشن، تجريد اولوناراق عرب و كورد خالقلارى نين
احاطه سينده ياشايان، آذر-بايجانجا دانیشان ايراق-
تورکمانلارى نين لهجه سى، دئمك اولار كى، علمى-نظرى
تدقيقه جلب اولونماميشدير. دوغرو دور، ايراق-تورکمان لهجه
سينه داير كركوكلو عاليم آتا طرزيباشى، محمد خورشيد
داقولو و باشقالارى نين مقاله لرى چيخميش، دكتور.
عبداللطيف بندراوغلونون " ايراق-تورکمان دىلى " ادلى
كىتابى چاپ اولونموش (باغداد، ۱۹۷۶، تکرار نشر، ۱۹۸۹)،
پروف.دكتور هيدايهت كامال باياتلى نين " ايراق-تورکمان
تورکجه سى " (آنکارا، ۱۹۹۶)، حبيب هورموزلونون
«كركوك تورکجه سى سۆزلوغو» (اىستانبول، ۲۰۰۳) ايشيق
اوزو گۆرموشدور. لاکين فيکريميزجه، بو تدقيقلر لوکال
سعجيه داشيديغيندان، ايراق-تورکمان لهجه سى نين شيوه
لرى نين اينجه ليکلى احاطه ائديلمه ديگيندن بونلارى
موکمل سايماق و سون سۆز حساب ائتمک اولماز.
آذربايجانجا دانیشان بو ائلاتين لهجه سى نين علمى-نظرى
تدقيقى نينكى آذربايجان دىلى تاريخى نين، ائلجه ده

ايراق (عراق)-تورکمان لهجه سينده دانیشان ائلات توپلو
حالدا ايراق رئسپوبليكاسى نين اساسن كركوك وىلايتينده:
كركوك شهرينده، توز خورماتو (قضا)، آلتون كۆپرو (ناحيه)،
تره خورماتو (ناحيه)، بشير، بۆيوك حصار، بيلوا، قارابولاق،
قيزيليار، يايچى، ياروه لى، يئنگيجه، كركوز، كومبتلر، لئيلان،
عمر مند، ترجيل، گۆگتپيه، تيسين، توخماخلى، تيرکالان،
چارداخلى و ائلجه ده " بايات كۆيلرى " ساحه سى آدلانان
و ۶۴ كندى احاطه ائدن كيغرى (قزا)، قهرتپيه (ناحيه)، داقوق
(ناحيه)، آبود، جامبور، بيراوچيلى، باستاملى، قالخانلى، قاراناز،
اميرلى، اسكى كيغرى، زنگيلى، يئشيلتپه، كهريز، كينگيربان،
كۆتورون، لاقوم، آشتۆكن، پيراحمد، صياد، سولئيمان بگ
(موراتلى)، تئل منزىل، اوشتپه، خاصادارلى، حاحارلى،
جابارلى

كىمى شهر، رايون، قصبه و كندلرده ياشاير. بوندان علاوه،
دييالا وىلايتى نين خاناقين (قضا)، شاهرابان (قضا)، دلى
عابباس (ناحيه)، منده لى (ناحيه)، قاراغان، قيزلاربات،
قيزيلجا، سوسوزبولاق كندلرينده، اربيل وىلايتى نين مر-

ضیا بونیادووون " آذربایجان آتابیلر دؤولتی " کیتابیندا دا " تورکمان " ائتتونیمی ایله باغلی بیر چوخ بیلگیلر واردیر. کیتابدا گؤستریلیر کی، اییی توغول دایسی قیزیل آرسلانا قارشى چیخیر. قیزیل آرسلان اییی توغولون و ایززدین حسنین تورکمانلاردان عیبارت اوردوسونو دارماداغین ائدیر. اونلار دؤیوش مئیدانیندان قاجیر، ایززدین هسه نین کرکوک یاخینلیغینداکی کرخین قالا-سینا گلیرلر.^{۳۳}

کرکوکلو تدقیقاتچی انا طرزیباشی نین آراش-دیرمالاریندا دا " تورکمان " ائتتونیمینه سیخ-سیخ راست گلیریک. گؤرکملی فولکلورشناس عالیم یازیر کی، خویراتین (بایاتی) کؤکلی ایراقدا تورکمان-لارین یاشادیغی بؤلگه لرده مئیدانا چیخمیش، آغقویونلو و قارقویونلو تورکمان دؤولت-لری زامانی اینکیشاف ائده رک سونرالار ایراقدان تورکییه یه، ایرانین قوزئیینه، خصوصن ده اهالیسی تورکمان اولان تبریزه و ائلجه ده آدری و یا آذربایجان دئییه آدلاندیریلان و تورکمان-لاردان عیبارت آذربایجان تورپاقلارینا یایلمیشدیر.^{۳۴}

کرکوکلو عالیم هیدایت کمال بایاتلی دا بو مسله یه اؤز موناسیبتینی بیلدیریر. " اصلا آذربایجان تورکلریندن اولان ایراق تورکمانلرینین بیر قیسمی ده میلادی ۱۵۰۵-۱۵۲۴ تاریخلرینده شاه ایسماعیل طرفیندن ایراقا یئرلشدیریلیمیشدی.^{۳۵}

بورادا دیقتی جلب ائدن بیر مثله نی ده خصوصی قئید ائتمک ضرورتی اورتایا چیخیر. مثله بوراسیندادیر کی، بعضی تدقیقاتچیلار " تورکمان " ، بعضیلری ایسه " تورکمن " ائتتونیمینی ایشلمیشلر. گؤرکملی ایراق-تورکمان تدقیقاتچیلاریندان انا طرزیباشی، شاکیر سابیر ظابیط، ابراهیم داقوقی، رضا دمیرچی، سینان سید، مؤلود طاها قیاچی، حبیب هورموزلو و باشقالاری " تورکمان " ائتتونیمینی ایشلیدیکلری حالدا، بعضی تدقیقاتچیلار، خصوصن ده ع.بندر اوغلو سون واختلار " تورکمن " ائتتونیمینه اوستونلوک وئرمیشدیر. اونون رئاکتور اولدوغو «یورد» قزئتینده و ۱۹۹۹-جو ایله قدر رهبرلیک ائتدیگی

دیالکتلری نین هر طرفلی اؤیره نیلمه سی باخیمیندان میسیلسیز اهمیت کسب ائدیر. بیز بورادا، " آذربایجانجا دانیشان ائلات " تعبیرینی تصادوفی ایشلمه دیک. " بؤیوک سووئت ائسیکلوپئدیاسی " باشدا اولماقلا، بیر چوخ قاینقلار ایراقدا آذربایجان تورکلری نین یاشادیغینی، ۲۹ ۲۰ عصرین اولینده سایلاری نین ۱۰۰ میندن آرتیق اولدوغونو گؤستریرلر. گؤرکملی تورکولوق کارل مئنگس " تورک دیللی و تورک خالقلاری " ادلی سانباللی کیتابیندا یازیر: " آدری تورکلری، عئینی زاماندا ایراقین قوزئیینه ده یاشاییرلار. سایلاری ۱۰۰ میندن آرتیق دیر " .^{۳۰}

اونلار اؤزلرینی ده، بیزی ده " تورکمان " آدلاندیریرلار. لاکین قارقویونلولار، آغقویونلولار، صفویلر دؤورونده و سونرالار دا گئنیش معنادا ایشلنن " تورکمان " ائتتونیمی ایندیکی معنادان فرقله نیر. ه.دمیرچیزاده " آدری ادبی دیلی تاریخی " کیتابیندا بو موناسیبتله یازمیشدیر: " او دؤورلرده " تورکمان " ائتتونیمی ایندیکی معنادان بیر قدر فرقلی ایشلمیش، حتّی ایندی باغداد اطرافینداکی آدریلرین تورکمن آدلانمالاری دا بو سؤزون اولکی معناسی ایله علاقه داردیر " .^{۳۱}

باشقا مآخذلره نظر سالدیقدا ه.دمیرچیزاده نین بو فیکری نین تامامیله دوغرو اولدوغو تصدیقله نیر:

عربین نیطقی باغلاندى ديلیندن سنى کیمدیر دئین کیم، تورکمانسان

(نسیمی)

گئئدیکجه توکه نیر عربین کوهی-مسکنی باغداد ایچره هر نئچه کیم تورکمان قونار.

(ختای)

اینگیلیس تاریخچسی ستئفان لونقریق ایسه " موعاصیر ایراقین دؤرد اثری " ادلی کیتابیندا گؤستریر کی، شاه ایسماعیل شیروانی توندوقدان سونرا ناخچیوان یاخینلیغینداکی ووروشدا تورکمانلاری بیر دفعه لیک دارماداغین ائتدی.^{۳۲}

سؤیله میشلر. ۱۰عصردن باشلاپ اراق بو سؤزه فارس دیللی قاینالاردا " تورک مانند " بیچیمینده راست گلنیمیش و "تورکه-بنزر " معناسیندا ایشلنمیشدیر.^{۳۷}

عبدالقازی باهادیر خانین بو باره ده فیکری مارق دوغورور: " اولکی تورکلره ایسه تورک مانند آدی وئردیلر کی، آنلامی تورکه اوخشیان دئمکدیر. ساده خالق (کارا خالق) تورکمانند دئییه بیلمه دیلر و تورکمن دئدیله " ^{۳۸}.

بعضی تدقیقاتچیلار ایسه " تورکمان " ائتنونیمین " تورک " و " مان " و یا " تورک " و " من " کلمه لریندن یاراندیغینی و " تورک آدمی " ، " تورک عسگری " معناسیندا ایشلندیغینی قئید ائدیله.^{۳۹}

تورکمان سؤزونه چوخ اسکی زامانلاردان تصادوف ائدیلهدیغینی نظره آساق، بو ائتنونیمین " اولو تورک " ، " خالیص تورک " ، " اصل تورک " آنلامیندا ایشلندیگی شوبهه دوغورماز.

خوشبختلیکدن ج.دئنی، حسین حسام الدین، ایبراهیم کافئس اوغلو، اثرشاد هورموزلو، ماهیر ناقیب، توفیق حاجییئو کیمی تدقیقاتچیلار دا بیزیم فیکریمیزه اوغون ملاحظظه لر ایره لی سورورله.^{۴۰}

اونلارین نه زامان و هارادان کؤچه رک بورادا مسکن سالمالاری باره ده ده موختلیف تاریخی فاکتلارا راست گلیریک. اکثر تدقیقاتچیلار اونلارین اساسن گونئی و قوزئی آذربایجاندا کؤچوب گئتدیکلرینی قئید ائدیله.

«تورکمان مدنیتی مودیرلیگی» خطی ایله بوراخیلان کیتابلاردا دا بو سؤز " تورکمن " شکلینده یازیلیب. اوللر اؤزونون «ایراق-تورکمان ادبیاتی یولوندا بیر آدیم» و «تورکمانلار اینقیلابی ایراقدا» کیتابلاری نین آدیندا بئله " تورکمان " ائتنونیمینی ایشله دن تدقیقاتچی «ایراق تورکمان فولکلورو» آدی اثریمیزی رئداکته ائدرکن بیلدیردی کی، عربلرین ده بو سؤزو " تورکمان " کیمی ایشلتدیکلریندن فرقلمک اوچون آخیر واختلار " تورکمن " ائتنونیمینه اوستونلوک وئرمیشدیر.

" ده-قورقود " تدقیقاتچیلاری ف.زئینالوو و س.علیزاده بو مسئله نین چوخ ضروری اولدوغونو قئید ائدیله: " درئزدئن نوسخه سینده آیدین-آشکار الیفله یازیلان سؤزون " تورکمان " اوخونماسی خصوصی اهمیت کسب ائدیله.

کرکوکلو تدقیقاتچی پروف. ماهیر ناقیب ده بیزیم قناعتیمیزین دوغرو اولدوغونو خصوصی قئید ائدیله: «بورادا اوخوجونون دیقتینی بیر جهت ده چکمک ضرورتی اورتایا چیخیر. اثر اوخونارکن گؤرونه جک کی، حؤرمتلی ق.پاشائیو «تورکمن» ی «تورکمان» دان آیرماقدادیر. حتا کیتابین آذربایجان چاپیندا اونا «ایراق-تورکمان فولکلورو» آدی وئرمیشدیر. ق.پاشائیوین چئشیدلی قاینالار دایاناراق مودافیعه ائدیگی قناعتی دستکله مک گرکدی».^{۳۶}

تدقیقاتچیلار چاغلار بویونجا " تورکمان " ائتنونیمی نین ائتمولوگییاسی ایله ده مشغول اولموش، موختلیف فیکرله

بیز او فیکیردییک کی، اثرکن اورتا عصرلردن باشلامیش ۱۵عصرین اورتالارینا قدر و سونرالار دا موعین دؤورلرده ایراق تورکمانلاری ایله بوتؤو بیر اراضیده، بیر بایراق آلتیندا یاشامیش، سونرالار موعین ایجتیماعی-سیاسی سبیلر اوزوندن پارچالانماغا معروض قالمیشیق. سون زامانلار ایراق-تورکمان و آذربایجان تاریخینه دایر سانباللی تدقیقاتلار ایشیق اوزو گؤردوکجه بو قناعتیمیز داها دا مؤحکملمیشدیر.^{۴۱}

بونولا بئله، قانلی موحاریبه لر، سیاسی مقصدلر و باشقا سبیلر اوزوندن موعین آخینلارین اولدوغونو دا اینکار ائتمیریک.

و بو آخینلار تکجه آذربایجانین موختلیف بؤلگه لریندن ایراقا گئدنلرله بیتمه میش، ایراقدان دا تورکمانلار آذربایجانا کؤچ ائتمیشلر. عبدالقازی باهادیر خان بو موناسیبتله یازمیشدیر: «او زامانلار ایراقدا کؤچری خالق - بایندیر ائلی واردی.

اؤغورچیک آلب بایندیر بیی نین بویروغونا باخمادی... مین ائولیک ائلی ایله او، ایراقدان قاچدی و شاماخییا گلدی».^{۴۲}

عرب تاریخچیسو طبری و پروف. صبحی ساعاتچی تورکلرین ایراقا ایلك گلیشینی ۵۴ هجری ایلینه تصادوف ائتدیگینی گؤستریرلر.^{۴۳}

تورک عالیمی، پروفسور س.بولوچ بو موناسیبتله یازیر: " هیجرتین ایلك یوز ایللرینده آذربایجان تورکلری تبریز- سولطانییه دن کئچرک کرکوک یؤره سینه یئرلشیرلر " .^{۴۴} کرکوکلو تدقیقاتچی شاکیر سابیر ظابط آذربایجان تورکلری نین ایراقدا مسکن سالماسی نین ۷-جی عصرده باشلادیغینی و میلادی ۷۴۵-جی ایله باغداددا آرتیق اونلارین محلله لری نین یاراندیغینی گؤستریمیشدیر.^{۴۵}

۱۲-۱۳ عصرلرده یاشامیش عرب تاریخچیسو ایبن الاثیر ایسه یازیر: " ۱۰۴۵-جی ایله چوخلو آذربایجان تورکلری ابو منصور بکتاش و ابو علی ایبن دهقانین رهبرلیگی ایله ایراقا گؤچرک تیلفر، موسول و اونا بیتیشیک بؤلگه لرده مسکن سالمیشلار.^{۴۶}

اینگیلیس تاریخچیسو س.لونقریق و آذربایجان عالیمی ع.ی.زاهیدی ده بو فیکیرده دیرلر. ۴۷ تانینمیش ایراقلی تدقیقاتچی موصطافا جاواد " ایراقدا تورکلرین تاریخی " آدلی سانباللی تدقیقاتیندا تورکلرین ایراقا آخینی نین باشلانغیجینی هجری ۳۲-جی ایله آید ائدیر و بو آخینلاری یئددی مرحله یه بؤلور. امویلر، خصوصن ده عباسیلر دؤورونده ایراقدا تورکلرین نوفوذونون آرتدیغینی، مؤوقئلری نین مؤحکملمندیگینی قئید ائدیر. اونلارین آتیجیلیقدان مہارتلی، موحاریبه ده جسارتلی، چتینلیکلرده صبیرلی اولدوقلارینا گؤره اوردودا اساس قوووه یه چئوریلدیکلرینی گؤستریر. موصطافا جاواد دؤردونجو مرحله حساب ائدیگی سلجوقلار دؤورونده ایراقا مینلرجه اوغوز تورکلری نین داخل اولدوغونو، ایراقدا کؤکلو حالدا یئرلشک تورکمان خانلیقلارینی، موصول آتابیلری، اربیلده زین العابدینیلر، کرکوکده قیچاقلار، دیاربکرده قارا آسلانلار؛ داغیستان و آذربایجان خانلیقلاری قوردوقلارینی قئید ائدیر. تدقیقاتچی نین فیکرینجه، قارا تپه و داقوق طرفلرده مسکن سالان بایاتلار ایراقا دؤردونجو مرحله ده داخل اولموشلار. جلایریلر و تئیموریلر زامانینداکی آخین بئشینجی مرحله یه آید ائدیلیر. موصطافا جاواد قارقویونولار و آغقویونولار دؤورونو آلتینجی مرحله یه داخل ائدیر. یئددینجی مرحله ایسه صفویلر دؤورو حساب اولونور.^{۴۸}

پروف. هیدایت کامال بایاتلی دا عئینی فیکیرده دیر.^{۴۹} پروف. صبحی ساعاتچی دا تورکلرین ایراقا ایلك گلیشینی هجری ۵۴ (میلادی ۶۷۴) ایلینه آید ائدیر و تورکلرین ایراقا آخینلارینی سککیز مرحله یه بؤلور، سون مرحله عوثمانلی دؤورو (۱۵۳۴-۱۹۱۸) آدلانیر.^{۵۰}

تدقیقاتچی اثرشاد هورموزلونون گؤستریدیگینه گؤره ان بؤیوک تورکمان دالغالاری ایراقا توغورول بین و اختیندا (۱۰۴۰-۱۰۶۳) گیرمیشدیر. میلادی ۱۰۵۵-جی ایله اونلارین سایلی لاپ چوخ ایدی. بو وخت و سونرالار تورکمانلارین ایراقا داوام ائدن کؤچلری اؤلکه نین قوزئی بؤلگه سینا تورک وطنی حالینا گتیرمیشدی.^{۵۱}

تاریخدن او دا معلومدور کی، ۱۱۳۶-جی ایلده شمس الدین ائلدیز آذربایجانا حاکیم تعیین اولوندوقدان سونرا و اونون اوغوللاری محمد جاهاں پهلوان و قیزیل آرسلانین حاکیمیتی دؤورونده ایراقلا علاقه چوخ قوووتلندی.^{۵۲}

شمس الدین ائلدیزین واختیندا ایراق و آذربایجاندا اوردو دا، دؤولت ده بیر بایراق آلتیندا بیرلشمیش، خالق امین-آمانلیقلا یاشاماغا باشلامیشدی.^{۵۳}

او، واختاشیری گاه ایراقدا، گاه دا آذربایجاندا اولوردو. ۱۱۷۵-جی ایلده ایراقدان آذر-بایجانا گلن و آز سونرا ناخچیواندا وفات ائدن ۶۱ ائلدیزین اوغلانلاری جاهاں پهلوان دا، قیزیل آرسلان دا ایراقین، آذربایجانین، آرانین، رئیین، ایصفاهانین، همدانین و باشقا ویلایتلرین مطلق حاکیمی ایدی.^{۵۴}

ایندی تورکمانلار یاشایان داقوق، اربیل، کرکوک و س. داخیل اولماقلا آتابیلر دؤورونده گنجه، ناخچیوان، تبریز و باشقا شهرلر ده بیر بایراق آلتیندا بیرلشیردی.^{۵۵}

سون عباسی خلیفه سی نین ۱۲۵۸-جی ایلده اعدام ائدیلمه سیندن سونرا باغداد باشدا اولماقلا بوتون اطراف شهر و کندلر آذربایجانین آیالتینه چئوریله رک اونون تابللیگینه کئچمیشدی.^{۵۶}

او واختدان باغداد اطرافیندا، کرکوک، موصل، اربیل و س. شهر و قصبه لرده یاشایان سویداشلاریمیزلا گونئی و قوزئی آذربایجانلیلاری آراسیندا علاقه داها دا قوووتلنمیشدی. قاراقویونلو دؤولتی آذربایجان، ائرمینیستان، غربی ایران، ایراق، کوردوستان و س. اراضیلری احاطه ائدیردی. پایتاختی تبریز ایدی. اساس شهرلری تبریز، ماراغا، اردبیل، ناخچیوان، گنجه، باغداد، عرضینجان و س. ایدی.^{۵۷}

آغقویونلولار، خصوصن ده اوزون حسنین حاکیمیتی دؤورونده آذربایجانین کور چایینا قدر بوتون تورپاقلاری، قاراباغ ماحالی، عرب ایراقی، ایران ایراقی، فارس و خوراسان سرحدلرینه قدر بوتون تورپاقلار، ارضینجان و س. داخیل اولماقلا اونا - اوزون حسنه تابع ایدی.^{۵۸}

ماراقلیدیر کی، دلی دومرول، بو گون ده کرکوک دولایلریندا " دلی دوبور " فورماسیندا " دلیدولو " معناسیندا ایشله نیر.^{۵۹}

تصادوفی دئییلدیر کی، اوزون حسن آوروپا دؤولت باشچیلارینا گؤندردیگی مکتوبدا خصوصی قئید ائدیردی: " ...ایراق، هیندیستانین قاپیلارینا قدر بوتون فارس، ...مازانداران، گیلان، ...آذربایجان، باغداد - هامیسی منیم تورپاقلاریمدیر. من بو یئرلرین حؤکمدارییام. ... " ^{۶۰}

ماراقلیدیر کی، اینگیلیس تدقیقاتچیسى س. لونقریق اوزون حسنین واختیندا اولکه نین پایتاختی نین یایدا تبریز، قیشدا باغداد اولدوغونو گؤستریر.^{۶۱}

باباسی اوزون حسنین واختیندا اولدوغو کیمی، شاه ایسماعیل خطای دؤورونده ده ایراقلا آذربایجانین بیر بایراق آلتیندا بیرلشمه سی و واحد آذربایجان یاراتماق مقصدیله ۱۵۰۶-جی ایلده شاه ایسماییلین باغدادی توتماسی عوثلمانلی سولطانلیغینی چوخ ناراحت ائدیردی. عوثلمانلی سولطانلیغی صفوی دؤولتی نین قوووتلنمه سیندن چکینیردی. اودور کی بؤیوک قووه توپلاییب صفویلره قارشى موحاریبه یه گیریشدی و تاریخده مشهور اولان چالدیران ووروشوندا قالیب گلدی. مغلوبیت صفوی دؤولتینی بؤیوک ایتکیلر وئرمک مجبوریتینده قویدو. همین ایتکیلردن بیرى ده باغدادین دن گئتمه سی ایدی. سونرالار دا آذربایجان حاکیملری هر واسیطه ایله باغدادی گئری آلمانا چالیشیرلار.^{۶۲}

بو باخیمدان آذربایجان عالیمی ح. ممدوون گؤستریدیگی فاکتلار دیقتی جلب ائدیر. شاهزاده پایزید آتاسی سولطان سولئیمان و قارداشی ایی سلیمه قارشى قیامدا ایشتیراک ائدیر. قیام اوغورسوزلوقلا نتیجه له نیر. بیازید صفویلره پناه گتیریر. سولطان سولئیمان صفویلره بؤیوک میقداردا هدیه لر وعد ائده رک اوغلونو اعدام ائتمک اوچون گئری طلب ائدیر. شاه تهماسب سولطان سولئیمانین تکلیفینی بیر شرطله قبول ائتمه یه حاضر اولدوغونو بیلدیریر کی، باغداد یئنیندن آذربایجانا ایلحاق ائدیلسین. لاکین سولطان سولئیمان بو شرطی قبول ائتمیر.^{۶۳}

آذربایجانلا تورکیه آراسیندا باش وئرن ۱۵۳۳-۱۵۳۵-جی ایللر موحاریبه سینده آذربایجان باغداد دا داخیل اولماقلا بوتون ایراقی ایتیردی. ۶۴ لاکین شاه عباسین واختیندان

لاکین نه کسپلن یوللار، نه ده آیریلیغا گتیریب چیخاران ایللر بو ائلاتین دیلینه تاثیر ائده بیلمه میشدیر. او واخندان یازی دیلی عوئمانلی تورکجه سی کیمی قبول اولونسا دا، دانیشیق دیلی و فولکلورو آذربایجان تورکجه سینی تمثیل ائتمیشدیر.

دوغرودان دا، ایراق-تورکمان لهجه سینه، اونون فولکلورونو و خالق هاوالارینا بلد اولان تورک، آذربایجان و ائلجه ده ایراقلی عالیم لر بو ائلاتین لهجه سی نین آذربایجان دیلی ایله اوستو-اوسته دوشدوبونو، عئینی کۆکدن اولدوغونو، فولکلور و خالق هاوالاری نین فرقلمه دیگینی قئید ائدیرلر.

" ایراق تورکمانلاری، یعنی اوغوزجانین آذری لهجه سینی قونوشان تورکلر " - دئییه تورک عالیمی فواد کۆپرولو قطعی قناعته گلیر.

بو باخیمدان کرکوکلو تدقیقاتچی آتا طرزباشی نین دا فیکری بؤیوک اهمیت کسب ائدیر: " بیزیم تورکمان لهجه سی آذری لهجه سینه تورک لهجه سیندن داها یاخین، بلکه ده اکیز قارداشلار اولماقلا برابر، بوتون بو لهجهر اوزون بیر تاریخ بویونجا چئشیدلی سببلرین تاثیری ایله بیر-بیریندن خبرسیز اولاراق گلشیدیکلری حالدا آرالاریندا گۆرکملی فرقلر بیلینمه میشدیر.^{۶۸}

آذربایجان دیلی تاریخی اوزره گۆرکملی موتخصیص ح.میرزاده ده " ایراق اراضیسینده یاشایان آذربایجانلیلارین دیلی حاقیندا بعضی ملاحظه لر " ادلی سانباللی مقاله سینده بو فیکری تصدیق ائدیر.^{۶۹}

ماراقلیدیر کی، آذربایجان ادبی دیلی تاریخیندن دانیشیلارکن ۱۰-۱۱ عصر ادبی دیلیمیزده گونئی آذربایجان و باغداد (کرکوک) شیوه خصوصیتلری نین اوستونلوک تشکیل ائتدیگی گۆستریمیش، ایراق-تورکمان لهجه سی آذربایجان دیلی نین جنوب قروپو دیالکت و شیوه لری سیراسینا داخل ائدیلمیشدیر.^{۷۰}

یئری گلمیشکن قئید ائدک کی، دیلین فونئتیکی و لئکسیکی گۆستریجیلرینه اساسن آذربایجان دیلی نین جنوب و شرق قروپو دیالکت و شیوه لری نین خصوصیتلری ایله

باشلا یاراق ۱۶۲۳-۱۶۳۸-جی ایللر آراسی باغداد، کرکوک و س. یئیندن صفوی ایداره سینه باغلانمیش، ۱۶۳۸-جی ایلدن بیر داها عوئمانلی ایداره سینده اولموش، ۱۷۳۲-۶۵-جی ایلدن ۱۷۴۳-جو ایله قدر یئیندن گاه عوئمانلیلارین، گاه آذربایجانلیلارین تبعلیگینده اولموش، ۱۷۴۳-۱۷۴۶-جی ایللرده تامامیله آذربایجانین الینده اولسا دا، ۱۷۴۷-جی ایلدن اینگیلیس تاریخچسی استئفان لوفریقین تعبیرینجه دئسک، باغداد، موصول، کرکوک و س. شهرلر بیردفعلیک خان ایتیریب پاشا قازاندی.^{۶۶}

بوندان سونرا ایراقلا اولان علاقه لریمیز کسپلمک درجه سینه قدر گلیب چاتدی. محض بونا گۆره ده آذربایجان حاکیملری ایراقدا مسکن توتموش قبيله لری گئری قایتارماغا تشبوس گۆستریدیلر. میرزه جمال جاوانشیربو موناسیبتله یازیر: «۱۷۴۷-جی ایله نادر شاه اؤلدورولدوکن سونرا پناه خان یانیندا اولان آدمالارلا بیرلیکده قاراباغ ائللرینی قارشیلماق اوچون ایراق و آذربایجان سرحدلرینه قدر گئتدی. اونلارین بو سفری بیر نتیجه وئرمه دی».^{۶۷}

دئمک لازیمدیر کی، بورادا تکجه قاراباغ ائللری دئیل، بوتون آذربایجاندا قبيله لر مسکن سالمیشدی. آرا کسپلیدکن سونرا حسرت چکن، کسپلن یوللاردان شیکایتلنن خالق اورک سیزیلتیسینی، المینی ایظهار ائتدیگی:

اصلیم قاراباغلیدی،

دیلمیز وارلیغیمیز

سینمه چارپاز داغلیدی.

کسیلیب گلیب-گئدن

دئمه یوللار باغلیدی.

باغداد یولو گنجه دی،

گولو پنجه-پنجه دی.

دئمه سیزدن ایراغام،

بو سئودا اؤلونجه دی و س.

کیمی اونلار جا خویرات (باياتی) مئیدانا گلیمیشدیر.

دیشیکلیگی یاراتمادیغینا گۆره بو اوزانمانی ایلکین اوزانما حساب ائتمک اولماز.

۲. عرب و اینگیلیس دیللیری اوچون سعجییوی اولان دیشاراسی س، ز سسلری عئینیه تورکمن دیلی اوچون ده سعجییوی اولدوغو حالدا، بو سسلر نه آذربایجان دیلینده، نه ده (عرب احاطه سینده اولمالارینا باخمایارق)، ایراق-تورکمان لهجه سینده موشاهیده ائدیلیلر.

۳. ساغیر نون سسی تورکمن دیلی اوچون سعجییوی اولدوغو حالدا، بو سسه نه آذربایجان ادبی دیلینده، نه ده ایراق-تورکمان لهجه سینده تصادوف ائدیلیلر.

۴. تورکمن دیلینده موشاهیده اولونمایان گ صامیتی آذربایجان دیلی و ایراق-تورکمان لهجه سی اوچون سعجییویدیدر.

۵. تورکمن دیلینده ایشلنن ب (مٹ: بئر) سسی آذربایجان دیلینده و ایراق-تورکمان لهجه سینده و، کرکوده ایسه W (دابلویو) فورماسیندا ایشله نیر.

۶. آذربایجان دیلی و ایراق-تورکمان لهجه سی اوچون سعجییوی اولان -دیک//دیک و -میش//میش شکیلچیلری تورکمن دیلینده -قان//قئن؛ -آن//ائن فورماسیندا ایشله نیر.

۷. قطعی گله جک زامانی عمله گتیرمک اوچون تورکمن دیلینده جاک//جک (آلجاک، گئلجئک) شکیلچیسیندن، آذربایجان دیلی و ایراق-تورکمان لهجه سینده -آجاق//جک (الاجاق، گله جک) شکیلچیسیندن ایستیفاده اولونور.

بیر چوخ باشقا خصوصیتلرینه گۆره ده تورکمن دیلی فرقلندیگی حالدا، آذربایجان دیلی و ایراق-تورکمان لهجه سی فونئتیک، قرامماتیک قورولوشونا و لئکسیک خصوصیتلرینه گۆره اوست-اوسته دوشور.

بیز تورک دیللیری عایيله سینده اوغوز قروپونا داخل اولان و داها یاخین قوهوم دیللیری بیر-بیرینه قارشى قویماق فیکریندن اوزاغیق. کیم بیلیمیر کی، تورک دیللیری عایيله سینده عوئمانلی و آذربایجان لهجه لری قدر بیر-بیرینه یاخین اولانی یوخدور؟! بونولا بئله، آذربایجان دیلی و ایراق-تورکمان لهجه سی نین قرامماتیک و لئکسیک قورولوشونو

سسلشدیگینه گۆره " کیتابی-دده قورقود " تدقیقاتچیلاریندان و.بارتولد، ف.کؤپرولو، آ.دیلاچار، محرم اثرگین اونون آذربایجانلیلارا، و.بارتولدون تعبیرینجه دئسک، قافقاز تورکمانلارینا مخصوص اولدوغونو، ۷۱ او.گؤکیای، م.اثرگین، ی.یاکوبووسکی، ح.آراسلی، م.تهماسیب، ع.دمیرچیزاده، ش.جمشیدوو، خ.کوراوغلو و باشقالاری ایسه اثرین درئزدئن نوسخه سی نین، عومومیتله، آذربایجاندا قلمه آلیندیغینی تصدیق ائدیلیلر.^{۷۲}

چکینمه دن دئمک اولار کی، اسرلرله باشقا خالقلار احاطه سینده قالان، محض بونا گۆره ده قدیم لئکسیک و فونئتیک گؤستریجیلرینی داها چوخ ساخلایان ایراق تورکمانلاری نین لهجه سی " کیتابی-دده قورقود " اون دیل خصوصیتلرینی تامامیه عکس ائدیلیلر. " کیتابی-دده قورقود " دا یئر آلان اولار جا سؤزون ایندی نین اؤزونده بئله کرکوک دولایلاریندا ایشلک اولماسی، داها دوغروسو، یالنیز همین سؤزلرین و همین معنادا ایشلنمه سی توتارلی دلیل و ثبوتدور.

یوخاریدا گؤستردیگیمیز کیمی، اولار اؤزلرینی ده، بیزی ده تورکمان آدلانديريرلار. ماراقلیدیر کی، آذربایجان دیلینده اولدوغو کیمی، اولارین لهجه سینده ده اورتا آسیادا یاشایان تورکمنلرین دیلیندن اساسلی صورتده فرقلنن سعجییوی خصوصیتلر واردیر. همین فرقلری آشاغیداکی کیمی قروپلاشدیرماق اولار:

۱. تورکمن دیلینده ایلکین اوزانان سایتلر گئنیش یاییلاراق یاکوت، آلتای قیرغیز، حتی رومان-گئрман دیللیری عایيله سینده داخل اولان اینگیلیس دیلینده اولدوغو کیمی (شیپ-گمی، شیپ-قویون)، سؤزون معناسی نین دیشمه سینده سبب اولور؛ مثلن: باش-باش، باش-یارا؛ قؤر-گؤر، قؤؤر-گور و س. بو خصوصیتنه نه آذربایجان دیلینده، نه ده ایراق-تورکمان لهجه سینده راست گلینیر.

قئید ائتمک لازیمدیر کی، ۲۰ عصرین ۷۰-جی ایللرینه قدر (بعضیلری ائله ایندی نین اؤزونده ده) دیالکتولوقلاریمیز قاری، دارری، ساری و س. کیمی سؤزلرده مؤوقییندن آسیلی اولان اوزانمانی ایلکین اوزانما حساب ائدیلیلر. معنا

مقدمه ده حاقلی اولاراق قئید ائدیر: " ایلک کیتابدا اولدوغو گیبی، بو کیتابداکیلار دا آذربایجان لهجه سینده دیر " .^{۷۷}

تورکیه نین بئلقرادداکی سفیرلیگی نین موشاویری میر اوغلو جمعیل ده موللا صابیرین کیتابینی اوخویاراق یازمیشدیر: "صابیر بگ افندی نین " کرکوک منتخب خویراتلاری " کیتابیندان گؤرولور کی، دیل، تورکیه، یعنی قرب تورکجه سینه ان یاخین تورک لهجه سی اولان آذربایجان لهجه سیندن ههمن-همن فرقسیزدیر " .^{۷۸}

ایراق-تورکمان ادبیاتی، فولکلورو و لهجه سی اوزره سانباللی مونوقرافییالار مؤلیفی ع.بندراوغلونون گلدیگی نتیجه ده مارات دوغورور:

" ایراق تورکمانلاری نین لهجه سی آذربایجان دیلیندن فرقلنمیر. لاکین ایراق تورکمانلاری نین لهجه سینده بعضی خیردا فرقلر نظره چارپیر. اونلار چوخ جوزیدیر و غئیری- عادی بیر شئی کیمی سایلمامالیدیر " .^{۷۹}

پروف. هیدایت کامال بایاتلی دا " ایراق تورکمن تورکجه سی " ادلی کیتابیندا چوخ دوغرو قناعته گلیمیشدیر: " ایراق تورکمانلاری نین قونوشدوغو آغیز، تورکجه نین آذربایجان آغزی ساحه سی ایچینه گیرمکده دیر. آذری آغزی دیل جوغرافیاسی باخیمیندان: دوغو آنادولو، گونئی قافقازییا، قافقاز آذربایجانی، ایران آذربایجانی، کرکوک (ایراق) و سوریا تورکلری بؤلگه لرینی قاپسار. فولکلور دگری باخیمیندان دا تورکجه نین چوخ زنگین و چئشیتلی ملزمه سینی داشییان یئنه ده آذربایجان آغیزلاریدیر " .^{۸۰}

کرکوکلو تدقیقاتچی حبیب هورموزلو ده عئینی فیکیرده دیر.^{۸۱}

گورکملی تورکولوق عالیم، پروف. فرهاد زینال اوو دا دیل باخیمیندان بیرلیگیمیزی گؤستمیشدیر. او، ع.بندر اوغلونون "ایراق تورکمن دیلی " ادلی کیتابینا حصر ائتدیگی " عبداللطیف بندراوغلو و ایراق تورکمان دیلی نین تدقیقی " مقاله سینده آشاغیداکی قناعته گلیمیشدیر: " هر شئیدن اول اونو دئی بیلریک کی، بو دیلین " فونئتیک قورولوشو تامامیله آذربایجان دیلی نین فونئتیک قورولوشو ایله اوست-

عومانیلی تورکجه سی (تورک دیلی) ایله موقاییسه ائتدیکه اویغون،

اوخشار جهتلرله برابر، حقیقت نامینه دئمه لیک کی، فرقلی جهتلر ده چوخدور.^{۷۳}

پروف. هیدایت بایاتلی و حبیب هورموزلو بو فرقلی جهتلرین هم شیفاهی و هم ده یازیلی دیلده اولدوغونو قئید ائدیرلر. ۷۴ پروف. هادی میرزاده " ایراق اراضیسینده یاشیان آذربایجانلیلارین دیلی حاقیندا بعضی ملاحظه لر " ادلی مقاله سینده بو مسله یه ده توخونموشدور: " معلوم اولدوغو اوزره ۱۶عصرده ایراقین عومانیلی حاکیمیتی تاثیر آلتینا دوشمه-سیندن سونرا آز دا اولسا یازی دیلینده تورک دیلی عنصورلری اؤزونو گؤستمیشدیر. لاکین تورکلرین بو جهتنده خالق دیلینه اولان نوفوذو بیر او قدر ده قوووتلی اولمامیشدیر " .^{۷۵}

گوروندویو کیمی، آذربایجان دیلینه و ائلهجه ده ایراق-تورکمان لهجه سینه بلد اولانلار، بو ساحه ده تدقیقات آپارانلار اولانلارین فرقلنمه دیگینی گؤستریرلر. بونولا بئله، آرتیق قئید ائتدیگیمیز کیمی، تورک، تورکمن، آذربایجان دیللی تورک دیللی نین اوغوز قروپونا داخیلیدیر و قیچاق و کارلوق تورک دیللی قروپونا نیسبتن اوخشار خصوصیتلری ایله فرقله نیر. لاکین گون کیمی آیدین بیر حقیقت ده واردیر. ایراق-تورکمان لهجه سی آذربایجان دیلی ایله عئینیت تشکیل ائدیر. تورک دیل قورومو باشقانی امیر عاصیم کرکوکلو تدقیقاتچی موللا صابیرین ۱۹۵۱-جی ایله باغداددا چاپ اولونموش " کرکوک منتخب خویراتلاری " کیتابینی (جی ۱ حیصه) اوخویاراق، همین کیتابین ۱۹۵۳-جو ایله چیخان ۲-جی حیصه سینه یازدیگی موقددیمه ده گؤستریر: " آذری لهجه سینده گؤزل اؤرنکلری اولان بو خالق شعرلینده بیزیم درلمه لره سیقیسیقایا باغلی اولان کلمه لر، تعبیرلر واردیر " .^{۷۶}

تورکیه نین اسکیشهر ویلایتینده لیتسئیده موعلیم ایشله ین واهابی آشقون موللا صابیرین ۲-جی کیتابینا یازدیگی

آذربایجان، ایستر گونئی آذربایجان اولسون، بو بؤلگه لرده کی آذربایجان کولتور وئرلیری اینجلنرسه کرکوده کی سؤزلو ادبیات اؤرنکلی نین ده عینی قاینقادان بسلنمیش اولدوقلاری کندیلریندن آنلاشیلیر. لایلالاردان توتوب تا تپماجا و ماسالارا قدر بو بیرلیک و برابرلیگی گؤرمک مومکوندور.^{۸۵}

تعجوبلو دئییل کی، اصلا اربیلدن اولان دونیا شؤهرتلی عالیم، پروسور احسان دوغراماجی ۱۹۹۵-جی ایلده آذربایجان علملر آکادئمییاسیندا داواملی اولاراق اربیل لهجه سینده، داها دوغروسو، آذربایجانجا دانشاندا تورکیه دن گلن قوناقلارین اونو یاخشی آنلامادیغینی حیسس ائتدی و بیردن آکادئمییانین پرتزیدئنتینه طرف چئوریله رک دئدی: " ایجازه وئرسنیز، آکادئمییانیزین فعالیتینی تورکیه دن گلن قوناقلاریمیزا اونلارین اؤز لهجه لری ایله آنلادارام " ^{۸۶}.

تئلویزییا موخبیرینین: ایکینجی وطنینیز آذربایجاندا ۸۰ ایلیک دوغوم گونونوزون بایرام اندیلمه سینی نئجه قارشیلاییرسینیز؟ - سوالینا دوغراماجی چوخمعنالی و دوشوندورجو جاواب وئردی: " آذربایجان منیم ایکینجی وطنیم دئییلدیر. او منیم ایکی وطنیمدن بیریدیر. اؤز وطنیمده دوغوم ایلمی کئچیرمک قدر ده رئال و طبیعی بیر شی اولایلمز " ^{۸۷}.

گؤروندویو کیمی، احسان دوغراماجی حاقلی اولاراق آذربایجانلی دوغما وطنی، آذربایجان دیلینی اؤز دوغما دیلی حساب ائدیر. هئج شوبهه سیز، بیر بوتؤوون پارچالاری اولما-غیمیزدانیق کی، اونلار حاقلی اولاراق نسیمی و فوضولینی ایراق-تورکمان شاعیری، بیز ایسه آذربایجان شاعیری کیمی تانیبیریق و بونا طبیعی باخیریق.

بلکه ائله بونا گؤره دیر کی، ۲۰ عصرین ۱-جی یاریسیندا نیظامی نین تهراندا فارسجا چاپ اولونان و نیظامی گنجوی آدینا آذربایجان ادبیاتی موزه ی نین نیظامی دایمی انکسپوزیسیاسینی بزه ین " خوسروو و شیرین " (۱۹۳۴)، " سیرلر خزینه سی " (۱۹۳۴)، " یئددی گؤزل " (۱۹۳۷)، " ایقبالنامه " (۱۹۳۹) کیتابلاری نین اوزرینده نیظامی ایراق شاعیری کیمی تقدیم اولونموش، یالنیز "

اوسته دوشور... اثر بوتون سپئسیفیک لئکسیک، فونئتیکی و قرامماتیک باخیمیندان آذربایجان دیلینه اوغون گلن تورکمان دیلینی بیرینجی دفعه اولاراق بو سوییه ده احاطه لی شرح ائدن قییمتلی بیر تدقیقات ایشی کیمی تقدیره لاییقدير " ^{۸۲}.

دوغرودان دا، ع.بندر اوغنون کیتابی بونا اساس وئریر. تدقیقاتچی ماراقلی طرزده، سس- کویسوز، بو دوغمالیغی، بو دیل بیرلیگینی اورتایا قویموشدور.

کرکوکلو عالیم سینان سید ایراق تورکمانلاری آراسیندا شؤهرت تاپمیش " آرزو-قمبر " داستانی اوزرینده تدقیقات آپاراراق گؤستریر کی، بو داستان ایراق تورکمانلاری نین لهجه لرینی اؤیرنمک اوچون ایستیناد اندیله جک بیر سند، اونلارین کیملیگینی آیدینلاشدیران اهمیتلی بیر آبیده دیر. تدقیقاتچی:

آرزوم اندی بولاغا،

سسی گلدی قولغا.

آرزییا پئشکش اولسون،

شیروان، تبریز، ماراغا -

بندینی میثال گتیره رک یازیر: " بو میصراعلار داستانین هارادا و کیمین طرفیندن یارانیدیغینی آیدین صورتده گؤسترمه یه کیفیت انده جک دیلدیر " ^{۸۳}.

داستانین توز خورماتو واریانتیندا ایسه حادیثه لر آراز چاپی ساحیلرینده جریان ائدیر:

قورویاسان، ای آراز،

ایمیزدن دوشدو ساز.

قمبری چای آپاردی.

یئتیش، ای خیزیر ایلیاز. ^{۸۴}

بو بند اؤزو ده بیرلیگیمیزی گؤسترن توتارلی فاکتدیر.

ایراق تورکمان معنوی دیرلری نین تدقیقی و تبلیغی یولوندا بؤیوک ایشلر گؤرن صوبحی ساعاتچی دا بو تاریخی مسله یه اؤز وطنداش مونسایبتینی بیلدیرمیشدیر: «کرکوده قارشیمیزا چیخان چوخ رنگلی فولکلور و خالق ادبیاتی اینجلنرسه، کرکوک اغزی نین آذری تورکجه سی نین موتیولرینی داشیدیغی قولایلیقلا آنلاشیلیر. ایستر قوزئی

دیلرین عمله گلمه سینده اساس اولای بیلدیگی کیمی، بعضی ده موعین تاریخی، ایجتیماعی-سیاسی سبیلر نتیجه سینده بیر خالقین واحید دیلی پارچالانیب آیری-آیری موستقیل دیلرین یارانماسینا سبب اولای بیلیر.^{۸۹}

بو تعلیمدن چیخیش ائده رک ایراق-تورکمان لهجه سی نین موستقیل دیل حالینی آلمادیغینی گوسترملکه برابر، قئید ائتمه لیک کی، عصرلرله آذربایجان ادبی دیلی نین تاثیر دایره سیندن کناردا قالان ایراق-تورکمان لهجه سینده خئیلی اؤزومخصوصولوقلار موشاهیده اولونور. ایراق-تورکمان لهجه سی آشاغیداکی فونئتیکی، قرامماتیک و لئکسیک خصوصیتلرله سئچیلیر:

۱. قوشادوداق سونور W سسی نین ایشلنمه سی:

مث و W تریگی، خل W وت.

۲. دیل آرخاسی پارتلایان کار ک` سسی نین ایشلن مسی؛ مث: ک` یش (قیش)، ک` یر (قیر)، ک` یرجان (خرچنگ) و س.

۳. ایندیکی زامان اییی شخص تکین -ایری، -ایری شکیلچیلری ایله ایشلنمه سی: مث: آیری، گلیری، اوخوری، یازیری و س. گونئی آذربایجان دیالکتلرینده ده اؤزونو گوسترن بو حادیثه باره ده پروفوسور ح. میرزه زاده ماراقلی فیکیر ایره لی سورموشدور. دیل تاریخی اوزره گوکرملی موخصیص گوستریر کی، ۱۳ عصره قدر آذربایجان دیلینده هر اوچ شخصین شکیلچیسسی اولموشدور؛ مث: ۱ شخص تک - گلیرمن، ۲ شخص تک- گلیرسن، ۳ شخص تک ایسه گلیرو - گلیرو- گلیری فورماسیندا ایشلنمیشدیر.^{۹۰}

۴. آنده، آنده و بعضی باشقا فعلی باغلامالارین تصریفلمسی و شخص شکیلچیلری قبول ائده رک ایشلنمه سی: تکه:

۱. من گلندم فاروخ ایشلیردی

۲. سن گلندو (ک.) // گلندی (ت.خ.ا.ک.) فاروخ ایشلیردی

۳. او گلنده فاروخ ایشلیردی جمده:

۱. بیز گلندخ فاروخ ایشلیردی

۲. سیز گلندو W یز (ک.) // گلندگیز

لئیلی و مجنون " (۱۹۳۹) اثری نین اوزرینده ایراقی عجم شاعیری کیمی گوستریمیشدیر.

بس عصرلر بویو یاد خالقلار احاطه سینده قالان، آنا دیلینده تحصیل اوجاغی اولمایان بو ائلات دوغما دیلینی نئجه موحافیظه ائده بیلیمیشدیر؟

بو سوالا کرکوکلو ایرماق " قارداشلیق " ژورنالی نین ۱۹۶۲-جی ایل ۵-جی نؤمره سینده گوؤل جاواب وئرمیشدیر. او، یازیر: " وطن تورپاغی کیچیلیب-گئنیشلنه بیلر، تامامیله الدن چیخا بیلر، سرحدلری توکنه بیلر، تاریخی تحریف ائدیله بیلر. حتّی شان و شرفی تاپدالانا بیلر، دینی دیلشدیرله بیلر، لاکین بیر شئی دیشمیر. قالان بو تک وارلیق آنا دیلیدیر " .^{۸۸}

جناب ایرماغین دئدیگینه یالینز اونو علاوه ائده بیلرم کی، ایراقا اوزون مودتلی مأذونییتیم زامانی (۱۹۶۲-۱۹۶۶، ۱۹۷۲-۱۹۷۵) بیر چوخ عایيله لرده، بؤوک و کیچیک مجلسلرده اولدوم. هامی عرب دیلینی گوؤل بیلسه ده، اؤز دیلرینده دانیشیردیلار. دیلینه خور باخان گوومه دیم. آنا دیلینه اولان موناسیبت، درین محبت آشاغیداکی بایاتیلاردا اولدوغو کیمیدیر:

دیلیم-دیلیم،

کس قووون دیلیم-دیلیم.

من دیلیمدن واز کئچمم

اولورسام دیلیم-دیلیم.

دیله دگر،

یابان سؤز دیله دگر.

لایلانین شیرین سسی

بئش مین یاد دیله دگر.

لاکین بیزیم بو عومومیلشدیرمه میزدن بئله نتیجه چیخارماق اولماز کی، ایراق-تورکمان لهجه سینی ادبی دیلیمیزدن، حتّی باشقا دیالکت و شیوه لری میزدن فرقلندیرن خصوصیتلر یوخدور. دیلچیلیک علمیندن معلومدور کی، یئرلی دیالکتلرین بعضیلری واحید میلی

(ت.خ.ا.ک.) فاروخ ایشلیردی
۳. اولار گلنده لر فاروخ ایشلیردی.

بیز ایسخ
سیز ایس W ویز (ک.) // ایسگیز (ت.خ.ا.ک.)
اولار ایسه لر

۱۱. اؤز قایدیش عوضلیگی کرکوک، تور خورماتو و س.
شیوه لرده " اؤز " فورماسیندا ایشلندیگی حالدا، بوتون
شخصلر اوزره اربیل، تئلفر و آلتون کؤپرو شیوه لرینده،
جنوبی آذربایجاندا تصادوف اندیلن فورمادا ایشلنیر. مٲ:
تکده:

۱. بیللم
۲. بیلی (آلتون کؤپرو، تئلفر)
بیلو (اربیل آغزی)
۳. بیله سیبیله میز
جمعده:
بیلگیز (آلتون کؤپرو، تئلفر)
بیلو W یز (اربیل آغزی)
بیله لری^{۹۲}

۱۲. یؤنلوک حالین عوضینه یئرلیک، چیخیشلیق حالین
عوضینه ایسه یؤنلوک حالین ایشلنمه سی. مٲ: آت کیمین
نه خاخین اوزونده دوروسان؟ باباسینا سورار و س.
۱۳. بعضی بؤلوشدوروجو باغلائیجیلارین ایشله-
دیلمه سی. مٲ: اگر ... اگر - " یا ... یا " ، یان ...
یان، - " یا ... یا " و س.
اگر درویش، اگر حنفیش، آعجا ایله بیتر هر ایش (آتالار
سؤزو).

۱۴. ایراق-تورکمان لهجه سی اوچون سعجییوی اولان
سوزلر ده چوخدور. نومونه اولاراق آشاغیداکیلاری گؤستریمک
اولار: قیرچیل (چاش)، دوقال (یئکقارین)، لؤوچه
(دانیشیغینی بیلمه ین آدام)، زیفیر (یاخانتی)، کئچمان
(بؤیوک کرتنکله)، گیللو (موردار)، مون // مون (قاراقاباق)، لوس
(شومال)، سلوو (اراقاتان)، تیکمه (دیرک)، توتون (توستو)،
چم (مئش)، چمچله (آریق اوشاق؛ موقووا)، چارخ ائلمغ
(دولاشماق، هر طرفی گزمک)، اوز (عاغیللی، تدبیرلی)، یازی
(چول، صحرا، باییر)، یازی خاخی-کندلیلر، یازی سوناسی و
س. بورایا " کیتابی-دده قورقود " دا راست گلینن و بو

باشقا بیر میثال:

درده کرم،

دردیم چوخ، درده کرم.

قوشموشام قم جوتونو،

سوردوخج+م درد اکرم.

۵. فعلین باجاریق شکلی نین اینکاری نین -آما، -امه
شکیلچیلری ایله ایفاده سی: مٲ: آلامادیم، قیيامادی،
دورامادیخ و س.
۶. -آلی، -الی ایله یاناشی، -آنی، -انی فعلی باغلا-ما
شکیلچیلری نین ایشلنمه سی: مٲ: آلانی، گله نی،
اوخویانی و س.

۷. قئیری-قطعی گله جک زامان شکیلچیسیندن P سسی
نین دوشمه سی و ه، آ سسلری نین مووافق اولاراق ای، ای
سسلری ایله عوض اولونماسی. مٲ: گلی، گوری، بیلی، آلی،
سوری، اونودی و س.

۸. صیفتین ایستر آنالیتیک، ایسترسه ده سینتتیک یوللا
اوستونلوک درجه سی نین عمله گلمه سینده سعجییوی
خصوصیتلرین اؤزونو گؤسترمه سی. مٲ: چوخ-چوخ یئدیخ
- " لاپ چوخ یئدیک " ، بامباباض، یاپیئشیل // یئیئشیل،
ماسماوی، سیپسییاه // سیمسییاه، آپاچیق، قاسقاتی و س.^{۹۱}

۹. اون بیردن اون دوققوزادک مورککب میقدار ساپلاری
نین ایلك هئجادا اولماقلا بیر وورغو ایله تلففوظ اولوناراق
بیرگه ایشلنمه سی.
مٲ: ومبیر، ونکی، ونوچ، ومبئش، وندوقوزوس.

۱۰. شرط اداتی «ایسه» نین شخص شکیلچیسینی قبول ائتمه
سی:

تکده:

من ایسم

سن ایسو (ک.) // ایسی (ت.خ.ا.ک.)

او ایسه

جمعده:

گون ده ایراق-تورکمان لهجه سینده ایشلک اولان، یوخاریدا سادالادیغیمیز سۆزلری ده علاوه ائتمک اولار.

چوخ ماراقلی بیر جهتی ده قئید ائتمک ایستردیک. ایراق-تورکمان لهجه سی نین تئلفر شیوه سی لئکسیک ترکیبینه گۆره بوتون باشقا شیوه لردن فرقله نیر و موعاصیر آذربایجان دیلی نین لوغت ترکیبینه اویغون گلیر. آذربایجان دیلینده بو گون بئله ایشلک اولان سۆزلر تئلفر شیوه سینده موشاهیده ائدیلمیر: مئ: چۆرک، سورو، شور تورپاق، یاس، تکه، ساتاشماق، تپیشدیرمک، باجا، قیبر قازان، تومان باغی، اودماغ، کینک، یوماغ، آخشام یئمگی، سولخای، اوشومک، اؤتمک (بولبول، قوش)، پاخیر، سویماق (الما و س)، قوناغ، توخوم، قیتلیق، آگیز سویو، اودوم (قورتوم)، قایا، قالاچی، تاس، آجی، ساری یاغ، حالالاشماغ، نیشانلاماغ و س.

ایراق-تورکمان لهجه سینده ائله سۆزلر ده واردیر کی، اونلارا آنجاق بو و یا دیگر دیالکت و شیوه لریمیزده راست گلیریک: مئ: بابا (آتا)، بوداماق (وورماق)، وارماق (گئتمک)، قوچن (کوچوک)، داریلماق (سبیلشمک)، انسه (آرخا، دال)، یازی (چؤل، صحرا) و س. بئله سۆزلردندیر.^{۱۱۵}

بوتون بونلارلا یاناشی، ایراق-تورکمان لهجه سینین باشقا دیالکت و شیوه لریمیزه یاخینلاشدیران خصوصیتلر ده چوخدور. آپاردیغیمیز تدقیقاتلار بیزی ایراق-تورکمان لهجه سینی آذربایجان دیلی دیالکتلریندن جنوب و شرق قروپو دیالکتلرینه داها یاخین اولدوغونو سؤیله مه یه ایمکان وئریر. ایراق-تورکمان لهجه سی آذربایجان دیلی نین جنوب قروپو دیالکت و شیوه لرینه یاخینلاشدیران خصوصیتلر عصاصن آشاغیداکیلاردیر:

۱. سۆزون بیرینجی هئجاسیندا آ سسی نین ه ح سسی ایله عوضلمه سی؛ مئ: بیراغ، قیماغ، قمچی، از، ایران و س.
۲. ای سسی نین ه اسسی ایله عوضلمه سی؛ مئ: اننی، ارکک، هیبه و س.
۳. او سسی نین آ سسی ایله عوضلمه سی؛ مئ: آویچ، قاوWین، ناو.
۴. اؤ سسی نین حه سسی ایله عوضلمه سی؛ مئ: چمچه، ازبک و س.

۵. سۆزون بیرینجی هئجاسیندا قاپالی ای سسیندن اول ک سسی نین گ سسی ایله عوضلمه سی؛ مئ: گئچل، گئچی، گئیWویل و س.

۶. گ سسی نین ج سسی ایله عوضلمه سی (بو خصوصیت اربیل شیوه سینه آیددیر): مئ: جل، جئت، جیدن-جلن، جؤزل//جوزل، جیلاس و س.

۷. بیر چوخ حاللاردا شکیلچیلرین سۆزون آهن-گینه تابع اولماماسی؛ مئ: یئدیغ، ایشدیغ، سوسیز،^{۸۷} گورماغ و س.

۸. صایتله بیتن فعللرده ایندیکی زامان شکیلچیلی نین بعضا ر شکیلچیلی ایله ایفاده سی؛ مئ: تانیر، اوخور. ائت یعنی قصاب تانیر (اتالار سۆزو) ب ایراق-تورکمان لهجه سی آذربایجان دیلی نین شرق قروپو دیالکت و شیوه لرینه یاخینلاشدیران خصوصیتلر ایسه اساسن آشاغیداکیلاردیر:

ی سسی نین تاثیر آلتیندا آ سسی نین دارلاشاراق ای سسی ایله عوضلمه سی؛ مئ: قئیش، قئیتان، یئشیل//یئشیل و س. سۆزون بیرینجی هئجاسیندا او سسی نین او سسی ایله و اؤ سسی نین او سسی ایله عوضلمه سی (بو خصوصیت آلتون کؤپرو شیوه سینده داها چوخ موشاهیده اولونور): مئ: دوداخ، بوغاز، اوگرندیم.

داماق سایتلریندن سونرا دوداق صایتلری نین، دوداق صایتلریندن سونرا داماق صایتلری نین گلمه سی؛ مئ: باشوز بابوز، آلدوغ، گئتدو، گلدو، دوزلی، دوری، گؤزلیغ و س.

سۆز اورتاسیندا گ سسی نین اینکیشافی؛ مئ: دؤگوش، سؤگوش و س. سۆز اورتاسیندا و سۆز سونوندا و سسی نین مؤحکم اولماماسی؛ مئ: آو، داوشان، آوچی، بیزاو، یاوشان، تاوخ، حوض و س.

غئیری-قطعی گله جک زامانین اینکاریندا ل شخص تک و جمعه مان، من شکیلچیلی نین ایشله دیلمسی؛ مئ: گلنم، کوسمنم، ساتمانیخ، گولمه نیخ و س. بو خصوصیت آلتون کؤپرو شیوه سینه آیددیر.

یوخاریدا سادالادیقلاریمیز گؤستریر کی، ایراق-تورکمان لهجه سی ایستر فونئتیکی، لئکسیکی، ایسترسه ده قرامماتیک جهتن اؤزونمخصوص سعجییوی خصوصیتلرله زنگیندیر.

بیلگه لیگین چاغداش اؤرنکی دوکتور حمید نطقی

محمد رضا هیئت

اولانلارین گؤروشونو آلدی و اسکی متینلری اینجه لهدی، سونرا دا "یازی قایدالاری و یا املا قیلاووزو" آدی ایله بیر رساله یازدی، بیز ده وارلیق دا اونو اویقولاماغا باشلادیق. بیر گون مشهور تورکولوق محرم ارگین منه دئدی کی، "حمید نطقی نین قیمتینی بیلین، چونکو اونون کیمی عالیم نه شرقده وار، نه ده غربده." ایندی اوزاقلارا گئدیپ و یالنیز قالمیشام. اونون یئرینی کیمسه دولدورابیلمز».

دوکتور هیئت بیرگون باشقا بیر خاطره آنلاتدی. بیر اوخوجو صمد وورغونون بیر شعرینی گؤندرمیش. شعرین بیر مصرعسی بئله ایمیش: "هر دؤرانین بیر اللهی وار." ایکسی ده بو شعر اوخوموشلار، آنجاق بیر-بیرلرینه سوروشمادان، بیر-بیرلرینه حواله ائتمیشلر و درگی بو شکیلده باسقیبا گئتمیش. درگی باسقیباکن، دوکتور هیئت دوکتور نطقیه تلفون ائتمیش و او شعر چیخاردینیزی دئییه سوروشموش. او دا سیز چیخاردا جاقسینیز دئییه من توخونمادیم دئتمیش. ایرانین او گونکو شرطلرینده و وارلیقین قاپانماسی اوچون باهانه آختاریلدیغی بیر دؤنمه بئله بیر شعرین یابینلانماسی چوخ ساقینجالی ایمیش... نهایت اثرته سی گونو مطبعه یه تلفون ائدیپ و او شعر چیخاردیب، یئرینه باشقا شعر قویموشلار...

نخجوان اونورسیتته سی دوکتور هیئته فخری پروفسورلوق عنوانی وئرمک ایسته ییردی. آنجاق دوکتور هیئت بونا شرط قوشموشدو: اؤنجه دوکتور حمید نطقیه وئره جکسینیز سونرا منه. اونلار دا دئمیشلر کی، بیز حمید نطقی نی تانیمیریق. دوکتور هیئت دئمیش کی، منی تانییرمی سینیز؟ البته، سیز بؤیوک بیر عالیمسینیز، بیزیم آغ ساققالیمیز سینیز. دوکتور هیئت ده دئمیش، او دا منیم اوستادیم دیر!

بونا بنزر خاطرهلری آرتیرابیلرم. چونکو حمید نطقی جواد هیئتین دیلیندن دوشمزدی. بو صمیمی دوستلوق منی چوخ شاشیردیردی. بیرگون سوروشدوم کی، سیزین بو دوستلوقونوزون سیری نه دیر؟ جواب وئردی: "او سوسیالیزمدن میلیتچی لیگه دوغرو گلدی، من ده میلیتچی لیکن سوسیالیزمه دوغرو. آرادا بؤلوشدوق." جواب

خسته لیگیندن دولایی حیاتی نین یاخلاشیق سون اون ایلینی یورد دیشیندا گئچیرن، اینگیلتره ده حیاتا گؤز لرینی یومان و ایستانبول زینجیرلی قویو مزارلیغیندا تورپاغا تاپشیریلان حمید نطقی نی یئنی نسیلدن چوخ آز انسان یاخیندان گؤره بیلیمشیدیر. وارلیق درگیسی یازارلاری آراسیندا دا آدی چوخ ائشیدیلن، یازیلاری چوخ اوخونان، اما اؤزو آز گؤرولن بیر شخصیتدی حمید نطقی. آنجاق اونو یاخیندان گؤروب، صحبتلرینه تانیقلیق ائدن انسانلارین اورتاق بیر تثبیتی واردیر: حمید نطقی داهی بیر شخصیت و بیلگه بیر انساندی.

من ده بیر چوخلاری کیمی دوکتور حمید نطقی نین آدی ایله وارلیق درگیسینده کی یازیلاری واسطه سیله تانیش اولموشدوم. یازیلاریندا ایشلتدیگی اوسلوب و سطریر آراریندا وئردیگی اینجه مساژلار اونون فرقلی بیر کاراکتره صاحب اولدوغونو گؤستریردی. جیدتی قونولاری میزاحلی بیر دیلله آنلاتماق و یئری گلدیگینده بؤیوک یازار و شاعیرلردن اؤرنکلر وئرمک، اونون خطابته کی اوستالیغینی دا گؤزلر اؤنونه سرردی. مشهور اینگیلیز یازار برنارد شاو ایسه اونون سیخ سیخ باش ووردوغو، اؤرنک وئردیگی شخصیتلردندی.

1372-جی ایله وارلیق دا رسمی شکیلده ایشه باشلادیغیم زامان، دوکتور نطقی تداوی اوچون اینگیلتره یه گئتمیشدی. دوکتور جواد هیئت سورکلی "دوکتور نطقی گئتدیکدن سونرا چوخ تک قالدیم" دئییه یالنیزلیقدان شکایت ائدر، خاطرهلرینی آنلاتاردی:

«مقاله لریمیزی نسردهن اؤنجه بیر-بیریمیزه اوخوداردیق. باش مقاله لریمیزی او یازاردی. ایستانبول گئتمه دن اؤنجه تورکیه تورکجه سینی او منه اؤیرتمیشدی. آتام و دوستلاری تهران دا آذربایجان انجمنی قورموشدولار و آذربایجان قزنتی چیخاردیردیلار. او قزنتین باش یازاری حمید نطقی ایدی. بیز ده او سیرادا تانیشمیشدیق. او ائله او یاشدا دا عالیم ایدی. بیزیم الیفبامیزی دا او دوزله دی. بو قونودا فیکیر صاحبی

پروفیسور صادق تورال ایله دانیشمیشام. اونلار سنی هاوا
آلیندا قارشیلایاقلار.”

بو منیم تورکیه یه ایلک گلیشیمدی. آنکارایا گلدیکدن بیر
گون سونرا هله توپلانتي باشلامدان وارلیق درگیسی نین
دگرلی یازارلاریندان علی کمالی نین اولوم خبرینی آلدیم.
توپلانتيده منه سؤز وئرلیدیگینده بو آجی خبری وئرديم و
ایلک ۱۰ دقیقه اونون فعالیتلری حاقیندا دانیشدیم و داها
سونرا پروژه ایله باغلی سون گلیشمه لری آنلاتدیم. اوچ گون
سورن توپلانتي بیتدیکدن سونرا ایستانبولدا عمی اوغوم نادر
هیئتین یانینا گئتدیم. دوکتور هیئته تلفون ائتدیم و هئج
گؤزله مەدیگیم گؤزل بیر خبر آلدیم: ”دوکتور حمید نطقى
ایستانبولدا، قیزی نین یازلیغیندا.” بؤیوک بیر هیجانلا
تلفونونو آلدیم، دوکتور نطقى نین قیزی آسیا خانیمدان
یازلیغین آدرسینی سوروشدوم و نادر هیئتین
سورورجوسوندن منی اورایا گؤتورمه سینی رجا ائتدیم. الیمده
بیر کاغیذ-قلم، فوتوقراف ماکینه سی و بیر ده ضبط جیهازی.
یازلیغا چاتدیغیمیزدا ساعات ۱۶ ایدی. آسیا خانیم گولر اوزله
بیزی قارشیلادی، آیتن خانیم و دوکتور نطقى باغچادا
اوتوروردولار. دوکتور نطقى ویلچرده ایدی و آیاغا
قالخابیلیردی. الینی اوپمک ایسته دیم، اما ایذین وئرمه دی.
تام اوچ ساعات دانیشدیق، سواللار سوروشدوم و ایذین آلاق
دانیشیغیمیزی ضبط ائله دیم (بو سس قیدی، بلکه ده دوکتور
نطقى دن قالان ان اوزون دانیشیق دیر). و تهرانا قاییتدیقدان
سونرا مصاحبه شکلینده وارلیق دا یاپینلادیم. دؤندوکدن سونرا
اؤیرندیگیم بیر شئی منی چوخ ائتکیله میشدی. دئمه، من
دوکتور نطقى نی زیارت ائتدیگیم گون، اونا باجیسی نین وفات
خبرینی وئریشیدیلر و او منه هئج بللی ائتمه میشدی!
سونراکی ایللرده دوکتور نطقى ایکی دفعه تهرانا گلدی.
بیرینجی دفعه اؤز ائوینده، ایکینجی دفعه ده دوکتور عزیز
محسنی نین ائوینده وارلیق درگیسی نین یازارلاری و مرحوم
بهزاد بهزادی ایله بیرلیکده بو بیلگه شخصیتی زیارت ائتمه و
سؤزلرینی دینلеме امکانیم اولدو.

گرچکدن چوخ شاشیردیجی ایدی. سیزین آرانیزداکی ان
بؤیوک فرق نه دیر؟ دئییه ایکینجی بیر سوال سوروشدوم.
متواضع بیر شکیلده جواب وئردی: ”او مندن داها ذکی دیر،
من اوندان داها چالیشقان!”

بوتون بو خاطره لر و آلدیغیم جوابلار، دوکتور حمید نطقى نی
یاخیندان گؤرمه ایستگینی منده گوجلندیرمیشدی. آنجاق نه
او تهرانا گله بیله جک دورومدایدی، نه ده من اینگیلتره یه
گئده بیلیردیم.

تورکیه ده آتاتورک یوکسک قورومو ۳۰ جیلدلیک ”تورک
دونیاسی ادبیات آنتولوژیسی“ پروژه سی باشلاتمیشدی.
پروژه یه ایران دان دوکتور هیئت دعوت ائدیلمیشدی. او دا
دؤندوکدن سونرا وارلیق درگیسی یازارلارینی بو پروژه یه
اکله میشدی. هر بیریمیز بیر قیسمنی یازماغا و گؤندرمگه
باشلادیق. ان چوخ دا دوکتور هیئت و مرحوم میرهدایت
حصاری چالیشدی. پروژه نین ایکینجی توپلانتي سی مرداد
۱۳۷۵-ده گرچکلشه جکدی. دوکتور هیئت منه دئدی کی، بو
ایلکی توپلانتي یا منیم یئریمه سن گئت. من دئدیم بو منی
آشار، من هله ایشین باشیندا یام، قوس قوجا پروفیسورلارین
اولدوغو توپلانتي یا من نئجه گئده بیلرم؟ دئدی ”یاواش-یاواش
اؤیرنمه لیسن. سن تورکولوژی اوخویورسان و وارلیق دا منیم
همکاریمسان، ایسته بیرم کی، سنی ایندیدن تانیسینلار. من

مکتبی سئومگی اؤیرتدی، اما نئجه اؤیرتدیگینی و نئجه سئودیردیگینی بیلیمیرم. چونکو دونیادا انسان نئجه نفرت ائتدیگینی بیلر، آنجاق نئجه سئودیردیگینی بیلیمک مومکون دئییلدیر. اوندان سونرا من مکتبی دگیشدیم. آتام ایشی ایله ایلگیلی آستارایا گئتدیگی اوچون بیز ده اونونلا گئتدیک. اورادا من حکیم نظامی مکتبینه داخل اولدوم. بورادا کؤشهده- بوجاقدا بیر آدمی گؤروردوم گلیر، گندیر. اونا چوخ حؤرم ائدیرلر. سونرا بللی اولدو نیما یوشیچ ایمیش. البته من نیمانی گؤردوم دئییه بیلیمرم، آنجاق او منی گؤرمه دی دئییه بیلرم. اورادان گلدیک تبریزین روشدیه مدرسه سینه. تبریزده من بیر بوهم (دوزنسیز) یاشاییشی یاشاییردیم، هم ده چوخ یاخشیس بیر طلبه. چوخلو جایزه م و یاخشی نومره لیریم وار ایدی. اما نه دنسه مدرسه دن ائوه گلمه ییم یاریم

ساع

اتدان چوخ سورردی. حالبوکی بئش دقیقه لیک یول ایدی. دامایا باخاردیم، دوواریا باخاردیم، بؤیوک بیر تجسم وار ایدی. آچیق قاپی گؤرنده ایچری گیردیم. سون دفعه آچیق قاپییا کی گیردیم، گؤردوم اؤلویوبورلار، قورخوب قاچدیم. بئله لیکله ابتدایی و اورتا مکتب بیتدی.

او بؤیوکلوکده آذربایجاندا بیر تک متوسطه مکتبی وار ایدی. یانیندا دانشسرا و اونون دا یانیندا نظام وار ایدی. بیزی ائله ائله میشدیلر کی، چاره سیز اولوب نظاما گئدک. آنجاق نه دنسه من چاره سیز اولمادیم و تهراندا حقوقو بیتیردیم. اوندان سونرا ایستانبول گئدیب دوکتورامی آلدیم. قاییتدیقدان سونرا نفت صنعتینه گیردیم و اورادا جور به جور یوللارلا ادبیات ایشی ایله مشغول اولدوم. نئجه کی، ”خبرهای روز“ون صاحبی اولدوم، سونرا ایراندا ایلك یارانانروابط عمومی نین^۱ بعضا مشاوری، بعضا ده مسئولو سئچیلدیم. داها سونرا قزنته جیلک، روابط عمومی و ارتباطات اونیورسیتیه سی آچیلدیغیندا منی اورایا دعوت ائتدیلر. ۲۵ ایل اورادا درس وئردیم. نهایت قدر (طالع) بیزی اینگیلتره یه گتیردی. اینگیلتره ده عزیمت قیسا اولاجاقدی. آنجاق خسته لیک چوخ اوزاندی و ایندی ده داوام ائدیر. اونون معاینه و معالجه سی و اونون اوستونده ایشله مه سی منی اینگیلتره ده ساخلادی و

گئچن گون بو مصاحبه نی تکرار اوخورکن، دوکتور حمید نطقنی نین چوخ اؤنملی قونولارا توخوندوغونو؛ اؤزو، اوستاد شهریار، دوکتور جواد هیئت، حبیب ساهر، سهند و علی کمالی کیمی شخصیتلر و وارلیق درگیسی نین یایینا باشلاماسی، آدی نین سئچیلمه سی، دیلیمیز و ادبیاتیمیز حاقیندا چوخ دگرلی بیلگیلر وئردیگینی نظره آلاق، یئنیندین یایینلانماسینی او یغون گؤردوم. مصاحبه وارلیق درگیسی نین ۱۰۱-۱، یای ۱۳۷۵ ساییسیندا یایینلانمیشدیر.

حمید نطقنی نین اؤز دیلی ایله حیات حکایه سی:

من ایندی اینگیلتره ده یاشاییرام. اودور کی، مشهور بیر اینگیلیزین مشهور بیر سؤزو ایله سیزه جواب وئرمک ایسته ییرم. برنارد شادان بو سؤالی سوروشدوقدا دئمیشدی کی ”والله منیم ائله ماراقلی بیر ترجمه ی حالیم یوخدور، چونکو من کیمسه نی اؤلدورمه دیم.“ طبیعی دیر کی قزنته جیلره (من ده بیر زمان قزنته جیلک اوستادی ایدیم) ایتلر آدمی قاپارسا خبر دئییل، آدم ایتی قاپارسا خبردیر. اونا گؤره منده ائله بیر خبر یوخدور. اما دوغوموم چوخ عجایب بیر دوغوم ایدی. شیخ محمدین اؤلدویو گونه تصادف ائدر. او گون شیخ محمدی اؤلدورموشلر، شهرده هیاهو وار، قاتیللرین شادلیق ائتدیگی گوندور و بئله بیر ملموس هیاهونون ایچریسینده آنام قورخار و منی بیر آز تئز دونیایا گتیرر. ایندی شیخ محمد منیم اوچون بیر یاخشی تاریخدیر و ۷۶ ایل بوندان قاباغا و شولوق گونلره گئدیب چاتیر. اساساً شولوق گون دئییرم آرتیق سؤزدور. چونکو منیم اولدوغوم یئر آذربایجان، شولوق اولمایان گون آز گؤرموشدور. او گونلردن بیری ده یاخیندایدی. پهلوی دؤرو یاواش- یاواش باشلا یاچاق، خفقان گله جک و بو خفقان بیزیم اوچون ایکی قات اولاجاق. اؤزگه لری تورکلرین دئدیگی کیمی ”اتلی یه، سوتلویه“ و یا بیزیم دئدیگیمیز کیمی ”زولف یارا“ توخونمادان سو، اود دئییه بیلردیلر، آنجاق بیزیم اونا دا اجازه میز یوخ ایدی. بیز آب- آتش دئمهلی ایدیک. نه ایسه، من همان بو شهرده (تبریزده) تحصیلیم ائله دیم. تحصیلیم بیر یازی متجدد مکتبه بیر ملانین مکتبینه اولدو. او منه

ایندی بورایا (ایستانبول) دوکتورون ایذنی ایله تعطیله گلمیشم.

حمید نطقی و ادبیات

منیم آتام ادبیاتچی اییدی. ائو کیتابلا دولو اییدی. آتام قدیم قزنته لری کولکسیون حالینا گتیردی. من نسیم شمال و ملانصرالدینی اوخوردوم. ملک الشعرانین هفته لیک چیخاردیغی نوبهار قزنتینی او قدر اوخوموشدوم کی، هر طرفینی ازبر ایدیدم. شاهین ادلی قزنته نین ده چوخ کیچیک یاشدان، یعنی اورتا مکتبین بیرینجی صینیفینده اوخورکن مقاله یازانی اولدوم و ائله یازی خسته لیگیم ده اورادان باشلاندى. اما شعره گلینجه، آتام شعر یازاردی. من ده آتامدان دالی قالماق ایسته مزدیم. من ائله بیلیردیم کی، دیلیمیزده آنجاق کومیک، مضحکه شعر تورکجه دئییلر، آنجاق جیدتی اولسا فارسجا. ایستانبول گلدیکدن سونرا گوردوم کی، بونلارین جیدتی شعرلری ده وار. اول تعجب ائتدیم. یاواش- یاواش گوردوک کی، بیزیم ده جیدتی شعریمیز اولایلر.

منیم بیرینجی شعریم سفارشی اولموشدور. منی کیچیک گورموشدولر، بیر آز دا او بیرى اوشاقلاردان فرقلی. منیم هم گوزلریمین، هم ده ساچلاریمین رنگی فرقلی اییدی. دئدیلمر کی، باهار اوچون بیر شعر دئ. باهار اوچون شعر دئمک ده هم چتین دیر، هم آسان. من اونون آسان طرفینی توتدوم. شعرى ایندی خاطیرلامیرام، آنجاق یادیمدادیر کی، چوخ سئومیشدیلمر. بیلیمیرم شعرى سئومیشدیلمر، اوخویانی سئومیشدیلمر و یا هئچ بیرینی او مجلسی سئومیشدیلمر.

حمید نطقى و تورکولوژی

قویون اول دئییم کی، نه زاماندان غیر علمی شکیلده (تورکولوژییه) باشلادیم. او گون کی، مکتبه تورکجه دانیشدیغیم اوچون مندن ایلك جریمه نى آلدیلار، من تورکجه و فارسجانین فرقینه واقف اولدوم. آنلادیم کی هئی! بونلارین پول فرقی وارمیش. سونرا ائوده ده بعضی سؤزلر گئچردی. منیم آتام بیر آز مغرور اییدی. دئیردی فیلان کلمه نین فارسجاسی یوخدور و ... بو غیر علمی مقدمات

ایدی. سونرا من متوسطه نین ۹-جو صینیفینده یکن تورکیه نین تازا ایفباسینی اؤز-اؤزومه اؤیرندیم. شامپولون مصر ایفباسینی اؤیرندیگی کیمی. دوشوندوم کی، بو نه اولایلر، یئرینه بیر شئی قویدوم تا کشف ائتدیم. اوزون زامان "یوموشاق گ" دئدیلمر بو عجایب حرفی تانیمامیشدیم. چوخ عجایب حرفدیر. اما جیدتی ایشلیریم گلیر چاتیر آبادانا. او زامان من اورانین کیتابخاناسیندا فیلولوژی کیتابلارینی اوخوماغا باشلادیم و بیر موسم فیلولوژی کیتابلاری اوخودوم. بیر آز تورکجه نی تدقیق ائتدیم و او زاماندان یاواش- یاواش باشلادیم تورکجه نین اوستونده ایشله مگه.

وارلیق درگیسیندن اؤنجه تورکولوژییه عاید مقاله م اولایلیمزدی. چونکو وارلیق او زامان چاپ اولدو کی، بونلار چاپ اولایلردی.

حمید نطقى و وارلیق

بیر گئجه دوکتور جواد هیئت، بیر نئچه دوستلار و من اوتورموشدوق. دوشوندوک کی، ایران دا بوتون بو صحبتلر اگر بیر یئرده یازیلماسا هئچ اولار. تدقیقات متودیک اولماز. رشید یاسمی نین گوزل بیر سؤزو وار. دئییر کی:

اندیشه تو گرچه بود درّ خوشاب
روشن نشود تا که نیاید به کتاب.

ور نشر نشد، بدست مردم نفتاد،

چون برق جهنده است و چون نقش بر آب.

بیز گوردوک کی، شاعیر بو سؤزو دوغرو دئمیش و بئله لیکله وارلیق دوغولدو. اول وارلیقین

آدینی بیرلیک قویاجاقدیلار. چونکو ایران دا همیشه بیزیم دیل مسئله سی اورتایا آتیلاندا نه دنسه پراکنده لیکدن قورخارلار. حالبوکی بیر مملکتده مختلف کولتورلرین یان- یانا یاشاماسی، او مملکتین زنیگن لیگی، رنگین لیگی و گوزللیگی دیر. سیز گئدیب گورسه نیز کی، بیر یئرده بوتون ائولر، بوتون انسانلار بیر- بیرینه بنزه بیر، هامی بیر جور دوشونور، اورا یئر دئییل جهنم دیر. اما بیز بئله دوشونموردوک. بیز دوشونوردوک کی، تورکجه یازدیغیمیز حالدا، تورکجه دانیشدیغیمیز حالدا اگر ایرانلیلاری

گیزلتمه دیلر، اؤزگه لرله اوخودوقلارینی تکرار ائتدیله، آما دوکتور هیئت اولارین قاباغیندا دایاندی. دوکتور هیئت ده حقیقتاً چوخ مزایا وار. ان بؤیوک مزیتی اونون استقامتی دیر. کیم اولسایدی او بئله داشین قاباغیندا دوشوب ییخیلاردی. آما او *وارلیقی* داوام ائتدیردی، داها دوغروسو وارلیغیمیزی داوام ائتدیردی. سونرا باشقا قزئتله ده چیخدی. محیط بیر آز یوموشادی- برکیدی، یوموشادی- برکیدی. بو حیاتدیر. آما آرادا بیر شئی ثابت اولدو: دیلیمیزین گوجو. بو ائله بیر دیل دیر کی، *وارلیق*ین ایکینجی سایسیندا فارس ادبیاتی نین گونوموزون ان بؤیوک غزل دئیینه شهریار تورکجه بیر غزلله اونو آلفیشلادی و و بونلار گلدیلر *وارلیق*ین کؤمگینه. یعنی شهریارین او زمان نفسی و ایندی روحو *وارلیق*ین دالیسیندادیر.

حمید نطقی و جواد هیئت

دوستلوغوموز چوخ اوزاقلارا گئدیر. دئییه بیلرم ایکینجی دونیا ساواشی و رضا شاهین تختدن دوشورولمه سینه گئدیب چیخیر. مرحوم آقا میرزا علی آقا هیئت، دوکتور ابراهیم برزگر و بیر نچهلری تهراندا آذربایجان جمعیتی قوردولار. بو جمعیتین رسمی قزئت *آذربایجان قزئت* نین باش یازارلیغینا منی سئچمیشدیلر. او زمان جواد آقا اورایا گلیب گئردی. اونون آنا دیلینه اولان شوقو حدسیز درجه ده ایدی. بیز بو دیل حاقیندا دانیشدیق و او زاماندا دوستلوغوموز باشلادی و ائله بیلیرم کی، انشاءالله ابدیته قدر گنده جکدیر. چونکو بیزیم آدلاریمیز بیر- بیرینه ائله هورولموش کی، *وارلیق* یاددا قالینجا ائله بیلیرم اونودولمایاجاغیق. انشاءالله کی، بو دوز بیر اومیدیر. بو بیزیم دوستلوغوموز دور.

بو دوستلوغا هئچ بیر شائبه دوشمه دی. دایما یان- یانا اولدوق. دوکتور هیئتین بؤیوک صفترلیندن بیری بو ایدی

طبقه بندلیک ائتسک، بیز اوستده قالان طبقه سی بیک. او بیریلر ده، فارس لار دا، گیلکلر ده، بلوچلار دا چوخ زحمت چکمیشلر، آما بیزیم زحمتیمیز چوخ چوخ اولموش حتی فارس ادبیاتیندا و فارس استقلالیندا. نجه کی، ایران صفویلرین زامانیندا و اولارین زحمتی ایله یوکسلدی و قالدی. تاریخیمیز، هر شئییمیزدیر. نه ایسه، من دوستلارا دئدیم کی، *بیرلیک* آدی بو شائبه نی تأیید ائدیر. دئدیم دیل بیزیم وارلیغیمیزدیر. آدینی *وارلیق* قویاق. دوکتور جواد هیئت ده همیشه کی سعه ی صدری ایله چوخ گؤزل دئدی "قبول، قبول" و بو آد بیزیم درگی نین آدی اولدو. ایلک گوندن یازماغا باشلادیق. دوستلار یازدیله، چوخ زحمت چکدیلر. آما بعضیلری اول خوش گؤرونمه دیلر. منیم یادیمدادیر "انجمن آذربایجان" واردی کی، آدیندا باشقا هئچ بیر شئی آذربایجان دئییلدی. شاهین گئتدیگی گونلر ایدی. انقلاب آباق توتوردو. تبریز آیاقلانمیشدی، تهراندا قیامت ایدی. او گونلرده من کیچیک بیر بیت یازدیم:

طالعی ایله باریشمایاندان قورخ

اؤز دیلی ایله دانیشمایاندان قورخ

بو گئچدی محترم بیر ذاتین الینه (ایندی آدینی چکمگه لزوم یوخ). اوقات تلخ اولدو، جانی سیخیلدی، بئله شئیر دئمه یین دئدی. فقط او دئیرکن دوکتور هیئت آیاغا قالخدی، بو مملکتده بیر مجمعه اؤز آنا دیلیمیزده بیرینجی نطق و صحبتی دوکتور هیئت ائله دی. ائله گؤزل بیر نطق ائله دی کی، اوراداکیلارین بیر قیسمی آغلادی. اوندان سونرا همان لطفلیله منه دئدیله کی، قالخ بیر شئیر دئ! گوردوم کی، بؤیوک بیر واعظدن سونرا تازاکار بیر مرثیه خوانی چیخاردیلر کی سن اوخو. منیم ده هئچ چاره م یوخ ایدی. اؤز دیلیمیزین گوجوندن، اؤز کولتوروموزون وسعتیندن مدد آلیب دورد- بئش کلمه ده من دانیشدیم. بورا کیمی *وارلیق* دان اولکی شیفاهی *وارلیق* ایدی.

سونرا *وارلیق* چیخدی و داوام ائتدی. خوشبختانه اسلام جمهوریتی نین آنایاساسی بو ایشه امکان وئردی. دوزدور بیر چوخ آداملار داش آتدیله، شاه دؤروندن قالان فیکیرلری ساققیز کیمی چئینه دیلر، اوندان سونرا دوشمنلیکلرینی

کی، اوتوروب دانیشر و آنجاق منطیقله افناع اولوردو و بو چوخ گؤزلدیر. بیز ان احساساتی دقیقه‌میزده، یعنی اوندا کی، بیزه یامان دئمیشلر، بیزی اذیت ائتمیشلر، حرصلندیرمیشلر، حتی او زامان بئله اغییلی قالایلمک سعینی گؤستر دیک.

حمید نطقی و حبیب ساھر

ائله بیلیرم کی، حبیب ساھر یاددان چیخان آداملاردان بیری دیر. اونو یادا سالان وار، آنجاق لایققله یادا سالان یوخدور. او ایستانبول دا درس اوخوموش، سونرا ایرانا دؤنموشدور. بیز اورتا مکتبده یکن بیزیم معلیمیمیز اولدو. بو آدام چوخ یوموشاق، باشی آشاغی و سس‌سیز ایدی. آما اول گوندن آنلاشیلیردی کی، بو یوموشاقلیغین آلتیندا بیر سلدیریم قایا برکلیگی وار. هرگون ائینالی داغینا چیخیب گزدی. طبیعتین عاشیقی ایدی. منیم بؤیوک بابامین قونشوسو و داییمین دوستویدو. تهرانا گلدیکن سونرا یئنی شعر دئدیگی زامان بیزیم ائوه گلیب همیشه کی صندلین اوستونده اوتوروب بیر چای ایچیب سونرا شعرینی اوخویاردی. دئییه بیلریم کی، بیر زامانلار بیر چوخ شعرلری نین یگانه ائشیدنی من ایدیم. او آدامین درین معنالاری ایشله‌دیگینی گؤروردوم. چوخ یاخشی شاعیر ایدی. مهربان بیر انسان و چوخ حساس بیر موجود ایدی. چکدیگی عذاب و اذیتلردن چوخ گؤزل شعرلر چیخاردی و هر شعر ایل «کی شعر تر انگیزد خاطر که حزین باشد» مصرعسینی تکذیب ائردی.

حمید نطقی و اوستاد شهریار

شهریارلا تانیشلیمیز داها اولره گئدیر. بیرگون آتام بیر کیچیک دفتر آلیب گتیردی و دئدی کی، بو زامانیمیزین ان بؤیوک شاعیری اولاجاق بیر آدامین دیوانی دیر. او بیرینجی دیوانی نین بیرینجی چاپی ایدی. بو کیتاب منیم یاسدیق آلتی مین کیتابی اولدو. اونو دفعه‌لرجه اوخودوم. او زامان شهریار «کشاورزی» بانکیندا چالیشیردی. بیرگون منه دئدی کی، بو شهریار دیر. من ائله بیلدیم کی، بیر ملکدیر گلمیش اورادا اوتورموش. او قدر اونا باخدیم کی، شهریار تعجب ائتدی. ائشیکه چیخدی. دئدی نه وار، نه ایسته بیرسن؟ دئدیم سیز شهریار سیز. دئدی اوغوم! منیم تاجیم-ماجیم یوخدور. دئدیم من سیزین تاجینیزا گؤره گلمه‌دیم، سیزین شعرینیزه گؤره گلدیم. او دا منیم بو سرزومو بگندی و گئندی.

بیر مدت سونرا مرحوم دوکتور لطفی ایل شهریارگیله گئتدیک. تهران دا کیچیک بیر اوتاغی واردی. بیر آز بیزه شعر اوخودو، سونرا

بیر آز دا ساز چالیدی. بیرگون دئدیم کی، من درسی قورتارمیشام، تورکیه یه گئدیرم. دئدی سندن بیر خواهیشیم وار. من بو تورکلرین تازا الیفباسیندان هئج باش چیخارتمیرام، غریبه بیر خطدیر. مومکون اولسا توفیق فیکرت دیوانی نین قدیم خطینی تاپ گؤندر. شهریار توفیق فیکرتی اوخوماغی منه چوخ توصیه ائله‌دی. اونو ازبرله، او قرنیمیزین معجزه‌سی دیر، دئدی. من ایستانبول دا صحافلار چارشیسیندا کؤهنه کیتابلار ساتیلان یئرده بئله توفیق فیکرتی یت قدیم خطله کیتابینی تاپایلمه‌دیم^۲ آما آرادا بیر شئی قازاندیم. اونون تازا کیتابینی آلدیم. اوخودوم گؤردوم کی، شهریار حاقلی دیر. او حقیقتاً شعری تانیان بیر آدام دیر. سونرا تهرانا دؤندوم. شهریار بیر مدت دوکتور هیئتین ائوبنده قوناق قالدی. اوندا مکرر-مکرر گروورشوردوک. مختلف موضوعلار حاقیندا دانیشیردیک. دئییردیک کی، تورکلر حیف ائدیبلر، خطلرین دگیشدیریلر، دگیشدیرمه‌سه‌یدیلر راحت اوتوروب اوخویابلردیک. شهریار تبریزه گئتدی و من تبریزی ترجیح ائتمه‌سینه گؤره اونا تلفون ائدیبلر تبریک ائله‌دیم. دئدی والله هر گؤزل کیمی بیر آز اوزاقدان داها یاخشی دیر. دئدیم یوخ ایچینه گئتسز ائله‌بیل داها یاخشی دیر. وارلیق چیخدیقدان سونرا تلفونلاریمیز چوخالیدی. منه دئدی نییه او جور یازمیشان، نییه دیلیوی دگیشیبسن؟ دئدیم کی، دیل بودور. دیل اوستونده بیر آز مذاکره ائتدیک. او محلی دیلی نظرده توتوردو. دئدیم آقا من سیزه بیر شئی دئییم: بس سیز نییه خشک‌ناب لهجه‌سی یازمیرسینیز؟ و... آما سونرالار منه لطفو او قدر آرتدی کی، تقریباً تلفونلاریمیز آیدا ایکی دفعه یه چیخدی و هامیسینی دا او تلفون ائدیردی. لاپ سون ملاقاتیمیز بیر قروپلا اولدو. دوکتور هیئت ده واردی. او قدر منیم حاقیمدا لطف ائله‌دی و منی اونلارا تاپشیریب بونون قدرینی بیلین، دئدی کی، منی خجل ائتدی. ائله اوگون بیر قروپ دا تاجیر گلدی، اوتوردو. بیلیرسیز، شهریار تبریزه ارک کیمی، گؤی مسجد کیمی بیر شئی اولموشدو. توریستیک نقطه‌لردن بیری اولموشدو. اونلار گئتدیکدن سونرا شهریار چوخ یورولموشدو. دئدیم سیز یورولدونوز بیز گئدک. دئدی همین علتله گؤره قالین.

بیزیم مناسب‌لریمیز آرتیق سئویشمک مرحله‌سینه گلمیشدی. اونون «حیدربابا» سی چوخ بؤیوک بیر اثر دیر. هله بیر آز فاصله آلساق قیمتینی بیله‌جگیک. شهریار معمولی تورکجه‌نین نه اولدوغونو آنلامیشدیر. یعنی یئره دوشموش، توز-تورپاق آلمیش جواهرلری چیخارتمیش، سیلمیش و گؤزل دوزموشدور.

حمید نطقی و سهند

سهند بیزیم ائوه چوخ گلیب گئرددی. چاپ اولمایان شعرلریندن بیزه اوخویاردی. بیر نچه دفعه سهنده دئدیم کی، سن دیداکتیک (اؤیره دیجی) شعر چوخ یازیرسان، «سازیمین سؤزو» کیمی. من او کیتابی چوخ بگندیم. بیلیرسینیز، دده قورقود بیزیم کیتابیمیزدیر. بختیارین دئدیگی کیمی «کیتاب دئدیگیمیز یعنی او». او دا دیداکتیکدیر. بیز ائله بیر ایش گؤرمه‌لی‌بیک کی، خالقیمیز گندیب دده قورقود کیتابینی اوخوسون. او دیلله تانیس اولسون. آما بو چتین ایشدیر. سهند بو ایشی گؤرموشدو. اونو عمومی لشدیرمیش، گؤزلشدیرمیش و پرداخت وئرمیشدیر. بونو او زامان دئدیم کی، او چوخ گؤزل یاری عاشیقانه بیر شعر دئمیشدی. من ده، خانیم دا اونا واله اولدوق. شعرین آدینی اونوتموشام. ظن ائدیرم، بیر گول شکلی یادیمدا، بیر عطری^۲ یادیمدا، بئله بیر شعر ایدی. بلکه دوکتور هیئت اونو خاطرلار. چونکو اونون یانیندا دا اوخودو.

سهندین شعرلری چوخ نفیس‌دیر. من اونو چوخ درین بیر شاعیر بیلیرم. او بیر آغاج کیمی دیر کی، ۲۰-۱۰ متری ائشیکده ایسه، ۲۰۰ متری آشاغیدادیر. بیز او آشاغیلارا گئتمه‌میشیک. او چوخ قیمتلی آدامدی. آما نه یازیق کی، بویوردوغونوز کیمی اولردده اولدو.

حمید نطقی و ادبی گلیشمه

انکشاف چتین شئی دیر و اونو اولچمگه ده هئج بیر واسیطه یوخدور. چوخ زامان گؤررسینیز کی، میلت و عموم خالق بیر شئی سئومزلر، آما آز بیر زامان گئچدیکدن سونرا دئیرلر اوه! ائله هر شئی او ایدی. ایندی بو ۱۸ ایلده بیر شئی مسلم‌دیر. بیر شئیر چیخیب، یئر حرکت ائله‌یب، مختلف یارپاقلار، گوللر وجودا گلیب. انشاءالله بو گوللرین بئجرمه‌سی، داها دا چیچکلنمه‌سی، بؤیومه‌سی کسيلمه‌سین، دائما انکشاف ائتسین. من گنجلریمیز آراسیندا ائله باخیشلار، ائله گؤزلر گؤرورم کی، هئج اینانمازدیم. منه کاغید گلیردی (امضاسینی دئمیرم چونکو یولداشلارینا ظولم اولار) گؤروردم کی، بو گزل شعر دئییددی. یقین کی، ایندی اونلارین سایه آرتیب و بیر-ایکی دانا دئییل. بعضاً بونلارین آراسیندا هئج معروف اولمامالیلار معروف اولموش و بعضاً ده تانیمناسی ایجاب ائدندر هئج تانیماییلار. بیلدیگینیز کیمی تورکجه‌نین اوچ تاریخی مرحله‌سی اولموش. بیرینجیسی نوائی دؤرودور کی، هامی تورکجه‌نی نوائی تورکجه‌سی بیلیردی.

ایکینجیسی فضولی دؤرودور کی، هامی تورکجه‌نی آذربایجان تورکجه‌سی بیلیردی و ایندی تورکیه تورکجه‌سی دؤرودور. من بئله بیلیرم کی، اگر بو باغچامیز بؤیومگه امکان تاپسا یئنه ده فضولی دؤرو قاییداجاق.

حمید نطقی و علی کمالی

مرحوم علی کمالی تاریخ باخیمیندان ایرانا و یا بو طرفه گلن ایلک تورک قبیله‌لرینه منسوب‌دور. او زامانلار دا بیزیم وطنیمیز فارس‌لارلا قونشو ایدی. فارس‌لارین ان قدیم یئرلرینی تعریفله‌مکلرله بیزیم یئر تعریفله‌مه‌میز انطباق ائدیر. بیز قونشو ایدیک. بیلیرسینیز کی؛ ایرج، سلم و تور داستانی داستان دئییل، او تاریخدن سمبول‌دور. فریدون یا فری (three) اوچ دئمکدیر. بیز بیر ایدیک، برابر گلمیشدیک. فارس‌لار داها اول حرکت ائتدیلر و بیز سونرا دالغا-دالغا گلدیک. اول گلنلردن بیری خلجلردیر و علی کمالی اونلارداندی. او اطرافینداکی شاعیرلری بیغیردی، اونلارا عاشیق ایدی. او هاردان بو عشقی ائدینمیشدی بللی دئییل. بو باخیمدان او هم علمی و هم ادبی خیدمت ائله‌دی. اونون خیدمتی چوخ اوزون سوره‌بیلردی. منجه علمی کمالی یاریدا قالمیش بیر سمفونی‌دیر.

حمید نطقی نین سون سؤزو

منیم ایران‌داکی دوستلاریم، امکداشلاریم، کولتورداشلاریم، اورادا منیم دیلیمی دانشانلار، منیم دیلیمی آنلایانلار و دوشمنلیک یئرینه عاقلانه دوستلغو سئچن فارس دوستلاریم سؤزوم بودور کی، سیز بؤیوک بیر خزانه‌نین اوستونده اوتورموشسونوز "کی ماهی لر ده دریا ایچره‌دیر دریایی بیلملر". آرزوم بودور کی، بیزیم قاپیدان گیرن تورکجه آنا دیلیمیزده دانیشسین و من اوندان یئنی اصطلاحلار ائشیدیم. من ایندی تازا اصطلاحلار تاپماق اوچون باستانشناسلارین ایشینی گؤرورم. او قدر بئینیمی قازیرام. قازیرام کی، آتامی تاپام. حرصه‌نیب، بیرسیله داعوا ائدیر. او حرصه‌ننده خالص تورکجه تعبییرات دئیردی و چوخ دا گؤزل دئیردی.

من اونلارا دوستلغو، واختلارینی بوشا چیخارتماغی و بو مناقشه‌لره گیرمه‌مگی توصیه ائدیرم، اونلارا موفقیت دوعا ائله‌ییرم

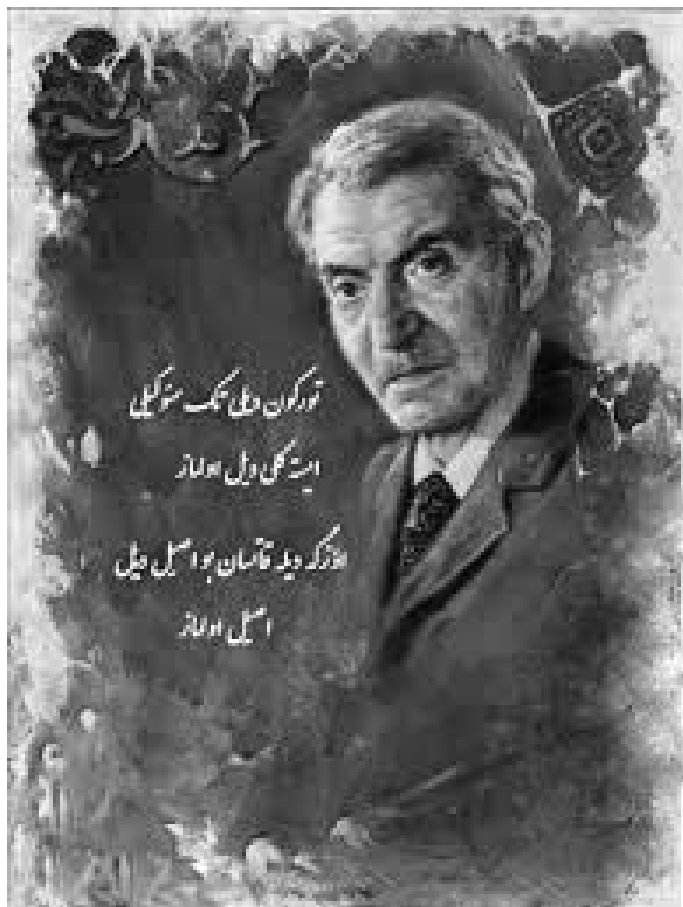
آچیقلامالار:

۱. دوکتور حمید نطقی "روابط عمومی" اصطلاحی نین اینگیلیزجه "Public Relations" نین یانلیش چئوریسی اولدوغو دوشونجه‌سینده‌دیر.
۲. داها سونرا دوکتور جواد هیئت بو کیتابی تاپیب شهریارا وئرمیشدیر.
۳. دوکتور جواد هیئت و دوکتور محمدعلی فرزانه بو شعرین "بوز چیچگی" شعری اولدوغونو سؤیله‌دیلر.

شهریار؛ میلی بیرلیک و همرایلیک شاعیری کیمی

رامیز قاسیم

ائلیمین فارسجا دا دردینی سؤیلر دیلی یم من.
حاقا دوغرو نه قارانلیق ایسه، ائل مشعلی یم من.
ابدیت گولویم من!

آنا دیلی شعیریمیزین زنگینلشمه سینده آذربایجان ادبیاتی نین گؤرکملی سؤز اوستادلاریندان بیر، اؤز یارادیجیلیغی ایله حئیدربابا داغی کیمی ووقارلا دایانان شهریار یارادیجیلیغی نین موستثنا خیدمتلری وار. حیاتی کئشمکئشلرله دولو اولان بؤیوک صنعتکارین زنگین ایرثی آذربایجان شعیری نین اینکیشافینا خیدمتلرله برابر، میلی دیرلیمیز، خصوصیه آنا دیلیمیز، عمومین آذربایجانچیلیغا قویولان ان سانباللی معنوی آبیده دیر.

شاعیرین اؤزونون دئدیگی کیمی:

دئدیم: آذر ائلیمین بیر یارالی نیسگیلی یم من.
نیسگیل اولسام دا، گولوم، بیر ابدی سئوگیلی یم من.
ئل منی آتسا دا، اؤز گولشه نیمین بولبولویم من.

بو باخیمدان محمدحسین شهریار ساده آذربایجان دیلینده یازدیغی اثرلرله منسوب اولدوغو خالق نین دردلی نین "حاق سسی"، "دردینی سؤیلر دیلی" کیمی چیخیش ائتمیشدیر. اونون یارادیجیلیغیندا آنا دیلیمیزه محبت، خالقین مین ایللرله تاریخینی اؤزونده یاشادان، ائل بیرلیگی و همرایلیک باغلاری اولان عادت-عنعنلر خصوصیه یئر آلیر. بو باخیمدان اونون یارادیجیلیغی بوتون بو خلقی کئیفیتلرین ستولوستو کیتابی کیمی چیخیش ائدیر. آنجاق بونو دا قئید ائتمک لازیمدیر کی، شاعیرین میلی روحلو شعیرلری نین تاریخی آناسی کؤوک خانیملا صؤحبتیندن سونرا باشلاییر و گوجلنیر. منبعله گؤره، شاعیرین آناسی کؤوک خانیم اونا ایراد اولاراق بیلدیرمیشدیر کی، "بالا، سن نجه شؤهرتلی بیر شاعیرسن کی، من سنین دیلینی باشا دوشه بیلیمیرم؟" شاعیر اؤزو ده دئیرمیش کی، "رحمتلیک آنام تهرانا گلدیگی واختدان اونون سئحیرلی نوفوذونون تاثیر ایله یادداشیندا قوروپوب ساخلادیغی کئچمیش خاطیره لرینی منه دانیشماقلا شیرین ناغیلار منیم یاواش-یاواش اولو روحوما جان وئردی."

شاعیر بو تربیه وی صؤحبتدن سونرا بوتون قلبی و روحو ایله یازدیغی اؤلمز "حئیدربابایا سلام"، او جومله دن، "سهندییه"، "تورکون دیلی" و باشقا اثرلرله سانکی آنا-وطن قارشیسینداکی "گوناهلارینی" یوماغا چالیشمیش، بو اثرلرله اؤزونون وطنداشلیق دویغولاری و وظیفه لرینه نظر سالمیش، اؤزونون عظمتلی وطنداشلیق سیماسینی عکس ائتدیرمیشدیر.

آنجاق بونو دا اعتبار ائتمک لازیمدیر کی، شاعیرین "تورکون دیلی" شعیرینده ده یازدیغی، "تورکون دیلی تک سئوگیلی، ایستکلی دیل اولماز"، - دئییه اعتبار ائتدیگی

گۆردوگو دوغما ائللر، جنوبی آذربایجان حاقیندا، میلی حیاتییمیز، معیشتیمیز، پسیخولوگیامیز حاقیندا ووسعتلی بیر شاعیرانه ائسیکلوپئدیادییر."

شهریارین "حئیدربابایا سلام" اثری او تایلی-بو تایلی حیات سورمه یه محکوم ائدیلمیش خالقیمیزین بیر-بیرینه معنوی-روحی یاخینلاشماسی اوچون اولدوقجا اهمییتلی معنوی کۆرپو رولونو اوینامیشدیر. چونکی عادت-عننه لر، آنا دیلی آیری-آیری سرحدلر داخیلینده یاشایان بیر میلیتین، خالقین واحیدلیک، میلی بیرلیک پاسپورتو، کیملیگی دیر. آکادئمیک عیسا حبیب بیلی چوخ گۆزل دئییردی کی، شهریارین "یازدیغی اثرلر آذربایجانلی روحونون پوئتیک ایفاده سیدیر." شاعیرین "حئیدر بابابایا سلام" پوئماسیندا خالقا موراجیعتله

شیرین، آهنگدار، قدیم شعییر-صنعت دیلی کیمی شوهرت قازانان آذربایجان دیلی اونون اثرلرینه نایلیت و شوهرت قازاندیردیغی کیمی، شاعیرین درین و اینتیهاسیز ایستعدادی دا آنا دیلینده پوئزیامیزین ان کامل نومونه لری نین یارانماسینا شرط اولموشدور. بو باخیمدان شاعیرین بؤیوک ایستعداد و یوکسک طبعله یازدیغی "حئیدربابایا سلام" پوئماسی خصوصیه دیقته لایق دیر. بو اثرده شهریارین اوشاقلیقان آرالاریندا بؤیودوگو عادی اینسانلارین، ساده خالقین حیات طرزینین، عادت-عننه لری نین، دیلی نین، سؤز-ساولاری نین بوتون اینجه لیک، دقیقلیک و تفرروعاتی ایله تقدیمی بؤیوک مارق کسب ائدیر. بلکه ده بو سببندیر کی، شاعیرین تدقیقاتچیلاریندان اولان ائلمان قولی یئوین ده

دئیلن آشاغیداکی میصراعلار دا بیرلیک و همراولیگه چاغیریش شوعلاری کیمی سسله نیر:
حیدربابا، گۆبیلر بوتون دوماندی.
گونلریمیز بیر-بیریندن یاماندی.
بیر-بیریزدن آیریلما یین، آماندی!

یازدیغی کیمی، "حئیدربابایا سلام" پوئماسی هر بیر آذربایجانلی اوچون آنا لایلاسی قدر عزیز و موقدسدیر. اوستاد شهریار حئیدربابا داغیندان بیر تریبونا کیمی ایستیفاده ائده رک اؤز آرزو و ایستکلرینی بوتون دونیا یا بیان ائتمیشدیر". آکادئمیک بکیر نبیئو حاقلی اولاراق دئییردی کی: "حئیدربابایا سلام" پوئماسی شاعیرین گۆز آچیب

ياخشىلىغى الميزدن آلبىلار، ياخشى بىزى يامان گونه سالىبلار.

موباريز شاعير: "حيدربابا، مرد اوغوللار دۇغكىنن، نامردلرين بورونلارين اووگينن"، - دئيه خالقينى آيرىلىق و حسرتى اورتادان گۆتورمك اوچون موباريزه يه ده سسله ميشدير. اوستاد محمدحسين شهريار بشرى اولدوغو قدر ده ميلى شاعيردير. ايستر فارس، ايستر سه ده آنا ديلينده يازديغى شئعيرلرينده ائلى نين دردلرينى سؤيلر ديل اولان شاعير ميلى مسله لرى عومومى لشديرمه يه و تقديم ائتمه يه نايىل اولموشدور. "محمد راحيم حضرتلرينه جاواب"، "ائل بولبولو"، "سولئيمان روستمه"، "فارداشيم سولئيمان روستمه"، "دؤيونمه، سؤيونمه"، "اويون اولدوق"، "آذربايجان"، "اسير آذربايجانما خطاب"، "توركون دىلى" و باشقا شئعيرلرينده شاعير منسوب اولدوغو خالقى نين دردلرينى، اونون ايستيقلالى، خوشبختلىگى و بىرلىگى ايدئاللارنى عكس ائتدويمشدير. شاعير "اسير آذربايجانما خطاب" اثرينده خالقينى ايستيقلال موباريزه سينه و بىرلىگه چاغيرير:

فداكارلىق گونودور، قالم، آنام آذربايجان!
...اي مين-مين بلالارا سینه گریب، مرد دوران،
ای دوشمنلر اؤنونده قايا كیمی سرت دوران...
آهين داغلارا دوشسون، گۆز ياشين دومانلارا،
ائى محبت، ائى اولفت مسكنى مغرور وطن!

شاعيرين "آذربايجان" شئعيرى ايسه عومومن بو مؤوضودا يازيلمىش اثرلر ايچريسينده ان ياخشى نومونه لردن بىرينى تشكيل ائدير. شئعير شاعيرين وطنداشلىق دويغولارنى موكل عكس ائتديرن ان سانباللى نومونه لردن بىريدير. پ"ائلمين فارسجا دا دردنى سؤيلر دىلى يم من"، - دئين شاعير بورادا خالقى نين آرزولارى اوغروندا داها چوخ موباريز، قطعيتلى، حتى عوصيانكار و كسرلى سؤزلرله چيخيش ائدير. شاعير بؤيوك جسارتله خالقينى اؤيور، اونون قهرمانلىغى، موباريزلىگى، فداكارلىغى و صداقتىنى قاباريق تقديم ائدير، بونون موقابيلينده دوچار اولدوغو دردلره گۆره ايستىلاچيلارى تنقيد و قىناق ائدير. "آذربايجان" شئعيرينده موباريزه روحو دا قووتلديدير. مؤليفين ميصراعلارداكى موباريزه يه سسله نيشى اونون ايستيقلال اوچون داريخان و قووتله دؤيون قلى نين سسيدير.

اؤولادلارين نه واختادك تركى وطن اولاجاقدير؟ ال-اله وئر، عوصيان ائله، اويان، اويان، آذربايجان! بسدیر فراق اودلاريندان كول الندی باشيميزا، دور آياغا! يا آزاد اول، يا تامام يان، آذربايجان!

- ميصراعسى بوتون آذربايجانا و آذربايجانلارلا سسله نيش كيمي قىيمتلنديريلمه ليدير. شاعيرين "ائل بولبولو" شئعيرينده ده جسارتله دئديگى: "او تاي، بو تاي، فرقى يوخدو، وطندى" ميصراعسى شاعيرين جسارتلى وطنداشلىق دويغولارى نين ايفاده سى، آذربايجانين سياسى و معنوى بىرلىگى حاقينداكى دوشونجه لرى نين اؤرنگيدير. بئله ليكله، محمدحسين شهريار ياراديجىلىغى ميلى و بشرى سعجيه لى، خالقى نين معنويات منبعى، بشريتىن ايدئاللار لؤوه سيدير. شهريار تكجه آذربايجان خالقى نين دئيبىل، بوتؤولوكده بشريتىن ان نهنگ سؤز آداملاريندان بىرى، منسوب اولدوغو خالقى نين سؤيلر ديليدير.
كؤچورن: عباس ائلچين

میرزه علی اکبر صابرین «فخریه سی»

آکادمیک نظامی جعفر اف کیست ؟

نظامی جعفر اف عضو شورای تالیف کتابهای درسی در پایه نظری نیز میباشد. عضو انجمن نویسندگان جمهوری جمهوری آذربایجان میباشد.

ایشان سالهای متمادی رئیس شورای آموزش دوره دکتری ادبیات میباشد. ایشان مدیر مرکز دده قورقود شناسی نیز میباشد.

ایشان در سال ۲۰۰۴ نشان ادبی یوسف ممدعلی اف را دریافت کرده است. ایشان نماینده مجلس ملی جمهوری آذربایجان میباشد. نظامی جعفر اف تالیفات بسیاری در زمینه ادبیات و تاریخ زبان ادبی ترکی آذربایجانی دارد. او بیش از ۵۰۰ مقاله و کتابهای علمی و درسی را تالیف کرده است.

برخی از آثار ایشان عبارتند از :

- ۱- از فضولی تا واقف باکو ۱۹۹۱
- ۲- تاریخ شکل گیری زبان ترکی جمهوری آذربایجان (جمهوری جمهوری آذربایجان) ۱۹۹۵
- ۳- بختیار وهاب زاده باکو ۱۹۹۶
- ۴- شعریت در داستان کوراوغلو باکو ۱۹۹۷
- ۵- جهان ترک : بحران و کیهان باکو ۱۹۹۸
- ۶- از اساطیر تا کتاب باکو ۱۹۹۹
- ۷- از ژن تا ساختاری باکو ۱۹۹۹
- ۸- مسایل جمهوری آذربایجان شناسی باکو ۲۰۰۰
- ۹- مقدمه بر جمهوری آذربایجان شناسی باکو ۲۰۰۲
- ۱۰- کلاسیکهای معاصر باکو ۲۰۰۴
- ۱۲- ادبیات دیرین ترکان باکو ۲۰۰۴
- ۱۳- ادبیات ملل ترک ۴ جلد باکو ۲۰۰۷
- ۱۴- داستان روزهای سپری شده باکو ۲۰۱۶
- ۱۵- مقدمه بر ترکولوژی باکو ۲۰۱۷
- ۱۶- مسایل و مشکلات جهان ترک باکو ۲۰۱۷
- ۱۷- ملا پناه واقف باکو ۲۰۱۷
- ۱۸- صحبتهای ادبی باکو ۲۰۱۸
- ۱۹- ترکولوژی باکو ۲۰۱۸
- ۲۰- بچرخ کفگیرم بچرخ باکو ۲۰۱۸

نظامی جعفر اف در ۲۱ سپتامبر ۱۹۵۲ میلادی در روستای ظالم خان از توابع شهرستان آخستافا در جمهوری آذربایجان چشم به جهان گشود. ایشان تحصیلات ابتدایی را در زادگاهش به پایان رسانده است. تحصیلات دانشگاهی خود را در دانشگاه دولتی باکو در رشته ادبیات ترکی آذربایجانی ادامه داده و در سال ۱۹۹۲ دکترا ادبیات گرفته و در سال ۱۹۹۴ میلادی موفق به اخذ درجه پروفسوری میشود.

در سال ۲۰۰۰ میلادی عنوان خادمی علوم را دریافت کرده است. از سال ۲۰۱۷ عضو حقیقی آکادمی علوم جمهوری آذربایجان میباشد. ایشان از سال ۲۰۰۳ تا سال ۲۰۱۵ رئیس شورای زبان شناسی مرکز اسناد علمی در خصوص ادبیات و زبان شناسی می باشد. از سال ۲۰۰۱ میلادی تا سال ۲۰۱۵ رئیس دانشکده ادبیات دانشگاه دولتی باکو بوده است.

ایشان فعالیتهای مستمر دانشگاهی و مطبوعاتی داشته و دارد. ایشان به زبانهای ترکی استانبولی ؛ روسی و فارسی مسلط میباشد.

میرزه علی اکبر صابرین «فخریه سی»

میللتین اؤز تاریخینی دریندن بیلمه سی، اونولا فخر ائتمه سی میلی اؤزونودرک باخیمیندان نه قدر مهم دورسه، همین تاریخه آنالیتیک تنقیدی مونا سییت بسلمه سی ده او قدر اهمییتلیدیر. میرزه علی اکبر صابرین ایلك دفعه «ملا نصرالدین» مجموعه سینین ۲۶ آوقوست ۱۹۰۷ جی ایل تاریخلی ۳۲ جی نؤمرسینده امضاسیز چاپ اولونموش مشهور «فخریه سی» شعیری آذربایجان خالقینین، عموما تورک خالقارینین تاریخینه بو جور آنالیتیک تنقیدی (و آییق فلسفی!) مونا سییتین، سؤزون اصل مناسیندا، تاریخی نومونه سیدیر. «فخریه سی» ده بؤیوک شاعیر یالنیز حقیقتی دئمکله کیفایتلنمیر، هم ده منسوب اولدوغو خالقین تاریخی نه قدر دریندن بیلدیینی بوتون پارلاقلیغی ایله نوماییش ائتدیریر.

«فخریه سی» ایدئیا مضمونجا نه قدر اورژینال اولسا دا، فورماستروکتورجا، دئمک اولار کی، اورژینال دئییلدی، بنزتمه ایدی کی، بو مسله یه ایلك دفعه دیققت یئتیرن پروفئسسور اکرم جعفر «صابرین یارادیجیلیغیندا تنزیل، نظیره و بنزتملر» مقاله تدقیقاتیندا یازیر: «... صابرین بؤیوک بیر بنزتمه سینى ده بورادا ایضاح ائتمک لازیمدیر. بونون بنزتمه اولماسینا ایندییه قدر نه ترتیبچیلر، نه باشقالاری دیققت ائتمیشلر. بؤیوک شاعیرین شاه اثرلریندن سایلا بیلن همین شعر «فخریه سی» باشلیغی ایله مشهور دور. بو اثر عبدالخالق قافارزاده جننتینین یئنه «فخریه سی» آدلی شعرینه فورمال بنزتمه دیرسه، اصلینده، اونا کسکین بیر جاواب، سارسیدیجی بیر تنقیددیر.»

بوراداکى «کسکین بیر جاواب، سارسیدیجی بیر تنقید» ایفادلرینی یاددا ساخلا یاق...

گؤرکملی ادبیاتشوناس داها سونرا یازیر: «جننتینین بو شعری «فیوضات» ژورنالیندا ۱۹۰۷ جی ایل آوقوستون ۵۷، صابرین قئیدسیز جاوابی ایسه «ملا نصرالدین» ژورنالیندا ۱۹۰۷ جی ایل آوقوستون ۲۶ دا نشر ائدیلمیشدیر. جننتینین شعری آلتی بنددن، صابرین کی اون بیر بنددن عبارتدیر. هر ایکی شعر نقارتلی آلتیلیق شکلینده یازیلیمیش، هر ایکسینین وزنی ده عینیدیر...»

ق. جننتینین «فخریه سی» سینى صابرین «فخریه سی» سی ایله موقاییسسه ائدن ا. جعفر بو قرارا گلیر کی، «بو ایکی شعرده ایدئیا مضمونو جهتیندن درین ضدیت واردیر. جننتینین شعری تورانلیلاری زامان و مکان خاریجینده باشندان آیاغا تعریف اوزرینده قورولموشدور. صابرین شعری ایسه تورکلرین تاریخینی، خصوصن سلجوقیلردن بری عصرلر بویو ان مهم دؤورلری و حادثه لری ایله ایزلیه رک ایگیرمینجی عصره قدر گلیب چیخیر. جننتینین شعری بوتون بندلری ایله، اساسن، عئینی موتیوی ترنوم ائدیر: «تورانلیلار نجیدیلر، شرفلیدیلر، قهرماندیلر، بیز ده اونلارا خئیرالخلیفک». صابرین شعری ایسه بوتون تورک خالقارینین تاریخینه و اونلارین مین ایلدن بری گلیب کئچمیش مشهور حؤکمدارلارینا قارشی شیددتلی بیر اتحام نامه دیر.»

صابرین «فخریه سی» سینى جننتینین عئینی آدلی شعرینه بنزتمه اولدوغونو ایلك دفعه موعینلشدیرن بؤیوک ادبیاتشوناس موقاییسسه ینده داوام ائدیر: «جننتی عومومی سؤزلرله معناسیز ایفتیخارا قاپیلاراق دئیر کی، جورأتلی اولماغا بیز تورکلر بئشیکدن عادت ائتمیشیک، مکتبه شواعت درسی اوخوموشوق، موحاربه لرده قابیلییت بیزه غیرتیمیزین هدییه سی کیمی وئرلیمیشدیر... صابر ایسه کونکرئت تاریخی حقیقتلره اساسلانا راق گؤستریر کی، بیز همیشه بیربیریمیزه دوشمن اولموشوق، اؤزوموز اؤز آرامیزا نیفاق سالیب پارچالانمیشیق، یاریمیز بیر پادشاه، یاریمیز باشقا پادشاه تابع اولاراق بیربیریمیزی قیرمیشیق، ووران دا اؤزوموز، وورولان دا اؤزوموز اولموشوق.»

بیلدیریر، «اینانام، سؤیلمم آرتیق کی، فیض آباد اولور عالم» دئییر. جنتیییه وئرلن بنزتمه جاوابدا ایسه صابر تورکلرین تاریخی حاققیندا جنتینین فیکرینی، اونون گؤروشونو شیددتلی تنقید یولو ایله گئدیر.»

و «ایدئولوق فورمالیست» اونو واختیله تعقیب ائتمیش ایدئولوگییادان اؤزونو خلاص ائتمک اوچون (ارتیق نئچنجی دفعه !؟) ائله همین مقالین اولینده تجروبه لی بیر

سایقلیقلا یازمیشدی: «جنتی عبدالخالیق. بونون حاققیندا هئج یئرده بیزیم موزولاقه دار بیر قئید یوخدور. لاکین صابرین «ملا نصرالدین» ده نشر ائدیلمیش مشهور «فخریه سی» جنتینین «فیوضات» دا نشر ائدیلمیش «فخریه سی» ایله سیخ صورتده علاقه داردیر. شوبهه یوخدور کی، «هوپ هونامه» نین ترتیبچیلری و یا ناثیرلری بو ایکی اثره دیققت ائتسیدیلر، صابرین بو شعرینی ده جنتیییه نظیره آدلاندیراجاقدیلار.»

«هوپ هونامه» نین، دئمک اولار کی، بوتون نشرلرینی آراشدیرمیش اکرم جعفرین «صابر یارادیجیلیغیندا تنزیل، نظیره و بنزتملر» مقاله سینده مووافق تئرمینلره وئردیگی ایضاحات دا ماراقلیدیر:

«بنزتمه، عمومیت له، بیر شعرین باشقا بیر شعره ظاهیری و داخلی هر هانسی بیر جهتدن و یا بیر نئچه جهتدن بنزدیلمه سینی بیلدیریر. بو، نظیره اولاد، اولمایا دا بیلر، همچنین تنزیل اولاد، اولمایا دا بیلر.

نظیره سؤزو لوغته بنظر، اوخشار دئمکدیر؛ شعرشوناسلیقدا ایسه ایکی و یا بیر نئچه شعرین هم فورما، هم مضمونجا بیر

مودریک (سووت ایستینتاقیندان آز اذیت چکمیش!) اکرم جعفر «پرولتتار شاعیری» صابره نؤوبتی دفعه «حاقق قازاندیریر»: «بؤیوک شاعیر بو عصرینده تورک قؤوملرینین مین ایلدن بری بیربیرلری ایله موحاریبلرینی، بیربیرلرینی قیریپ تۆکملرینی، بئلیکله دوشمنلرینی اؤز لرینه گولدوروب اولارلا مغلوب اولمالارینی آجی ایستتهزلارلا آنلادیر.»

و اوستاد اؤز «ایدیولوژی دی پلوماتیک میسسییا» سینی بئله باشا چاتدیریر: «تامامیله آیدیندیر کی، صابرین بو شعری جنتینین شعرینه، فورما بیرلیییله برابر، مضمون و ایدئیاجا بوسوتون ضید بیر اثر دیر.

اؤز پوئتیک کئیفییتی اعتباری ایله صابرین بو جیددی تاریخی شعرینه نه تنزیل، نه نظیره دئییه بیلرک. بو اثر جنتینین عصرینه یالنیز بنزتمه جاواب آدلاندیریلای بیلر. آنجاق بو جاواب یوخاریدا محمد هادینین (اوستاد موعین ائدیر کی، صابر اون سککیز شاعیرین شعرلرینه اوتوز دؤرد تنزیل، نظیره و بنزتمه، م. هادینینسه بیر شعرینه ایکی نظیره، بیر شعرینه ایسه جاواب یازمیشدیر) «ایستیقبالیمیز پارلاقدیر» ادلی شعرینه صابرین «ایستیقبالیمیز لاغلاغیدیر» باشلیقلى شعرى ایله وئردیگی بنزتمه جاوابدان فرقلنیر. هادییه وئرلن جاوابدا صابر اونون ایناندیغینا اینانمادیغینی

بونولا بئله درسلیکلرده، مونوقرافیاالاردا عکس اولونان، یوبیلئی کئچیریلن (هئیکللی قویولان!) بؤیوک صنعتکارلارلا یاناشی تقدیر اولونماغا لاییق نه قدر بؤیوک صنعتکارلاریمیز وار کی، اولارین آدینی ادبیاتیمیزین تاریخینه یازماق لازیمدیر.

اونلاردان بیری عبدالقادر قافارزاده جننتیدیر. او جننتی کی، بو گون آدی بؤیوک صابرین آدی ایله یاناشی چکیلیر. او جننتی کی، اونون «فخریه سی»نین هر میصراسیندا مؤهتشم تاریخیمیز رومانتيك بير ووسعتله ترنوم اولونور. و او جننتی کی، بؤیوک صابر، دئمک اولار کی، بوتون پوئتخنولوژی قورولوشونو ساخلاماقلا اونون شعرینه بنزتمه یازماغا احتیاج دویموش، نتیجه اعتباریله، «شاه اثرلریندن بیری»نی یاراتمیشدیر.

عبدالخالیق عبدالقافار اوغلو قافارزاده جننتی (۱۸۵۵-۱۹۳۱) باکیدا دوغولموش، مدرسه تحصیلی آلمیش آذربایجان تورکجه سینده، فارسجا کلاسیک اسلوبدا شعرلر یازمیشدیر. جننتی تخلصو ایله یاناشی عطار، واقیف، نجارزاده و داشکسن اوغلو تخلصلری ایله ده تانیان شاعیر باکیداکی «مجمع الشعرا»نین یارادیجیلاریندان و فعال عوضولریندن بیری اولموشدور. لیریک شعرلریندن باشقا، «حریت»، «وطن ترانه سی»، «تورپاق» و س. کیمی اجتماعی موزوع لو شعرلری، پوئمالاری واردیر.

«فخریه سی» م.ع. صابرین شاه اثرلریندن بیری اولدوغو کیمی ق. جننتینین ده شاه اثرلریندن بیری، دئمک اولار کی، بیرنجیسیدیر. و پروفئسسور اکرم جعفرین معلوم ایدئولوژی تضییق آلتیندا ایددیا ائتدییینین عکسینه اولراق هم فورما، هم ده مضمونجا کیفیت قدر موکمل اثردیر:

هر چند دوچاری میهنی اهلی جفاییز،
هر چند بو آیامده پابندی بلا ییز،
ای خار گورن بیزلری، بیزلر نوجباییز،
مئیدانی حمییتده علمداری وفا ییز..

بیرینه بنزدیلمسینه دئییلیر. فقت بونلار، فورماجا همجینس اولماقلا برابر، مضمونجا ایدئولوژی دایردن کنار چيخمیر.

تنزیل سؤزو لوغته ظارافاتا سالماق دئمکدیر، شعرشوناسلیقدا ایسه تنزیل جیددی بیر اثری، ان چوخ منظوم اثری ساتیریک شکله سالماق، اونون، چوخ زامان عئینی پوئتيك فورما چرچیوسینده، ایدئا ایستيقامتینی دیشمکدیر».

فیردوسی، سعدی، حافیظ، فوضولی، سید عظیم، هادی، نامیق کامال کیمی شاعیرلره بنزتمه یازمیش بؤیوک صابرین بنزتمه یازدیغی (اؤزو ده بو قدر شیددتلی آتسه توتدوغو!) شاعیر بدوالخالیق قافارزاده جننتی کیم ایدی؟ نه قدر بؤیوک شاعیر ایدی کی، صابر اؤزونون «شاه اثری»لریندن بیری (اکرم جعفر)نی محض اونون اثرلریندن بیری (! - ن.ج.) نه بنزتمیشدی؟ و بو قدر بؤیوک شاعیر بیزیم ادبی اجتماعی تفککوروموزده نییه یوخدور؟..

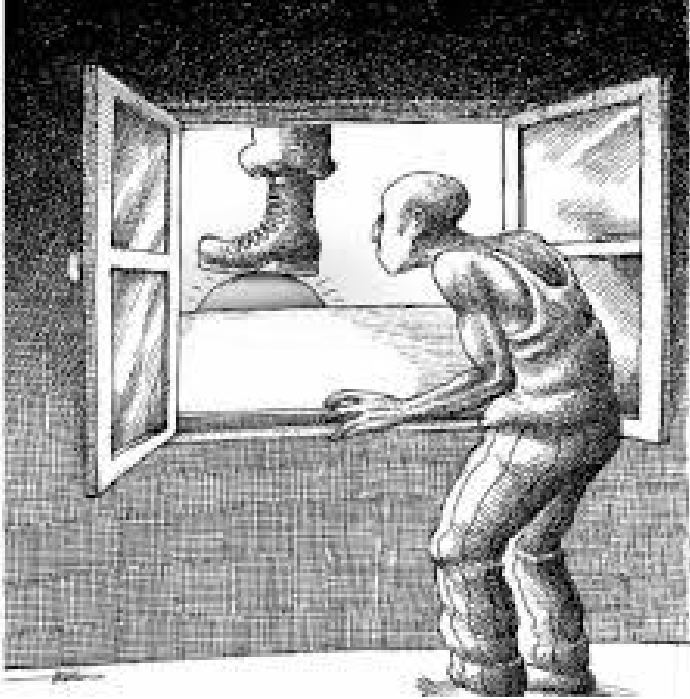
سن دئمه واریمیش!..

عبدالخالیق قافارزاده جننتی آذربایجان تورک ادبیاتینین ۱۹- عصرین سونو ۲۰ عصرین اووللرینده یئتیرمیش بؤیوک شاعیرلریندن بیری ایمیش کی، اونو تانیماماغیمیز، یاددا ساخلاماماغیمیز اونون یوخ، بیزیم گوناھیمیمیش!.. و تانییب، او جوملدن یاخشی تانییب اونودانلارین دا دئییل، زامانین گوناھی ایمیش!..

«سوسیالیزم رئالیزمی بیزه نه وئردی؟» دئییه بوتون آذربایجان ادبی اجتماعی مویتینه موراجیعت ائتمیش خالق یازیچیسی، موتفککیر ائلچینین سوالینا نورمال بیر جاواب وئرمک همیشه اونا گوره چتین اولاجاقدیر کی، اگر ادبیات اجتماعی فیکیر موعین بیر دؤورده هر هانسی ایدئولوژیسی و یا باشقا بیر تاثیر آلتیندا نلریسه یادداشدان چیخاریرسا، سونرا اولاری ان موتشککیل شکیلده برپا ائتمک مومکون اولسا بئله، تاریخی ناتاماملیق و یا بوشلوق سونراکی مرحله لرده بئله اؤزونو حیس ائتدیریر.

تورانلیلاریز، صاحیبی شانی شرفیز بیز!

اسلافیمیزین نایبی خیرالخلفیز بیز!

ان گئری قالمیش خالقارین بدیعی یارادیجیلیغیندا (خصوصیله ائپوسلاریندا!) بئله میلی تاریخ، اونون قهرمانلاری (لیدئرلری!) او همیشه خصوصی بیر محبتله ترنوم اولونموشدور. ۱۹- عصرین سونو ۲۰ عصرین اووللرینده - تورکلرده میلی ایدئاللارین (و حرکاتلارین) گوجلندیگی بیر دؤورده اولارلا، حتی یوزلرله بو جور شعرلین یارانماسی طبیعی اولدوغو قدر ده تقدیرلاییق ایدی. بوتون ضدیت لرینه، پروبلملرینه باخمایارق (بونلار هانسی خالقین تاریخینده اولمامیشدیر کی؟) قدیم دؤورلردن اعتبارن دونانین یادداشیندا قالمیش مؤهتشم بیر تاریخ صاحیبی اولان تورکلرین اؤز کئچمیشلری ایله فخر ائتمه یه، دوغرودان دا، حاقلاری واردی.

آنجا ق جنتی یالنیز اؤز خالقینین تاریخی ایله فخر ائتمکله کیفایتلنمیر، تاریخین احتیاشامینی یادا سالماقلا دوچار اولدوغوموز بلالارا، دوشدویوموز وضعیته گؤره بیزی قینایانلاردا، یوخاریدان آشاغی باخانلاردا اوبیئکتیو تصور یاراتماغا چالیشیر: ایندیکی دؤورده مؤهنتلره، جفالارا دوچار اولساق دا، بلالارا دوشسک ده، ای بیزلری ذلیل ساینلار، اصلینده، بیز آریستوکراتیک، غیرت ناموس مئیدانیندا وفا اعتبار بعراق داراییق... تورانلیلاریق، شان شؤهرت صاحیبیییک، آتا بابالاریمیزین داوامچیلاریییق، اونلارین یئتیرمه لراییک.

و اصلینده، جنتی خالقین معاصر وضعییتینه کیفایت قدر تنقیدی یاناشیر؛ اسلوبی اعتباریله رومانیک اولدوغوندان مسله نین اوزریندن اوسوللوجا کئچسه ده، تعصب کشلیک ائتسه ده، داخلی ناراحاتلیغینی، هیجانینی گیزلتمیر... اودور کی، اکرم جعفرین بو شعر (و شاعیر!) باره ده موعین قدر آفرئسیو دانیشماسی، البتته، اؤزونو دوغورلدا بیلمز.

هم جنتینین، هم ده صابرین «فخریه سی» سی مئیدانا چیخاندا آذربایجاندا و عموما تورک دونیاسیندا تورکچولوک ایدئولوگیاسی گئنیش میقیاسدا یاییلماقدا، خصوصیله دؤورون ضیالیلارینین تفککورونده میلیت گئریلیکدن خلاص ائدجک مؤهتشم بیر پروقرامین ایدئا اساسینی تشکیل ائتمکده ایدی.

ظاهیرن ائله گؤرونه بیلردی کی، جنتیدن فرقلی اولاراق صابر بؤیوک شاعیر متفککیر همین ایدئولوگیایا قارشى چیخیر، یاخود لاغ ائدیر...

آنجا ق، طبیعی کی، بئله دئییلدی.

بؤیوک صابرین «بوتون تورک خالقلارینین تاریخینه و اونلارین مین ایلدن بری گلیب کئچمیش مشهور حؤکمدارلارینا قارشى شیددتلی بیر اتحام نامه» یازماسی مومکون دئییلدی. بورادا صحبت تورک دونیاسینین اینکیشافینا (و بوتؤولویون) ضربه وورموش ایختیلافلارین تنقیدیندن گئده بیلر...

م.ع. صابر میلیتینی سئون بؤیوک ضیالی ایدی... شخصی (و اجتماعی!) حیاتینین بوتون چتینلیکلرینه باخمایارق او هر جور محدودییتلردن چیخیب طالعی اونا بخش ائدیگی ایمکانلار داخیلینده ایستعدادینی، عقلی اینتئلئکتوال گوجونو نومایش ائدییره، موحیطینین هر هانسی موثبت و

آنلاماغا چاغیریدی. و بونو هر کسه تاثیر ائدجک قدر هیجانلا (سرت!) دئمکدن چکینمیردی:

هرچند اسیرانی قویودان زمانیز،

هرچند دوچارانی بلیاتی جهانیز،

ظن ائتمه کی، بو عصرده آوارایی نانیز،

اوول نه ایدیکسه، یئنه بیز شیمدی همانیز...

تورانلیلاریز، عادی شغلی سلف یز بیز!

اؤز قووموموزون باشینا انگل کلف یز بیز!

شاعیر دئییر کی، هرچند زامانین زنجیرینین اسیرلریبیک، دونیانین بلالارینا دوچار اولموشوق، ظن ائلمه کی، بو عصرده چؤرک آواراسیبق، یعنی آدام کیمی یاشاماغین یولونو آختاریریق؛ اوول نه ایدیکسه، یئنه ده همینکی کیمییک... تورانلیلاریق، سلفلریمیزین گؤرموش اولدوقلاری ایشی عادت اوزره بیز ده گؤرمکدیک، اؤز میللتیمیزین باشینا بلایقی.

و علاو ائدیر:

ظولمتسئور اینسانلاریز اوچ بئش یاشیمیزدان،

فیتنه گؤیریر تورپاغیمیزدان، داشیمیزدان،

تاراج ائدرک باج آلیریز قارداشیمیزدان،

چیخماز، چیخا بیلمز ده بو عادت باشیمیزدان..

اسلافیمیزا چونکی حقیقی خلیفیز بیز!

اؤز قووموموزون باشینا انگل کلفیز بیز!

بیرینجی بنده نیسبتن داها آیدین دیلده اولان ایکینجی بنده شاعیر میلی منافع نامینه اینسانلارین بیرلشدیگی، خالقلارین اینکیشاف ائتدیگی، امکداشلیغین گوجلندیگی بیر دؤورده ۲۰ عصرین اوللرینده تورک موسلمان دونیاسینین هله قارانلیقدان چیخمادیغینی، خیانتلر، قارداش دوشمنچیلیگی، موناقیشر گیردابیندا بوغولدوغونو، میللتی

یا منفی حادثه سینه سورعت (و جورأت!) له رئاکسییا وئره بیلیردی. تصادوفی دئییلدی کی، اؤز «شاه اثرلریندن بیری» (اکرم جعفر) نی «فخریه سی» نی او قدر قیسا بیر مودتده یازمیشدی کی، حتی بنزتمه اولسا بئله، حیران قالماسق مومکون دئییل. عبدالخالیق قافارزاده جننتینین شعری «فیوضات» دا چیخاندان یگیری می گون کئچممیش صابیرین شعری «ملا نصرالدین» ده ایدی. تصویره گتیرمک اولماز کی، صابر بیر نئچه گون ارضینده ملیک شاه، چینگیز خان، خوارزم شاه محمد، صلیب یوروشلری، قاراقویونلور، آغقویونلور، امیر تیمور، ایلدیریم بیازید، توختامیش خان، قیزیل اوردا، روس ایشغالی، شاه اسماعیل، سولطان سلیم، نادیر شاه و س. تاریخلرینی بو قدر دریندن اؤیرنمیشدی. و بو قدر مومکمل بیر تاریخ منظره سی یاراتمیشدی... اصلینده، حسن بی زردابی، اسماعیل بی قاسپالی، علی بی حسینزاده... (و ق.جننتی!) قدر م.ع. صابر ده بو تاریخی بیلیردی؛ حتی او سوییه ده بیلیردی کی، دؤورونون ان بؤیوک آوروپالی تورکولوقلاری بئله اونونلا مباحثه ائده بیلمزدیله، اونا آنجاق معتبر بیر منبع کیمی ایستیناد ائده، اوندان اؤیرنه بیلردیله.

صابر ایسه بیر تاریخی تورکولوق اولراق اوزونه مخصوص اسلوبو «دیپولوماتییا» سی (و «سییاست» ی!) ایله یالنیز منسوب اولدوغو خالقا محسوس ایدی. او اؤز اینتیم عشقیندن ایللر اوزونو یازدیغی فضولیانه لیریکاسیندان، هجولریندن ایمتینا ائدرک، بؤیوک ضیالی معاصرلری، خصوصیه داهی جلیل ممدقولوزاده کیمی، اونو (عشقینی!) اجتماعیلشدریمیش، خالقینا باغیشلامیشدی. و منسوب اولدوغو میللتین رووندان گلن هر سسه جاواب وئرمه یه، اؤزو ده واختیندا (حتی واختیندان اول) جاواب وئرمه یه بوتون انرژسی (و اینتئلکتی!) ایله همیشه حاضر ایدی.

صابر اوزونه مخصوص اسلوبو ایله تاریخدن عبیرت گؤتورمه یه، قدیم دؤورلردن بری تورک دؤولتلری، خصوصیه حؤکمدارلاری آراسینداکی یئرسیز، منحوس، موناقیشرلرین نه لره گتیریب چیخاردیغینی، تورکلری نه گونه قویدوغونو

پارچالايان، اوز- اوزه قويان كۆهنه عادتلىرىن داوام ائتدییینی گۆستریر.

و تاریخه موراجیعت ائدیر:

اول گون کی ملیک شاه بزرگ ائيله دی زیحلت،

ائتدیک ایکی نامرد وزیره طبیعییت،

قیردیق او قدر بیر بیریمیزدن کی، نهایت،

دوشمن قاتیب ال، تاختیمیزی ائيله دی قارت...

اؤز حاقیمیزی گۆزلمه یه بی طرفیز بیز!

تورانلیلاریز، عادى شغلى سلفیز بیز!

صحبت او ملیک شاهدان گئدیر کی، اون سکزیز یاشیندا بؤیوک تورک خاقانلیغی تاختینا چیخمیش، یوکسک معنویییاتی، مودریکلیگی و بؤیوک دؤولت ایدارچیلیی مهارتی نتیجه سینده چیندن بیزانسا - آنادولویا، قافقازدان هیندیستانا قدر اوزانان گئیش بیر جوغرافیادا مؤهتشم سلجوقلار ایمپئریاسینی یاراتمیشدی. ۱۰۹۲ جی ایلده باغداددا قیرخ یاشیندا ایکن زهرلنرک اؤلدورولن ملیک شاهدان سونرا اونون «خلفلر»ی بو تورک موسلمان دؤولتینی داخیلی چکیشملر نتیجه سینده ویران قویدولار.

۱۳ عصرده ایسه شرقدن قره دوغرو حرکت ائدرک اوول خوارزم، سونرا دیگر تورک موسلمان دؤولتلیرىن محو ائدن چینگیز خانین دؤورو گلدی:

بیر وقت اولوب لشکری چینگیزه طرفدار

خوارزملری محو ائیلدیک قتل ایله یکبار.

خوارزملرین شاهى فرار ائيله دی ناچار،

مسجیدلری، مکتبلری بیخدیق یئره تکرار...

حاققا کی، سزاوارى نیشان و شرفیز بیز!

اؤز دینیمیزین باشینا انگل کلفیز بیز!

چینگیز خان موسلمان دئییلدی، اونا گۆره ده تورک موسلمان اینتیباھی دؤورونون (۹- ۱۳ عصرلر) محصوللاری اولان مسجیدلری، مکتبلری داغیدیر، عادت ائتدیگی «چؤل حیاتی»نین تاثیرى ایله نچه عصرلیک تاریخی اولان بؤیوک شهرلری خارابایا چئویریدى. اونون مغلوب ائدیلمز اوردوسونون مطلق اکثرییتی تدریجن تورکلر تشکیل ائتدیلر کی، صابر «بیر وقت اولوب لشکری چینگیزه طرفدار» دئینده بونو نظرده توتور.

۱۱ جی عصردن باشلایراق قافقازا، اورادان دا آنادولویا آخان و بیزانسا دیز چؤکدوررک بو یئرلرده مسکونلاشان اوغوزسلجوق تورکلری آوروپادان باشلانمیش اوزون سورن بیر حرکتین صلیب (خاچلی) یوروشلرینین قارشیسینی اوولر آلا بیلسلر ده، سونرالار داخیلی موناقیشلر، حاکمیت داوالاری اوجباتیندان ضعیف دوشدولر:

بیر وقت ده دعواىی - صلیب اولدو مهیا،

دعوادا فیرنگیلره قالب گلیب، اما

دینجلمیب ائتدیک یئنه بیر فاجیعه برپا،

اؤز تیغیمیز اؤز ریشمیزی کسدى سراپا...

گویا کی، بیاباندا بیتن بیر علفیز بیز!

اؤز قووموموزون باشینا انگل کلفیز بیز!

عمومیت له، تورک موسلمان دؤولتلیرى، حؤکمدارلاری آراسیندا نینکی بوتون اورتا عصرلر بویو داوام ائدن، حتی یئنی دؤوره ده کئچن آمانسیز موناقیشلر، قارداش قیرغینلاری، چوخ تاسوف کی، کیفایت قدر موترققی حادیثه لرله بیرلیکده بیزیم تاریخیمیزین عوضوو ترکیب حیصه سی اولموشدور.

بیر چوخ حاللاردا حتی بیلاواسیطه خلفلر بئله اؤز سلفلرینین یولونو داوام ائتدیره، قویدوقلاری قانونلارا رعایت ائده و نتیجه اعتباریله، تاریخین واریشلییینی ساخالایا بیلمیشلر کی، بو دا تاریخی هر دفعه یئنیدن (اؤزوندن!)

باشلاماق كيمي نثقاتيو (و آنتى تاريخى!) بىر «عنعنە» نىن اساسىنى قويوموشدور.

۱۵ عىردە شىردن اورتا آسىدان قىرە آذربايجانا، آنادولوييا يىنىدن گوجلۇ تورك آخىنلارى باشلادى:

بىر وقت دخى قاره قويون، آغ قويون اولدوق،

آذربايجانا، هم ده آنادولوييا دولدوق؛

اول قدر قىرىب بىرىرىمىزدن كى يورولدوق،

قىردىقجا يورولدوق و يورولدوقجا قىرىلدىق...

تورانلىلارىز، عادى شغلى سلفىز بىز!

اؤز قووموموزون باشىنا انگل كلفىز بىز!

بۇيوك شاعىرىن دىدىگى كىمى، اول قارقويونلورلار، سونرا ايسه آغقويونلورلار شىردن قىرە حرىكاتلارى جىددى موناقىشلىرله، قىرغىنلارلا موشايىت اولونوردو.

امىر تىمورىن حاكىمىتى ضبط ائدىب گوجلۇ قوشونلا آذربايجانا، اورادان دا آنادولوييا هوجومو ايسه داها بۇيوك فجىعلره سبب اولموشدو. آنكارا ياخىنلىغىندا ايلدىرىم بىيازىدى مغلوب ائدن امىر تىمور، اصلينده، توركلرىن اوروپانىن قىرىنه يايىلمالارىنىن قارشىسىنى آلدى.

بىر وقت سالىب تفرىقه اولدوق ايكى قىسىمت،

تىمور شىهه بىر پارامىز ائتدى حىمايت،

خان ايلدىرىما بىر پارامىز قىلدى اطاعت،

قانلار ساجىلىب آنكارادا قويدو قىامت...

احسن بىزه! هم تىرزنىز، هم هدفىز بىز!

اؤز قووموموزون باشىنا انگل كلفىز بىز!

امىر تىمورىن توختامىش خانا (و قىزىل اوردا دؤولتىن) دوشمن موناسىبىتى اونا گتىرىب چىخاردى كى، شاعىرىن قئىد ائتىدىگى كىمى، موسكوا مركز اولماقلا روس دؤولتى گوجلنمه يه، نتيجه اعتباريله، توركلرىن كوتلوى شكىلده روسلاشماسىنىن اساسى قويولماغا باشلادى...

تىمور شىهه لنگه اولوب طالعى فرمان

خان توختامىشى ائىلدىك آل قانىنا قلتان؛

تا اولدو قىزىل اوردارلار بىن دؤولتى تالان،

مسكو شىهينه فايده بخش اولدو بو مئيدان...

اليؤوم اوروسلاشماق ايله ريشه مىز بىز!

اؤز دىنىمىزىن باشىنا انگل كلفىز بىز!

شاعىر تاماميله حاقلدىر كى، عصرلر بويو توركلرىن سىياسى، اقتصادى و مدنى تاثيرى آلتىندا اولموش، بىر سىرا خالقلار (روسلار، فارسلار و ب.) سونرالار توركلرىن دئىيل، محض تورك حؤكمدارلارىنىن «منم منملىك» لرى، گوناھلارى، اساسسىز ايدىيالارى، دوزگون سىاست يوروتمىلرى نتيجه سىنده حاكىمىتى اله آلدىلار.

شاه اسماعىللا سولطان سلېمىن شىلىك و سننولوك بعراق لارى آلتىندا آپاردىقلارى «موبارىز» ايسه موسلمان توركلر آراسىندا ائله بىر تفرىقه سالدى كى، عصرلر بويو داوام ائتدى:

بىر وقت شاه اسماعىل و سلطانى سلېمه

مفتون اولاراق ائىلدىك ايسلامى دونېمه،

قويدوق ايكى تازه آدى بىر دىنى قديمه؛

سالدى بو تشىيع، بو تسنوم بىرى بېمه...

قالدىقجا بو حالتله سرايى اسفىز بىز!

اؤز دىنىمىزىن باشىنا انگل كلفىز بىز!

تشيع تسنوم (شيعلشمه سونولشمع) حرکاتينين درينلشمه سی (و کوتولوبلشمسی!) ايله اورتايا چيخان موناقيشدين بوگون بئله تورک موسلمان دونياسينين دوشمنلری ايستيفاده ائتمه يه، تورکلری پارچالاماغا چاليشيرلار.

خالق ايچريسندن چيخميش، اؤز قدرتي، قابيليتي نتيجه سينده حاکميت تاختينا چيخميش نادر شاه شيعه سوننو عداوتيني آرادان قالديرماغا چاليشسا دا، بونا نایل اولاييلمدی:

موستقيليلک الده ائتدييميز معاصر دؤورده ده صابر، دئتمک اولار کی، اعتراض دوغورمور... معيشتدن باشلاميش دؤولت ايدارچيليينه قدر هر شئي تنقيد ائدن، کندلينين، فهلنين ميسکينليينی، ضياليارين شخصيتسيزليينی، چوخ اوزلولوگونو گؤسترن و منسوب اولدوغو ميللتي تنبئه ائتمکدن چکينمين شاعير موتفککير نييه بو قدر چوخ سئويلير؟..

اونا گؤره کی، او، خالقينين کندليسينی ده، فهلسيني ده، ضياليسينی دا (و منسوب اولدوغو ميللتي ده!) سئويدی!.. م.ع. صابر نييه بو قدر بنزتمه: نظيره، ياخود تنزير يازيب؟..

اونا گؤره کی، بؤيوک شاعير موتفککير اونا معلوم اولان تاريخ بويو مئيدانا چيخميش بوتون ادبی اجتماعي فيکره موناسسيت بيلديرمک، تاريخی تحليل ائتمک و گلجگی، پروفئرسیيو ايمکانلاری، ياشاماق احتيراسی اولان بير تاريخ ياراتماق ايستيردی. بو معنادا او، رومانتيکلردن داها بؤيوک بير رومانتيک ایدی.

م.ع. صابر قدر اؤز ميللتي تنقيد ائدن و نه قدر پارادوکسال اولسا دا، اؤز ميللتي ايله فخر ائدن ايکينجی بير شاعير موتفککير تصور ائتمک چوخ چتيدير. آذربايجان خالقی دا، تاريخين موختليف دؤورلرينده، مرحله لرینده بؤيوک پروبلملر ياشاماسينا، ترددودلرينه باخمايaraq، اونا گؤره موديرک (و قديريلن!) دير کی، ايلک هئیکه لی محض صابره قويموشدور...

نادر بو ايکی خستليگی تودو نظرده،
ايستردی علاج ائيله يه بو قورخولو درده،
بو مقصد ايله عزم ائدرک گيردی نبرده،
مقتولن اونون نئشيني قويدوق قورو يئرده...
بير شئي عجيب، نه بيليم، بير توهفه يز بيز!
اؤز دينيميزين باشينا انگل کلفيز بيز!

شيعليک سونلولوک عداوتينين آرخاسينجا ايسه ايرانليلق عثمانليلق عداوتی گلدی:

ايندی يئنه وار تازه خبر، ياخشی تماشا،
ايرانليلق عثمانليلق ايسمی اولوب احيا؛
بير قطعه يئر اوستونده قوپوب بير يئکه دعوا،
مئيدان کی، قيزيشدی، اولاريق محو سراپا..
اونسوز دا، اگرچند کی، يکسر تلفيز بيز!
اؤز قؤوموموزون باشينا انگل کلفيز بيز!

صابرين منسوب اولدوغو خالقين تاريخينه «شيددتلی تنقیدی موناسسيت»ی (اونوتمايق کی، بو اونون اسلوبو ایدی) آرخاسينداکی اوندان قات قات شيددتلی محببتي نی گؤرممک، دويماماق (و ديرلنديرممک!) مومکون دئييل.

م.ع. صابرين بير شاعير موتفککير اولاراق غيری عادی طالعی وار؛ او هم ساغليغيندا، هم ده وفاتيندان سونرا (سووت دؤورونده!) هميشه نشر اولونموش، اوخونموشدور... ميللی

نادیر شاه کتابه سی

ابتدا حمد خدای احد و فرد و قدیم
قادر لم یزل و عالم دانا و حکیم

او کی بو کون و مکانی یاراتوپ قدرندن
او کی بو بحر و بری خلق ایدوب شوکتدن

ایکی عالمده اودور بنده لره یاور و یار
حکمتدن نور بنده لره هر آثار

خلق عالمی هامی محتاج دور او در گاهه
او وروب نور و ضیا کوبک و مهر ماهه

حمد حق دن سوره الدی قلم نور افشان
به ثنا گستری ختم رسل فخر جهان

بنی هاشم او احمد و محمود صفات
کیم خدادن اوله دایم که سلام و صلوات

آل اصحابنه هم رحمت بسیار اوله
اله حق یاور ی هر کیم اولاره یار اوله

حمد حق نعت نبی دن سوده با صدق زبان
فرض دور بنده لره مدح شهنشاه جهان

او شهنشاه فلک مرتبه چرخ سریر
شاه نادر که آدی تک او نا یوق مثل و نظیر

دیمک اولماز بو شهنشاه که اولا پیغمبر
یا مقرب ملکی دور اولوب از نوع بشر

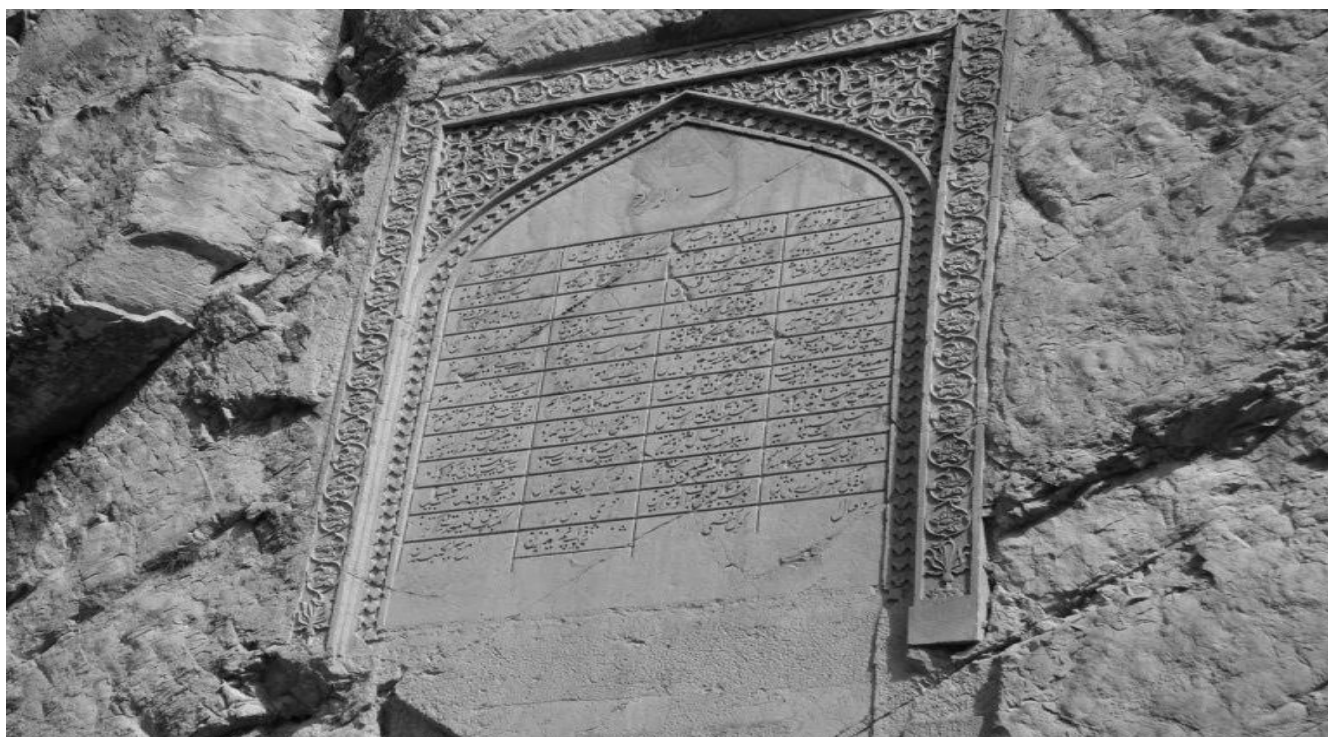

نادرشاه، از پادشاهان ترک افشار و بنیانگذار امپراطوری تورک افشار

کتیبه نادری سنگ نوشته ای به زبان های ترکی در مدخل دربند ارغون شاه در کلات نادری، ملک پدری نادر شاه افشار واقع در درگز خراسان، و پیش از آبادی دربند می باشد. اشعار به خط ترکی به سال ۱۱۵۷-۱۱۵۵ بر روی صخره بزرگی حک شده است. ارتفاع کتیبه از سطح رودخانه ۱۵ متر بوده دارای ۲۴ بیت شعر ترکی است. اشعار متعلق به " گلین افشار " از شاعران دربار نادر شاه افشار است. در باره وی معلومات گسترده ای وجود ندارد.

محتویات کتیبه

شعر در ستایش نادر است و با حمد خدا شروع می شود و با آوردن نام شاعر در بیت پایانی تمام و کامل شده است. حکاک این کتیبه کم نظیر در تاریخ اسلامی و ترکی شناخته شده نیست.

اوله بيلمز بيله اقبال به فضل و تدبير

سن و پروب سن اونا بو سلطنت و تخت و سپاه

سن و پروب سن اونا تاج و كمر و فر و كلاه

دولتيم منگريني سن ايله يك خوار و ذليل

دشمنيم كور لوقينه ياور اول اي رب جليل

چون كه صدقي بيله دور حقنه از روي يقين

بو سبب دن اونا الطاف خدا اولدي معين

الني دوتدي خداوند جهان قدرت دن

كامياب ايتدي اوني معدلت و شوكتدن

بخت و اقبال ايله هيچ كيم بيله اولمز باقي

گون كيمي دولتينه عالم روشن طاقی

شاخ گل نشو و نما بولسه نم فيضدن

كه بو اشعار اولوب مدح سرا " گلبن " دن

ليک چون قدرت حق ظاهر ايوبوب بيش از بيش

نظر حق اونا هر كيمه ديمه حق ديميش

نسبت ايله شرف و فخر اجاقتيمور

حسب ايله به جهان شاه جهان دور مشهور

مصطفی خلقت و عيسى دم و يوسف طلعت

بوعلی دانش و حاتم كف و لقمان حكمت

قابليت له اونا وردی خداوند كريم

تاج و تخت شهی و عدل و كرم خلق عظيم

مير شرافت كه ديم شاه جهان دور كامل

مرحمتدن اونون الطاف خدا دور شامل

اعتقادی بيويور اوشه پاكيزه نهاد

باقليميش صدق خداوند ايدر بو بيله ياد

ايله گرمز بيله دولت به سپاه و شمشير

دونيانى سۆز ايداره ائدير

قازاخ رنسانسى

موختار قول محمد (قازاخستان)

قازاخ مدنيتى و ادبياتى نين «قىزىل عصرى» و يا قازاخ رنئسانسى ييرمينجى عصره تصادوف ائدير.

من گوئى توركلرين داشلار اوزرينده حك ائتديگى پوئملار، كازتوقان /Kaztuqan/ و دوسپامبئتين /Dospambet/ شوجاعت دولو اثرلرى، ماخامبئتين /Maxambet/ آلو ساچان شعيرلرى و دولاتين /Dulat/ جيلانميش

پوئزيا). ۲۰-۶۰-جى ايللرين اساس پارلاق سيماسى اولان ايلياس ژانسوقوروودان /Ilyas Jansuqurov/ سونراكى دؤورون تانينميش نومايندهلرى بونلاردير: عيسا بايزاكوو /İsa Bayzakov/، ساكئن سئيفوللين //Saken Seyfullin/، تايير ژاروكوو /Tayır Jarokov/، آبديدا تازيبايئو /Abdilda Tajibayev/، كاليژان بئكخوژين /Kalijan Bekxojin/، كاسيم آمانژولوو /Kasim Amanjolov/، ژوبان مولداقاليئو /Juban Moldaqaliyev/، سيرباي ماوئننوو /Sirbay Maulenov/، قافو كاييربيوو /Qafu Kayırbəyov/، سونونجو نسلين ادبياتا گليشى اينقىلاب

آب-هاواسيندا، سووئت لشمه دؤنمينده، وطن موچارىبهسى نين آلوووندا باش وئرميشدى. بؤيوك ادبيات ياراتماقلارى هئچ ده اونلارين زنگين تجروبه يه ماليك اولماسى و صيرف ادبياتچى-فيلولوق تحصيللريندن ايرهلى گلميردى. بو، اونلارين فيطرى ايستعداديندان دوغوردو. محض بو نسل ۶۰-جيلارين ادبياتا گليشى اوچون زمين حاضيرلادى.

داستانلاريندان برى اوزون يول كئچن «آباي آقه دركى /Abayaqədərki/ گؤزل ادبيات نومونهلرى نين اهميتىنى كىچيلتمك نيتىندن چوخ اوزاغام. اما الله طرفيندن سئچيلميش رنئسانس شخصيتى اولماق يالنيز آباي قيسمت اولدو. آباي اونا قدر ياراديلانلاردان بهره له نهرك قازاخ معنوياتىنى گؤرونمه ميش يوكسكليگه قالديردى.

اؤتن عصرين اوللرى اوچ نهنگين آدى ايله باغليدير: شاكريم /Şakərim/ (فلسفى پوئزيا)، ماقران /Maqjan/ (ليريكا)، سولطان ماحمود /Sultanmahmud/ (وطنپرور

۶۰-۸۰-جى ايللرين قازاخ پوئزياسى بيتكين و نوواتورلوق ايدئيالارى ايله بولدور. بو «بؤيوك كؤچون» باشيندا اولژاس سولئيمئنوو /Oljas Süleymenov/ دورور. اولژاس روسجا يازسا دا، اونون پوئزياسى درين ميللى ليگىنى ساخلايب. اونون اثرلرينده قازاخ وطنپرور روحو حؤكمن حيس اولونور. اؤز زامانيندا اولژاس اورىژينال كولوريت، خصوصى رىتم و يئنى انئترگئتيكانى تك اؤز دوغما قازاخ پوئزياسىنا دئيل، هم ده سووئتلر بيرليگى آدلانان نهنگ ايمپئريانين ۶/۱ حيصه سىنى توتان

Aytxojina. آكوشتاپ بختيگترئىئوانين / **Akuştap**
Bəxtigereyeva / صنعت اينجىلريندن عىبارتدير. داياق
 ديوارلارى ايسه نؤبتي نسلين نومايندهلرى اولان كولش
 احمدووا / **Küləş Əhmədova** / گولنار ساليكبائىئوانين /
Gülınar Salıkbayeva / ياراديجىلىق محصوللاريندان
 تشكيل اولونوب.

* * *

ييرينجى عصر قازاخ نثرى نين قيمت لنديريلمه سینه گلدیکه
 ايسه بوتون آدلاردان اول ان يوكسک و نوفوذلو،
 ائنىسکلوپئدىک بيلیک و ائروديسييا مالیک موختار
 آئزووون / **Muxtar Auezov** / آدينى چکه جگم.

اؤتن عصرين قازاخ پوئزىياسى ايله موقاييسه ده قازاخ
 نثرى بير او قدر جوشقون اينکيشافى ايله اؤيونه بيلمير. ۲۰-
 ۳۰-جو ايللرده او، اؤزونون ايلکين فورمالاشما مرحله سينده
 ايدى.

او دؤورده قازاخ ادبياتيندا رومان ژانرى نين بوتون قانون و
 طلبرينه تام جاواب وئرن اثرلر چوخ آز ايدى. ژ. آيماتووا / **J.**
Aymautov / ب.مايلين / **B.Maylin** / اى.ژانسوقورووا /
İ.Jansuqurov / س. سئيفوللين / **S. Seyfullin** /
 س.موکانوون / **S.Mukanov** / اثرلرينى بؤيوک چتىنليکله
 رومان آدلانديرماق اولاردى. آوروپا و دونيا مئعيارلارى
 نؤقطه يي-نظريندن قوصورسوز نثر اثرلرى نين مؤليفى اولان
 ايلک قازاخ - داهى موختار آئزووودور. اونون ۲۰-جى ايللرده
 قلمه آلدیغى حئکايه لر، ۳۰-جو ايللرده يازدیغى پووئستلر و
 ۴۰-جى ايللرده ياراتدیغى «آبای يولو» رومان-ئپوپئياسى -
 بوتون ژانرلارى منيمسه مک، سورعتلى اينکيشاف، دونيايا
 آکرئديتاسىيا و قازاخ بدیعی نثرى نين تانىماسى دئمکدير.
 «آبای يولو» بوتون گله جک قازاخ نثرى اوچون ادبى
 صنعتکارليغين ائتالونودور.

م. آئزووودان سونرا ياشاييب-ياراتميش بير سيرا مشهور
 يازيچيلار باعضى ادبياتشوناس و تنقيدچيلر «آليپتار توبى»،
 يعنى، «تيتانلار قروپو» و يا «قودرتلى دسته» كيمي
 كوللئكتيو لقبلى وئرمگه تلسدیلر. آنجاق بو " دسته " دن
 اولانلارين هئچ ده هاميسى نين ياراتدیغى اثرلر زامانين

روس ديلى پوئزىيايا دا گتيردى و قانونى لشديردى. اولژاس
 چاره سيزليکدن اؤز آدى و تاريخى اونوماغا باشلاميش،
 ميللى ديرچليشه اوميدلرينى ايتيرميش، اؤلگون و مقصدسيز
 بير شکیلده ايمپئرييانين كونج-بوجاقلاريندا عؤمور سورن بير
 چوخ كيچيک ميللئتلرى يوخودان اوياتدى و اونلارى
 يوكسليشه روحلانديردى. او، اؤز شخصى نومونه سى ايله
 کوتله نين فيکيرلرينه اعتيراض ائتمک و عقیده نين سسيه
 قولاق آساراق ياشاماغين نه اولدوغونو عيانى گؤستردى. بو
 دؤور قازاخ پوئزىياسى نين اوچ سوتونو موکالى ماکاتايئو
Qədir / Mukaqali Makatayev / ، قدير ميرزه ليئو /
Mirzəliyev / ، تومانبای مولداقاليئودير /
Moldaqaliyev / . موکالى پوئزىيا ايله بيرليکده
 دوغولموش ايستعداددير، اؤزو ده خالق منظوم عنعنه سى
 اولان «کارا ائلن» - قازاخ اون بير بندليگى ايله. اونو آنلاماق
 اوچون گرک يارانيشيندان قازاخ اولاسان. اونون
 شئعيرلرى نين ديگر ديبلره ترجمه سى نين سون درجه چتين
 باشا گلمه سى ده بونولا علاقه داردير.

قديرين نظمی ايسه اؤزو باشقا ديبلره ترجمه اولونماغا جان
 آتير و مهارتلى ترجمه چى نين الينده اونون شئعيرلرى نه
 معنا، نه ده كولوريتينى ايتيرمه دن هر هانسى بير اجنبى
 ديبله سربست دانيشير. قدير شاعير-اينتئلئكتوالدير.
 تومانبايين پوئزىياسى نين عونصورلرى - حيسلر،
 لئيتموتيووى - محبتدير. تاثيرلى، ائستئتيك جهتدن
 قوصورسوز، معنالى، اينجه و ايشيقلی ليريزمله دولو اولان بير
 پوئزىيا - اونون شئعيرلرى باره ده بونو دئمک اولار.

ييرمينجى عصرين قادينلاردان عىبارت اولان قازاخ
 پوئزىياسى منه محبتله قورولموش بزکلى بياض چاديرى
 خاطيرلادير كى، اونون قوبيه سينده ابدى اولاراق بو ظريف
 پوئزىيانين باشلانغيجيندا دايانان مريم حاكيمژانووا /
Məryəm Hakimjanova / تورسينخان
 عبدوررحمانووانين / **Tursınxan Əbdürrəhmanov** /
 اثرلرى حک اولونوب. چاديرين تاغ-تاوانلارى موعاصيريميز
 اولان شاعيره لردن - فريضة اونقارسينووا /
Fərizə Unqarsınova / ، مرفوقه آيتخوژينا /
Mərfuqə /

دۆورلرین سوونت ادبیاتینا گتیریلیمیش یئنی لیک چیلیک روحو، سربست فیکیرلی لیک و «وئرلیمیش ایجازه لرین» سرحدلری و احاطه دایره سی نین گئیشیلندیریلیمه سی. بوتون سادالادیقلاریم آیش کئکیلبایئو /Abiş Kekilbayev/، موختار ماقاوین /Muxtar Maqauin/، کابدئش ژومادیلوو /Kabdeş Jumadilov/، کالیخان ایسکا کوو /Kalixan İskakov/، ساکن ژوویسوو /Saken Juvisov/، آکیم تارازی /Akim Tarazi/، ساین موراتبیوو /Sain Muratbəyov/، دولات ایسابیوو /Dulat İsabəyov/، اورالخان بوکئیئو /Oralxan Bokeyev/، دوکئنبای دوستانوو /Dukenbay Dosjanov/، ساتیمژان سانبايئوین /Satimjan Sanbayev/ یارادیجیلیغیندا اؤز عکسینی تاپیب.

او مؤلیفلرین ایچینده ائله لری وار ایدی کی، اونلارین اثرلری او واختکی «سوسیالیست دوشرگه سی نین» (خصوصیله شرقی آوروپا) میللتلری نین دیلرینه و قیسمن ده بیزه رغبت بسله یین فرانسوزلارین دیلینه ترجمه اولونور و تکرار-تکرار نشر اولونوردو. آنجاق بو اثرلرین «ایخراج» نوسخه لری آجیناجاقلی درجه ده آز ایدی، اونلارین ترجمه سی صیرف سیاسی-تبلیغاتچیلیق مقصدی گودوردو. کرئمل سنزورلاری بو ایشه جیدی نظارت ائدیردی. بعضاً اثرلری ترجمه ده قصدن ضعیفله دیر، مضمونسوزلاشدیریردی لار. اونا گۆره ده قازاخ نثری نین آروپا سوییه سینه چیخماسی (هله دنیا سوییه سی بیر یانا) باره ده صؤحبت بئله گئده بیلمزدی. اونو دا قئید ائدک کی، چاغداش قازاخ نثری نین اینگیلیس دیلینه ترجمه فاکتلاری او دؤور اوچون فؤوق العاده سنساسیالیی حادیه ایدی. بونونلا هم راضیلاشماق، هم ده موباحیته ائتمک اولار، آنجاق، شخص من بو نسلی بئله قییمتلندیردیم: اگر صاباح معلومات وئرلسه کی، اولژاس سولئیمئوو و آیش کئکیلبایئو ادبیات اوزره نوبئل موکافاتینا لاییق گؤرولوب، من بو خبری تامامیله طبیعی، قانونا او یغون و حتی میلی قازاخ ابیاتی نین نایلیتلری نین دنیا طرفیندن تانینماسی نین بیر آز گئجیکمیش آکتی کیمی قبول ائدرم.

سیناغیندان چیخمادی. بو، خصوصن ده ایندی، ۴/۱ عصر کئچدیکن سونرا، نینکی نسیلر، هم ده اوخوجو ماراتق و دؤوقلری نین دیشدیگی دؤورده اولدوقجا تضادلی شکیلده اوزه چیخیر.

بو سیرادا ادبی ایرتی ایله قازاخ بدیعی سؤزونون اؤلمز کلاسیکلری سوییه سینه یوکسلن ماهیر نثر اوستاسی - قابیت موسرئووون /Qabit Musrepov/ آدینی خصوصی قئید ائتمک ایسته ییرم. منجه، اونون اساس اثری «ویادیلیمیش مملکت» یوخ، سون رومان «اؤلپان» دیر. تأسوف کی، بو جور گؤزل اثر زامانیندا روس دیلینه اوغورسوز ترجمه اولونموشدو. بو روماندا یئسنئنی قابیت موعلیمین اؤزو، اولپان ایسه یازیچی نین حیات یولداسی رایادیر. قهرمانلارین روماننیک محبتی - قابیت موعلیمین اؤز گنج، گؤزل و حدسیز درجه ده چوخ سئودگی حیات یولداسی رایسه محمد یاروویا اولان سئوگیسینی ایفاده ائدیر.

«تیتانلار» نسلیندن سونرا ادبیاتا گلن آبدیژامیل نورپئیسوو /Abdijamil Nurpeisov/، تاخاوی آختانوو /Safuan Taxavi Axtanov/، صافوان شایمئردئووو /Safuan İlyas Şaymerdenov/، ایلیاس یئسنئبئرلین //Yesenberlin Anuar/، آنوار عالیمزانوو /Alimjanov Azilxan/، آزیلخان نورشایووو /Nurşaixov Şerxan Murtaza/، شرخان مورتازا /Şerxan Murtaza/ اؤز اثرلری ایله ییرمینجی عصر قازاخ نثری نین بؤیوک و کیچیک نسیللری نین «ساحیللری» آراسیندا «قیزیل کؤرپو» سالماقلا اؤز لریندن اولکی نسلین لایقلى داوامچیلاری و واحد ایشه خیدمت ائدن ادیبلر کیمی تانیندی لار.

۶۰-جی ایللرین خروششو «مولاییملمشه سی» ندن سونرا قازاخ ادبیاتینا بؤیوک میقیاسلار چیخماغا قابیل، کامیل نثره خاص بوتون خصوصیتلری اؤزوندن جمع ائتمیش «آلتمیشینجیلار» گلدی. اونلاری فرقلندیرن خصوصیتلر بونلاردیر: یوکسک نظری حاضیرلیق و پئشکار تجربه؛ اؤتن ایللرین میلی نثرینده توپلانمیش موختلیف ژانرلاردا و موختلیف مؤوضولاردا اوریژینال اثرلرین یارادیلماسی؛ او

گنج، اومیدوئرن ایستعدادلاری آراسیندا آیری-آیری پارلاق، اینسان دوشونجه سینی هیجانلاندیران دئوتانتلار وار. آنجاق تک-توک ایشلره اساسن قطعی قرارلارلا چیخیش ائتمک هله تئزدير. طالعین حؤکمو ایله یئر سطحینه چیخان چئشمه قارشیسینی کسن نهنگ قایانی پارچالادیغی کیمی تینیشتیکبی *Abdikakimov* / اولیقبی یئستاولئتوودان / *Uliqbəy Yestauletov* / سونرا بیرجه آندا مشهورلوق زیروه سینه یوکسلدی و چاغداش قازاخ پوئزییاسی نین گؤرکملی سیمالاری آراسیندا اؤزونه یئر تاپدی. دیگرلریندن فرقلی اولراق تینیشتیکبی شاگیردلیک مرحله سی کئچمه دن بیردن «بؤیودو» و اؤزونه مخصوص یوللا آیری آدیملارلا ایره لی له یه رک اؤز گور سسینی عالمه جار چکدی.

یارادیجیلیق باخیمیندان اولکی نسله یاخینلاشا بیلن گنج تاثیرلردن من نورقالی اوراز *Nurqali / Oraz* / آلتاین *Əskər Alta* / آدلارینی چکه بیلرم.

* * *

قازاخستانین روس دیللی ادبیاتی دا چوخ زنگین و موستثنا تاریخه مالیکدیر. اونون یارادیجیلاری قازاخستاندا آنادان اولموش س.و. ایوانوو *S.V. Ivanov* / آ.س. سوروکی *A.S. Sorokin* / ای.پ. شوخوودور / *İ.P. Şuxovdu* / بیرمینجی عصرین ۲۰-۳۰-جو ایللرینده ادبیاتین وضعیتینی باره سینده ن. آنوو *N. Anov* / حئکایه و ائسسئلری گئنیش تصویر یارادا بیلر. ۶۰-جی ایللرده بو ادبیاتا م.د. سیماشکو *M.D. Simaşko* / ای.پ. شتقولیخین / *İ.P. Şeqolixin* / 70-جی ایللرده ق. ای. تولماچوو / *Q. İ. Tolmaçov* / 80-جی ایللرده و.ف. میخایلوو / *V.F. Mixaylov* / گلدی و بو مؤلفلرین هر بیرى اؤزونه مخصوص بیر نسلی فورمالاشدیرماغا مووفق اولدو.

تکرارسیز یارادیجیلیغی سایه سینده ان مشهور و ان چوخ اوخونان یازیچی-ناتورالیستلرله بیر جرگه ده دایانان م.د. زوئرئو *M.D. Zverev* / شخصیتینی خاطرلاماق غئیری-مومکوندور.

اگر ادبیاتدان اول و سونرا دیلین مؤوجودلوغوندان دانیشساق، ایندییه دک منه آلینماز قالا و آچماسی بیلینمه یین تاپماجا کیمی گؤرونن کالیخان ایسکاکوو یادا دوشر. اونون یارادیجیلیغی - جانلی قازاخ دیلی نین ان شفاف بولاغیدیر. دیل ظریفلیغی، سئمانتیک اینتویسییا و ائکسپرئسسیو مهارتده اونا اوستون گلکم آرزوسو و یا هئچ اولمازسا اونا آز دا اولسا بنزه مک ایستگی بوش و معناسیزدیر. چوخ گؤزل آنالییرام کی، ادبیات سئخینده موقاییسه معناسیزدیر. آنجاق منیم اوچون حقیقت داها اؤنملیدیر و آچیق دئییرم کی، کالیخان منیم شوعورومدا عینادلی شکیلده قازاخ بونینی کیمی جانلانیر.

اؤن صحنه یه یوزیللیگین سونلارینا یاخین چیخان و ادبی طالعلرینده پرنسئلنمیش زمانه نین تزییقی آچیق-آیدین گؤرونن ادبیاتچیلار نسلینی ده قئید ائتمه یه بیلرم. بیرمینجی عصرین سون روبعونده بوتون اوچ نسیل «ادبیات عایله سی نین» پارادوکسو اوندا اؤزونو گؤستردی کی، کئنشلیک میرزه بیوو *Mirzəbəyov* / و ژومابای ژاکیپایئو *Jumabay Jakıpbayev* / کیمی دونیاسینی دیشمیش صنعتکارلار داها یاشلی قلم یولداشلاری نین فونوندا ابدی «گنج شاعیرلر» جرگه سینه قاتیلدیلار. حالبوکی، همین «همیشه جاوان شاعیرلرین» رئال یاش حدی ۴۵-۵۵ یاشلار آراسیندا دیشیر.

یئسنئقالی *Yesenqali Rauşanov* / راوزانوون / یارادیجیلیغینا شرق پوئزییاسی نین رنگارنگ بدیعی عنعنه لری عوضوی شکیلده هوپوب، تئمیرخان مدتبگین *Temirxan Mədətbəy* / شئعیرلری سانکی گؤی تورکلرین دیلینی بیزیم اوچون جانلاندریر. بو، قازاخ پوئزییاسی نین چوخ بؤیوک و گیزلی، هله تام آچیلمامیش پوتئنسیالینی گؤستریر.

فلسفی-رومانتیک پوئزییانین بوتون ائنئریجینی اؤزونده جمع لشدیرمیش نئسیببی آیتووون *Nesıpbəy Aytov* // بیتیب-توکنمک بیلمه یین یارادیجیلیغی قازاخلاری میلی-تاریخی باخیمدان گؤزل تقدیم ائدیر.

اۋز "سونونجو بورج" اونو دا نورپئیسوو ۲۰ ایل عرضینده یازیب. یازچی نین چوخ ایلیک آختاریشلاری نین محصولو اولان بو اثر اونون بوتون دونیادا مشهور اولان تریلوگییاسی نین داوامیدیر. «قان و تر» تریلوگییاسی ادبیاتدا نینکی بۇبوک، هم ده سس-کویلو بیر حادیه یه چئوریلدی. ایجتیماعیتین رئاکسییاسیندان دوغان انئترگئتیكا ایله متنین بدیعی انئترگئتیكاسی اوست-اوسته دوشوردو. بو تاثیرلی فوندا "سونونجو بورج" و زولوشکایا بنزه دیرم. نورپئیسووون هئج بیر اثری مؤلیفین اۋزو کیمی تلاش و تلسکنلیگی سئومیر. حقیقتن ده بئش رومانان عیبارت اولان بو کونیتولوگییانی ۲۰. عصر قازاخلاری نین اصل حیات انئسیکلوپئدیاسی سایماق اولار.

کابدئش ژومادیلوو / Kabdeş Jumadilov مؤلیف ایندیویدواللیغی ایله سئچیلن تاثیردیر. بیر دفعه موصاحیبه لریندن بیرینده اۋزونون ان یاخشی اثری باره ده اولان سوالا جاواب اولاراق ژومادیلوو " طالع " روماننی نین آدینی چکدی. منسه بیر اوخوجو کیمی اونون " سونونجو دوشرگه " سینی سئویرم. چونکی منیم تانیدیغیم ژومادیلوو ایستعدادی نین بوتون چالارلاری ایله بو روماندا دیر.

بئله صنعتکارلار چاغداش قازاخ ادبیاتی نین ابدی غورور منبعی ایدیر! اونلارین آرتیق چوخدان یاددان چیخمیش، گونده لیک آنلاشیلمازلیق و فیکیر آیریلیغی اوجباتیندان باش وئرن گرکسیز سؤز گولشدیرمه لرینی موشاهیده ائتدیگجه بیزی ایستر-یسته مز بئله سوال ناراحت ائدیر: بونلاردان کیم اودور و عومومیتله، بورادا قالیب اولماق مومکوندورمو؟ اونا گۆره ده منیم اونلارین هدر یئره صرف اولونان واختینا حئیفیم گلیر. صمیمی قلبدن اومید ائدیرم کی، ایکی خالق یازچیسی آراسیندا کی «بوز» لاپ یاخین زاماندا اریسین.

باشقا گئرچک مباحیته چینگیزخانین اطرافیندا جریان ائتدی. آجی تصادوف اوزوندن بورادا دا میللتین و ادبیاتین ایکی لیاقتلی تمثیلچیسی - موختار ماقاوین / Muxtar Maqau و موختار شاخانوو // Muxtar Şaxanov اوز-

حئکایه، پووئست، انئسئئر، قازاخ مؤلیفلری نین اثرلریندن اندیلمیش ترجمه لر مؤلیفی اولان اوچ دیلیلی یازچی ق.ک. بئلگئر / Q.K.Belger باشدا اولماقلا قازاخستان-آلمان ادبیاتی؛ ان اۋن سیرالاریندا خ.آبدوللین / X.Abdullin او ز.سامادی / Z.Samadi اولماقلا قازاخستان-ویغور ادبیاتی؛ واختیله مجبورن بورا کؤچورولموش کورئیا دیاسپورو طرفیندن یارادیلیمیش، سونرالار ایسه بورادا چیچکلنمیش قازاخستان-کورئیا ادبیاتی - بوگون کئچمیشده اولدوغو کیمی محصولدار دئییل. بو، بۇبوک تأسوف دوغورور. آخی داهی آباى و هؤتئنین / Höten / معنوی یاخینلیغیندان ایلهام آلمیش قازاخ-آلمان ادبی علاقهری بیر واختلار ادبیاتلاریمیزی بیرلشدیرمکدن ساوایی، مدنیتلریمیزی ده زنگینلشدیرمیش و میللتلریمیزین یاخینلاشماسینا سبب اولموشدو.

* * *

سون ایللرده ادبیاتچیلاریمیز آراسیندا آچیق چکیشمه لر باش آلیب گئدیر. منجه، بو، چکیشمه دئییل، موناسیبتلری آیدینلاشدیرماغین طبیعی و پسیخولوژی ایضاحی اولان فورماسی، داخیله کی نئقتایودن خیلاص اولماق واسیطه سیدیر.

حاضریدا «نورپئیسوو / Nurpeisov - ژومادیلوو / Jumadilov» جوتلوگو آراسیندا ایختیلافلار سون درجه گرگینلشیب. آبدیزامیل نورپئیسووون // Abdijamil Nurpeisov شخصیت و یارادیجیلیغیندا بیر مورکبلیک وار. اونولا ایللر بویو ان یاخین موناسیبتده اولسان دا، داخیلی ماهیتینی آنلایا بیلمزسن. من اونون یارادیجیلیغی اوزرینده دایانا جاغام.

نورپئیسووون «قان و تر» آدلی اثری ایدئياسیندان توتوموش بدیعی ترتیباتینا قدر ان خیردا مقاملاراجان دوشونولموش یارادیجیلیق نومونه سیدیر. بعضاً دوشونورم کی، اگر هر بیر ادبیاتچیمیز یاراتدیغی اثری نین هر سؤزونون اوستونده آبتکی کیمی اسسیدی، اوندا قازاخ ادبیاتی هانسی رئیتینقره صاحب اولمازدی؟

ف.هیتسٹر، یاپون ای.دایساكو كیمی گۆركملى موعاصیرلری م.شاخانوو یارادیجیلیغینی ان یوکسک قییمته لاییق گۆرموشلر.

قدیر میرزه علی نین «بورولغان» ادلی کیتابی دا ادبیات عالمینده موعین بحثلره سبب اولدو. ایستر مؤوضو، ایسترسه ده ژانر باخیمیندان «بورولغان» قازاخ اوخوجوسو اوچون گۆزله نیلمز ایدی. اونا گۆره ده اکثریت بو اثری اینامسیزلیق و ایکیلی حیسسلره قارشیلادی.

هئج کیمین حقیقتی اینحیصارا آلماق حوقوقو یوخدور. موطلق حقیقتلر یالیز بؤیوک یارادانا معلومدور. دئمه لی، «بورولغان» دا سؤیله نیلنلر - ق.م.علی نین اؤز حقیقتلریدیر کی، اونلارلا دا راضیلاشمایانلارین اولماسی طبیعیدیر. بئله وضعیتده هئج کیمه تضیق گؤسترمه دن اؤزونه بللی اولانلاری بیلدیرمه سن. رئاللیغین صورتی نین یارادیلماسی یولوندا هانسی فیقورلار و رنگلردن ایستیفاده ائتمگین گرکلیدیر؟ بونو سئچمک آرتیق اوخوجونون ایشیدیر.

من چوخ بؤیوک ماراقلا تک " بورولغان " ای دئییل، هم ده " طالع " رومانینی اوخودوم. شاعیری «میررواری آختارانلار» بنزه دن بو اذیتلی امگی، آخی، نئجه قییمتلندیرمه مک اولار؟

بازارین «شوک تئراپیاسی» بیزیم جمعیتیمیز اوچون فرقلی نتیجه لر وئردی. ایلك اولاراق رساملار، سونرا ایسه بو یئنی شراییطه اویغونلاشان آرتیستلر اولدولار. یازیچیلار ایسه هله اوزون مودت عرضینده سرت و سویوق اوغورسوزلوق زولاغیندا قالدیلار. هامی نین دیقت و احتیرامینا عادتکار اولموش سوسیالیزم دؤورونون بو ارکؤیونلری کاپیتالیزمین رقابت موباریزه سینه حاضیرلیقلی دئییلدیلر. اولجه اثر عرصه یه گتیرمک اوچون یارادیجیلیق عذابیندا قورولماق، سونرا اسپونسور آختاریشیندا قاپی-قاپی گزمک، سوندا ایسه حاضیر تیراژدان گلیر الده ائتمگین واسیطه لری اوستونده باش سیندیرماق...

ایندی وضعیت، گۆرونور کی، یاواش-یاواش دوزه لیر. ۲۰۰۲- جی ایلدن اعتیبارن دؤولت سیفاریشی ایله نشر اولونان کیتابلارلا گۆره ستابیل اولاراق قونورار اؤدنیلیر. اؤزل

اوزه گلدی. گۆره سن، ایللر اؤنجه «ایکی موختار» ادلی یازیسیندا اونلارلا نوازیشله یارادیجیلیق خئییر-دوعاسی وئرن حساس قاییت موسرئپوو / Qabit Musrepov / بونو گومان ائده بیلردیمی؟ بو چکیشمه نین معناسیزلیغی اوندادیر کی، بوگون ۲۱. یوز ایللیکده چینگیزخان حاقیندا نه لر دئییلسه و نه لر یازیلسا دا، بو نهنگ خاقان دونیا تاریخی و ادبیاتیندا اؤز لایققلی قییمتینی چوخ-چوخ ایللر بوندان اول آرتیق آلیب.

دیگر طرفدن هر بیر عالیم و یاخود دا یازیچی نین هر هانسی شخصیت، یا دا تاریخی حادیتیه مونسایبتده شخصی تصویرلریندن چیخیش ائده رک اؤز نؤقظه یی-نظیرینی فورمالاشدیرماق ایمکانی وار. اونون بو فیکرینی یا قبول، یا دا رد ائتمک اولار. اما بوردا هر نؤوعس اولتیماتوم تامامیله یئرسیزدیر.

موختار ماقوین بوتون تورک معنویاتینی یوکسک زیروه لره قالدیرماق اوچون ادبیاتا گلیمیش یازیچی، تکباشینا قازاخ ادبیاتی نین ایکی عصرلیک تاریخینی یازمیش عالیمدیر. بو بؤیوک قلم اوستاسی نین هر بیر صنعت اینجیسینده ثابت میلی روح مسکوندور. ماقاوی نین «قازاخ تاریخی نین ایفباسی»-نی اوخویاندا یازیچی نین میللتینه سونسوز محبتینی بوتون وارلیغینلا دویورسان.

موختار شاخانوو شاعیر-تریبوندور. آنجاق اونو عادی مئیدان ناطیقلریندن فرقلندیرن وطنداش هوجومو و صنعتکار عاجیزلیگی کیمی بیر-بیرله اویغونلاشمایان خصوصیتلری اؤزونده جمع لشدیرمه سیدیر. اونون س س س ری پارلامنتی نین تریبوناسینا چیخیب دئکابر حاقیندا حقیقتلری بیان ائتمه سی فاکتینا میثلی گۆرونمه میش شوجاعتدن باشقا نه آد وئرمک اولار؟ شاخانوو داخیلی طلبات و طبیعتینه گۆره «آکین» دیر. بوتون کئچمیش سووئتلر بیرلیگی اوزره ادبی پروسئسده دورغونلوغون ایلکین علامتلی مئیدانا چیخاندا محض اونون اثرلری نین دونیا خالقلاری نین دیلرینه فعال صورتده ترجمه اولونماسی فاکتینی قئید ائتمه مک گونه اولاردی. اونون بعضی صنعت یولداشلاری بونو اعتیناسیزلیقلا قارشیلایا بیلر، اما نوبئل موکافاتی لاورئاتی عرب ن. محفوظ، قیرغیز چ. آیتماتوو، روس ی. یئوتوشنکو، اینگیلیس او. مئی، آلمان

در حال موعین ائتمک اولمور. سین هارمونیزمین طلبلری قازاخ و یاپون دیلرینده قازاخ و مونقول دیللیری ایله موقاییسسه ده داها آیدین ایفاده سینی تاپیر. موتخصیص رأی لرینه گۆره، یاپون دیلی نین لوغت ترکیبی نین ۳/۲-سی چین منشالیدیر، قالان حیصه سی ایسه قدیم آلتای دیلیندن ایرثن کئچن سۆزلردن عیبارتدیر.

ایکینجیسی، اگر کورئیالیلارین اجدادلاری قدیم تورکلردیرسه، یاپونلار ایسه کورئیالیلارین تۆرمه سیدیرسه، حاقیندا دانیشدیغیمیز میللتلرین ایکسیسه ده منشایینه گۆره قازاخلارا یاخیندیر.

اوجونجوسو، یاپون و قازاخ ادبیاتلاری سون عصر عرضینده هر ایکی خالقین تکامل یوللارینداکی فؤوق العاده اوخشارلیغی و وحدتی آشکارا چیخاریر.

توکوکاوین/Tokuqav/ زمانیندا یاپون ادبیاتی کلاسیک فرانسیز، اینگیلیس و روس ادبیاتلاری نین نومونه سینده و اوللارین آچدیغی یول ایله اینکیشاف ائتمه یه باشلادی. اگر ایلك قازاخ رومانی بیرمینجی عصرین اوللرینده چاپ اولونموشدورسا، آروپا اوصولو ایله یارادیلیمیش ایلك یاپون رومانی اون دووقوزونجو عصرده ایشیق اوزو گۆرموشدو. بیرمینجی عصرین اوللرینده یئنی یاپون ادبیاتی نین اساس آپاریجی سیماسی جمعی ۳۵ ایل عۆمور سورموش ر. آکوتاقاوا/ R. Akutaqava/ اولدو. اونون ایکی درین پسخولوژی مضمونا مالیک نووتللاسی - «راسمون داروازاسی» و «بورون» کیفیت ائتدی کی، دنیا ادبیاتی پیعدئستالینا یوکسلین.

ژاپون ادبیاتی نین تاریخینی شرطی اولاراق دؤرد دؤوره آیرساق (بیرینجی - اون دووقوز عصرین اوللرینده کی ادبیات؛ ایکینجی - آکوتاقاوانین زامانی و اونون باشچیلیغی آلتیندا یاپون مؤلفلری نین دنیا صحنه سینده چیخماسی؛ اوجونجو - تانیدزاکی/ Tanidzaki/، کاواباتی/ Kavabati/، میسیما/ Misima/، کئندزابورون/ Kendzaburon/ آدلاری ایله علاقه لی اولان دنیا ادبیاتی اولیمپی نین فتح اولونماسی عصری؛

نشریاتلاردا ایسه بیر چاپ ورقی اوچون اؤدنن قونورار ۱۰۰ آبش دوللاریدیر. امینم کی، یاخین گله جکده یازچییلار بازار قایدا-قانونلارینا اطرافلی بلد اولوب ناشیرلرین قیلیغینا گیرمک ایشینه سون قویاجاق، اؤز کیتابی نین چاپینی اعتبار ائتدیکلری نشریاتین سئچیمینده سون درجه دیقتلی اولاجاقلار.

شرق سپیرالی

دؤوروموزون گئیشیش یایلمیش یانلیشلیقلاریندان بیرى ده ادبیاتین «اؤلومو» و گویا ادبی پروسئسین دونماسی فیکریدیر. بونولا قطعی راضی دئییلیم. بئله کی حاضیردا ادبی پروسئسین ضعیفله مہسی دئییل، ادبی علاقه لرین کسيلمسی موشاهیده اولونور.

بیر نچه ایل بوندان اول من کورئا و یاپونیا دا اولدوم. سئولدا میلی موزه بین لاپ مرکزینده یئرلشدیریلیمیش ائتنوگئنز خریطه سینده «کورئیالیلارین بؤیوک تاریخی یولو آلتایدان باشلامیشدیر» جومله سینی اؤز گۆزلریمله اوخویاندا منیم حئیرتیمی، ظنیمجه، تصویر ائتمک او قدر ده چتین اولمازدی. یاپونیا دا ایسه اوساکادا بوتون دونیا دا مشهور اولان علمی موزه مرکزی نین تاریخچیلری ایله صؤحبت اسناسیندا من یاپون ائتنوگئنالوقلاری نین گلدیگی سون نتیجه ایله باغلی آشاغیدا کیلاری یئنیدن ائشیتدیم: «گون دوغان اؤلکه» - نین میللتی نین اجدادلاری بو آدلارا کورئا یاریماداسیندان اوزوب گلمیشلر». و بو ائتنوگئنتیک باغلاما دا اوجونجو و ان آرخایک حلقه آچیق - آیدین برپا اولونموشدور: «پروتوتورکلر - کورئیالیلار - ژاپونلار».

ژاپون دیلی ده تورک دیللی کیمی آلتای دیللیری عایله سینده عایددیر. یاپونلارین «قئنکو سئیکاتسو/ qenqo seykatsu» - سونا (میللتین دیل مؤوجودلوغو) نه قدر دریندن بلد اولورسانسا، بیر او قدر اونون تورک دیلی و دوشونجه طرزى ایله یاخینلیغی نین شاهیدی اولورسان. خصوصی مارق دوغوران جهتلردن بیرى ده هر ایکی دیلده عئینی منشالی و سینونیم لئکسئملره تئز-تئز راست گلینمه سیدیر کی، اوللارین دا پروتوتورک عمومى لیگینی

دۇردونجو- موراكامى نىن دۇورو، اولترا موغاصيرلىك، يوكسك تخنىكالاشدىرىلمىش، ايفراط اوربانىزاسىيا سويىيەسىنە گلىب چىخان ياپون ادبىياتچىلارى نىن نىسلى)، اوندا قازاخ ادبىياتى اوچون دە هر اوچ دۇور سجيىهوى دىر. بس دۇردونجو نىسلى هارادادىر و نه اوچون بىز بو نىسلى گۇره بىلمىرىك؟

* * *

موچارىبه دن سونراكى ياپونىيا سسرى پارچالاندىقدان سونراكى ۹۰-جى ايللره بنزه يىر. اساس قلوبالاشما يولونا ايلك اولاراق اۇنونده علم و تخنولوگىيالار گندن ياپون اىقتىسادىياتى قدم قويدو. سونرا تحصيل ساحهسىنده اىصلاحاتلار كئچىرىلدى، داها سونرا ايسه نهايت كى، نۇوبه ادبىيات و مدنيتە گلىب چاتدى. بو يىنى دۇور عصرلره مورگولەين و ايننوواسىيالار قارشى «كار» مۇوقئىعى نومايىش ائندىرەن عنعنەوى جمعيتى اوياتدى و يىنى نىسلى اينسانلار ين حياتا گلەمەسىنە سبب اولدو. ۱۹۵۰-جى ايللرده دونىيا گلنلر ۷۰-جى ايللرده آرتىق اۇز گوج و قابىلىتلىرىنى فعال شكىلدە نومايىش ائندىرەمەبه باشلادىلار و موراكامى بو گئئراسىيانىن ان پارلاق نومايندەسى اولدو.

واخت آشىرى بىزىم بىر چوخ موغاصيرلر يىمىز اۇزلىرىنى بئله سواللا اوزورلر: «تبييه موستقىللىك الده اولوندوقدان سونرا ادبى پروسس اهمىتلى درجهده ضعيفلەيىب؟» منىم اونلارا جاوايىم بئله دىر: حادىثەلرى تلسدىرمك لازىم دئىيل، يىنى عصرين آداملارى مطلق گلەجك و اۇز سۇزلىرىنى دئيه جكلر، آنجاق، بونون اوچون بىر نىسلىن دىگرى ايله عوضلنمەسى باش وئرمەلىدىر، بو پروسس ايسه ۳۰ ايل مودتىنده زامانى احاطه ائدىر. باخ، ائله اوندا قازاخ ادبىياتى نىن دۇردونجو نىسلى اۇز توتارلى سۇزونو دئيه جك. اگر " طبيعت بوشلوقا دۇزومور " بياناتى حقيقتدىرسە، اوندا «بو جاوان، نامعلوم نىسلىن» دە " موراكامىسى " تاپىلاجاق.

مدىتلىرىن ياخىنلىغى

بو ياخىنلاردا برازىلىيالى رومانچى پاولو كوئىو قازاخىستانا گلەمىشدى. كوئىو فئومئىنى باره دە دوزگون تصوور فورمالاشدىرماق اوچون لاتىن آمئرىكاسى ادبىياتى نىن تارىخىنە بىر قدر درىندن نوفوذ ائتمك لازىمدىر. معلوم

اولدوغو كىمى، لاتىن آمئرىكاسى ادبىياتىنا اراضىسى ۱۵. عصرين سونلارىندان باشلاپ اراق ايسپانىيا و پورتوقالىيا طرفىندن موستملكه لشدىرىلمە اوبىئكتى اولموش مركزى و جنوبى آمئرىكا اۆلكەلرى نىن و مىللتلىرى نىن ادبىياتىنى عايىد ائدىرلر. يىرمىنجى عصرين اوللرى اورتقا-اى-قاسسىتىن يارادىجىلىغى ايله ايشىقلاندىرىلدى. او، سونرالار هامى طرفىندن قبول اولونموش نهنك دونيا فيلوسوفلارىندان بىرىنە چئورىلدى، بوتون اورواتلانتىك اىجتىماعى فىكرى نىن فورمالاشماسىندا اساس رول اوينامىش نادىر ضىالىلاردان بىرى اولدو. اونون «كوتلەلر ين عوضىانى»، «اىنجه صنعتىن دئهومانىزاسىياسى» و باشقا مشهور ائسسئلىرى لاتىن آمئرىكاسى ادبىياتى نىن جوشغون اىنكىشافى اوچون چوخ گوجلر بىر تكان رولونو اوينادى، چوخ ساىلى پروقونوزلارى ساغلىغىندا اۇز تصدىقنى تاپىب حياتا كئچدىگى كىمى، قاباقچادان گۇردىو «كوتلوى مدنيت» فئومئىنى يىرمىنجى عصرين ايكىنجى يارىسىندا رئاللىغا چئورىلدى، آرىستوكراتلار ين اىمتىيازلارىنا داخىل اولان مدنى اىنستىتوتلار، آتريوتلار، دىرلر (نفس معمارلىق نومونەلرى و ائلىتار معىشت، تئاترلار، كونسئرتلر، موزەلر) دونكى رعيت اوچون دە ال چاتان اولدو.

اونون عنعنەلرىنى داوام و اىنكىشاف ائندىرەن پارلاق آرگئنتىنا شاعىر و نائىرى خورخى لوىس بورخئس اولدو. بورخئس چوخ شاخەلى اىستعدادا مالىك ايدى. ايلك اولاراق شاعىر كىمى شؤهرت قازاندىقدان سونرا او، كىچىك نثرىن، قىسا حئكايەلر ين، درىن معنالى، پارلاق و يادداقالان ائسسئلىرىن كىمى تانىندى.

آرگئنتىنادا دوغولموش بورخئس گنجلىك ايللىرىنى اوروپادا كئچىرمىشدىر. اونو بىر شاعىر كىمى فورمالاشدىران محض اوروپا اولموشدور. اونون دونياگۇروشو كلاسىك آنتىك، ايسپان، فرانسىز، اىتالىان، آلمان، اىنگىلىس ادبىياتلارى اساسىندا فورمالاشمىشدىر. اونون ائسسئلىرى عئىنى درجه دە پوئىزيا و نثر، ادبىيات و اىنجه صئنت، مدنيت و دىن، فلسفه و معنويات كىمى موختلىف پروبلئملىرى آراشدىرىر. بورخئس يارادىجىلىغى نىن آراسى كسىلمز قلوبالاشما لئىتموتىوى نىن

دا مۇلىفېن باش اوجالېغىدېر كى، او، ھىچ زامان بورخۇسدىن مېمىسەدىگى سوژۇت بارە دە حەقىقتى گېزىلمەمىشىدېر. كوتلىونون «زاير» رومانى نىن آدى و ايدىئاسى يەنە دە بورخۇسىن «زاير» آدلانان ئىسسىنىدىن گۇتورولموشدور. بېرىنجى، جەمىيەتلىك صحىفەلىك ئىسسىنىدە پارلاق، دايم جاذىبەدار دىداكتىما (يىرى گلمىشكن، اوخشار سوژۇت «مىن بېر گىئجە» ناغىللىرى نىن وئىسىيالارىندىن بېرىندە دە وار)، ايكىنجى ايسە بېرىنفسە اوخونان چوخ ماراقلى بېر رومان يارادىب. آنجاق ھىچ كىمىن بونون بارەسىندە ادبى اوغورلوق، باياغى رېمىئىك و س. بو قىلدىن سۇزىلر سۇيىلەمەيە دىلى گلمز.

بئەلە عاليجناب وارېئىلىك تاندۇمى نىن عەكسىنە اولاراق بېزىم بەضى مىللى باشابلا ادبىياتچىلارېمىز اۇز ھەمكارلارې نىن عونوانىنا «سن فىلان ايشىندە مېمى فىلان ايدىئامدان اىستىفادە ائتمىسن» كىمى ايفشا ائدىجى بياناتلارلا چىخىش ائتمەيە فورستى الدن وئىمىر، بونونلا دا معناسىز، كونترپروودوكتىو و ھىچ دە حۇرماتلارېنى آرتىرمايان موباحىئەلردە باتىب قالماق رىسكىنى آرتىرلار. مۇوضو - خطىدېر، سوژۇت - اسكئلتىدېر، بونلارلا حىيات وئىن ايسە يازىچى نىن اىستعدادىدېر. دئەمەلى، ھەر ھانسى بدىعى ائىرىن دېرى بدىعى اوبرازلارېن دونىاسىنى يارادان و بو پروسئىدە يارادانا بنزەين مۇلىفېن اىستعدادى ايلە تەيىن ائدىلېر.

لاتىن آمېرىكاسى ادبىياتىنا گلدېكە سون دۇورلرېن بېر پارادوكسونو قئىد ائتمك اىستەبېرم، سووئت ايتتىفاقى زامانىندا بېزە نئرودا و آمادونون يارادىجىلىغى اورتئقى-اى-قاسسئت و بورخۇسلە موقايىسە دە داھا تانىش و ياخىن ايدى. بونون اصل سببىنى ايسە طبعى كى، سىياسئتدە آختارماق گركدېر.

يادىما گلېر، توركىيەيە سىفرلېمىن بېرىندە من تانىمىش بېر تورك اىنتئىلئىكتوالىندىن ناظىم حىكمەت حاقىندا سوروشدوم. او، ايلان وورموش كىمى دارتېندى و بو مۇوضونو مذاكرە ائتمك اىستەمەدىگىنى آچىق-آيدىن نظره چارپىدېرراق جاواب وئردى:

سىررىنى محض آلدېغى تربىيە و تكرر اولونماز ترجمەيى-حالېندا آختارماق لازىمدېر. او، دونىا مدنىتلىرىنى و سىوېلىزاسىيالارېنى بېر-بېرىنە قارشى قويمور، عەكسىنە اونلارې اورېژىنال بېر وحدتدە گۇستىرېر.

اۇز محصولدار عۇمرو عرضىندە بورخۇس بېر-بېرىندە ھەم مۇوضو و فورماسىنا، ھەم دە جەمىنە گۇرە فرقلنن اون ئىسسى مجموعەسى نىش ائتمىشىدېر (منە اونلاردان سىككىزى معلومدور). بوددا، عىسا مسىح، محمد، ھومئىر، وئىرگىلى، آرىستوتئىل، رابلە، سئروانتئىس، شئكسپېر، سويفت، شوو، وائىرى، اويتمئىن، فلوبئىر، فېتس جئىرالدى اونون پئىرسوناژلارې آراسىنا داخىلدېر.

بورخۇسى دېگرلرېندىن فرقلندېر داھا بېر نادىر خصوصىت اونون شرق فلسفەسى و ادبىياتى نىن علا بېلىجىسى اولماسى ايدى. كونفوتسى، لاوتزى، فرابى، اىبن-سېنا، عۇمىر خىيام، رومى - بونلار بورخۇسىن آردىجىللىقلا اۇيرىندىگى قدىم چىن، عرب، فارس، ھىند كلاسىكلرى نىن سايسىز-حسابسىز سىياھىسىندىن اولان ان مشهورلارې نىن آدلارېدېر. آدى چكىلن داھىلرېن ايشلرېندە او، اۇزونو بالىق سودا حىس ائدىن كىمى حىس ائدىردى.

بېزىم موعاصىرېمىز كونلېو اوچون بورخۇس ان يوكسك نوفۇذ صاحىبىدېر. عبث يئره دئىلدېر كى، او، بورخۇسلە عئىنى گوندە آنادان اولدوغونا گۇرە سونسوز غورور حىسى دويور. او، ھلە گىجلىك ايللرېندە اورگى نىن چاغىرىشى ايلە بورخۇسى آختارىب تاپمىشىدېر كى، اونا صمىمى قىلبە تعظىم ائتىسن. او، اۇز كومىرېنى گۇردويو اوچون اۇزونو حدسىز خوشبخت سانىردى. ايسپان پوبلىسىستى خوان آرياسا وئردىگى موصاحىبەسىندە كونلېو بورخۇسىن دئمك اولار كى، بوتون شئعيرلرېنى ازىر بىلدىگىنى سۇيىلەمىشىدېر.

كوتلىونون ادبى ايرئىنە بورخۇسىن تىك نظمى دئىيل، او جوملەدن نىر ائىرلرې، خصوصىلە ئىسسىلرې دە بۇيوك تائىر ائتمىشىدېر. بو دا سىرر دئىلدېر كى، اونا دونىا شۇھرتى گتېرن «كىمياگر» رومانى بورخۇسىن بدىعى ايدىئالارېنى اىنكىشاف ائتىدېرمك و اونا اوخشاماق اىستىگىندىن دوغوردو. بو

- من بئله بیر شاعیر تانیمیرام، لاکین من کومونیسترلره ساتیلیمیش تورک بارهده ائشیتیمیشم.

هم صؤحبتیم صمیمی دئییلدی.البته کی، او، ناظیم حکیمتین کیملیگی بارهده بیلیردی. آنجاق گوناھسیز شاعیرین تمیز آدینی لکهلمک ایستهین آندا، او، سانکی اؤزو ده آنلایا بیلیمیردی کی، حاضرکی سیاستین او یونجاغینا چئوریلیم. و او مقامدا منیم آرتیق چوخدان دونیاسینی دییشمیش، ادبی شؤهرتی و تمیز آدی بوتون دونیا خالقلارینین قلبینده ابدی مسکن سالمیش شاعیره دئییل، محض همین دار دوشونجهلی تورک اینتئلئکتوالینا اورکدن یازیغیم گلدی.

حقیقته ایسه ناظیم بؤیوک شاعیر ایدی. اونو دوز اون یئددی ایل عرضینده دوستاق ائتمیش تورکیه دن قاچماقدان باشقا چارهسی نه ایدی؟ یوخسا، او، شرفسزلیک و اؤز ایستعدادی قارشیسیندا مسئولیت سیزجه سینه سادهجه تورمه ده چورومهلی ایدی؟ اول بیلسین کی، بو، بیزیم تورک قارداشلاریمیزا خوش گلمه یه جک. آنجاق من آچیق دانیشماغی داها اوستون توتورام: ۲۰. عصرده بوتون تورکیه ده شرق، غرب و روس ادبیاتلارینین زنگین عنعنه لرینی سینتئز ائدن ایکینجی بئله شاعیر اولمامیشدیر. ناظیم حاقیندا دیگر بیر حقیقت اوندان عیبارت دیر کی، اونون وطنپرور روحلو، تورکچولوگو اؤزونده قورویوب ساخلامیش شئعیرلری وطن حسرتینه ابدی محکوم اولموش یارالی اورگین قانی ایله یازیلیمیشدیر.

حیکمت ده، نئرودا دا کومونیسست ایدیلر. اونلار خوشبخت دونیا قوروجولوغو اوغروندا ایدئاللارین جارچیسیددی. نئرودانین بارریکادا، تریبونا پوئزییاسی شیلی لرده آزادلیقلاری اوغروندا موباریزلیک روحونو اویاتدی. عبث یئره دئییلدیر کی، جوشغون پابلونو نوبئل ادبیات موکافاتینا لاییق گؤرموشلر. اؤزو ده نوفوذلو مونصیفلر هئیتینه بو «کومونیسست» نومینانتی نه قدر خوشاگلمز و پروبلئماتیک گؤرونسه بئله بوتون قیته نین آردینجا اونلار دا بو داھی شاعیرین ایستعدادی قارشیسیندا ایستر-ایسته مز باشلارینی ایمهلی اولدولار. بو، محض همین وضعیت ایدی کی، سیاستله عدالت آراسیندا

اولان چکیشمه سونونجونون ایناملی غلبه سی ایله باشا چاتدی. فریضه اونقار سینووانین پارلاق ترجمه لری سایه سینده نئرودا هله ۷۰-جی ایلرده قازاخ دیلینده نشر ائدیلمیشدی.

هیندو طایفالارینین دیللیری و یاشاییش طرزینی اؤیرن آیری-آیری عالیملر یئک دیللیکله بئله فیکری دستکله بیر کی، هیندولار قدیم تورک طایفالارینین نوماینده لری ایله بؤیوک اوخشارلیق تشکیل ائدیرلر. بئله لیکله، ف.رئریق، س.ویکاندئر، ق.دومئزل، ج.ماکینتوش، ج.جوسسئلینی کیمی دونیا شؤهرتلی تدقیقاتچیلار آمئریکالی هیندولارین پروتودیللرینی قدیم تورکلرین دیللیری ایله بیرباشا علاقه لندیریرلر. قدیم اینک، آستئک، مایا، کئچوالیلارین فولکلوروندا گئدیپ چیخان لاتین آمئریکاسی پوئزییاسی نین میفولوژی موتیولری چوخ ایصرارلا و سیمپتوماتیک اولراق قدیم تورکلرین پوئتیک عالمی و اونلارین دونیا گؤروشونو خاطرلادیر. چوواش-اینک لئکسیک توتوشدورمالاری ایله مشغول اولان ل.زئفیروو اینکلرین دیلینده ۱۷۰ چوواش سؤزو، چوواشلارین دیلینده ایسه ۱۲۰ اینک لئکسئمینده راست گلیمیشدیر. تاتار عالمی آ.کاریموللین ایسه هیندو-تاتار دیل یاخینلیغی مؤوضوسوندا «پروتوتورکلر و آمئریکانین هیندولاری» آدلی آیریجا علمی اثر یازمیشدیر.

قدیم هیندولارین آرخایک ایناملاری، کوسموقونیک تصورلری و میفوپوئتیک عنعنه لری پئرو، ائکوادور، مکزیکا، قواتمئالانیناسیر و شاعیرلری نین یارادیلیمیندا داها قباریق عکسینی تاپمیشدیر. نوبئل لاورئاتی آدینا اؤز اثرلرینده مایا هیندولارینین افسانه و اساطیرلریندن گئنیش ایستیفاده ائتمیش قواتمئالا شاعیر و ناثری م.آ.آستوریاس و آتستئکلری ترنوم ائتمیش مکزیکالی شاعیر او.پاس لاییق گؤرولموشلر.

قازاخلارلا لاتین آمئریکاسی خالقلارینی دوغمالاشدیران ایکینجی سجدیه وی خصوصیت کیمی مدنیت مکانی نین عومومی لیگینی گؤستریمک ایستردیم. واختیله ایسپانیا و مرکزی آسیا عرب خیلافتی نین ترکیبینه داخیل ایدی. قازاخلار کیمی اورتا عصرلرده ایسپانلار دا عرب الیفباسیندان

قورولوشونون بوتون ضیدیت و
عئبجریلیکلرینی آشکارا چیخاریر،
«چوروین کاپیتالیزم»ی
کومونستجه سینه تنقید ائدیردی.

کولومبیلی مارکئس ایسه اؤز
غریبه بوئندیا اصلی، اویدورما
ماکوندو کندی، حقیقت و
اویدورمانین فانتاسموکوریک

قاریشیغی، عومومن، بوتون وارلیغی

ایله کومونست یازارلارینا «جیددی موقاویمت»
گؤستریردی.

شوروینین داغیلماسیندان سونرا اونون شؤهرتی بوتون اونا
قدر یازیب-یارادان لاتین آمئریکاسی یازیچیلارینین
شؤهرتینی آرخادا قویدو. اونا دونیا مشهورلوغو و نوبل
موکفاتینی «یوز ایلین تنهالیغی» اثری بخش ائتدی. آما
اونون ان اوغورلو ایشی «پولکونیکه مکتوب یوخدور» آدلی
پوئستیدیر.

بو گون مارکئس اولکی کیمی فعال یازیر. بیرجه
حئفسیلندیگیم اونون سون ۱۰-۱۵ ایل عرضینده قلمه
آلدیغی «وبا زامانی محبت»، «اؤز لایرینتینده گئنئرال»،
«گؤزله نیلین بیر قتلین تاریخچه سی» و بیر چوخ باشقا رومان،
پوئست و حئکایه لرینین ایندییه قدر قازاخ دیلینه ترجمه
ائدیلمه مه سیدیر.

۲۰۰۴-جو ایلین نوپابریندا اونون «منیم سئویملی
فاحیشه لریم» آدلی سونونجو رومانی نین عوموم دونیا تقدیمات
مراسیمی باش توتدو. کیتابین رسمی بوراخیلیشی و
تقدیماتینا قدر آرتیق پیرات اوصولو ایله بؤیوک تیراژدا چاپ
اولونماسی چاغداش نثرین بو گؤرکملی اوستادی نین
مشهورلوغوندا خبر وئیریدی.

بو یاخینلاردا من کوئلیو حاقیندا تانینمیش ایسپان
پوبلیسیستی خوان آریاسین قلمیندن چیخمیش «زوارین
اعتیرافی» آدلی بیوقرافیک کیتابینی اوخودوم. سن دئمه،
یازیق کوئلیو حیاتی بویو هانسی ایشگنجه لره دؤزمه ییب!

بهره لنمیش، عرب عالیملری نین کیتابلارینی اوخویاراق
تحصیل آلمیش، عرب موسیقیسینی دینله یهرک تربیه
آلمیش، عرب نومونه سی اولان گؤزل ائولرده و بینالاردا
یاشاییب-یاراتمیشلار.

محصولدار برازیلیا رومانچیلاریندان بیر اولان ژ.آمادو دا
یازیچی-کومونستلردن ایدی. آمادونون اکثر اثرلری برازیلیا
تاریخی نین چتین، آغیر، دراماتیزم دولو ایللرینده قلمه
آلینمیشدیر. بو سببدن ده اونون کیتابلاری نین سوسیال
کسکین لیگی و اینقیلابی اینتنسییالاری چوخ آشکار جاسینا
اؤزونو گؤستریر.

۸۰-جی ایللرده بوتون دونیادا داها بیر لاتین آمئریکالی نین
- کولومبیلی ناثر قابرئیل قارسیا مارکئسین آدی
مشهورلاشدی. او اساس اثری «یوز ایلین تنهالیغی»نی
۱۹۶۷-جی ایلده، اوندان مشهورلو قدا هئچ ده گئری قالمایان
«پاتریارخین پاییزی»نی ۱۹۷۵-جی ایلده یازماسینا
باخمایاراق نوبل موکفاتینی ۱۹۸۲-جی ایلده آلمیشدیر.
اوخوجولاریمیزین خوشبختلیگیندن دیر کی، کئنئس
یوسوپوون گؤزل ترجمه سی سایه سینده " یوز ایلین
تنهالیغی " قازاخ دیلینه ده - ۸۰-جی ایللرین اوللرینده
ترجمه اولونموشدور. آما آمادونون اثرلریندن فرقلی اولاراق
مارکئسین کیتابلارینا بو جور گوجلو تبلیغاتچیلیق کؤمگی
گؤستريلمه دی، اونلاری اولدوقجا کیچیک تیراژلارلا چاپ
ائدیردیله. سبب ایسه آیدیندیر. آمادونون اثرلری اؤز دوغما
وطنی - بانیا شتاتی نین («ژوبابا»، «اؤلو دنیز»، «قوم
کاپیتانلاری») سرت حقیقتلری نین تصویرینی وئره رک بورژوا

مکتبىن سونونجو صىنقىندە اوچ دفعە قالمىشىدىر. گىجلىك دۇوروندى اوچ دفعە دليخانايادوشموشدور، اؤزو دە اونو اورايا سالان اؤزونون واليدئىنلىرى اولموشدور. او، اؤز حياتىندا هم تورمە، هم ناركومانىيا و حتى هوموسئكسوال علاقەلر دە گۇرموشدور. سونرالار او، اون ايل عرضىندە بىر-بىرىنىن آردىنجا الكىمىا و ماگىيا ايلە مشغول اولوب، اؤزفالىت تئاترىندا، ائسترادادا ايشلەيىب، بىر چوخ باشقا صنعت و پئشەلردە دە اؤزونو سىنايىب. بىر سۆزلە، ادبى دئوتوندن چوخ-چوخ اوللر دە اونون ماجرالارلا دولو ترجمەيى-حالى بوتۇو بىر رومان اوچون اساس اولايلىردى.

كئچن عصرىن اولىندە اينگىلىس شاعىرى ر.كپلىنق بئله بىر ايفادە ايشلتمىشىدىر: «شرق شرقدىر، غرب ايسە غربدىر و بونلارنى قوووشماغى مومكون دئىيل». اونون هموطنى تارىخچى-فيلوسوف آ.توينبى ايسە حاضىركى عصرده «سىويلىزاسىيالارنى توققوشماسى» بارە دە دوكتىرنا ايرەلى سورموشدور. حقيقتن دە بوگونكو سىويلىزاسىيالارنى قارشىلىقلى رايىطەسىنىن خاراكتىرى نە واختسا واحىد و عومومى اولان، سونرالار ايسە درىن چاتلارلا كسىلمىش، دەشتلى زلزە نتيجهسىندە پارچا-پارچا اولموش يئرى چوخ خاطرلادىر. بعضىلرى بو ضىديتلىرىن سببىنى سىياستەدە، ديگرلرى دىندە، بىر باشقالارى ايسە مدنيت و مئنتاللىقدا گۇرورلر. بوتون ايشى-پئشەسى مىللەتلر آراسى موناسىيتلىرى داها دا قىزىشىدورماق اولان س.روشدى كىمىلرى ايسە باشى قالماقاللاردان اونسوز دا سنگىمەين دونيانى يئنى كونفلىكتلرە چكىرلر. بئله تفرىقهچىلرىن، تحرىكچىلرىن فونوندا كونلئونون بدىعى عالمىنىن خئىيرخاهلىق و هومانىزمى قارانلىقدا اومىد ايشارتىسى كىمى گۇرونور. اونون قهرمانلارىنىن بۇيوك اكثرىتى ياخشىلىغىن، مرحمتىن و اينامىن ايشىغى ايلە نفس آلىر.

من قازاخ ادبىياتىنى بىزە ايرئن (ياپونلار) و منن (لاتىن آمئرىكاسى) ياخين اولان مىللەتلرىن ادبىياتلارى ايلە موقايىسە ائدن زامان ايكى سوالاتا جاواب آختارىدوم: «قاباقچىل خالقلارنى ادبىياتلارى اؤز اينكىشافىنىن هانسى مرحلەسىندە دىر و بىزىم ادبىياتىمىز اونلارنىكى ايلە موقايىسەدە هانسى

آنى ياشايىر؟» «نەلرە مووفق اولموشوق و نەلرە گئرىدە قالمىشىق؟».

بتپرستلىك فلسفەسى وارلىغىن اوچ درجەسىنى آيىرىر: كئچمىش، ايندىكى و گلەجك. بىزىم كئچمىشىمىز بىر چوخ جەھتلردن اوخشاردىر، بوگونوموز قلوباللاشما شرايىطيندە توققوشور. اولاي بىلسىن كى، بىزىم گلەجك اينكىشافىمىز مدنيتلىرىن دوغماليغى اىستىقامتىندە اينكىشاف ائدەجك.

دوشونورم كى، اينكىشاف و ترقىق يولو ايلە گئتمك اىستەيىرىكسە، اوندان بىز هامىمىز كئچمىشلە ياشاماق وردىشىندىن و ادبىياتىمىزىن بو و يا ديگر كئچمىش نايلىتلىرىنى قىباردىب اونلارلا غورور دويماقدان ال چكەمەلىبىك. البتە، قازاخلار دندىكى كىمى «ياخشى اتانىن نوفوذو پىس اوغولو قىرخ ايل دولاندىرىر». اما تارىخىمىز قدىمدىر، مدنيتىمىز بۇيوكدور، دىلىمىز زنگىندىر دئىيب دۇشونە دۇيمكدنسە، درىن تارىخى يئنى مضمونلا احاطە ائتمك، بۇيوك مدنيتى يئنى فورمالارلا داها دا يوكسكلرە قالدىرماق، دىل زنگىنلىكلرىنە موعاصىر ايفادە سربستلىكى وئرمك و ادبىياتىمىزدا يئنى حيات مئيدانى وئرمك داها ياخشى اولاردى.

بىر دوشونون: آنجاق سون ۳۰ ايل عرضىندە ايسپان و پورتوقال دىللى ادبىياتلار دونىايا ۷ نوبئل لاورتاتى بخش ائدىلر! نئردا و ماركئسدىن ساوايى اونلارنى سىراسىندا قوائتمالالى م.آ.آستورىاس، ايسپانلار و.آئىكساندرى و ك.خ.سئلا، مئكزىكالى او.پاس، پورتوقال ژ.ساراماقونون دا آدلارى وار. اؤتن عصرىن سونلارىندا اونلارنى يارادىجىلىغى فۇوقالعادە بىر حادىثەيە چئورىلدى و ايندىيە كىمى دە اونىكال ادبى فنونمئنلر كىمى اؤيرەنىلر. اگر قازاخ ادبىياتى اوچون نوبئل موکافاتى قازاندىرماق اىستگى بوش خوليالار دئىيلسە، اوندان بئله جانلى افسانەلردن هر آن اؤيرنمك و بېرەلنمك لازىمدىر. اؤيرنمك اوچونسە هئچ اولمازسا آدلارى سادالانان مۇلىفلرى قازاخ دىلىنە چئويرمك گركدىر.

روسجادان چئورن: الهه قولى بئوا

كۇجورن: عباس انلچىن

آلتايدا تورک موجدایله سی و عثمان باتور (۱۹۴۰-۱۹۵۱)

(Altayda türk mücadiləsi və osman batur (1940-1951)

Şəhla Cabbrlı

شەھلا جاببارلی

حرکاتلار، دیگر بؤلگه لردن دستک گلمه مه سی اوغورسوزلوغون اساس سببلیریندن ایدی.

۱۹۳۳-جو ایله چینه حاکیمیه گلن کومونیست شئق شی جای ایداره چیلیگی نین ایلک دؤورلریندن ستالی نین دیکته سی ایله ائتنیک خالقارلا، خصوصیه ده تورک خالقارینا قارشى حیاتا کئچیردیگی آمانسزلیقلاری ایله یاددا قالدی. ستالی نین کومونیست رژیملری خبردار ائتمه سی اساسسز دئییلدی. چونکی آروپادا ناسیستلرین گوجلنمه سی، دیگر خالقاردا دا میلتهچیلیگی اؤن پلانا چکه بیلردی کی، بو دا دؤولترین ضعیفه مه سینه گتیریب چیخاراجاق عامل ایدی. بو دؤورده شرقی تورکوستان

۲۰-جی عصر دونیا سیاسی خریطه سی نین دفعه لرله دیشیلدیگی، موختلیف جوغرافیاییلاردا دؤولترلرین سوقوطو، یعنی دؤولترلرین یارانیشی ایله یاددا قالدی. دونیانی اهاتله یین قانلی ایکی دونیا موخاریبه سی ده بو عصرین بلالاریندانیر. ایستر شوروی نین، ایسترسه ده دیگر دؤولترلرین ایشغالینداکی تورک خالقارلی دا بو پروسئسلردن کناردا قالمامیش، حتی ان آغیر دؤنملرینی یاشامیشدیبلار. اونلار هم جبهه لرده دؤیوشور، هم سویقیریملارلا، سورگونلره معروض

قالیر، هم ده معنوی محو ائدیلمه سییاستینه قوربان گئدیردیلر. تاریخلی، مدنیتلی گیزله دیلمیش، تاریخی قهرمانلاری قولدور کیمی تانیدیلیمیش، اونوتدورولموش و اینانجلاری آشاغیلانمیشدیر. آذربایجان خالقلی اولاراق سووت ایمپیریاسی نین ترکیبینه کی خالقارلاردان بیر اولماغیمیز، اونلارلا عئینی طالعی یاشاماغیمیز گؤستیر کی، ایکینجی دونیا موخاریبه سی زامانی آلتایلاردا بؤیوک

ائتنیک تمیزله مه و معنوی ایشگنجه لره قارشى دیره نیشه باشلادی. دیره نیشین لیدری خالقین " باتور " (قهرمان، یئنیلمز) آدی وئردیگی عثمان ایسلامبای (بعضا ایسلام اوغلو) ایدی.

عثمان ایسلامبای ۱۸۹۰-جی ایله آلتايدا دونیايا گلمیشدی. سوپو قازاخ تورکلری نین " اورتا ژوز " اوندان گلیردی. عایله سی کؤچری حیات یاشایان و مالدارلیقلا مشغول اولان بیرلییه داخیل ایدی. کیچیک یاشلاریندان تورک دؤیوش صنعتی ایله و اوچولوقلا مشغول اولموش، ۱۲ یاشیندان ایسه قازاخ تورکلری نین لیدری بؤکه باتورون حیمایه سینه کئچمیشدیر. اونون یانیندا تعلیم آلمیش و یاریشلارلا قاتیلیمیشدی. بؤکه باتورون چینلیلره توقوشماسی

تورک دیره نیشی نین وارلیغی نتیجه سینده ۶ ایللیک بیر دؤولتین قورولماسیندان خبردار اولماغیمیز نورمالدیر.

بس بو هانسی ضرورتدن یارانمیش دؤولت ایدی؟

بیزیم شرقی تورکوستان اولاراق تانیدیغیمیز اراضی (سرهدلری: چین، مونقولوستان، قازاخستان، روسیه، قیرغیزستان، هیندیستان، پاکستان و تاجیکستان) عصرلردير چینین ترکیبینه دیر. موختلیف زامانلاردا چین ایداره چیلیگینه، آیری-سئچکیلییه قارشى اوغور تورکلری کوتلوی آياقلانمالار، سیلاهلی عوصیانلار ائتسه لر ده ، قلبه قازانا بیلمه میشدیلر. بسیط سیلاحلار، نیظامی اولمایان

شرقىدىن چىركىز قىرغىقى جىبىھە لىرىنە گۆندىرىلمەسى قىرغىقى شىنقى خۇكۇمىتىنى سارسىتىدى، تۈركۈستان خالىقى اوچۇن ايسە فورىست اولدۇ. اونلار آلتايدا بىر نىچە شىھرى الە كىچىردىلەر. ٢٢ ايبۇل ١٩٤٣-جۇ ايلدە عۇثمان باتۇر بۇيۇك تۇرنلە آلتاى قازاخلارى نىن خانى اتلان ائىلدى. قىسا بىر مودت سونرا ايسە آزاد ائىلدىمىش اراضىدە شىرقى تۈركۈستان تۈرك جۇمھۇرىتى قۇرۇلدۇ. مركزى چىن خۇكۇمىتى شىنقى ايدارە چىلىگىنى باجارقىسىزلىقىدا گوناھلاندىرئارق اوئو رىھلىكىدن اوزاقلاشدىرىمىشىدۇر.

بو عرفە دە مونقوللارلا دا علاقە يە گىرن عۇثمان باتۇر اونلارلا " بىتىك " موقاويلەسى باغلايئارق سىلاح و بعضى تىخنىكى ياردىمى آلا بىلمىشىدۇ. مونقوللار ايسە آلتاى معدنلرى نىن ايدارە سىنى اونلارلا وئره جگى تىقدىردە داھا

چوخ سىلاح وئره جىكلرىنى ود ائىدىلەر.

١٩٤٥-جى ايلدن آروپادا قىلبە نىن تىھلوكة سىزلىگىنى تامىن ائىدن و شىرق مىسلە سىندە ايشە قارىشان سووت دۇولتى چىن و آلتاىلىلارلا ماسايا اوتورئارق بىر آنلاشما گىرچىكلىشىدىدۇ. عۇثمان باتۇر و دىگر دىره نىشچىلەر بونا قارشى چىخسالار دا، يئنە دە سىياسى كسىم دانىشىقلارلا گىتدى. ١٩٤٦-جى ايلدە يارادىلان خۇكۇمتە احمدجان قاسىمى آدىلى سووت يۇنۇملو تۈرك گىتىرىلدى. مىللىتىچى قانادىن سىياسى لىدئرى اولان آلىخان تۇره يە ايسە ھىچ بىر وظيفە وئرىلمە مەسى و آز مودت سونرا موعمالى شىكىلدە آرادان گۆتۈرۈلمەسى عۇثمان باتۇر داھا بىر ضىربە

سونجۇندا تىھلوكة دن سوووشماق اوچۇن تۈركىيە يە اوز توتماسى چىن مىلىس دىستە لىرىنە بىلدىرىلمىش و طىبىعتدە اۇلدورولموشدۇر. بۇندان سونرا عۇثمان بى سارسىلمىش و ٤٠ ياشىنا كىمى فردى تىروفاتلا مشغول اولموشدۇر. ٣٠-جۇ ايللرىن سونۇندا چىن يۇنتىمى نىن آلتاى مدنلرى نىن ايدارە چىلىگىنى اۇز اللرىنە آلماسى، اورادا ايشلە يىن تۈرك فىھلە لىرىن اوزاقلاشدىرىلماسى، مسجىدلەرە آياققابىلى گىرىلمەسى و عىبادت ائىدلرىن تىپىكلنمەسى يئنى عوصيانلارلا سبب اولدۇ. ايلك باشدا چىن رىژىمى سووت دۇولتى نىن اورىمچىدە كى ٢٠ مىنلىك اوردوسونا گۇونە رك عوصيانلارى باسدىرماغا چالىشىدى. لاكىن، خالىقن دىره نىشى گۇجلىدىكجە شىنگ جى يئنى اوسولا ال آندى. او، گۇيا آلتاى جاماعاتلىغى نىن لىدئىلرى ايلە دانىشىقلار

آپارئارق، اورتاق نۇقتە يە گىنە جگىنى اساس گىتىرىمىش، اونلارى سارايىنا دعوت ائتمىشىدۇر. سىياسى كسىم و دۇبوشچۇلر آراسىندا آنلاشمازلىق اولسا دا، سىياسىلر سارايلا گىتمك قارارىنا گىلدىلەر. گۇروشه گىندن لىدئىلرىن آنىندا حبسى و اعدام قىرارى وئرىلدى. اعدامدان اول اونلارلا اۇز اللرى ايلە مكتوب

يازدىرئارق، دانىشىقلارىن باش توتدوغونو و خالىقى سىلاحى بوراخماغا چاغىران موراجىعت يايمالارىنى طلب ائىدىلەر. لاكىن عۇثمان باتۇر و سلاحداشلارى بونا اىنئامدىلار. اوردو كوماندانى عۇثمان باتۇر " من سىلاحىمى چىنلىلەرە وئىرمم. گۇجلىرى چاتىرسا، گىلب آلسىنلار. بو گون سىلاحىمىزى آلان، صاباح جانىمىزى آلار " - دئىه رك موبارىزە نى داىاندىرمادى. باتۇرون اوردو بىرلىكلرىنە تۈرك ضىالىلارىن اعدام اولونماسى حاقىندا معلومات گلن كىمى يئنى عوصيان دالغاسى باشلامىش اولدۇ.

١٩٤٢-جى ايلدە آلمانىيا ايلە سىسرى آراسىندا وضعىتىن داھا دا گرگىنلىشمەسى سووت رىھبىلىگى نىن اوردولارىن

چونكى، عثمان باتورون اۆلومونه اعتيراض ائدن خالق مئشه لره اود وورموشدو. زورلا مئيدانا گتيريلميش جاماعات " الله اكبر " قيشقيريردى. قرار ائلان ائيدى. عثمان باتور كلمه شهادت گتيردى. آردىنجا سيلاح سسلى ائشيدى. او، اول ديزى اوسته چؤكدو، سونرا آلنى يئره ديدى. بير روتبه داها قازانميشدى: شهيدلىك!

نتيجه:

سووت و چين باسقىسى ٦ ايللىك دؤولت سوقوتونو، عئىنى زاماندا شرقى توركوستاندا داها بير موباريزه دؤنمى باشا چاتديردى. شرقى توركوستان تورك جومهوريتىندن اول بؤلگه قاشقار حؤكومتى قورولموشدو و اونا قيسمن قونشو دؤولتلىرى موداخيله سى، ياردىمى واردى. لاکين، يئنى دؤولت ايسه هئچ بير دؤولتدن ماددى ياردىم آلمايان، صيرف اؤز توپخانالارىندا ال اوسولو ايله حاضيرلايدىقلارى مرميلرى و مغلوب ائتديكلىرى چين عسگرلىرىندن الدهه ائيديلمىش حربى قنيمت حسابىنا موباريزه آپايردىلار.

آتالاريمىز " تورك بعضا بير نفرله ده اوردو اولاييلر " - ميثالى واردير كى، بيز اونا عثمان باتورون سيماسيندا شاهيد اولوروق. او، تىكباشينا بير اوو سيلاحى ايله موباريزه يه باشلادى، بؤيوك اوردو قوردو، دؤولت ياراتدى، لاکين ايداره ائده بيلمه دى. اونون موجداييله سىنى ديرلنديررکن آيدىن اولور كى، سياستچىدن داها چوخ، اوردو كوماندانى ايدى. دؤولتده ياسالارى حاضيرلايان، چين و سووت دؤولتلىرى ايله دانىشيقلارلا گيرن سياستچيلر ايسه اونون ايدئيالارينا صادق قالا بيلمه ديلر. سوندا ايسه يئنه تىك قالدى. اؤزوندىن سونرا شرديمان و نعمت الله آدلى اوغوللارى موباريزه سىنى داوام ائتسه لر ده، قلمبه يه نايىل اولاييلر. خالق ايسه هله ده اونو قلمبىنده ياشادير. عثمان باتور توركوستاندا " آلتاي قارتالى " ، " توركوستانين ميللى قهرمانى " ، " ٢٠- عصرين كورشادى " كيمى آدلارلا خاطيرلانماقدادير.

اىستيفاده ائيدىن قايناقلار:

١. غيرت الله " آلتايلاردا قانلى گونلر " ٢٠٠٩.
٢. " عثمان باتور و ميللى موجداييله سى " ٢٠٠٣.
٣. عمر قول " عثمان باتور و شرقى توركوستان ميللى موجداييله سى "
٤. تىكين تونجر " بير خالق قهرمانى عثمان باتور " ٢٠١٥.

وورموشدور. بئله ليكله سووت دؤولتى توركوستان ايداره چيلگينه ال قويموش و بورانين شوروى دن آسيلي موختار جومهوريت ائتمگى باجارميشدى. بونولا بارىشمايان عثمان باتور داغلارلا چكىلميش و ديره نيشى اورادا داوام ائتديرمگى قارا آلير. خالق آراسيندا سووتتىن ايدئولوژى و پسيخولوژى باسقىسى اؤزونو گؤسترمه يه باشلادى. سووتته مئيلليليك يارانمىش و قيسمن عوصيانلاردان چكىلميشلر، توپخانالاردا ايشله ينلر ده ايشلريندن ايمتىناع ائديرديلر. آرتيق عثمان باتورون اينده ٤ مينلىك اوردو قالميشدى و عادى توفنگلرله بؤيوك سيرواى اوردويا قارشى موباريزه آپايردىلار. سون سيغىنديغى يئر ايسه " گز قورد " بؤلگه سى ايدى.

دؤولتتىن تانىماماسى، سووت و چين باسقىسى نتيجه سينده ١٩٤٩-جو ايلده شرقى توركوستان جومهوريتى سوقوت ائتدى. همين ايلين سونوندا سووت اوردوسونون دوزنله ديگى بير محاصيره ده ياخين سيلاحداشلارى و قيزى دا اولماقلا يوزلرله اينسان اسير دوشدو. بو زامان اونون يانيندا آرتيق كيمسه يوخ ايدى. عثمان تىكباشينا بير اوردو اولاراق هوجوم پلانلايير و هوجومو قيسمن آلينير. اوردونون كئچه جگى بير داغ كئچيدىنده دوزنله ديگى پارتلايشدا خئىلى كومونىست عسگرى محو اولور. لاکين، اؤزو ده سوندا اسير دوشور و اونو اورومچييه آپايرلار. " توركوستانى چيندن قورتاراجام دئىن آدامين حالينى گؤرون " دئيه رك اونو آت اوزرينده شهرلى گزديرديلر. او ايسه، " من اؤله بيلرم، اما ميلتيم بو موجداييله نى داوام ائده جك! " - دئيه باغيريردى. بونون فايداسيز اولدوغونو گؤرن چين رژىمى عثمان باتورو " اينقىلاب دوشمانليغىندان مسئول " توتاراق اللرى و قولاقلىرى كسىلمكله اعدامينا قرار وئردى. ١٩٥١-جى ايلده اورومچيده مركزى مئيداندا اعدام گئچكلشدى.

ايللر سونرا حاديته يه شاهيد اولموش توركوستانلى يازار عبدالرحمان حاجيملك يازميشدور:

" ٢٩ آپرئلده شهادته گنده جكدى بؤيوك قهرمان. او صاباح طبيعت ده نورمال دئيدى. گؤى اوزو قارالميشدى.

جليل ممدقولوزادين ياراديجيلغيندا ائرمنى مسله سى

CƏLİL MƏMMƏD QULUZADƏNİN YARADICILIĞINDA erməni MƏSƏLƏSİ

كند اهليندن ده قاضى نين يانينا گتيرسين. قاضى نين خدايار به يه ايكى وصيتى وار: " اولا بودور كى، قند-چايا، سؤز يوخ، پول وئره جكسن. او پوللارى سن چؤلدىن تاپمامى - سان كى... البته آلنى نين تريله قازانميسان. پس چونكى بئله دى، بارى سى ائله، ياخشى مال آل. زمانه ايندى چوخ خاراب اولوب، آدمى الوستو توولويورلار. كاراپئت آغايا تزه ليكده ياخشى قند گليب، آدينا پرودسكى دئييرلر. سى ائله هامان قنددن آل. چايى دا ايندى اؤزون بيلرسن، نه تئور اولار-ولسون ". آى قاضى، خدايار به يه اولان بو وصيتين آدمى ناراحت ائدير. ناراحت ائدير او معنادا كى، قندين ياخشيسى دئنده نىي نظرده توتورسان؟ قندين پيسى ده اولور؟ اگر اولورسا، ياخشى ايله پيسين فرقيني نده گؤرورسن؟ بو يازيق خدايار بىي ياخشى قند آماق اوچون نييه كاراپئت آغانين يانينا گؤندريرسن؟ آخى ياخشى قند يالنيز كاراپئت آغامى اولور؟ موسلمان اهلى چاي ايچندير. ياخشى قند، چاي موسلماندا اولار، نينكى ائرمنى كاراپئت آغادا. آدام شوبهله نير كى، نييه محض كاراپئت آغانين يانينا. آ كيشى، خيبرى نييه كاراپئت آغايا وئرمك ايستيررسن؟ سن الله، فيكييرلشمه كى، بيز نه قدر بسيط دوشونوروك؟ فيكييرلش كى، بيز موسلمان تاپمادين كى، اونون ياخشى قندى اولسون؟ والله، بيللا آدام بيلمير كى، بئله قاضيلارا نه دئسين. قاضى آغانين بو بيرينجى وصيتى ايله آدام تام راضيلاشا بيلمير. آنجاق ايكينجى وصيتى بيز آز آغلاباتاندير. بو ايكينجى وصيتينده حيس ائديرسن كى، قاضى آغا داها تدبيرليدير. اونون تدبيرلى اولماسى ايله راضيلاشماماق اولمور. او، خدايار به يه دئيير: " گرگ گيزلين قالا، هئچ كس گرگ بو ايشدن خبردار اولمايا. او آداملار كى، سن بورا گتيره جكسن، گرگ سه نين ائله رفيقلىرين اولسون كى، بو سيررى اؤزگه سینه وئرمه سينلر. اوندان اؤترو كى، سؤز يوخ، بورادا بيز خيلافى-شر، عمل يوخدو، آما چونكى بو جور ايشلر آز ايتتيفاق دوشور، هر ائشيدن گومان ائده جك كى، بوردا بيز خيلاف عمل وار. پس بو سببه بو ايش البته، اليه البته،

PROF. BULUDXAN XƏLİLOV

پروفيسور بولود خان خليل اوو

ارمنى ايله موسلمانين نه آلورى؟..

جليل ممدقولوزاده نين " داناباش كندى نين احوالاتلارى " اثرينده بئله بير يئر وار. خدايار بى قاضينين يانينا گلير و اونا دئيير: " قاضى آغا، سؤزون اصلى بودور كى، بيزيم داناباش كندينده بير دول اؤورت وار. منيم چوخداندير فيكريمده دى اونو ضيغه ائلكيم؛ آما اؤورت گلدير. بيلميرم اوركودورلر، يا ندى. دئيير گئتمرم كى، گئتمرم. ايندى قالميشام بئله. سيزين قوللوغونوزا گللكده قصديم بو ايدى كى، بو عرضيمى سيزه يئتيريم، گؤروم سيز نه بوپورورسونوز. بو امره بلكه بير چاره تاپاسينيز ". خدايار بى قاضيا اونو دا دئيير كى، اگر او بير كلله روس قندى ايستسه، اون بير كلله قند گتيره جكدير. قاضى دا ائله-بئله آدام دئييل، ياشلى آدمدير. اونون هشتاد و بلكه ده بوندان آرتيق ياشى اولار. اؤزونون دئديگينه گؤره اينسانلارى سيماسيندان تانيبا بيلير. بو ايشده اونا تجروبه سى ده كؤمك ائدير. خدايار بيين ايستگيني حياتا كئچيرمك اوچون اونا هئچ اون بير كلله قند لازيم دئييل. خدايار بى اونا ايكى كلله قند گتيرسه، بيرينى دوغراييب فوقالارا آغيز شيرينليگى كيمي پايلايار، بير كلله روس قندى ايسه اونون اؤزونه قالار. قاضى نين خدايار بيدن باشقا هئچ بير تمنناسى يوخ-دور. اولسا-ولسا قندين يانيندا بير گيرونكه چاي گتيرسه، اونا دا سؤزو اولماز. هم ده گرگ خدايار بى قندى، چايي گتيرندن سونرا گئديب اوچ-دؤرد نفر

گرک سه نین، منیم و شاهیدلاری نین آراسیندا قالا " . دوز دئییر قاضی. گرک بو جور ایشلردن باشقالاری خبردار اولماسین. بوراسینی باشا دوشوروک. آنجاق قاضی آغانین بیرینجی وصیتی نین او حیصه سینی یئنه ده باشا دوشموروک کی، نییه خدایار بی قندی کاراپئت آغادان آلمالیدیر؟ اونا گۆره کی، او، تزه لیکده یاخشی قند آلیب؟ بیلیمیرم، قاضی آغانین بورادا کلگی ندر؟ بلکه ده او بیلیر کی، خدایار بی پول وئریب قند آلان دئییل. اودور کی، خدایار بی هر هانسی بیر موسلمانین یانینا قند آماغا گئتسه، همین موسلمان آلدادیب قندی پولسوز آلاجاق. قاضی آغا کاراپئت آغانین یانینا اونا گۆره گۆندریر کی، خدایار بی کاراپئت آغادان پولسوز قند آلا بیلیمه جک، آخی ائرمینینی آلداتماق مومکون دئییل. بلکه ده قاضی آغا بو یوللا خدایار بیین همین اوورتی اولماسینا مانعچیلیک ائدیر؟ والله، بیللاه بو ایشلرین ان دقیقینی قاضی آغانین اوزو بیلر. آنجاق بیرجه اونو بیلیمه مک اولمور کی، قاضی آغا خدایار بیی قند آلماق اوچون ائله آدامین اوستونه گۆندریر کی، او آدام (ینی ائرمینی کاراپئت آغا) هئچ زامان آلدانماز. موسلمان خدایار بیله اونون آلوئری باش توتماز. آخی ائرمه نی ایله موسلمانین نه آلوئری؟ ائرمینی اوچون ماراقلی دئییل کی، خدایار بی دستماز آلیب مسجیده گیرجک، ناماز قیلاجاق، سونرا دا بازارا کاراپئت آغانین یانینا گئدیب دئییه جک کی، اوستومه پول گۆتورمه میشم، ایندی قندی آپاریم، صوبح تئزدن پولونو وئرم. خدایار بی بئله-بئله ایشلری موسلمانلارین اوزرینده چوخ تجروبه دن کئچیریپ، ایستگینه نایل اولوبدور. داناباش کندینده اونون بو ایستگینه هئچ کس مانع اولماییب، آنجاق ایندی پیس یئرده آخشاملاییب، ائرمینی کاراپئتله اوز-اوزه قالیبدر. گوناھکار دا قاضی آغادیر. خدایار بیی قند آماغا کاراپئت آغانین یانینا او گۆندریبدر. قاضی آغا، بو خدایار بیی بیر موسلمانین یانینا گۆندرسیدین، نه اولاردی؟ راحتجا اؤز ایشینی گۆروب، پولسوز-پاراسیز قندینی آلاجاق، سه نین ده یانینا الیدولو گله جکدی. قاضی آغا بیله رکدن، یا بیلیمه رکدن خدایار بیی ظلومه سالیب، او، موسلمانان قندی پولسوز آلاجاقی حالدا،

اونو ائرمینین قاپیسینا گۆندریب. خدایار بی ده ائرمینی نین دوکانیندا اؤزونو داناباش کندی نین کاتداسی کیمی آپاریب. آنجاق بیلیمه ییبدر کی، ائرمینی نین دوکانی اونون اوچون داناباش کندی دئییل کی، ایسته دیگینی ائتسین. دوکانا چاتان کیمی چوبوغونو چیخاریب و دولدورماغا باشلایب. سونرا دا الینی قولتوق جیبینه سالیب بیر چیمدیک قوو چیخاریب، کاراپئته دئییب کی، سپیچکا چکیب، بو قووو یان-دیرسین. آخی خدایار بیین نه گوناھی؟! او همیشه بئله گۆروب، داناباش کندینده بو جور یاشاییب. او هارادان بیلسین کی، ائرمینی کاراپئت آغانین دوکانیندا داناباش کندینده ائتدیکلری نین هئچ بیرینی ائتمک اولماز. اصلینده خدایار بی او قدر ده گوناھکار دئییل. او بیلسیدی کی، داناباش کندینده ائتدیکلرینی ائرمینی دوکانیندا ائتمک اولماز، اؤزونو ییغیشدیرار، کاراپئته ده " زحمت اولماسا بیر سپیچکه چک، بو قووو یاندیریم " دئمزدی. بلکه ده ائله بیلیمه دیکلرینه گۆره دیر کی، کاراپئت آغا خدایار بیی دوکانیندان آلیب آتماق ایسته ینده " خدایار بی بیر آز سینیب چکیلدی کنارا " . هم ده " چوخ تعجب ائله دی خدایار بی ائرمینی نین بو تۆور رفتارینا. او هارادان گومان ائلیردی کی، کاراپئت آغا اود وئرمیه جک، او، چوبوغونو یاندیرسین. داناباش کندینده او بیر آدامان بو جور ترک-ادبلیک گۆرممیشدی. کیمین ایختیاری وار خدایار بی چوبوغو جیبیندن چیخاردان کیمی قوو یاندیریپ اونون قاباغینا توتماسین؟ آما نه ائلمک؟ دانا-باش کندی قالیب داناباش کندینده. بورادا کی شهردیر. شهر گلیب داناباش کندی عوضی اولماز " . خدایار بی ایشین او یئرده اولدوغونو گۆروب، قاش-قباغینی تۆکور و کاراپئت آغایا دئییر کی، " من گلمه میشم کی، سنین دوکانینی چاپیب طالعیام. من گلمیشم سنینله سؤوده ائلگیم. دخی سنین منیم اوستومه چیغیرماغین لاپ آرتیقدی. من گلمیشم سندن قند آلام " . خدایار بی اؤزونه یاراشدیرمیر دئسین کی، قاضی آغا یاخشی قندین کاراپئتین دوکانیندا اولدوغونو دئییب، مصلحت بیلیمه. خدایار بی بلکه ده بونونلا قاضی آغانین ایکینجی وصیتینه - " گرک گیزلین قالا، هئچ کس

گرک بو ایشدن خبردار اولمایا " عمل ائدیب. بو اؤز یئرینده. آنجاق خدایار بیین ائرمنی کاراپئتله سؤوده ائلمه سی نین سببکاری هم اؤزودور، هم ده قاضی آغادیر. اؤزودور اونا گۆره کی، او، داناباش کندینده بیر دول اؤورتی آلماق ایسته ییر. قاضی آغادیر اونا گۆره کی، او، خدایار بیدن گۆره جگی ایشین موقابیلینده قند و چای ایسته ییر. آنجاق فاكت اودور کی، خدایار بی ائرمنی کاراپئتله سؤوده ائلمک ایسته ییر. ایسته ییر کی، هم دول اؤورتی آلسین، هم قاضی آغانین یانیندا اؤزونو داناباش کندی نین کاتداسی کیمی گؤسترسین، هم ده کاراپئتله سؤوده سینده اونا داناباش کندی نین اهلی کیمی یاناشسین. اونا گۆره ده اونا " سن مگر گؤرمورسن کی، بورا قهوه دوکانی دئییل! ایتیل جهنمه بوردان، سوپا اوغلو سوپا! ایتیل! " دئینده کاراپئته بئله جاواب وئیر: " خوزئیین، اول سن تانی گور من کیمم، سونرا منیم اوستومه چیغیر. من سن دئین آداملاردان دئییلیم کی، گلیب یاریم گیرونکه قنددن اؤترو سنه باش آغریسی وئیریم. من داناباش کندی نین کاتداسی خدایار بیم. من گلمیشم نینکی یاریم گیرونکه قند آلام، من سندن بیر کله قند آلاجام، یئکه کله لردن " . بئله بیر وضعیتده ائرمنی کاراپئت بیر آز یاواشیییر. آخی او، قندینی ساتمالیدیر، اؤزو ده نه قدر چوخ ساتسا، قازانجی دا او قدر چوخ اولاجاقدیر. ائله کی، قندینی ساتماغا، قازانج الدهه ائتمه یه مئیدان یاراندى، اوندا ائرمنی کاراپئتین سؤوده ائلمه یه هوه سی ده آرتیر. آخی ائرمه نی کاراپئتین ده ماراغی قندینی ساتماق و قازانج الدهه ائتمکدیر. خدایار بیین اؤز مقصدی، کاراپئت آغانین ایسه اؤز مقصدی وار. اونلار اؤز مقصدلرینه نایل اولماق اوچون " من کیمم؟ " ، " سن کیمسن؟ " سواللارینی آیرد ائتمه ییبلر و بو سواللارا جاواب تاپماق ایشینی ده چوخ لنگیدیبلر. اونا گۆره ده خدایار بیین ده، کاراپئت آغانین دا نوه لری، نتیجه لری، کؤتوجه لری هله ده بو ازیتی چکیرلر. باشقا سؤزله، " کیم کیمدیر؟ " مسله سی هله ده حلل اولونمایبیدیر. ماراق اولان یئرده، اؤزو ده موسلمان خدایار بیله ائرمنی کاراپئت آغانین ماراغی اولان یئرده مسله لر سونا قدر حلل اولونمالیدیر کی، اونلارین هر بیر اؤز یئرینده اوتورسون. موشکول اولان دا بودور کی، بونو موسلمان خدایار بیله ائرمنی کاراپئت آغا اؤز آرالاریندا راضیلاشا بیلیرلر. بئله اولاندا نه دئیرلر؟ دئیرلر کی، الله بیلن مصلحتدیر. یا دا کی موسلمان خدایار بیله ائرمنی کاراپئت آغانین آلوتری باش توتماز. آی خدایار بی، بو ائرمیلر هئج حاقیقتی قبول ائتمیرلر، سن ایسه کاراپئت آغا ایله نیسیه آلوتر ائتمک ایسته ییرسن؟

- نجه ینی تانیدیم؟
- یندی بیلدین من کیمم دا؟
- سن کیمسن؟
- من داناباش کندی نین کاتداسی خدایار بیم.

- من ده ایکنجی گیلد کوپئتس کاراپئت آغایام. ای آتانا الله رحمت ائلسین. بو سؤزلی من اوندان اؤترو عرض ائدیرم، ایندی دونیادا قلمپ آدام چوخالیبیدیر. بیرسی گلیب نیسیه سؤوده ائلم، آند ایچر الله، پئیغمبره کی، اوچ گوندن سونرا پولونو گتیررم. اوچ گون اولور آی، بلکه اوچ ایل. أما الله منه بیر اولوم گؤندرسین، بو جور قلمپ ایشلر توتموویوم. سؤزون دوغروسو، بو گون ایش بئله گتیردی، یانیمجا شهره پول گؤتورمه میشم. ایندی من قندی آپاریرام، اینشالله صوبح تئزدن سنین بئش مانات اون بیر شاهینی بوردا حاضر ائلم.

کاراپئت آغا بو سؤزلی ائشیتجک جلد قندی آپاریب قویدو یئرینه و قایدیب ساغ الینی قویدو خدایار بیین چینیینه، سول الی ایله قاپینی گؤستردی.

- دی گئت، چیخ گئت! تئز اول گئت بوردان! ائله بو ساعات چیخ گئت.

خدایار بی دینمز-سؤیله مز دوکاندان چیخیب اوز قویدو گئتمه یه " .

بئله لیکله، خدایار بیین اؤز مقصدی، کاراپئت آغانین دا اؤز مقصدی وار. اونلارین هر بیر اؤز مقصدینه نایل اولماق اوچون "من کیمم؟" ، " سن کیمسن؟ " سواللارینی آیرد ائتمه ییبلر و بو سواللارا جاواب تاپماق ایشینی ده چوخ لنگیدیبلر. اونا گۆره ده خدایار بیین ده، کاراپئت آغانین دا نوه لری، نتیجه لری، کؤتوجه لری هله ده بو ازیتی چکیرلر. باشقا سؤزله، " کیم کیمدیر؟ " مسله سی هله ده حلل اولونمایبیدیر. ماراق اولان یئرده، اؤزو ده موسلمان خدایار بیله ائرمنی کاراپئت آغانین ماراغی اولان یئرده مسله لر سونا قدر حلل اولونمالیدیر کی، اونلارین هر بیر اؤز یئرینده اوتورسون. موشکول اولان دا بودور کی، بونو موسلمان خدایار بیله ائرمنی کاراپئت آغا اؤز آرالاریندا راضیلاشا بیلیرلر. بئله اولاندا نه دئیرلر؟ دئیرلر کی، الله بیلن مصلحتدیر. یا دا کی موسلمان خدایار بیله ائرمنی کاراپئت آغانین آلوتری باش توتماز. آی خدایار بی، بو ائرمیلر هئج حاقیقتی قبول ائتمیرلر، سن ایسه کاراپئت آغا ایله نیسیه آلوتر ائتمک ایسته ییرسن؟

زبان ترکی در زمان قاجاریه

پرویز زارع شاهمرسی

سده‌ی سیزدهم هجری/ نوزدهم میلادی در آذربایجان، با جنگ‌های ایران و روس آغاز شد. آذربایجان صحنه‌ی جنگ میان ایران و روسیه بود. فعالیت ادبی که لازمه‌ی آن آرامش ذهنی است، به رکود گرایید و ادبیات حماسی در جنگ با کفار ادامه یافت. در پایان دوره‌ی اول جنگ‌های ایران و روس، قرارداد گلستان در ۱۲ اکتبر ۱۸۱۳م/ ۲۹ شوال ۱۲۲۸ق میان دو کشور منعقد شد و به موجب آن دربند، باکو، شیروان، شکی، گنجه، قره‌باغ، داغستان و گرجستان برای همیشه به روسیه واگذار شد.

بدین ترتیب بخش‌های شمالی آذربایجان به ویژه شیروان، گنجه و قره‌باغ که یکی از کانون‌های مهم ادبیات آذربایجان بودند، به سرزمین روسیه پیوستند. با این حال حیات فرهنگی این مناطق حتی پس از قرارداد ترکمن‌چای نیز وابسته به ایران بود و ریشه‌های فرهنگی مشترک چنان مستحکم بود که تنها با یک قرارداد سیاسی گسسته نشد. سده‌ی سیزدهم از نظر ادبی یکی از پربارترین دوران ادبیات ترکی بود. هم در بخش جنوبی و هم بخش شمالی آذربایجان، آثار زیادی به زبان ترکی پدید آمد.

در بخش جنوبی محمد کاظم اسرار علی‌شاه (که تخلص اسرار) داشت (متولد ۱۲۶۵ق) دو کتاب در شرح شاعران

ترکی سرای سده‌ی سیزدهم به نام‌های حدیقه‌ الشعراء و بهجت الشعراء تألیف کرد. کتاب بهجت الشعراء در فاصله‌ی سال‌های ۱۲۹۴ تا ۱۲۹۸ق تألیف و شامل ۸۶ شاعر آذربایجانی است که ترکی نیز می‌سرودند. او درباره‌ی علت تألیف این کتاب، می‌گوید که ریشخند یکی از فارسی‌زبانان در مورد نبود شاعران ترکی سرا در آذربایجان، انگیزه‌ی او از این کار است. در کتاب بهجت الشعراء آگاهی‌های خوبی در مورد این شاعران داده شده است.

از شاعران ترکی سرای دیگر می‌توان الهی اردبیلی (مرگ ۱۲۹۶ق)، ذکری اردبیلی، مجروح مغانی، نباتی (مرگ ۱۲۶۲ق)، عبدالرشید افشار نویسنده‌ی تاریخ افشار، شیدای شبستری، ذکری کوزه‌کنانی و حیران خانیم را نام برد. میرزا علی آقا ثقه الاسلامی (۱۲۷۷-۱۳۳۰ق) در آذربایجان به ترکی شعر می‌سرود.

یکی از سبک‌های مهم شعر ترکی در آذربایجان اشعار نوحه و مرثیه در رثای سالار شهیدان حسین بن علی است. این سبک از شعر ترکی، نفوذ فراوانی در بین مردم شیعه آذربایجان داشت. آذربایجان که سابقه‌ی طولانی در علاقمندی به اهل بیت (سلام خدا بر آنان باد) دارد، محفلی مناسب برای اشعار رثایی و مذهبی بود. شاعران اغلب در این زمینه نیز دستی داشته‌اند و شاعران مرثیه سرای بزرگی چون صراف تبریزی در جنوب آذربایجان و میرزا محمد تقی قمری گلزار دربندی (۱۳۰۹-۱۲۳۵ ه.ق.) در شمال آذربایجان از جمله آنان هستند. جالب این که اشعار این دو هیچ تفاوتی در دستور زبان ندارد و تقریباً مضامین نیز یکسان است. با رسیدن ماه محرم شاعران جوان برای حضور در مراسم عزاداری آماده شده و در سرودن اشعار رثایی دستی می‌بردند و اصولاً این جنبه از شعر ترکی، حضوری مستمر و گسترده در میان مردم عامی داشته و یکی از عوامل تشویق مردم به خواندن و نوشتن ترکی بوده و می‌باشد.

میرزا لطف علی نصیری امینی تبریزی ملقب به صدرالافاضل (۱۲۶۸-۱۳۵۰ق) متخلص به دانش، تحقیقات بسیاری در

ارنست اورسل در سال ۱۸۸۲ م می‌نویسد:

"مردم شمال را جمعیتی از ریشه‌ی ترک‌ها تشکیل می‌دهند و در جنوب عنصر پارسی فارس‌ها غلبه دارد ولی هر دو به وسیله‌ی یک دین مشترک - که با سایر فرق اسلامی فرق‌هایی دارد- به هم گره خورده و یک ملت واحد به نام ملت ایران را تشکیل داده‌اند. شاه فعلی که از دودمان قاجار است، تبار ترک دارد. کمی پیش زبان ترکی، زبان درباری ایران بود و در ارتش نیز بیشتر از تبار ترک سربازگیری می‌شود."

در قسمت شمالی آذربایجان نیز نویسندگان و شاعران بزرگی در فعالیت بودند. از جمله مشهورترین آن‌ها می‌توان به عباسقلی بیگ باکیخانوف (۱۸۴۶-۱۷۹۴م) و میرزا فتحعلی آخوندزاده (۱۸۱۲-۱۸۷۸م) اشاره کرد. باکیخانوف نخستین مترجم روسی به ترکی است. نخستین اثر مهم او، کتاب ریاض القدس (به نثر ترکی) است که آن را به تأثیر از روضه‌الشهدای کاشفی، حدیقه‌السعدای فضولی و جلاء العیون علامه حلّی نوشته است. کتاب از نثر مسجع است و در لابلاهی آن قطعات منظوم به کار رفته است. دومین کتاب او قانون قدسی (به فارسی) است که درباره‌ی تعلیم صرف و نحو فارسی به زبان ساده است. او در مقدمه‌ی کتاب قانون قدسی، ضمن تعریف از حلاوت و زیبایی فارسی آن را شیرین‌ترین زبان می‌نامد و انگیزه‌ی خود را از تألیف این کتاب، گسترش زبان فارسی در میان اهالی قفقاز بیان می‌کند. سومین اثر او گلستان ارم (به فارسی) درباره‌ی تاریخ قفقاز و کتاب اسرار الملکوت (به عربی) در نجوم است.

میرزا فتحعلی آخوندزاده معروف به مولیر شرق به عنوان مترجم زبان‌های شرقی و سپس به عنوان مترجم کتبی دفترخانه‌ی کشوری فرمانفرمای قفقاز کار می‌کرد. او در تفلیس کار تدریس زبان ترکی را بر عهده داشت. او نخستین نویسنده‌ی شرقی است که به تقلید از اروپاییان به نمایشنامه نویسی پرداخت. آخوندزاده در جهان اسلام نخستین کسی است که در راه اصلاح خط و تغییر آن به کوشش جدی پرداخت. او اصرار عجیبی در این مسأله از خود نشان داده و در نامه‌هایی که برای شخصیت‌هایی چون میرزا حسین خان

باره‌ی زبان ترکی انجام داده و دو کتاب او در این زمینه اهمیت ویژه‌ای دارند:

۱. الباحث عن لغة ابن يافث (در نحو و لغت ترکی)
 ۲. تلخیص شرح خطبة القاموس (به زبان ترکی).
- نوشتن این کتاب‌ها نشان‌گر عمق وجودی زبان ترکی و بالندگی آن در آذربایجان بود. جهانگردان اروپایی که در سده‌ی نوزدهم از آذربایجان دیدن کرده‌اند، در کتاب‌های خود به این نکته اشاره دارند. جیمز موریه در سال ۱۸۰۹م/ ۱۲۲۴ق وقتی به ارمنانه‌ی زنجان رسید، چنین نوشت:
- «در حقیقت از این جا به بعد زبان ترکی لهجه‌ی بومی و محلی است که اهالی دهات بدان صحبت می‌کنند».
- سه سال بعد فردریک فریگان دیپلمات آلمانی الاصل که در دربار تزار روس خدمت می‌کرد، به ایران آمده و نوشت:
- "امروزه به سه زبان مشخص و مجزا در کشور سخن می‌گویند یعنی علاوه بر فارسی که خیلی خوب مطرح و مقبول شده، لهجه‌ی بومی و اصلی است، ترکی و عربی متداول است. اشخاص صاحب شأن به سه زبان مذکور آشنا هستند. حتی زبانشان هم آن را می‌آموزند. هر سه آن‌ها برای برقراری ارتباط عمومی، ضرورت پیدا می‌کند، زبان لطیف فارسی مخصوص شعر و ادبیات عمومی است. ترکی در دربار و در بین ارتشیان صحبت می‌شود. زبان عربی اختصاص به امور مذهبی دارد."

لیدی شیل در سال ۱۸۴۹م / ۱۲۶۵ق می‌نویسد:

"تعجب آور است که در یکی از شهرهای مهم ایران، حتی یک کلمه فارسی شنیده نشود. در تبریز تنها زبانی که در خیابان و بازار به گوش می‌رسد، ترکی است... ترکی به صورت زبان محلی آذربایجان، به قدری در این ایالت اشاعه دارد که جز در شهرهای مهم و آن هم در بین جماعت سطح بالا، اصولاً کسی قادر به فهمیدن زبان فارسی نیست."

کنت دوگوبینو در سال ۱۸۵۸م / ۱۲۷۵ق می‌نویسد:

"در تبریز به استثنای کارمندان دولت، هیچ کس در این شهر فارسی صحبت نمی‌کند و زبان عمومی یکی از لهجه‌های ترکی است. این زبان از زنجان به بعد به گوش می‌رسد."

به طور کلی از سده‌ی هیجدهم تا اوایل سده‌ی بیستم، دوره‌ی رونق فعالیت ادبی در شمال آذربایجان است. شاعران بسیاری به ترکی و فارسی شعر می‌سرودند. مانند قاسم بیگ ثانی، اسماعیل محزون، میرزا سمندر، میرزا عبدالحسین قدسی، عباس جوانشیر، عبدالحق جنتی، محمدتقی صدقی، محمد بن قلم، ابراهیم طاهر موسی اف، میکائیل صیدی، آقا داداش منیری، هاشم بیگ ثاقب، نوروز نیر، علی حیدر آصف، میر محمود نوری، زرنشان جهانسوز، صادق صدقی، حسن‌زاده، محمد رسوا، ملاحسین ثاقب، عبدالرحمن آقا شاعر، مصطفی شوخی، حاج رحیم وحیدی، ملا آقا بیخود، ابراهیم بیگ آرزو و...

در این زمان زبان‌های ترکی، فارسی و عربی هر سه در ایران کاربرد داشتند. ایرانیان ضرب المثلی دارند که موقعیت آن‌ها را نشان می‌دهد:

"فارسی بلاغت، عربی فصاحت، ترکی سیاست، باقی حاجت" در فاصله‌ی ۹۰-۱۸۳۰ جمعاً ۱۲۲ اثر به زبان ترکی آذربایجانی در ۲۰ شهر مختلف چاپ شده که تقریباً ۴۳ اثر در تبریز و ۳۷ اثر در تفلیس بود. در این زمان شاعران آذربایجانی شعر سرودن یا نوشتن به ترکی و فارسی را دوست می‌داشتند و تعداد بی‌شمار شاعران دو زبانه گواهی است بر این مطلب. شاعران بزرگی چون حیران خانم شاعره‌ی بزرگ آذربایجان، سرآمد زنان شاعر آذربایجان است. اینان هم به ترکی و هم به فارسی مسلط بودند. عبدالرزاق دنبلی (مفتون) فرزند نجفقلی خان بیگلر بیگی که عبرت نامه ترکی را به فارسی ترجمه کرده، در بیتی بسیار پر معنا این مطلب را چنین بیان می‌کند:

ترکان پارسی گوی بخشندگان عمرند

ساقی بشارتی ده پیران پارسا را

مشیرالدوله (سپهسالار)، میرزا ملکم خان ناظم الدوله و ... می‌نوشت از تغییر الفبا به عنوان کلید راه یابی به تمدن ذکر کرد. در این زمان روزنامه‌های ترقی در استانبول و روزنامه‌ی حریت در لندن به ترکی چاپ می‌شدند و در آن‌ها در خصوص تغییر الفبا بحث می‌شد.

علاوه بر اینان، میرزا نصرالله قربان بیگوف (دیده) (۱۸۷۲-۱۷۹۷) کتاب روضه الاطهار را در شرح واقعه‌ی کربلا، به فارسی و کتاب النصح را درباره‌ی اخلاق و خطاب به کودکان و نوجوانان به ترکی نوشت. در سده‌ی نوزدهم در حدود ۱۰ انجمن ادبی در شمال آذربایجان تشکیل شد که سه انجمن آن در قره‌باغ بود. و قره‌باغ به کانون شعر و ادب آذربایجان تبدیل شد. این سه انجمن ادبی که در شوشا تشکیل شدند، عبارتند از:

۱. مجلس فراموشان: این محفل دارای اعضای چون میرزا علی اصغر نوری (۱۹۱۱-۱۸۳۶) نویسنده کتاب پند اطفال، میر محسن نواب (۱۹۱۹-۱۸۳۲) نویسنده‌ی کتاب مجلس نواب یا تذکره‌ی نواب در شرح احوال شاعران قره‌باغ به زبان ترکی و کتاب‌های کشف الحقیقه، پند نامه، بحر الحزن، کنز المحسن، نور الانوار، ضیاء الانوار به زبان فارسی، عبدالله بیگ عاصی، فاطمه خانم کمینه (۱۸۹۸-۱۷۴۱)، حسنعلی خان قره‌داغی و محمد بلبل.

۲. بیت خاموشان: دارای اعضای چون محمدعلی مخفی (۱۸۹۱-۱۸۲۱)

۳. مجلس انس: دارای اعضای چون میرزا رحیم فنا، میرزا علی اصغر نوری، اسکندر رستم بیگوف (۱۹۱۸-۱۷۴۵).

از دیگر شاعران آذربایجانی که هم به ترکی و هم به فارسی شعر می‌سرودند، می‌توان به شمس قره‌باغی، زین‌العابدین ساغری، صفی‌قلی خان قره‌باغی (۱۸۳۵-۱۷۷۶)، شکور قره‌باغی، میرزا ابوالحسن شهید (۱۸۸۴-۱۸۱۹)، حسن قره‌هادی (۱۹۰۰-۱۸۲۶)، میرزا حسین سالار (۱۸۷۹-؟)، خورشیدبانو ناتوان (۱۹۰۶-۱۸۳۹)، آغاببیگم جوانشیر، عبدل شاهین (۱۹۰۰-۱۷۴۹)، ایوب باکی (۱۹۰۹-۱۸۶۹) و قاسم بیگ ذاکر (۱۸۵۷-۱۷۸۴) اشاره کرد.

اجتماعی سیاسی جریانلار و اونلارین اساس ماهیتی

İCTİMAİ SİYASİ CƏRƏYANLAR VƏ ONLARIN ƏSƏƏ MAHİYYƏTİ

کامران مورقوزوو،

Kamran Murquzov

توپلاماقلا، بۇيوک بير جوغرافى آرئالى احتوا ائديب. فلسفى جريانين اساس ماهيتى ايسه رحمان و رهيم اولان اوجا اللهين موقدس و تمل کيتابيميز " قرآن کریم " ين سوره لرينه ايستيناد ائتمکله، بنده لرى کامليلک زيروه سينه چاتماقدا يارديمچى اولماق، نفسى نين قولو دئييل، آغاسى و صاحيبى اولماغى تبليغ ائتمک، بو يۇنومدن حيكمت آميز فيکيرلر ايله دونياگوروشونه و دونيايا باخيشينى ديشديرمکدن عيبارتدير. بو يۇنومدن، عمادالدين نسيمى نين " نفسينى بوغان کس کاميل اينساندير " فيکرى فلسفى جريانين اساس ماهيتينى اؤزونده عکس ائتديرير.

عوموميتله، تصوف ادبياتى يالنيز آذربايجان ادبياتينا دئييل، عئينى زاماندا، تورک خالقلارى ادبياتينا دا تاثيرسيز اؤتوشمه ييب. بو باخيمدان، اؤن آسيادا تورکديلى تصوف ادبياتى نين ايلک بۇيوک نوماينده سى، تميز تورک دىلى نين بايراقدارى، " وحدت و وجود " فلسفه سى نين قارائليقلارينا دالان، يونوس امره نين دينى عرفانى شعيرلرى خصوصيله نظره چارپير.

قلمه ساريلديغى ايلک گوندن اعتبارن عؤمرونون سونونا قدر يارادان اللهى و " قرآن کریم " ى بۇيوک سؤگى ايله آنيب، دايم يادا سالان يونوس امره اوچون ان بۇيوک سعادتين اوجا الله قوووشماق اولدوغونو نظره آلساق، دئيه بيليرک کى، " وحدت وجود " فلسفه سى درويش يونوس امره نين شعيرلرى نين جانينا، روحونا هوپوب و هر آدديمباشى اؤزونه بوروزه وئيرير.

آشيق يونوس، ميسکين يونوس ايمضالارى ايله دونيانى حئيرته گتيرن اثرلرى ايله ذره نين، حيصه سى نين- اينسانين تامين، بوتؤوه-الله قوووشماق اوميدى ايله ياشاماسى و سونوجدا الله قوووشماسى ان بۇيوک خوشبختليکدير، اصلينده، بو قريپ و فانى دونيادا حاقين سئون هر کس اوچون.

تورک-موسلمان مدنيتى نين نوماينده سى، دونيا ادبياتى تاريخينده داها چوخ " مثنوى " اثرى نين مؤليفى کيمى

دونيا يارانديغى گوندن اعتبارن بشر اوولادلارى دونيانين ياراديلماسى نين ماهيتينى، اينسانين ياراديليش سببينى آراديشديرماغا چاليشميش و بونون اوچون موختليف ايجتماعى-سياسى طريقتلر فورمالاشديرميشلار. هر بير طريقتن اؤزونه مخصوص ايدئيالارى، نيزام-اينتظامى اولموش، موختليف فيکير و مولاخيظهلر ايره لى سورموشلر، اطرافلارينا طرفدارلار توپلاماغا ميسر اولموشلار. بئله کى، بو طريقتلر هانسى ايدئيسنى تلقين ائتمه سيندن آسيلي اولمايق، اسکرن موقدس کيتابيميز " قرآن کریم " ه ايستيناد ائتمگى ده اونوتماميشلار. ۱۳-۱۴ عصرين آذربايجان ادبياتى تاريخينده داها چوخ " تصوف ادبياتى " دؤورو کيمى سجييلنديگينى نظره آلساق، بۇيوک ممنوعنلوق حيسسى ايله دئيه بيليرک کى، بو يۇنومدن اساسى فضل الله نيمى تبريزى طرفيندن قويولان و آنادىللى فلسفه غزليين ايلک نوماينده سى سيد على عمادالدين نسيمى طرفيندن اوغورلا داوام ائتديريلن " صوفيلک " ايجتماعى-سياسى فلسفى جريانى خصوصيله ديقتى جلب ائدير. " صوفيلک " فلسفه جريان اولاراق، ۱۳-۱۴عصر آذربايجان تصوف ادبياتى نين يارانيب، اينکيشاف ائتمه سينده خصوصى رول اويانيب. اطرافينا مينرله طرفدار

كامران مورقوز اوو دان شعر پارچاسى

آزربايجان توپراغينا دوشوپ گوزارين، يونسوم !
 حوجام يونس امره يى سئوگى و سايقى دولو سلاملاريمى ايلتبيوروم!
 مولتو اولماك نئه گوزنلميش، بو دونيادا كاريپ-كاريپ
 آذربايجان توپراغينا دوشوپ گوزارين، يونسوم!
 حاككى بولدون، چوك سئوينديم سئنين آرزون گئرچئكلئشدى،
 كادئر گيبي اونوتولسون آزار-بئزارين، يونسوم!
 هاسرئت چئكتيم گوللئر گيبي سئنى كووشماكچون بئن،
 اولدوم بو كاريپ دونيادا سئنين يازارين، يونسوم!
 دئرگاهينا گئلديم سئنين كولون بوگون سئنى ايستئر
 نئردئ كالدى سؤيلى گوروم، سئنين مئزارين، يونسوم!
 ۱۹ كاسيم ۲۰۱۶ ييل

بوخدو احتياجين سنين، آى الله!
 تاريخلر بويونجا، اسرلر بويو،
 بوخدو احتياجين سنين، آى الله!
 گوردوك فلسفين اؤيرنديك بو گون،
 آريانين، بوغدانين، دنين، آى الله!
 فرهادا گؤستردين، شيرينه گؤستر،
 موسلمان اولانين بيرينه گؤستر.
 سمتينى گؤستردين، يئريني گؤستر،
 دومانين، چيسكى نين، چه نين، آى الله!
 داغيت حسرتلرى اووسونلو گؤزدن،
 بال كيمي سوزولوب، توكولن گؤزدن.
 قمزه لى باخيشدان، آيلى بير اوزدن،
 يوخ ائيله كدرين، قمين، آى الله!
 سئوك سئونلرين عزيز خترينى،
 هلقه يه دوزمه يهك شعرين سطريني.
 گرگ كى، بو گوندن بيلك قدريني،
 بوتؤوون، ياريمين، تنين، آى الله!
 بير نورلو باخيشدان وار ائيلميسن،
 داغلارين باشيني قار ائيلميسن.
 ايكي سئون قلبى يار ائيلميسن،
 اوجادى مقامين سنين، آى الله!

تائينان، بعضى منبعلرده ايسه " حضرت " لقبى ايله قئيد اولونان
 مؤولانا جلال الدين رومى نين ياراديجيلغيندا بنده نين اللهم
 قوووشماسى، نفسه قاليب گله رك كاميل اينسان اولماسى كيمي
 موهوم خصوصيتلر نظرچارپاجاق درجه ده ديقق مركزينده اولان
 اساس مسله لردن بيريدير. ياراديجيلغى نين شاه اثرى " مثنوى
 " اثرينده يازير: " اى قارداش، سن حيسس و دويعودان
 عيبارتسن. يئرده قالانلار ايسه ات و سوموكدندير " .

عاغيل، نفس، شهوت كيمي اينسان اوچون اؤنمه لى اولان مسله
 لره اثرلرينده توخونان و درويشوارى حيات طرزى كئچيرن بؤيوك
 شاعير مؤولانا جلال الدين رومى " مثنوى " اثرينده اينسانلار ايله
 ملكلرين فرقيني ده نظره چاتديرماغى اونوتور: " ملكلرى يارادان
 الله اولنلار عاغيل وئردى، اينسانلار ايسه هم عاغيل، هم ده شهوت
 وئردى. كيمين عاغلى شهوتيندن اوستوندورسه، او ملكلردن ده
 اوستون اولار " .

۱۳- جو عصر تورك تصووف ادبياتى نين ان بؤيوك شاعيرى
 مؤولانا جلال الدين رومى نين اثرلرى نين اساس قايناق منبعى "
 قرآن كريم " و پئغمبر افنديمىز حضرت محمد مصطفى (ص)
 مودريك كلاملاريدير. اثرلرى نين بيرينده مؤليف يازير كى، بو
 جان بو تنده اولدوغو مودتده من " قرآن " ين كؤله سييم.
 سئچيلميش محمددين آياغى نين توزويام. گئنيش دونياگوروشونه
 ماليك، اثرلرى ايله دونيانين-تورك-موسلمان دونياسينين سؤز
 صنعتكارلارى نين حئيرته گلديكى مؤولانا ذكاسى، بيليجى،
 اخلاقى هله ده يادداشلاردان سيلينمه ييب.

مؤولانا جلال الدين رومى هم ده دونيا، حيات، قبيامت گونو و
 س. مسله لر ايله باغلى حيكمت آميز سؤزلر-آفوريزملر سؤيله
 ميشدير. بو معنادا، الله ايله اولدوقدان سونرا اولوم ده، عؤمور ده
 خوشدور آفوريزمى ان ديرلى نومونه لردن بيريدير.

۱۲عصر توركدبلى تصووف ادبياتى نين ايلك بؤيوك نومارينده
 سى خوجا احمد يسوى دونيا ادبياتى تاريخينده " ديوانى-
 حيكمت " ادلى شعيرلر كيتابى نين مؤليفى كيمي تائينماقلا
 برابر، هم ده " يسويليك " طريقتى نين ياراديجيسى كيمي
 تائينير. اصلينده، " يسويليك " طريقتى نين اؤزونده ده بنده
 نين اللهم قوووشماسى اساس شرط سايلير.

عوموميليكده، هانسى طريقته قوللوق ائتمه سيينه باخمايلاق،
 اينسانلار عؤمرو بويو يارادان اوجا اللهم قوووشماق اوچون ان اساس
 واسيطه نين محض اولوم اولماسى فاكتينى قبول ائتميشلر.

زلیمخان یاقوب یارادیجیلیغیندا تورک – اسلام اخلاقی

Zəlimxan Yaqub yaradıcılığında türk- islam əxlaqı

Kənan Aydınoglu

کنعان آیدین اوغلو

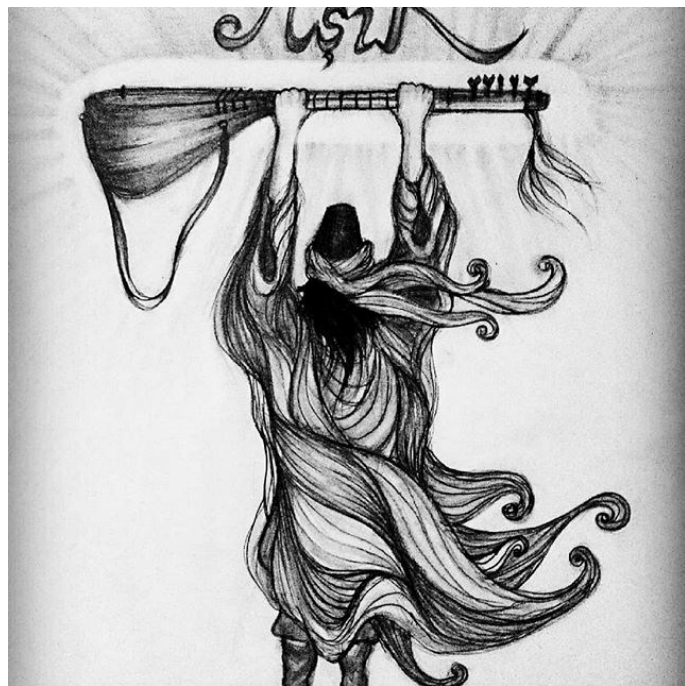

زنگین و چوخشاخه لی یارادیجیلیغی بویو تورک دونیاسی نین تاریخی شخصیتلرینه، شاعیر و یازیچیلارینا موراجیعت ائتمه سی ایسه اوستاد زلیمخان یاقوبون اثرلری نین مؤوضو-ایدئیا، فورما-مضمون جهتدن بنزرسیزلیغینی گؤسترن نؤوبتی اوغور کیمی قبول ائدیلمه لیدیر. چونکی آذربایجان ادبیاتی تاریخینده ایلك دفعه اولراق، محض آذربایجان خالق نین عادت-عننه سینی، آشیق ادبیاتینی دریندن بیلن زلیمخان یاقوبون تورک مدنیت و ادبیاتی ساحه سینده کی یورولماز فعالیتی، خیدمتی قارداش تورکیه جومهوریتی نین پایتاختی آنکاراداکی تورک دونیاسی آراشدیرمالاری بین الخالق علملر آکادئمییاسی نین بین الخالق اؤدول کومیتته سی طرفیندن لایقینجه دیرلندیریلدی. بئله کی، آدیچه کی لن قورومون ۷ فئورال ۲۰۱۴-جو ایل تاریخی قرارییلا تورک ادبیاتینا یوکسک خیدمتلرینه گؤره بین الخالق ناظم حکمت شعیر موکافاتی ایله تلطیف اولوندو.

آذربایجان جمهورباشقانی الهام علیوین ۱۲ یانوار ۲۰۰۴-جو ایل تاریخی " آذربایجان دیلینده لاتین قرافیکاسی ایله کوتلوی نشرلرین حیاتا کئچیریلمه سی حاقیندا " سرانجامینا اساسن، خالق شاعیری زلیمخان یاقوبون " سئچیلیمیش اثرلری " نین ایکیجیلدیگی " شرق-قرب " نشریات ائوی طرفیندن کوتلوی تیراژلا (۲۵۰۰۰) چاپ اولونموش و اولکه کیتابخانالارینا هدیه اولونموشدو. نفیس ترتیباتلا چاپ اولونان ایکیجیلدیگی هر بیرینده بؤیوک تورک دونیاسی نین اونلو شخصیتلرینه حصر اولونموش شعیرلر آیریجا بؤلمه کیمی اوخوجویا تقدیم اولونور.

بؤیوک جوشقو و ایلهاملا قلمه آلینان بو صنعت اثرلری نین و نومونه لری نین هر بیرینده مؤلیفین کئچیردیگی ایفتیخار حیسیسی دویولور. عئینی زاماندا، بو اثرلرین هر بیر. بؤیوک تورک دؤولتی نین، مدنیتی نین، ادبیاتی نین، اینجه صنعتی نین، تاریخی نین قدیملره گئدیپ چیماسیندان خبر وئرن اساس و یتگانه منبعلردن حساب اولونمالیدی.

تورک-اسلام دونیاسی نین اؤنملی شاعیرلریندن اولان زلیمخان یاقوبون موختلیف ایللرده خالق شعر اوسلوبوندا (خصوصیله ده قوشما، گرایلی) عرصه یه گتیردیگی ادبی-بدیعی نومونه لرده تورک-موسلمان اخلاقی اؤزونو گؤسترمدکه دیر. زامان-زامان الله و " قرآن " اینامینا صادق قالان تورکلرین جسارتی، قهرمانلیغی باره ده داستانسایاغی اثرلری هر بیر تورکون گؤزونده جانلانیر. تورکلرین اسلام مدنیتینه بخش ائتدیگی گؤزل اخلاق، الله و " قرآن " آ اینام، اسلام دینینه و تورک دیلینه صادیقلیک، مؤحکم اعتقاد، تورکون آل قیرمیزی رنگلی بایراغا، تورپاغا روحو، جانی قدر باغلانماق، واحید بیر آد آلتیندا-بؤیوک تورک دؤولتی قورماق (بو معنادا، زلیمخان یاقوب آذربایجان صفوی دؤولتی نین قوروجوسو شاه اسماعیل خطایی ایدئولوگیاسینا دریندن بلد اولدوغونو یارادیجیلیغی بویو شعیرلرینده اوخوجوسونا چاتدیرماغی دا اونوتمور) و اراضیلرینی گئنیشلندیرمک تورکلرین زامانین آستاناسیندان سوزولرک گلمیش عننه لرین زنگینلیغیندن خبر وئرن فاکتارلاریندان بیریدیر. طبیعی کی، سادالانان یوکسک اخلاقی کئیفیتلر، هومانیزم کیمی ان اولوی حیسیسلر شاعیر یارادیجیلیغی نین اساس اؤزگینی تشکیل ائدیر.

زامان اعتيبارى ايله اوغوز ديللىرى نين ايلك بۇيوك شاعىرى
يونوس امره نين روخونا حۇرمت و احتيرام علامتى اولاراق
عرصه يه گتيرديكى ادبى-بديعى نومونه سينده زليمخان
ياقوب صوفى شاعىرين اوجا اللهبا باغلى اولماسيندان، توركون
آنا يوردوندا-ساريجاقايدان آنادولويا قدر گئنىش بير اراضىنى
احاطه ائتمه سيندن خبر وئير:

دوغولان چوخ اولسا دا، نئيله سين دوغان آنا،
هر گون دونيايا گلمير نه يونوس، نه مؤولانا.
داهىليك ذره-ذره هوپور ايلييه، قانا،
دونيانين ياخشى شعرى هر گون يازيلان دئييل!

اثرلرينى فارس ديلينده يازماسينا باخماياراق، ايلك دفعه
تورك ديلينده سؤيله ين، ۱۳عصر تصووف پوئزىياسى نين
ايلك بۇيوك نوماينده سى مؤولانا جلال الدين روميه حصر
ائتديكى " مؤولانا توربه سينده " اثرى دئييله نى ادبى
فاكت كيمي بير داها تصديقله يير.

۲۰۰۶-جى ايلده " شرق-قرب " نشرىياتى طرفيندن
كوتلوى تيرازلا نشر اولونان " سئچيلميش اثرلرى " نين
ايكى جيلدلىكى نين ايكىنجى جيلدينده تورك-ايسلام
اخلاقى نين كودئكسلىرىندن چيخيش ائده رك همين ادبى-
بديعى نومونه لريني عرصه يه گتيرمه سى اصلينده زليمخان

ياقوب ياراديجيلىغى نين اسرارنگيزليگيندن،
مؤحتشمليگيندن ايره لى گلير.

موعاصير دؤورده تورك-ايسلام اخلاقى نين ان گؤزل
خصوصيتلرينى اؤزونده بيرلشديرن زليمخان ياقوب اثرلرى
تارىخ بويو تورك خالقى نين يوكسك اخلاق صاحىبى
اولماسىنى بير داها سؤزون حاقيقى معناسيندا اوخوجونون
گؤزو اؤنونده جانلانديرمايا بيلمير.بو دا اؤز نؤوبه سينده
اساسى ۱۳عصرده يونوس امره طرفيندن " وحدت وجود "
فلسفه سى نين ياخود دا مؤولانا جلالدين رومى نين ذره
نين-اينسانين بوتؤوه-اللهبا ياخينلاشماسى فلسفه سى نين
قارانليغينا دالماسيندان ايره لى گلن فاكترودور.

قارصين خوجاسى فؤوزى پاشا اوكول مديرى شاهمت
بيلگيره اولو سئوگيلرله اونوانلادىغى " شاهمت خوجا "
شعرنده پوئتيك اولونماسى باخيميندان پوئزيا هوسكارلارى
نين قلبىنى تورك-ايسلام اخلاقى نين چالارلارى ايله
زنگينلشديرير.

قارص ايله اويانيرديم، كونيا ايله ياتيرديم،

ان شيرين آرزولارين خوش عطرينه باتيرديم.

بو تورپاقلا گؤروش لاپ چوخدان جان آتيرديم،

ياخشى كى، عؤمروم سنه توش اولدو، شاهمت قوجا!

" قوجاتپه جاميسينده " شعرينده بندنين مرحمتى ايله
گئنىش اولان اوجا اللهبن قارشىسيندا آييلمگىنى
ميننتدارلىق علامتى كيمي اوخوجونون نظرينه چاتديرير.

قوجاتپه جاميسى... ناماز جومه نامازى،

تانرى نين خيدمتينده يوز مين آدام وار آزى.

ايلك دفعه سيلكلندى قلبيم، قوهوم، وارليغيم،

اييلمك-اوجاليجا منيم ميننتدارليغيم.

تورك اؤولادى نين نه كرالا، نه شاها، نه زورا، نه ده سيلاحا
آييلمه ديگىنى بئله گؤستريز:

تورک اۋولادى ايللمز نه كرا، نه شاه،
تورک اۋولادى ايللمز نه زورا، نه سيلاخا.

تورک-موسلمان اخلاقی نین اساس کونستپسییاسی اولان یارادانلارین ان گۆزه لی اولان اوجا الله، بنده لره قیامته قدر دوغرو یول گۆسترن ایلاهی، نورانی، سماوی کیتابا " قرآنا " تابع اولماق زلیمخان یاقوب اثرلریندن ده یان کئچمیر.بو کونستپسییا زامان-زامان تورک-موسلمان دونیاسی نین ان اؤنملی سۆز صنعتکارلاری نین یارادیجیلیغی نین اساسینی تشکیل ائدیپ.معاصر چاغداش دؤورده ایسه بو عنعنه وی کونستپسییانی زلیمخان یاقوب اثرلرینده یوکسک تورک و موسلمان روحوندا داوام ائتدیریر. حتی، " سئچیلیمیش اثرلری " نین ۱ و ۲ جیلدینده " ملک دوداغیندا دینن نغملر " ، " طبیعت اللهین شاه اثریدی " بۆلمه سی دئییلنلری گئنیش اوخوجو کوتله سی نین گۆزو اؤنونده جانلاندیریر.

۱۹۹۱-جی ایلده " گنجلیک " نشریاتی طرفیندن یوکسک تیراژلا نشر اولونان و ۱۹۹۵-جی ایلده " شاعیر هارایی " ، " وطن یارالاری " ، " سیزی قینامیرام " پوئمالاری ایله بیرلیکده " حاجی زین العابدین تاغییئو " ادبی موکافاتینا لاییق گۆرولن " زیارتین قبول اولسون " کیتابی نین " ایستانبولدا قوشلار قوندو چیینیمه " بۆلمه سینده یونوس امره یه، مۇولانا جلال الدین رومییه، شاهمت بیلگیره، محمت عاکیف ارسویا، محمد امین رسولزاده یه، معمار سینانییه، ناظم حکیمته زامان-زامان حاقین سوزگجیندن سوزورک گلمیش داستان-اٲوس خاراكتئرلی اثرلرینده آدلارا راست گلینمه سی ادبیات، مدنیت اوچون اسرارنگیز، مؤحتشم، ائجاسکار صنعت اثرلری عرصه یه گتیرمه یه قادیر اولدوغونو یئنین گۆزلر اؤنونده جانلاندیریر.

زلیمخان یاقوب کایناتین فخری، نبیلرین سروری، دونیانین یارادیلماسی نین اساس و ایلك شخصی رسول اللهین، حبیب اللهین، سونونجو پیغمبر افندیمیز حضرت محمد (ص) بۆیوک سئوگی ایله عرصه یه گتیردیگی " پیغمبر " پوئماسی زامان-زامان، تاریخ بویو پیغمبرلرین اخلاقی نین

دونیدا هر بیر بشر اۋولادی اوچون نومونه اولدوغونو ثوبوتا یئتیرن نؤوتی ادبی-بدیعی نومونه لردن بیریدیر. تورک-موسلمان دونیاسی نین ان گۆزل شاعیری یونوس امره یه بۆیوک تورک سئوگیسی ایله ارمغان ائتدیگی " یونوس امره داستانی " پوئماسی تصووف شاعیرینه اولان سئوگیسیندن یارانیب.

آذربایجان خالقى نین عادت-عنعنه سینی دریندن بیلدیگی اوچون داها چوخ هئجا وزننده عرصه یه گتیردیگی ادبی-بدیعی نومونه لرده تورک خالقى نین ارنلر مئیدانیندا دؤیوشه هر آن قهرمانلیق روحو ایله حاضر اولدوغونو " دؤیوشن تورک، اویانان تورک، قالخان تورک " اثرینده ان اینجه چالارلاری ایله عکس ائتدیرمکله یاناشی، هم ده تورک خالقى نین " گیلقامیش " ، " آلیامیش " ، " ماناس " داستانلاریندا دا بۆیوک ایفتیخار حیسیسی ایله عکس ائتدیریر:

" گیلقامیش " دان، " آلیامیش " دان، " ماناس " دان،

گئری قالماز داستان اولسون بو داستان.

قورتار بیزی بو حسرتدن، بو یاسدان

دنیز کیمی دالغالان، تورک، چالخان، تورک!

دؤیوشن تورک، اویانان تورک، قالخان تورک!

تورکون اۇولادى يىئنه باخاندا اوغرون-اوغرون،
 دونيانين گۇزل شعرى يونوس امره دن گليب.
 ايللرين آرخاسيندا جانداكى روحو گۇردوم،
 "قرآن كريم" ده من آدمله نوهو گۇردوم.
 هارايى عرشه چاتان فغانلا آهو گۇردوم،
 دونيانين گۇزل شعرى يونوس امره دن گليب.
 احمدين مکتوبلارى سيزيلدادى تار كيمي،
 باغلاندى حاق دينينه حاقى سئون يار كيمي.
 اللهى سئون قلبه الندى بير قار كيمي،
 دونيانين گۇزل شعرى يونوس امره دن گليب.
 داغیلاندا گۇزومدن هسرت، آيریلیق، كدر،
 سئوديم آنام تورپاغى آخان گۇز ياشى قدر.
 بير ائله، بير اوبايا يايلىسين بو خوش خبر:
 دونيانين گۇزل شعرى يونوس امره دن گليب.
 ای منیم یونوس امرم، سنه سالاملار اولسون!

۱۳ یوزیل اۇن آسیادا ایلک تورکدیللی تصووف شاعیری یونوس امره
 یه اولو سایغیلارلا!

قاراماندا، عرضورومدان، ای اوغوز دیللی نین
 بۇیوک شاعیری یونوس، سنه سالاملار اولسون!
 اسکیشهرده بئله مزارین اولسا یئنه،
 ای منیم یونوس امرم، سنه سالاملار اولسون!
 محمدین حسرتین چکنده گۇزو دولان،
 مؤولانا مجلسینده حاقی دئین سۇز اولان.

دونیا تاریخی عرضینده اۇز تورپاقلاری نین اراضی
 بوتۇولوگونون قورونوب ساخلانیلماسیندا یوکسک عزمکارلیق
 حیسیسی ایله دیگر حۇکمدارلارا نومونه اولان ارتوغرول بی،
 عوئمان قاضی، اورخان قاضینین آدینى یوکسک و عالی
 حیسیسلرله اۇز پوئزییا اۇرنکلرینده قاباریق شکیلده عکس
 ائتدیریر:

یادداشیندا سیرالانسنین، آنیلسنین،
 ارتوغرول بی، عوئمان قاضی، اورخان، تورک!
 یئنه تانری داغلارینی قوجاقلای،
 داغلار اولسون سنگرین، تورک، آرخان، تورک!
 دۇیوشن تورک، اوبانان تورک، قالخان تورک!!!

عمومیلیکده ایسه، سون ۷۰ ایلیک دۇنمده چاغداش
 آذربایجان ادبیاتی نین تورک دونیاسی اوچون یئتیشدیردیگی
 ان بۇیوک شاعیر محض خالق شاعیری زلیمخان یاقوبدور.
 بئله لیکله، تورک-موسلمان دونیاسی نین اۇنملی شاعیری
 اولان زلیمخان یاقوب هم عموممتورک، هم عموم موسلمان،
 هم ده عموم بشری دوغولاری تورک-ایسلام اخلاقی نین ان
 اینجه چالارلارینی، تصووف ایدئیالارینی اۇز اثرلرینده عکس
 ائتدیرن بۇیوک تورک اوغلودور.

کنعان آیدین اوغلوندا شعیر پارچاسی

دونیانين گۇزل شعرى يونوس امردن گليب
 داستانلار بو تورپاغا دوزولنده بیلدیم کی،
 دونیانين گۇزل شعرى يونوس امره دن گليب.
 گۇز ياشینا چئوریلیب سوزولنده بیلدیم کی،
 دونیانين گۇزل شعرى يونوس امره دن گليب.
 "سبحان الله" دئیینجه نورلو گۇزلری دولان،
 رومینین مجلسینده یئنه ایلک باهار اولان،
 درین بیر فلسفه نین قارانلیغینا دالان،
 دونیانين گۇزل شعرى يونوس امره دن گليب.
 هر میصراعسی گووهر دن، تورپاقدان داها دولغون،
 یاناقلاری لاله دن، اینجیدن داها سولغون.

اڭتيميرمسه، يونان ميغولوگيياسيندا زئوسين اوغلو، پرياپين
آتاسيدير. ديونيسه خاص اولان رمزله ده، بيلديگيميز كيمي اوزوم
تنه يي، سارماشيق، عصا و بوللوق بوينوزودور.
كريم بير ده ديونيسه باخيب ائلدارا دئدى:
- ائله بو؟ بس نيه «يكي دفعه يا ايكنجى دفعه دوغولان»؟
ئلدار كريمين " ائله بو؟ " سوالينا پرت اولدو، اونا گؤره ده
حيرصه دئدى:
- ائله بو دئييل...

باشيني ناراضى-ناراضى بولايب داوام ائتدى:
- ديونيسين آتاسى زئوس فيوان چارى كادمانين قيزى سمئلايا
آشيق اولور. هئرا زئوسين بو سئوداسيندان خبر توتور، هئرا
قيصاص آماق قرارينا گلير. هئرا سمئلانى ديله توتور كي،
زئوسدن تويونو اون-اون هئرا ايله اولان تويو كيمي كئچمه سيني
خواهيش ائتسين. زئوس اونون خواهيشيني يئرینه يئتيره رك تويو
ايلديريم چاخديرارق گلير. ايلديريم نتيجه سينده كادمانين
سارايى يانير، بطنينده آلتى آيلىق اوشاق، يعنى ديونيس اولان
سمئلا اولومجول يارالانير. سمئلانين بطنيندىكى آلتى آيلىق
اوشاغى خيلاص ائتمك اوچون زئوس اؤز بودونو يارارق ديونيسى
بودون ايچينه يئرلشديرير و تيكير. واختى چاتاندا ايسه تيكيشى
سؤكرك اونو ايكن-جى دفعه دونيايا گتيرميش اولور. بونا گؤره
ده اونا ديونيس، «يكي دفعه يا ايكنجى دفعه دوغولان» آدينى
وئريرلر. يادداشيم منى آلداتميرسا، ديونيسين ديگر بير لقبى ده
«ميرورافيسدير»، يعنى «بودا تيكيلميش» دئمكدير. ديگر بير
لقبى ايسه «پيريگئن»، او دا «بوددان دوغولموش» معناسيني
وئرير...

جامال گول ائلدارين سؤزونو ياريدا كسيب سوروشدو:
- هئچ نه آنلاماديم... بس بونون بيزيم موساييقه ده نه ايشى؟
دوغرودان مؤوجوددور؟ بيز دوغرودان دا اونو گوروروك؟
مؤوسوم خليللى همكارينا ترس-ترس باخيب دئدى:
- بوش-بوش دانيشيرسان ائ يئنه...
سونرا ايسه باشى ايله كاميلي گؤستريب دئدى:
- كاميل دئيه سن ديونيسى گؤرمور؟
ديونيس اينده كي شراب دولو پيپاله نى يوخارى قالديريب
قيميشاراق دئدى:
- حاقليسيز، او، منى گؤرمور. او اؤز ايلهام پريسى ايله
دردلشير.

هامينين تعجوبله كاميله ياخديقلاريني گؤرن ديونيس دئدى:

اويكو لر - حكايه لر ÖYKÜLƏR- HEKAYƏLƏR

ديونيسين قله سي Dionisin Qələbəsi

Salidə şəmmədqız

سالیده شمد قیزی

ديونيس اينده شراب دولو پياليله مؤوسوم خليللى نين يانيندا
اوتوروب تعجوبله اونا باخان مونصيفلر هئيتى نين عوضولرينه
گولومسه دى. كريم يدالله اوغلو دا قاش-گؤزو ايله ديونيسى
مؤوسوم خليلليه گؤستريب ككله يه-ككله يه سوروشدو:
- بوو او ديوو-نييس-دير؟
مؤوسوم خليللى چيگينلرينى چكدى. ائلدار فخرى مؤوسوم
خلليللى نين جاواب وئرمه ديگيني گؤروب ديللندى:
- هه، كريم... بو همين ديونيسدير. اوليمپلرين ان كيچيگى،
شراب و برکت، تئاتر تانريسى...
اياز موسليم اونلارا طرف گولومسه ين دى-اونيسه باخيب
ئلداردان سوروشدو:

- ائلدار يوخو گوروروك؟ يوخسا بونون بورا-دا نه ايشى وار؟
ئلدار ايازين اوزونه بوزارارق:
- من هارادان بيليم آخى؟
كريم ايازي ناراضى-ناراضى سوزوب دئدى:
- اياز، ايمكان وئر، ائلدار سؤزونو بيتيرسين. سونرا اوزونو ائلدارا
توتاراق:
- هه، ائلدار... سونرا؟ - سوروشدو.
ئلدار اودقونوب اطرافداكيلارا باخدى. سونرا ديونيس حاقيندا آز-
چوخ بيلديكلرينى دانيشماغا باشلادى:

- ديونيسين ايكنجى آدى دا وار. باكخوس، يعنى يونان ديلينده
«يكي دفعه يا ايكنجى دفعه دوغولان» معناسيندادير. سحو

– او منى گۇرمە دىگى كىمى، سىزىلر دە اونون ايلهام پرىسىنى گۇرمورسونوز.

الينده كى پىياله دن بىر قورتوم اچىپ سۇزونه داوام ائتدى:

– سىزىلر چوخسونوز... او، ايسه... تكدىر. اونون سدر اولماسى دئمك اولار كى، هئچ نىي دىشمير...

ياددا ساخلايىن، هر شئى قاباجادان حلل اولونماليدير. بۇيوك ديونىس بايرامى مارت آيى نين سونو

– آپرئل آيى نين اوللرينده كئچيريلير. دئمه لى، آپرئلين بىرينده كئچيريله جك بايرام بىزىم بايرامىمىز اولاجاق. نىيه كامىلدىن اۇترى نئچه ايللىك دوست-تانيشلارنيزلا پىس اولورسونوز؟

مۇوسوم خلىللى غضبله ديونىسدىن سوروشدو:

– نه دئمك ايسته ييرسن؟

ديونىس مۇوسوم خلىللىيه پىياله سىنى اوزادارق دئدى:

– مۇوسوم، نه اولوب سنه؟ بىر-ايكى جىزما-قارا ائلمىسن دئيه، دوشونورسن كى، سندن يوخدور؟

اۇزونو اله آل.

– من عۇمرو بويو خالقىم اوچون يازمىشام. ديونىس مۇوسومو ايستههزايلا سوزه رك:

– هه... خالقين سنين يازديغين جىزما-قارالارا قطعى دخلى يوخدور. باخ دئسىدىن كى، اۇزوم اوچون يازىرام، وندا بو داها اينانديرىجى اولاردى. ائله ادبياتين ان بۇيوك دردى ده بودور. اۇزون اوچون يازماق... يازديغين جىزما-قارالارى اۇزون-دن باشقا هئچ كىمين اوخوماماسى...

ديونىس قهقهه چكىب گولمه يه باشلادى...

مۇوسوم اودقونوب ديونىسه جاواب وئرمك ايسته-يىردى كى، راهيب ائلشن دىللىدى:

– بىزه نه قوللوغونوز؟

ديونىس مونصيفلر هئيتى نين عوضولرىنى بىر-بىر سوزوب دئدى:

– باشا دوشمورم، سىزىن هئچ اۇز فيكرىنيز، سى-چىمىنيز يوخدور؟ دوست-تانيشلارنيزىن سۇزلىرىنى نى-يه يئره سالىرسىنيز؟

جمال گول خجالته كاميله باخارق، ديونىسدىن سوروشدو:

– آخى بىز نئيله ميشىك؟

ديونىس الينده كى پىياله دن يئنه بىر قورتوم اچىپ دئدى:

– نئىلمىسىنيز؟ داها نئيله مه لىسىنيز؟ بىر-بىر سايىم؟ هله بىر سىز اۇز سدرىنيزه دىقت يئتيرىن... كامىل اۇز ايلهام پرىسى ايله مباحيئه ائدير، سىزلىرىن ايسه بوندان خبرىنيز يوخدور. سىزلىر نئچه ايللىك دوست-تانيشلارنيزىن خواهىشلىرىنى يئره سالىرسىنيز. آى نه بىلىم لايىقلى اثر بئله گلدى، ديرلى اثر بئله گئتدى. آخى كىمه لازىمدير اونلار؟

جمال گول ديونىسه باخىب دئدى:

– آما من سىزىنله راضى دئىلم، كامىل حاقلىدير. ديرى اولمايان اثرلىرىنى موسايىقه يه تقدىم ائدىبلر. اۇزلىرى نين ده زنگ ائتدیرمه دىكلرى آدام قالمايىب. بئزميشىك آرتىق. لايىقلى اثرلر قالىب كئناردا... ايندى دوست-تانيشلارنيز خترينه لايىقلى اثرلر اوستوندن خط چكك؟ ديرى اولمايان اثرلره موکافات وئرك دئىرسىز؟ سىزجه بو...

ديونىس چكديكى قهقهه جمال گولون سۇزونو ياريدا قويدو. ديونىس قهقهه سىنى بيتىرىب جمال گوله دئدى:

– سن دوغرودان دا آخماق آدام ايمىشسن. ديرى اولمايان اثرلره سس وئرميه جكسىنيز؟ اۇزونوز ده چوخ ياخشى بىلىرسىنيز كى، قالىب اونسوزدا اونلار اولاجاق. داها اۇزونوزه نىيه ازىت وئىرسى- نيز؟ تانىمادىغىنيز اينسانا گۇره دوست-تانيش خاطرينه دىمگىن نه معناسى؟

اوزونو اونا قولاق آسانلارا توتارق سوروشدو:

– بئله اينسانا نه آد وئرمك اولار؟

جاواب ائشيتمه يىب وئردىكى سوالى اۇزو جاوابلاندىردى:

– يالنيز آخماق... آى لايىقلى اثر بئله گلدى، ديرلى اثر بئله گئتدى... جمعيتىمىزه چوخ لازىمدير اونلار؟ اونلارلا قارىن دويور؟ بلكه لايىقلى اثرلر سىزه پول وئىر؟ عاغلىنيزى باشىنيزا يىغىن...

دوستلارنيزىن، وظيفه لى شخصلرىن، ايمكانلى آداملارن سۇزلىرىنى يئره سالماغىن نه معناسى؟ گئدىن يئىن، اچىن. تمىز زوغال آراغىندان ووروب كئف ائيله يىن. حياتين دادىنى چىخاردىن. ياددا ساخلايىن كى، قارىن قارداشدان دا ايره لىدير.

عاصيف قاسىموغلو ديونىسه گولومسه يىب دئدى:

– تاماميله حاقلىسىنيز.

سونرا الى ايله مونصيفلر هئيتى نين عوضولرىنى گۇستريب داعوام ائتدى:

– بونلارى باشا سالماق اولمور... آنلاماق ايس-تمىرلر كى، دوست-تانيشىن سۇزونو تانىمادىغىن كىمسه دن اۇترو يئره

سالماق اولماز. بو جور حیات طرزى ايله ايره لى گئتمک مومکون دئييل. بئله اينسان-لار حياتدا يئرینی تاپا بيلمز، مؤوقئ قازانا بيلمز...

ديونیس قهقهه چکه رک دئدی:

– آخیر کی... اصیل منیم آدامیمسینیز. هر شئی مومکمل اولماق. قلبه بیزیم طرفیمیز –

ددیر. کامیل تک باشینا بیزه هئچ نه ائده بيلمز.

قوی هله ایلهم پرسی ايله دردلشسین...

کامیل پريشان حالدا پنجره نین قارشيسينا قونموش آغ گؤيرچينه باخاراق، ایلهم پرسیندن سوروشدو:

– بلکه سن بيله سن و دئيه سن، نييه بورادایام؟ مونصيفلر هئیتی نین عوضولرینی کيملر سئچیب؟ اولار هئچ موساييکه يه تقدیم ائديلمیش اثرلری ورقله بيلير؟

ایلهم پرسی ایستتهزايلا اوتاقدایلمیش مونصيفلر هئیتی نین عوضولرينه باخیب کاميله دئدی:

– کامیل، بو یاشینیزدا آرتیق بئله ایشلره باش قوشماغینیزین واختی دئييل...

کامیل ناراضی-ناراضی ایلهم پرسینه باخیب سوروشدو:

– یاشیما نه اولوب؟ قوجالمیشام بیم؟ ایلهم پرسی باشینی بولایاراق دئدی:

– کامیل، دوستونوزون قیزی یاشداکی گؤزلجه-سینه سس وئره جکسینیز؟ سیز کی، هر شئی یاخشی بيلير-سینیز. بلکه سحو ائدیرم، بيلمیرسینیز؟ سونرا او بیرى خانیم ایشتیراکچی...

هامییا معلومدور کی، همین خانیمین تقدیم ائدیگی او ایشی اؤزو یازمايیب. حتّی کیمین یازدیگی دا معلومدور. اورتا عصرلردن یازان خانیم، نه عرب دیلینی، نه ده فارس دیلینی، نه ده کی، اسکی الیفبانی بيلير. بوتون بونلارا گؤز یوموب، سس وئره جکسینیز؟

کامیل یئننه ناراضی-ناراضی ایلهم پرسینی سوزدو:

– دئدی-قودو ايله مشغول اولمورام! اولماق فيکريم دئ یوخدور. ائله شئیلره باش قوشماغا نه واختیم، نه ده کی، هوه سیم وار.

ایلهم پرسی حیرصه یئریندن دوروب کامیلین قارشيسیندا، جمال گولون یانیندا ایلشدی. کامیل ناراحتچیلیقلا مونصيفلر هئیتی نین عوضولرينه باخ-دی. کامیلین ناراحت اولدوغونو گؤرن ایلهم پرسی دئدی:

– ناراحت اولمايین. اونسوزدا منی گؤرمورلر.

سونرا باشی ايله اونلارا ایشاره ائده رک سؤزونه داوام ائتدی:

– بونلارا ادبیاتداکی «بوشلوقلار» دئييلير. اؤزلریندن او قدر راضیدیرلار کی، هئچ کیمین کیتابینی بئله اوخومورلار. هله موساييکه يه تقدیم ائديلمیش اثرلر... سیز ایسه بونلاردان حاق، عدالت گؤزله ییرسینیز. اوندا چوخ گؤزله مه لی اولماق سینیز، چوخ... لاپ چوخ...

کامیل ایلهم پرسی نین گؤزلری نین ایچینه باخیب باشینی آشاغی سالدی. سونرا قطعیتله دئدی:

– یوخ، بو بئله اولما بيلمز. بیر چاره تاپماق لازیمدیر. «آزا قانع اولماق» قارشیا قوبولان مقصدنه جان آتاماقدیر، حاقیقندن قاچماقدیر...

ایلهم پرسی باشی ايله کامیلله راضی اولدوغونو بیلدیریب علاوه ائتدی:

– هم ده اؤزوندن قاچماق دئمکدیر. اؤزونو اینکار ائتمکدیر.

معنوی باریئری دفع ائتمک ایسه سیزین الینیزده دیر.

کامیل موباحیته ائدن مونصيفلر هئیتی نین عوضولرینی نظردن کئچیره رک دئدی:

– دوست-تانیش... ندن جمعیتیمیزده هر زمان «دوستا بورج» دوغوسو ضعيفدیر. بونلار دوغرودانمی دوست-تانیشا بئله صداقتلیدیرلر؟

ایلهم پرسی اورکدن گولنده کامیل دیق-قتله مونصيفلر هئیتی نین عوضولرينه باخماغا باشلادی. عوضولرین اونون ایلهم پرسی ايله صؤحبتله-رینی ائشیتمه دیکلرینه امین اولدوقدان سونرا دریندن نفس آلیب سوروشدو:

– گولمه لی بیر شئی دئدیم؟

– یوخ، یوخ، قطعییین یوخ... سادجه سون درجه ده واجیب مثله يه توخوندونوز. «بونلار دوغرودانمی، دوست-تانیشا بئله صداقتلیدیرلر؟» سیزجه؟ آنجاق قطعیتله دئيه بيليرم کی، بونلار باده دوستلارینا، ینی باده لرینه سادیقديرلر، کامیل! باده لرینه!

کامیل فيکیرلی-فيکیرلی مباحیته ائدن مونصيفلر هئیتی نین عوضولرينه باخیب کؤکس اؤتوروب دئدی:

– بس ندن بونلاردا گونا هيسسی یوخدور؟ بونلار نييه ادبیاتا گلیشلرینی اونودورلار؟ مگر یادلاریندان چیخیب کابینئتلر قارشيسیندا گونلره قبول گؤزله مکلی... تانیدیقلاری، تانیمادیقلاری اینسانلاری مدح ائتمه لر... سن حاقلیسان، اصلینده، چوخ شئی چاتیشمیر، چوخ...

باشی ایله ایلهام پریسینه مونصیفلر هئیتی نین عوضولرینی گۆستره رک سۆزونه داوام ائتدی:

– بونلار گوناھ ائتمکدن چکینمیرلر، قورخورلار. من حاقیقتی، عدالتی اینسانلاردا، خصوصیه ده اینجه سنت آداملاریندا، ادبیاتلا مشغول اولانلاردا آختارمیشام. گۆرونور یانیلمی-شام، عبث یثره، بوش یثره آختارمیشام.

ایلهام پریسی گولومسه ییب سوروشدو:

– بس نییه عبث یثره آختارمیسینیز؟

کامیل دریندن نفس آلدی:

– اونا گۆره کی، عۆمرو بویو تاپا بیلمه می-شم. بورخئس دئییردی کی، «ادبیات ایداره ائدیلن یوخودور». بیزیم مونصیفلر هئیتی نین عوضولری ده «قفلت یوخوسو» ندادیلار. بو وارلیقلاری یوخودان «ویاتماق»، «آیلماق» آرتیق موشکول مسله یه چئوریلیب. چتین مسله دیر...

ایلهام پریسی مباحیته ائندلری بیر ده دیقتله نظردن کئچیریب کامیله باخدی. سونرا گولومسیه رک:

– قفلت یوخوسوندا اولانین هئچ یوخودان اوپاندیغینی گۆرموسونوز؟ بیر سۆزله، بونلار نئجه آوام گلیبرسه، ائلجه ده بو دونیادان آوام گنده جکلر. هئچ بیلیرلر کی، صنعت ندیر؟ نه اوچون یازیرلار؟ سوال وئرسنیز کی، نه اوچون یازیرسان، ایناندیریم سیزی، وئردیگینیز سوالین جاوابینی دا آلا بیلیمه جکسینیز.

کامیل اعتراض ائدیپ دئدی:

– یوخ، یوخ... بعضا نه اوچون یازدیغینی بیلیمنده ده یازیرسان. بو واخت نه ایسه صنعت نومونه سی یارانیر. اصل قلم صاحبی دئمک ایسته دیکلرینی اثرده وئرمک ایقتیداریندا اولور، بوندان معنوی ذؤوق آلیر. معنوی ذؤوق یارادیجی اینسان اوچون موکافاتدیر.

کامیل اوتاقداکیلاری دیقتله سوزمه یه باشلادی. دوغروانمی بو اینسانلار نیین یاخشی، نیین پیس اولدوغونو آنلامیرلار. کامیلین سوسدوغونو گۆرن ایلهام پریسی الی ایله اوتورانلاری گۆستریب دئدی:

– گۆروندویو کیمی «دوست-تانیش» صداقتلی آداملاردیلار. سیز آقشین شامونون آلمانیا دا موکافاتلا تلطیف ائدیلمیش دیرلی اثرینی مونصیفلر هئیتی نین عوضولرینه آنلادا بیله جگینیزه اومیدیم یوخدور. ناحاق یثره اؤزونوزو یورماين...

کامیل ایلهام پریسی نین اوزونه باخیب باشینی بولادی:

– دئییه سن منی یاخشی تانیمامیسان. بیلمیرسن کی، سۆزوم

کئچمه ین یئرده سۆزومو یوخ، یئرمی دیشیرم.

سونرا بیر-بیرلری ایله قیزغین مباحیته ائدن مونصیفلر هئیتی

نین عوضولرینه دئدی:

– دئمک ایسته بیرم کی، مدنیتیمیزین اینکیشافی اوچون چوخ

واجیب اولان بیر لایحه حیاتا کئچیریلمکده دیر. بیرلیکده بئش

نومیناسییا اوزره ادبی موکافاتلارین وئریلمه سی اوچون موسابیه

نین مونصیفلر هئیتی یارادیلیب. مونصیفلر هئیتی نین عوضولری

دیرلی یازارلاردان، شاعیرلردن، تنقیدچیلردن عیبارتدیر. مونصیفلر

هئیتینی عوضولری آرتیق فعالیت گۆستریر و موسابیه یه تقدیم

ائدیلمیش اثرلره اونلار آرتیق تانیشدیلار. مونصیفلر هئیتی-نین

سدری من ایدیم. ایشیمین چوخلوقونو نظره آلاق مونصیفلر

هئیتی نین صدرلیگیندن، همچنین عوضولگوندن ده چیخماغیم

باره ده معلوماتی بیان ائدیر، مونصیفلر هئیتی نین عوضولری نین

ایشینه اوغورلار دیله بیرم.

مونصیفلر هئیتی نین عوضولری کامیلین بو قرارینی گۆزله مه

دیکلری اوچون تعجب ایچینده بیر-بیرلرینه باخیردیلار...

دیونیس مؤوسوم خلیللییه و مونصیفلر هی-یتی نین عوضولرینه

موراجیعت ائتدی:

– کامیلین سیزلری ترک ائتمه سی بیزیم مغلوبیتیمیز دئییل،

قلبه میزدیر. مئیدان آرتیق بیزیمدیر. ایسته دیگیمیز آداما

موکافاتی تقدیم ائتمک ایختیارینداییق.

دیونیس مؤوسوم خلیللییه باخیب گولومسه دی:

– تزه یئرین نئجه دیر؟

جاواب گۆزله ییب مونصیفلر هئیتی نین عوضولرینی سوزه رک

سۆزونه داوام ائتدی:

– بو مئیدان، بو شیطان... ایشیمیزه باشلایاق. مؤوسوم

بویورسون.

مؤوسوم اؤزوندن راضی شکیلده اوتورانلارا موراجیعت ائتدی:

– بیزه تقدیم اولونان اثرلر آراسیندا الهه آپاردیق.

بیر مودتدن سونرا بو النمشلر آراسیندا الهه پروسسسی داوام

ائده جک. اوتوز بئش اثر آراسیندا الهه آپاریلیب، موعین

قیسمینی فینال اوچون سئچه جیک.

ائلدار فخرى مؤوسوم خلیللییه باخیب ناراضیچیلیغینی بیلدیردی:

– آما موسابیکه نین فیئالینا کئچن اثرلرین سوییه سی منی هئچ قانع ائتمیر.

آیاز موسلیم ائلدار فخرییه باخیب ایستته-زایلا دئدی:

– نییه کی؟ اثرلر اؤز رنگارنگلیلیگی ایله سئچیلیرلر. طبیعی کی، آرالاریندا ضعیفی ده اولاجاق، گوجلوسو ده. بارماقلارین هامیسی بیر بویدادیر؟

مؤوسوم خلیللی دریندن آه چکیب دئدی:

– ایکنیز ده حاقلیسینیز. هامیمیز هر شئی بیلیریک. آما نه انده بیلیریک؟ بیز ده کامیل کیمی ایستتفا وئرک؟ تیبی کی، وئر بیلیریک. بیز اونو کیمی اؤتکم اول بیلیریک. کامیل کیمی آددیم آساق، گرک هر شئیدن الیمیزی اوزک. اونا گوره ده موباحیته لره سون قویمالییق. بیزه دئیرلر کی، موسابیکه نین قالیلری نین سئچیلمه سینی بیزیم ویجدانیمیزا بوراخیلار. کیم لایقیدیرسه، موکافاتنی دا اونا وئرک. آما ایمکان وئریرلر کی، ویجدانیمیزلا حرکت ائدک؟ بیز گرک «پالازا بورون، ائلن سورون» پرنسیپینی اساس توتاق. بو پرنسیپله ده حرکت ائدک. کیمی قالب گورمک ایسته بیلرسه، اونو دا قالب سئچک. دوست-تانیشلارین خواهیشلرینی یئرینه یئتیرک، مگر دونیانین سونودور؟

مؤوسوم خلیللی بیر آز سوسدوقدان سونرا سؤزونه داوام ائتدی:

– موسابیکه نین مرحله لریندن کئچمه یهن-لر ده، منیمله ائله دانیشیرلار، ائله بیل ده-بابالارینا بورجوم وار.

مؤوسوم خلیللی اودقونوب سوسدو. مؤوسومون سوسدوغونو گورن فرمان حسن دئلندی:

– مؤوسوم، بو باره ده تامامیله حاقلیسینیز. او گونو فاریز موسایا راست گلیمشیدیم. دیشینین دیبیندن چیخانی منه دئدی. دئمه دیگی سؤز قالمادی کی...

راهیب ائله نین فرمان حسنین دئدیکلری ماراقلاندیردیغی اوچون تئز سوروشدو:

– فرمان، سن منیم جانیم، فاریز موسا نه دئیردی؟

فرمان حسن مؤوسوم خلیللییه باخدی. اونون سوسدوغونو گوروب دئدی:

– قارشیمی کسبب دئیر کی، دونیانین بوتون اؤلکهلرینده موختلیف موسابیکه لر کئچیریلیر. بو موسابیکه لر ایستعدادلی آدمالاری و لایقلی اثرلری جمعیته، اینسانلارا تانیتماق ایسته ییر. بو پاشا چاتمیشام، آما بئله موسابیکه یه راست گلمه میشم. قالیلر

اولجه دن معلومدور. موسابیکه نیزین ده نوواتورلوغو بودو... تشکیل ائتدیگینیز موسابیکه بیر شوودور. مؤوسوم خلیللی کیمی سؤزونو دئمیش قلم اوستاسی اوتانمادی، او موسابیکه نین صدری اولدو. اؤزو ده کامیل کیمی اینساندان سونرا. کامیل ایمتیناع ائتدی. مرد آدمی... آما سیزلر نه ائتدینیز؟ ایکی اللی یاپیشدینیز موسابیکه دن. خیرینیز نه اولاجاقدی؟ بیلیرم نه اولاجاق... ییغیشیب بیر کافنده آراقلا قالیبین موکافاتینی یوباجاقسینیز. بیرا ستکان آراغا دیر ائتدیکلرینیز؟ سونرا منه دئیر کی، هئچ اولماسا موسابیکه یه تقدیم اولونموش اثرلری آرانیزدا بؤلوب اوخویاردینیز. موکافات آلاچاق اثرلر «اغزی آچیلمامیش» قالب. کیمدیر او کیتابلاری اوخویان؟ سن؟ یوخسا مؤوسوم خلیللی؟ نه ایسه...

ئلدار فخری فرمان حسنی ناراضی-ناراضی سوزوب دئدی:

– او گونو ده من اوقتایا راست گلیمشیدیم. دئیرم کی، اوقتای، سن گنجلر آراسیندا تانیمیش شاعیرسن. موسابیکه نی ده ترک ائدرلر؟ منه نه دئسه یاخشیدیر. دئیرم کی، "ائه دوستوم، هئچ نه آنلاماق ایستمیرسن... «موسابیکه ده ایشتیراکدان ایمتیناع ائدنلر اؤزلرینه اینامی اولمایانلاردیر»، «اؤز ادبی سیاستلرینه اوغون حرکت ائدیلمز» دئیرلر. دئیرلر کی، "اونلارین کومیسسیانین عوضلرینه اینانماماقلاری چوخ غئیری-صمیمی گورونور. چونکی ائله اولجه دن، ینی اونلار اثر وئرندده ده عئینی ترکیبده اولوب. بیرجه آذر لطیف علاوه اولونوب و سدر وظیفه سینی ایندی مؤوسوم خلیللی ایجرا ائدیر." دئدیم کی، کامیلین گئدیشی ایسه اونلارین گئری چکیلمه سینه هئچ بیر سبب اول بیلیمز. چونکی کامیل بو واختا قدر کومیسسییادا اؤز ایشینی چوخ گوزل یئرینه یئتیریب. سادجه ایشلری نین چوخلوغونا گوره ایستتفا وئرمه لی اولدو. کامیلین سادجه اولاراق واختی یوخ ایدی کی، اثرلری اوخویوب و اونلارا قییمت وئرسین». اؤزو ده سن، پوئزییا نومیئاسیاسیندا قیسا سیاهیا کئچمیش شاعیرلردن بیرسن. اوقتای دا منه ایستتهزایلا دئ کی، "اونلار نه وار، نه گلدی دئییه جکلر. سن اونلارا اینانیرسان؟ من کامیلین صافلیغینی، تمیزلیغینی، عدالتلی اینسان اولماسینی نظرره آلیب، او موسابیکه ده ایشتیراک ائتدیم. آنلادینمی منی."

مؤوسوم خلیللی ائلدار فخرییه اوزونو توتوب

دئدی:

– ائلدار، او گونو اینتئرنت صحیفه لری نین بیرین-ده گنج یازار شاهین آزاد دا کئچیردیگیمز ادبیات موسابیکه سیندن ایمتیناع

ئىدىب. پوئىيا نوميئاسىياسىندا قىسا سىياھىيا كىچمىش شاھىن آزاد دا قىساجا اولاراق آددىمىنى بئله ايضاح ئىدىر كى، «دوستوموز، بۇيوك قارداشىمىز، مدنىت ايشچىمىز واصىف احسنلىنى دونىاداكى بوتون صمىمىتلىمە تبرىك ئىدىر. و رىجا ئىدىر هئچ دە پوبلىكانى چاشدىرمايىب موکافاتى اونا وئرسىنلر. دوشونوردوم شئىرلر كىتابىم قالىب اولسا موکافاتى آتلىمىش اوشاقلاردا خرجله يك. گۇرونور يئتمىلرین گۇزلرىنى بو تىخاجلى يوللاردا قوياجاقلار... او سبىدن اىمتىناع ئىدىب حربىيه گئىدىر، وطن ساغ اول-سون...»

ئىلدار فخرى گولومسه يىب دئدى:

— شاھىن آزادى بىلمىردىم، اما نثر نوميئاسىياسىندا قىسا سىياھىيا كىچمىش يازىچىلار ايلقار زئىنالى و نبى شىروانلى دا موسابىقه دن اىمتىنا ئىدىبلر.

فرمان حسن ماراقلا سوروشدو:

— رحمتلىك نبىه اىمتىناع ائتمىشىدى كى؟

ئىلدار فخرى تعجوبله فرمان حسنه باخدى. سونرا اودقونوب سوروشدو:

— نه رحمتلىگى؟ سن اونو كىمىنلسه سحو سالىرسان.

فرمان حسن تأسوفله چىگىنلىرىنى چكىب

دئدى:

— يوخ، يوخ. دقىق بىلىرم. آغىر خسته ايدى. رحمته گئتىدى. آرتىق دفن ئىدىبلر. سنىن خبرىن يوخدور.

ئىلدار فخرى كۇكسونو اؤتوروب دئدى:

— ايلقار زئىنالى موسابىقه نىن عدالتسىز كىچىرىلدىگىنى، قالىبلرىن اولجه دن بللى اولدوغونو ايدىعا ئىدىردى. نثر نوميئاسىياسىندا قىسا سىياھىيا كىچمىش نبى شىروانلى بونو سئچىمىن عدالتلى اولماسىنا اينانماماسى ايله علاقه لندىرىدى.

ئىلدار فخرى فرمان ح نىن سوسدوغونو گۇروب سۇزونه داوام ائتىدى:

— آنجاق ايلك اولاراق ايسه مونصىفلر هئىتى نىن سدرى، يازىچى كامىل موسابىقه كومىسسىياسى نىن سدرى وظىفه سىندن اىستىفا وئرىب موسابىقه نى ترك ائتىدى. اما او، ايشى نىن چوخلوقونو اساس گتىرمىشىدى. كامىلین موسابىقه كومىسسىياسى نىن سدرى وظىفه -

سىندن اىستىفا وئرمه سىندن سونرا كومىسسىيادا ناراضىلىقلار بوندان سونرا باش وئردى.

مۇوسوم خلىللى باشىنى يئللە يىب دئدى:

— كامىل هئچ دوز ايش گۇرمه دى...

ئىلدار فخرى مۇوسوم خلىللىله راضىلاشمايىب دئدى:

— هه... كامىل او حرکتى ايله چوخ شنى دئدى. قانان اولسا نه وار كى؟ هه، يادىمدا اىكن دئىم...

مۇوسوم خلىللى ماراقلا سوروشدو:

— نىي؟

ئىلدار فخرى اۇزوندىن راضى حالدا دئدى:

— يازار بشىر جاونشىر ده موسابىقه دن اىمتىناع ائدىب. «منىم

اوخودوغوم ادبىاتا گۇره، موسابىقه لر شاعىرلىرى، يازىچىلارى يوخ، شاعىرلر، يازىچىلار موسابىقه لرى سئچىرلر. من گۇردوم كى، بو موسابىقه اولكى موسابىقه لر كىمى، اىستعدالى شاعىرلىرى، يازىچىلارى يوخ، اۇزلرىنه لازىم اولان «اىستعدالى» آدمالارى سئچمك اىسته يىر. من حقىقى ادبىاتىن، حاقىقى اىستعدادىن نامىنه بو موسابىقه دن اىمتىناع ائدىرم.»

فرمان حسن گولومسه يىب دئدى:

— الله آخىرىنى خئىر ائلسىن، بىر-بىر موسابىقنى ترك ائدىرلر. آخىردا كىم قالاجاق؟

مۇوسوم خلىللىدىن جاواب گۇزلمه يىب دئدى:

— آخىردا «اىستعدالى» دادلىلار قالاجاق. مۇوسوم خلىللى فرمان حسنه باخىب باشى-

نى بولايىب دئدى:

— دورون ائوه گئدىك. ائله ده قالىبلر معلومدور. بورادا اۇزوموزه شوو نبىه وئرىرىك، داغىلىشىن.

سونرا آياغا دوروب قاپىيا طرف آددىملادى. قاپىيا چاتاندا دۇنوب اونون آرخاسىنجا باخان مونصىفلر هئىتى نىن عوضولرىنه باخدى.

دىونىسىن گولومسىه رك اونون يئرىنده اوتوردوغونو گۇروب دوروخدو. دىونىس مۇوسومه باخىب اۇزوندىن راضى شكىلده

گولومسه يىردى. مۇوسوم دىونىسىن اوزوندىكى قلبه طنطنه سىنى گۇروب باشىنى آشاغى سالدى. باشىنى قالدىرىب بىر ده دىونىسه

باخدى. دىونىسىن قارشىسىندا دوردوغونو گۇروب دوروخدو. دىونىس مۇوسومه هئچ نه دئمه يىب، سادجه چىگىنلىرىنى

قوجاقلايىب سىنه سىنه سىخدى. مۇوسوم باشىنى يئللە يىب هئچ نه دئمه دن قاپىنى آرخاسىنجا اۇرتدو. پىللە كىنلر طرف گئتىدى.

پىللە كىنلرى آستاجا ائنمه يه باشلادى...

شوشه لی ایداره نین باشقانی

بازار : قدرت ابوالحسنی سھلان

اؤلدە نئچە كلمە ایداره نین مالی سیخینتیلار یلا ایشین آزلغیندان سؤیله دی، آما سوندا قوھوما، "اؤچ گون سونرا شنبه گونو گل ایداره یه یئنه بیر یاخیندان دانیشاق!" دئدی. بئله جه گۆزلی ایشیقلا نان تار یوئردی باشقاندان دؤنه-دؤنه تشککور ائدیپ ساغ اوللاشدی. فرحله ن جوان اوزونو با یاقدان یانیندا اوتورموش بورنو-آغزی کیچیک آروادینا دؤندریب دینمه دن نئچه لحظه ساغ الیله توم بوغونو تومارلادی. سونرا اوندان بتر هیجانلانمیش جئیرانا باشقانی سۆز لرینی دو یغولاناراق ایضاحلادی. گنج ار-آرواد اولدوقجا گله جه یه اومودلانیب ائله بیل ایتیمیش لرینی تاپدی لار! اونلار بیر موددت اوتوروب میرتلاشاراق شنبه گونو بؤیوک شهره گئندنه نه تهر حاضر لاناغین یاخشی اولا بیله جه ییندن قونوشدولار. هابئله تار یوئردینین آتا-آناسینین بو قونودا تک اولغان اوشاقلاریندان اوزاق دوشمه یه راضی دوشمه یه جکلریندنه دئدی لر.

شنبه گونو سحر تئزدن، تار یوئردی حاضر لادیغی بئش کیلووجان یاخشی بالی ایله بئش-آلتی کیلوو ساری یاغ دبهه سینى بیر قارا کیفه یئرلشدیردی. سونرا کیفی گۆتوروب حیطه گتیریب، آراباسینین دالی صاندیغینا قویدو. آردینجا گئچیب آرابانی ایشلندی. تار یوئردی نیگران گۆرون جئیرانا آرا زین مدرسه سینین گئجیکمه مه یینی وورغولاییب ساغ اوللاشدی. بالاشهردن بیر باشا بؤیوک شهره دوغرو سوردو. بیر ساعات یاریم سونرا، یاشیل بو یالی آرابا اؤچ میلیوندان آرتیق جمعیتی اولان بؤیوک شهرین گیریشینه چاتدی. یاریم ساعات گئچدی کده ده ایداره نین گیریش قاپیسیندا دایاندى. تار یوئردی، قاپیدا سورغولاندیقدا ایدره نین محوطه سینه گیرمه ایجازه سینى آلدی. آرامجا اوز یوخاری، بیر قیراغی آغاچ اکیلمیش، آسفالت اولان یولویلا اؤچ-دؤرد یوز متر سوردو و ایداره نین بؤیوک پارکینگه چاتدی. ایلك گۆزونه ساتاشان بوش یئرده پارک ائله دی. تار یوئری دوشورکن، باشینی قووزاییب نئچه لحظه تحسینله تپه اوستونده تیکلمیش یئر قاتیپلا یئددی طبقه لی اولان شوشه لی بینایا باخدی. سونرادان گئچیب قارا کیفی دالی صاندیقدا گۆتوردو. الی دولو کیشی فیکیرلی-فیکیرلی آددیم آتاراق اللی مترجه اولان بیلن فاصیله نی بینایا دوغرو یئردی و گل-گئتلی اولان شوشه لی بینایا یئتدی. اؤزو آچیلان شوشه لی قاپیدان ایچری گیردی. بینایا گیرن یئرده یئیندن سورغو-جواب اولونوب، آسانسورلار گۆستریله رک مقصده ساری یؤنلتیلدی. اؤچ دانا بیر-بیرینه تایی آسانسور گۆرسنیردی، بیرى چوخ چکمه دن آشاغی بئتشدی. تار یوئردی کیف

تار یوئردی یاشادیغی بالا شهرده ثابت و گلیری بابت بیر ایش آختاریردی، آنجاق ائله بیر ایش او طرفلرده یوخ ایدی. یاخینلاری اونا، بؤیوک شهرین آدلیم ایداره لرینین بیرینین باشقانی اولان، کاظم شیخ اوغلودان یاردم دپله مه یی مصلحت بیلیردی لر. چونکو، ایندی بؤیوک شهرین تانینمیش سوروملولاریندان اولوب بؤلگه تیلویزیونو گونده گۆسترن دوکتور شیخ اوغلو، بالا شهرده دوغولوب بو یا-باشا چاتمیش ایدی. اوندان علاوه، هم تار یوئردینین اؤزونون، همده آروادی جئیرانین اوزاق قوھوملاریندا اولوردو. شیخ اوغلونو تیلویزیوندا قونوشدوراندان، هر سفر دؤولت لری توتوشدوروب، بیزیم دؤولت کیمی قارا خالقا قوللوق ائدن یاخشی بیر دؤولت ایندییه جن یئر اوزونه گلمه ییب دئییه سونوجلا ییردی. یغری گلنده ده، گۆزه جک ایشلریمیزله بؤلگه ده کی ایشسیزلییی بیر یوللوق اورتادان قالدیراغاغیق سؤیله ییردی. دوکتور شیخ اوغلو تار یوئردی ایله بالا شهرلیرین چوخو کیمی، قاراشین، ایری گۆز، اورتا بوی ایدی. ایندی اللی یاشینی گئچیب دولو وضع اولموشدو، گۆزلوک تاخیب داها بوغ-ساققال ساخلامیردی. هر حالدا تار یوئردی چوخلو سالیب چیخدی قدا، بیر گون ائویندن شیخ اوغلونون ایداره سینه زنگ آچیب، سلاملاشدیقدا سونرا اصلی سۆزونو بئله دئدی: "عم اوغلو اوتوز یاشیندایام بیر دانا مدرسه اوشاغیم وار، آنجاق هله ده کی بیر ایش صاحبی دئییلیم!! اللهدان سونرا بیزیم اومودوموز تکجه سیزسیز! منه ایدار زده بیر بابت ایش تاپکینان! هر نه ده ایش اولسا من گۆره رم!!" شیخ اوغلو ایسه،

یئندە، ایکى نفر باشقا آدملا بىرگە، اون نفر يئرى اولان گوزگولو آسانسورا گئچىب، ان يوخارى طبقه اولان آلتىنجى سايى دويمه سىنى باسدى. آردىنجا گوزگوده اؤزونه باخاراق ايليله توكلىرىنى سھمانلادى. كىفى گۆتورە رك آسانسوردان دوشوب، تابلولارا باخا-باخا و سالونداكىلاردان سورغولاياراق باشقان شىخ اوغلونون دفتىرىنى تاپدى. تاريوتردى دفتەرە گىرمە مېش، اؤز-اؤزونه فيكىرلىشىپ، گتيرديينى بىر آز فاصيله لى اولاراق يئره قويوب، گئچىپ آچىق قاپىدان بىر ايچرى باخدى. دفتەرە دۇرد نفر نزاكتلى مونشو ماسالارى آرخاسىندا دوموك اولوركن، اوچ نفر موشتريده ساكيت-ساكيت يئرلىرىندە اوتوروب سانكى اوندان اۇنجه باشقانين اۇزە ل اوتاغينا گئچمە يى گۆزلە ييردىلر. تاريوتردى سووقتى باشقانين اۇزونه يادا مونشولرين بىرىنە وئرسە ياخشى اولار دئيه آزجا مكث ائله دى. آردىنجا ايچرى گئچىپ ياواشجان ياخين مونشونو ائشىگە چاغىرىپ اؤزونو تانىتدىردى. باشقانان گتيردييى سووقتلىرى گىزلجه مونشويه تاپيشىرىپ بوش كىفنى گئرى آلدى. تاريوتردى يوبانمادان، دفتەرە گلىب گۆزلە يىلرە قوشولاراق باشقانلانمە لر دانىشجاغىنين فيكىرىنە گئتدى. اون بئش دقيقه سونرا، گلديينين خبرىنى باشقانان چاتدىرمېش باياقى مونشونون ايشاره سيله آياغا دوروب، هيجانلى-هيجانلى اونون اۇزە ل اوتاغينا گىرىپ، اوجادان سايين باشقانى سلاملادى. بىر دفعه بالا شھردە ياخيندان گۆردوگو و گئچن هفته تيلفونلا قونوشدوگو اللى-آلتىمېش ياشلى باشقان ايسە يئرئىندين تىرىنىپ گولومسە يە رك سلامين جوابىنى وئرىپ، ايلە تاريوتردىنين قارشى صندلە اوتورماغينا ايشاره ائله دى. باشقان گولومسە يە رك اوزاق قوهوملا كئف-احوال ائديب آنا يوردلارى بالا شھردن خبرلر سوردو. تاريوتردىدە بالا شھردن گىلئىلىنىپ، آما هامىنين سلامى اولدوگونو وورغولادى. باشقان گئچىكمە دن بو سفر تاريوتردىنى باشقا جور سورغو-جواب ائله يىپ، بالا شھرلىلرين چوخونا تاي اونوندا زحمت چكن بىر اينسان اولاجاغىنى دريندن دوشوندو. باشقان يئرئىندە بىر آز فيكىرلىشىپ ساليب چىخدى و دىپلوم مدركى اولان قوهوما ايدارە دە اويغون بىر ايش نظرىندە توتدو. ايشى دئىيب اونا گۆرە ايش آختارانين اؤز نظرىندە سوردو. اودا تشككور ائديب چوخ-چوخ ياخشىدېر دئدى. باشقان قارارىنى وئردىكدە، تيليفون دستە يىنى گۆتوروب پرسونئل مسئولونون نومرە سىنى توتدو. چارت بارە سىندە اونونلا قونوشوراق، تاريوتردىن تعريفلر ائديپ، آردىندان او بۆلومون آرشيو چارتينا

چاتدىردى. تاريوتردى ياخيندان شوسە لى ايدارە نى ايلك دفعه اولاراق گۆروردو و كاظم شىخ اوغلونون اوراداكى وضعيتىندن ائله بىر خبرى يوخ ايدى. اوجا تپە اوستوندا تىكىلىش گۆركملى شوسە لى ايدارە شھرين هر طرفىندن گۆرونوردو. اورانين دۇرد يانينين باش طرفلىرىنە وورولموش ايدارە نين خوروزا اوخشار سىمگە سىدە لاپ اوزاقلاردان بللىردى. شوشە لى ايدارە نين يئر قاتىندا، قرووللار اوتاغى، بانك، تاسيسات، رئستوران، گىرىشى ياساق اولان خىدمت وئرن كامپيوترلر مكانلارى و ييغىنجاقلار سالونو نظردە توتولموشدو. هابئله گىرىشى قورونان نظارت اوتاق وار ايدى كى، اورادان ايدارە بوتون گۆرونوتولە نىب كونترول اولوردو. اوول طبقه دە IT، ايكيچىندە اينسانى، اوچونجودە مالى، دۇردونجونودە فنى، بئشىنجىندە تاسيسات و آلتىنجىچىندا باشقانلىق ايشلرى گۆرولوردو. يئر قاتىندان سوواى او بىرى آلتى طبقه دە، ساحە لرى ۴۰-۳۰ مئتىرجه اولان ۳۰-۲۰ دانا اوتاق وار ايدى. اوتاكلاردا اوچ-دۇرد اوزمان ايشچى هرە سى بىر فيرلانان صندل اوستوندا ايلە شىب، قاباغىندا بىر ماسا ايلە بىر بىلگى سايار سىستىمى اولاراق، اؤز ايشىنە مشغول ايدى.

آنجاق سوروملولار اوچون بۇيوك اوتاكلار نظردە توتولوب، هرە سى تك باشىنا بىر اوتاقدا اولوردو. بىردە، هر طبقه نين اؤزل بىر مودورو اولاراق، هر مودورون بىر ياداكى ايكي مونشوسو وار ايدى.

حضرتلاریندن بىر حدیث یازىلىپ بىكى اوزلور اولدوقجا پىسلنمىشىدى. يئتىرىن ایشچىلر گىرىشلىرىنى بللندىرمك اوچون سىرايلا قوراشدىرىلمىش سگگىز دستگاهىن بىرىندە بارماق ووروردولار. بىكى قروولدا شوشە لى اوتاقلارىنىن اىچىندن گل-گىتلرە نظارت ائتمكده ايدىلر. تارىوئردى اوتاق اىچىندە كى قرووللارىن بىرىنە ياخىنلاشىپ، آدىنى باجادان اونا بىلدىرىپ، بوگوندىن ايشە گلمىشم سؤيله دى. قروول ايسە آدىيلا گىرىش زامانىنى اؤزل فايلىندا يازدىقدا، ايشىنىن دالىسىجا دوشوب تىز آدىنى بارماق وورولان دستگاهلار تانىتىدىر دئدى. تارىوئردى، يىندى نىفرلە بىرلىكده آسانسورا مىنىدىكده اىكىنجى طبقە نىن دويمە سىنى باسىلمىش گوردو و بىر آزدان اىكىنجى طبقە دە يىننلرە بىرگە آسانسوردان چىخدى. تازا ايشچى اولدە هيجانلى-هيجانلى سوروملوسو پرسونئل مسؤلونون اوتاغىنا گىتتى، آنجاق مسؤل هلە گلە مىشىدى و قارشى طرفدە بئش اوتاق فاصىلە لى اولان آرشيوا اوتاغىنا گىت دئدىلر. تارىوئردى، ايش يئرى اولاجاق ايشچىلرىن پروندە لرى ساخلانىلان بؤيوك آرشيوا اوتاق ايله اوتاقداشلىرىنى گئچن آى بلگە لرىنى گىتىرىندە اوچ دؤنە گورموشدو. بونلا بئله، يئنه اورە يى دؤيونوب نئچە لحظه اوتاق قاپىسىندا دايداندى. هر حالدا قاپىنى دؤيوب آچدى و دايدان بىر آرالىدان قارشىداكى پنجرە طرفىندە اوز-اوزە اوتورموش امكداشلىرى سلاملادى. آز قاباق يئتىشمىش جلال ايله قهرمان باشقانا اوخشار تازا اوتاقداشلىرىنى گورركن آياغا دوروب گولومسە يە رك قاباغىنا گلدىلر. اونا بو يورون-خوش گلدىنىز دئدىلر. تازا ايشچىدە زحمت چكە يىن دئيه رك يئىنلە يىب سابىقە لى اوتاقداشلىرىلا بىر-بىر گوروشوب كئف-حوال ائتتى. داها ياشلى گورون باشىنىن اورتاسى داز جلال، يئنى اوتاقداشا نظرده توتولان اورتايا قويولموش اوزو پنجرە يە باخان ماسا-صندلە ايشارە ائله يىب، بو يورون اىلشىن سىزىندى دئدى. اوزو چوپور قهرمان ايسە اوتاقداشا يئنه خوش گلدىن ائله دى. بؤيوكلر اىلشدىكده، تازا ايشچىدە اوتاناراق اؤز ماساسىنىن آرخاسىندا اوتوردو. ساغىنداكى جلال قئيد ائله دى كى، ائله بوگون IT دن گلىب بىلگى سايار سىستىمىندە قوشاچاقلار. سولداكى قهرماندا جلالىن سؤزونو اونا يلايىب اىضاحلادى. اوول واختدا، ايدارە نىن صوبحانە چاغ ايدى. صوبحانە ايله ناھارى بعضىلرى ايدارە نىن رىستورانىندان آيرىدىلار. بعضىلرىدە اؤزلىرى ائولرىندىن گىتىرىدىلر.

شىخ اوغلو ايسە، شوشە لى ايدارە نىن باش مودورو ايدى و ايدارە نىن ان گوركملى اوتاغى ائله اونوكو ايدى. ايدارە نىن آخىر طبقە سىندە، تارىوئردى تازا گوردوگو باشقانىن اؤزە ل اوتاغىيلا اىچ-اىچە، مونشولر اوتاغى و جلسە اوتاغى وار ايدى. آخىر طبقە دە همدە كونفئرانس ايله ويدىو كونفئراس اوتاقلارى سەمانلامىشىدى. شوشە لى ايدارە نىن ايشىندە گلدىكده، موخبرات و اىنترنئت ساحە سىندە چالىشان، دؤولتە باغلى اولان چوخ گىرلى بىر ايدارە ايدى. ايدارە پروژە لرىن بعضىسىنى اؤزو گوروردو، بعضىسىنىدە آنلاشما اوزرە ائشيك شىركتلرە تاپشىرىدى. دئمك اولار، ايدارە نىن گورە وى اوچ مىليونلوق شەھر ايله بوتون اون مىليونلوق بؤلگە نىن الكترونىك اىرتىباطلارىنى ساغلاماق ايدى و بو ايشلرى اىنحىصارى اولاراق گوروردو.

تارىوئردى قورا پىشىرىن آيىنىن اىچىندە، گوز، قولاق، قلب و باشقا دوكتورلرە گئدىپ موعاينە لر اولوندو و بوتون ساغلىق بلگە لرىنى آپارىب ايشچىسى اولاجاق ايدارە نىن پرسونئل بؤلومونە وئردى. موعتاد اولمادىغى اوچوندە سىناقلار وئرىپ نئىجە سىنى ايدارە يە بللى ائتتى. هر بىر زادا ايراد توتا بىلن قوروما بؤلومو ايله ايشچى سئچىم قورومونون ايشلرى ايسە، تارىوئردى اوچون چتىن اولمادى!! تارىوئرى او بىر ايدا، آتا-آناسىنى كوسدورە رك بالا شەھردە كى گوزە ل و بؤيوك حىطىنى دىر-دىمىزىنە ساتدى و عوضىنە، بؤيوك شەھرىن يوخسول بؤلگە لرىنىن بىرىندە، موجمع اىچىندە، تك اوتاقلى بالاجا بىر آپارتومان آلدى. بؤيوك شەھرە داشىنىب آپارتومانىنى دوشە دى و بول-بول آرزولارلا شولوغ شەھردە ياشاماغا باشلادى. يوبانماداندا، اوغلو آرازى ياخىنلارىنداكى اىبتىدايى مدرسە سىنە يە آپارىب، اىكىنجى كىلاسدا يازدىرىدى.

قويروق دوغان آيىن اوول گونو، تارىوئردى سحر تئزدن موبايلىنىن زنگى ايله يوخودان دوردو. ايدارە يە گئتمك اوچون حاضىرلاشدى. تختىندە درىن يوخودا اولان آرازىن ياواشجا اوزوندن اؤپدو و اونو ايشىقلى گوزلرە يولا سالان جئىرانىن دوداقلارىندان اؤپدوكده ساغ اوللاشىب ائودن چىخدى. تارىوئردى آراباسىنى ايشلە دىب اولو تانىرىنى ياد ائدە رك ايلك دفعە اولاراق سحرى موجمعدن ايش يئرىنە سارى يولا دوشدو. ايرمى دقىقە يول گلدىكده ايسە، شوشە لى ايدارە يە چاتىب پاركىنگە گئچىپ پارك ائله دى. تازا ايشچى دوشوب، تازا يئتىرىن ايشىچىلرە قوشولاراق شوشە لى بىنايا دوغرو يئرىدى. شوشە لى قاپىدان گئچىندە ساعات هلە يئددى يارىم اولمامىشىدى. گىرىندە ماراقلاندىران بىر بؤيوك پوستر گوزە چارپىردى. او پوستردە على

بۇيوك شەھەرلەردە دە ايشلە ميشدى. آنجاق بو ايرمى ايلده هر هارادا اولموشدو، فقط ائله باشقان اولموشدور! اونون، نئجه-نئجه باشقا-باشقا يئرلردن گليري وار ايدى. آيلاردا بورجلار سالديريدي. اونلار اؤنملى كومىته دە اوپه اولوب، اونلار مشهور اورقانين سهاملىسى ايدى. هفته دە بير دؤنه اوچاقلا باشكندە ماموريتە يوللانيردى، هر دندە دە توركييه، چين و آيرى اؤلكە لردە ماموريتە اولوردو. گزمك اوچون ايسه، دونانين مشهور گزمه لى يئرلرينه گئيدىدى. بئله دونياسيني تاپميش شوشه لى ايداره نين باشقانى، سون منزليده هئچ زامان اونوتماييب اورادادا سعادت آختايردى. باشقان ناھار چاغلارى ايداره نين اوچونجو طبقه سينده يئرلشن نامازخانايا گليب، هميشه گئچيريلن جماعت نامازنين اوول سیراسيندا ايداره ماللاسينن آرخاسيندا حاضر اولوردو. نامازدان سونرا دانيشاندا اخلاقدان دئييب، كر بلا ايله وطن شهيدلرينى اوركدن آيىردى. بو قونولاردا ماللاداندا آرتيق صؤحبت ائده بيليردى. بونلار باخمياراق، ندنسه تك اولاندا سلام وئرمه سئيدىن، سلام وئرمه ييب باشيني اوسته توتوردو؟! باشقان، سؤزده يوخسوللارى دستكله ييب، اؤلكه نين ان بۇيوك دوشمنى سايبلان وارلى آمئريكانى باشاردىقجا پيسله بيردى، آما ندنسه بۇيوك اوغلو آمئريكاندا اولوب اورانين وطنداشى ايدى؟! بۇيوك شەھردە ياشايان بالاجا اوغلودا باشكند قيزى آليب ياخينيندا ياشايردى. ايكي قيزيني ايسه باشكندلى تانينميش سياستچيلرين اوغولنلارينا وئرميشدير. اوولر اوزون ساققالى و تسبىحى وار ايدى. آنجاق بو چاغلار هميشه باھالى موبايلى اينده اولوركن، بوغ-ساققال ساخلاماغى مصلحت گؤرموردو. بونونلا بئله دانيشيقلاريندا دين ايله اخلاق قونوسونداكى قديم سؤزلرينى يورولمادان تىكرار ائيدىدى. باشقانين قوناقليقلارى ايسه دنيز آدلى شەھرين ان بۇيوك رئستورانى و آيرى باھالى رئستورانلاردا اولوردو. بونلاردان ائله خبرى اولمايان تاريوئردى، ايشلرينى دوغرو-دوزگون گؤرمه يه چاليشاراق هامميلا اردم و نزاكتله داورانيردى. او ايسته بيردى داليسيچا هئچ كيم دئمە سين دە، شيخ اوغلو گؤر كيملى ايداره يه گتيريب! بالا شەھردە هر دن سيقار چكن تاريوئردى، بو عادتينيده شوشه لى ايداره يه گلندن برى بير يوللوق بوراخميشدى. تاريوئردى اوول ايل ايشيله گليريندن راضى اولدوقدا، اؤزونه وظيفه بيليب هر دن زنگ آچيب قوهوملارى شيخ اولغودان تشككورلر ائيدىدى.

امكداشلار ايكي سده ماسالارى اوستونه قويدوقلارى يئمكلره ايشاره ائديب، تاريوئرديه بويورون صوبحانه نى بيرگه يئيك دئديلر. او ايسه، صاباحدان منده غذا گتيرم دئييب، دوروب رئستورانا گئتدى. اوول گون، جلال سيرا-سيرا اوتاقداكى ايشكافلارا دوزولموش پرونده لره گؤره يئنى امكداشلارينا توضيحلر وئريب اؤنملى تاپيشيريقلار تاپيشيردى. قهرماندا كامپيوترده گؤره جك اؤنملى ايشلرى امكداشا آنلاتماغا چاليشدى. يئنى امكداشدا، پرونده، سند، سندن يئرى و اونو نه جور ايسكن ائله ييب فايل ائتمه يى بير قولاي بيلدى. هابئله اوتاقداشلار تاريوئرديني اورانين باشقا گؤرولريله و شوشه لى ايداره نين ياسالاريا بير آز تانيش ائتديلر. بئله جه، او اوول گون خاطريره لريله ساعات اون آلتيدا باشا چاتدى. گونلر ايسه، او گونه تاى تئز-تئز گليب گئچديلر و آى باشى آليق فيشلى چاپ اولاندا، تاريوئردنين ايلك آليغى بير مليون تومنە ياخين اولدو. تاريوئردى، چوخ چكمه دن ايشلرين يول-يؤندمىنى ياخشيجا تاپيركن ايداره نى بالا-بالا منيمسه ييب، اونا تاپيشيريلان گؤرولرى باجاريقلا يئرینه يئتيردى.

ثابت و گليري بابت ايشى اولان تاريوئردنين ايشلرى بير ايلجن چوخ ياخشى قاباغا گئتديلر. گئتديكجه ايداره دە هامى اونو ياخيندان تانييب ايشيله داورانيشيندان راضيلق ائتديلر. بونونلا بئله هئچ كيم تازا ايشچينين يانيندا شوشه لى ايداره نين باشقانلا مودورلريندن سؤز سالماغى مصلحت بيلميردى و دانيشماغا مجبور اولاندا سؤزلرينى سانسورلايردى. اؤزليكله دە ساغ-سولونداكى اوتاقداشلارى او گلندن برى آرخيين دانيشماييب، شيخ اوغلو باره سينده اوره ك سؤزلرينى ديله گتيره بيلميرديلر.

شوشه لى ايداره نين ايشچيلرى فرصت تاپاندا شيخ اولغودان گؤردوكلريندن و ائشيتديكلريندن دانيشيرديلار. هابئله اونون تيلويزونداكى سؤيله ديكلريندن دئييب حرارتله يوروملايرديلار. دوكتور شيخ اولغونون يابانجى ماركالى بير گؤركملى شاسى اوجا آراباسى وار ايدى، شوشه لى ايداره دە بير زانتيا آليب اونون آياغى آلتينا سالميشدى. شيخ اوغلو شەھرين ان گؤركملى شەھرجيى اولان آيلار شەھرجيىندە دە ياشايردى. دئيرديلر، باشقانين ائوينين يانيندا طاغوت ياشايشيني گؤسترمك اوچون تاريخ كيتابلاريندا چكلميش، گئچميش دؤنمده كى شاهين كاخى بير كند ائوينه اوخشار گؤرولور! باشقان قاباقلار، باشكند ايله باشقا

جئيرانلا آرازيدا وضعيتدن راضى و بۇيوك شهر يئريشنى گونو-
 گوندىن آرتىق منىمسه مكده گۇروردو. او ايل تاريوتديگيل گنجه
 لر ائولرينده تيلويوزيونا شيخ اوغلو نو ايزله يركن دانيشيقلارينا
 ديققتله قولاق آسيريديلار. باشقانىن ايسه هر يئرده دوزلوكدن سۇز
 آچماغىنى گۇروردولر. بيرده گنجه لر، تاريوتدى جوان حيات
 يولداشينا ايداره ده ائشيتديى، بۇيوك شهرده باش وئرميش
 عاغىلا سيغماز كۇپك اوغلولوقلارلا خيانتلردن دانيشيب، گنج و
 گۇزل حيات يولداشيني شهرده آيىق سالماق و خطرلردن
 ساغىنديرماغا جهد ائيدردى. كيشينين ائله صۇحبتلى قورتاراندا
 دۇنه-دۇنه ناراحات-ناراحات آرزولاييردى، اولو تانرى هئچ كيمىن
 باشينا بئله يامان ايشلىرى گتيرمه سين!!

تاريوتدinin بير ايلي تازا سوووشموشدو كى، اوروجلوق آيى
 باشلاندى. دۇرد-بئش يوز نفر موسلمان چالیشان شوشه لى ايداره
 ده بلكه ده آز آدام اوروج توتوردو! آنجاق، اوروجلوق دبلرينين
 هاميسى بير-بير قورونوردو. گونده سحرلر نامازخانادا قوران اوخوما
 مراسيمي گنچيريليردى، هر ناھار نامازيندان سونرادا اۇزل
 دانيشيقلار اولوردو. اوروجلوعون اون بئشینه ايسه، اۇتن ايللر
 كيمي، ايداره بوتون ايشچيلرى عاييله لريله بيرليكه ايفطارا
 چاغيرميشدى. اون بئشى گنجه سى ايشچيلر بۇيوك شهرين
 مشهور دنيز رئستورانينا قوناق ايديلار. رئستورانين بۇيوك
 سالونوندا ھارادان-ھارا ماسا-صندل دوزولموش، اوستلرينه
 چئشيدلى يئمك-يچملر قويولموشدو. قادينلار بير طرفه،
 كيشلرده بير طرفه توپلانميشديلار. تاريوتدیده آرواد-اوشاغىنى
 گۇتوروب گلميشدى و آرازى اۇز يانيندا گۇتورموش، جئيراندا
 قادينلار قوشولموشدو. او گنجه ايفطاردان سونرا، باشقان سس
 اوچالدىن آراچيىلا گلنلردن تشككور ائديب، بئش دقيقه موددتينده
 اوروج توتمانين فايدالارلا ثوابلرينى اۇزئتجه سیرالادى. آردينجادا
 دوشمن آمريكانى لعنتله دى. سوندا، ايداره ماللاسى دوعالار
 ائتدى. بئله جه ايكي ساعاتدان آرتىق سورن مراسيم قورتولوب،
 جماعت گئتمه يه حاضرلاشدى. تاريوتدى ايله آراز قاپى
 قاباغيندا جئيرانلا بيرلشديلر. سونرا قونوشاراق ائشيگه گليب
 اورالاردا بير موددت دۇزدولر. شيخ اوغلو يلا آروادى خئيران خانيم
 چيخاندا، تاريوتديگيل اونلار دوعرو يئيينه ديلر. گنج ار-آرواد
 ساغىلا ياشلارلا سلام سۇيله ييب، باشقانگيلدن يارديملارينا
 خاطر بول-بول تشككور ائتديلر. سونرادا گنچيكمه دن گولومسه
 يه رك ساغ اوللاشيب آيريلديلار. تاريوتديگيل شيخ اوغلونون

ياخيندا پارک ائتديى شاسى اوچايا اۇترى بير باخيدلار و گنچيب
 پاركينگده پارک ائتديكلرى آرديلارينا دوعرو يۇنلديلر.

ايفطار وئريلن گنجه نين صاباحيسى، شيخ اوغلونون مونشوسو
 ايلك دفعه اولاراق تاريوتدیه زنگ آچيب باشقانىن اوتاغينا
 چاغيردى. گۇروشده، باشقان اوندان هامينين راضيليق
 بيلديرديينى وورغولادى. سونرا گولومسه يه رك گنج ايشچيه
 اۇزه ل ايشلر تاپيشيرماغى و ماموريتلره يوللانماغى اۇنردى.
 ايشچيده بئله گليرى آرتيقراق اولاجاق ايشلردن چوخ-چوخ راضى
 اولاجاغىنى و داھادا آرتىق ساين باشقاندان ميننتدار اولاجاغىنى
 سۇيله دى. بو چوخ قيسسا اولان گۇروش قورتولاندا، تاريوتدى
 سئوينه رك اوتاغينا دۇنوب، آرتاجاق گليرلره و دورومونون داھادا
 ياخشىلاشاچاغينا فيكيرلشدى. شيخ اوغلوگيل، اوروجلوق
 قورتولماميش تاريوتدinin عاييله سيني اۇز ائولرينه ده قوناق
 چاغيرديلار. باشقان او گنجه قوهوملارى گۇرنده آدامين اوره گى
 اولدوقچا آچيلير دئدى و آرازى گۇرنده اۇز اوشاقليغيم يادىما
 دوشور سۇيله دى. باشقان ايله خئيران خانيم تاريوتديگيلله داھادا
 آرتىق بير آرايا گلمك ايسته ديكلرينى سۇيله ديلر. تاريوتديگيلده
 بۇيوكلردن تكجه تشككور ائده بيلجكلرينى دئديلر. او گنجه
 قوناقليقدان ائوينه قايتيديقدا، تاريوتدى بوغونو، باشقان و
 امكدارلارينين چوخ كيمي، تكدن قيرخدى و بوس-بوتون بۇيوك
 شھريلره اوخسادى. او اۇز-اۇزونه داھا بيرده بوغ-ساققال
 ساخلاماياچاغام دئدى.

او آيدان بو يانا تاريوتدinin آييلغى گئت-گئده گۇزه گليمجه
 سينه چوخالدى. ھابئله، شيخ اوغلو آيدا بير دفعه تاريوتديگيلى
 اۇز ائوينه يئمك-يچمه يه قوناق چاغيردى. بير دۇنه ده
 تاريوتدinin قوناق اولوب وضعيتيني ياخيندان گۇردو. بو
 گۇروشلرده شيخ اوغلو آراز باھالى و-وساييل آليب اونو عمى
 سسله ين گۇزل اوغلانا وئيردى. بير يانداندا ايداره ده، دالبادال
 تاريوتدى گونلر مامويت اوچون باشكند ايله باشقا اوزاق شھرلره
 يوللانيردى. يئرى گلنده شيخ اوغلو تاريوتدیه، تئزليكله سنى
 اۇزومله توركويه يه ده آپاراچاغام دئيردى.

تاريوتدى اۇز يئرى اولان آرشيو اوتاغيندا داھا چوخ آرزاق
 گۇرونوردو. او اوتاغيندا اولاندا نيگران اوتاقداشلارى دوروموندىن
 سوروشوردولار.

اوتاقداشلار تاريوتدیه وورغولاييرديلار كى، آيىق اولماليسان هئچ
 كيم بوش-بوشونا بيرينه بير بئله ياخشىليق ائتمز!!

قوھوم اولسالاردا بئله، اوتاقداشلار هر كيمين اۆز تاي-توشويلا گل-گئت ائتمه سيني مصلحت بيليرديلر. آنجاق بئله سۆزلر تاريوئرديه فايدا وئرميردى! ائله بيل منيم ايره ليه گئتمه ييمي گۆزلى گۆتورمور دئيه دوشونوردو. تاريوئردى فيكىر ائيدردى، اونا ايش تاپيب بورا ييئتيرن بؤيوك ادامين چاغيريشيني هئچ زامان ردد ائده بيلمه يه جك. تك اولاندا نه قدر فيكىرلشيدى، باشقاندان ياخشيليقدان باشقا بير شئى گۆرمه دييينى آنلاييدى. گليرى ايكينجى ايلده ايكي قات آرتان تاريوئردى، قاباكي ايلده تك اوتاقلى آپارتومانيني ساتماغا و بانكدان وام گۆتوروب شهرين داھا ياخشى منطقه سينده ايكي اوتاقلى بير آپارتومان آلماعا فيكىرلشيدى. تاريوئردى بيلم يوردلارى سيناغينا آد يازديرب ليسانس آلماغيدا دوشونوردو. هابئله آرازي داھا ياخشى بير مدرسه يه يازديرماق هئچ زامان فيكىرىندن چيخميردى. آنجاق، جئيران نندسه بالا-بالا اوندان ناراضى گۆرونوردو؟! خانيم گئت-گئده سويوق داوراناراق هميشه قاش-قباقللى اولوردو. تاريوئردى نه قدر فيكىرلشيدى جئيرانين داورانيشينين ده ييشيلمه سينين سببيني تاپا بيلميردى. خانيمدان سببيني سوروشاندا حيرصله جوانليغيم سنين ائوينده پوچ اولدو دئييردى. گنج قادين، تاريوئردينين يوخسول اولدوغونو هي باشينا چاليب كوسگونلوك و داعوا چيخيدى. قادين نهايتده ده، "من بوشانيرام!" دئدى. بئله بير سۆز گۆزله مه ين تاريوئردينين دورومو ايسه اوندان سونرا پوزولماغا باشلادى. تاريوئردى ارک ائتدى قوھوم-تانيشلاريندان و حتى شيخ اوغلوگيلدن يارديم اوچون آراچيلىق ائتمكلرينى ديله دى. آنجاق هامينين چاباسى يئترسيز قالب، آرواد فقط بوشانماق ايسته يير دئدى. سانكى، تاريوئردينين خوش گونلرى بؤيوك شهرده ايكي ايلدن آرتيق سورمه يه جك ايدى! ار-آروادين ايشلرى آخيردا محكمه يه چكدى. محكمه ده بير ايل ياريم سوردو. بير آدليم وكيلى توشوش جئيران كبينينى آرازا گۆره باغيشلادى، آنجاق اوغوندان آيرى دوشمه يه راضى اولدو و محكمه نين نتيجه سى اوزره بوشاندى. محكمه چاغلاريندا، تاريوئرديه اۆزه ل ايشلر تاپيشيريلماييب، ماموريت يوللانمادى. ايشچى هئچ، ايداره ده كى اۆز ايشلرينه دوغرو-دوزگون يئتيشنمه دى. هميشه ايداره يه گئچ گلن مسئولالاريدا اونولا هئچ دوز دئمه دى. هر حالدا تاريوئردى فقط وظيفه اوزره گيچ-گيچ آرشيو اوتاغينا گليب گئيدردى. شوشه لى ايداره ده تكجه جلال ايله قهرمان اونون يامان حاليني دوشونوردولر. بو آرادا جئيران، نم-

هارادان پول تاپيب باشقانگيلين ياشايان آيلار شهرجيينده بير آپارتومان ايجاره ائديب دؤولتيلر كيمي گئينه رك ياشايدردى. تاريوئردى هردن گئديب چاره سيز-چاره سيز بوشانميش آرواديني گودوركن دورومونو آراشديريدى و آرازا گۆره ده اولموش اولسا آروادين بير گون پئشمان اولاجاغيني سانيدردى. گودن گونلرين بير آخشام باشيسى بير تانيش قارا شاسى اوجا آرابانين او طرفلرده گل-گئت ائتدييينى گۆردو. اومود و هيجانلا دئدى بس، قوھوملارى شيخ اوغلوگيل اولارلين آراسيندا هله ده آراچيلىق ائتمه گه چاليشيلار. بير سحرده ده بير تانيش آغ رنگلى زانتيا گۆردو. زانتيا گۆرن گونون صاباحيسى، قوروما بؤلومونون ايشچيلرين بيرى، اونا بير گيزلى مئساژ كتيردى: "شيخ اوغونون بويوردوغونا گۆره، بيز گيزليجه آروادوونون تيلفونو و موبايلىنى كونتورولا قويموشدوق! چوخداندى بير آيرى كيشى ايله وار!! بير يوللوق اونو بوشلاماغين مصلحتددي!" بئله ليكله ده اوزولن تاريوئردى آروادين داليسيغا گئتمه ييندن اولدوقچا پئشمان اولدو.

بوشانماقدان بير ايل سوووشار-سوووشماز، بايرام قاباغى شوشه لى ايداره ده خبر يايلىدى كى، شيخ اوغلو تاريوئردينين دول آرواديني آيبدى!! اوتاكلاردا ايشچيلر، پيچيلدياراق آرواد شاسى آلچاقدان دوشوب شاسى اوجايا ميندى سؤيله ييرديلر. بعضيلريده دئييرديلر، آلماييب صيغه ائله ييبدى و نه چوخدور باشقانين بئله صيغه لرى!! سۆزلر همن گليب تاريوئردينين قولاغينادا چاتديلار. اونون ايسه يانيب اولدولماقدان باشقا، آيرى چاره سى يوخ ايدى. تاريوئردى قاش قباقللى ساكيت-ساكيت اونا دوستاق اولموش شوشه لى ايدره يه گليب گئيدردى. ننگ دامغاسى وورولانلار كيمي اولموش ايشچى ائوينه دؤنده آراز اولماسايدى، بلكه ده اؤزونو اؤلدرردى. تاريوئردى ايداره ده كى باخيشلارلا دؤزه بيلمه ييب، اورادان چيخيب شهرده موسافير داشيماغا يادا باشقا هر نه بير ايش گۆرمه يه فيكىرلشيدى. تاريوئردى او گونلرين بيرينده، اوتاقداشلارينا بايرامدان سونرا ايداره دن گئده جه ييني آچيقلاييب، كۆپك اوغلو باشقانلا اسكيك جئيرانى اؤلدوره جه ييني ديلينه گتيردى. آنجاق تجروبه لى اوتاقداشلار، بؤيوك شهرده نه بولدو بئله ايشلردن سؤيله ييب، امكداشا توختاقلىق وئرمه يه و اونو آيىق سالماغا چاليشديلار. جلال سولموش امكداشينين گۆزلرينه باخاراق وورغولادى، سنين اولده بير دوز

قاضييا شيكايت ائتمه يه احتياجين وار ايدى، آنجاق بو شهرده تك بير دوز قاضيذا تاپماق اولماز!! او ناراحات-ناراحات آرتيردى: "عزيز قارداش بونودا دئييم كى، ايندى زامان چوخ-چوخ ده ييشيلىب!! هئچ كيمه بير سؤز دئمك اولمور! بؤيوك شهرده جوانلار بوگون عقد ائديرلر، صاباحلارى بوشانيرلار! هئچ كيمده اونلار بير سؤز دئيه بيلمير! امكداشلاريميزين بيرى دئييردى، قيزيني بوراجان اوچ دفعه بخت ائوينه يولا ساليب، هر دفعه ده تازا جاهازلار آليب!! بيريده دئييردى، قورخودان دول قيزينا دئيه بيلمير گئجه لر ائوميزه گل، آيرى ائولرده قالما!! سنده ايندى قارداش اونلارى بوراخ و اؤز ياشاييشيندان ياپيش! بؤيومكده اولان آرازدان مواظيب اول! قويما پيس يولداشلارلا دوست اولسون!!" دليل-نصحيتى ائشيدن تاريوئرديدن بير سس چيخمائينجا، قهرمان سؤيله دى: "دوغرودان جلال بى دئين كيمي اولوب! آروادى بوشانميش امكداشلارين بيرى، بير دول قادين ائلچى گئتميشدى، او دئميشدى بوراجان من دؤرد دؤنه اره گئتميشم!! بيرى خوش تيب ايدى، آما چيخارسيز ايدى! بيرى كئچل، چيخارلى ايدى! بيرى پوللو، آنجاق قلبى قارا زهله سيز ايدى!! سونداكيدا گنج اوپرنجى ايدى! امكداشيميزدا گوله-گوله من بير يول آرواد بوشاميشام بير اره گئدىن آختاريرام دئميش!! قادين قاقيلداميشدى، امكداشدا چاييني ايچيب دورموشدو!!" جلال دئدى: "عزيز قاداش بؤيوك شهرده بئله خبرلر وار! آنجاق بيز هله چوخونو هئچ ائشيتميريك! سن شوکور ائله كى، سنين آروادين يئنه اون ايل قاليب!! بيليسن عزيز قارداش بيز كيشيلر چوخراق كيشى حيسسييله دانيشيريق، اونا گؤره آروادلارين فيكيئرلرين بيلميريك!! چوخ باغيشلاياسان تاريوئردى، بلكه سنين آروادين سنى هئچ اؤزونه لاييق گؤرموردو! بلكه بير يول گلميش بو دونيادا داها آرتيق ياخشى ياشاماق ايسته بيردى!! اوندا نئيله مه لى بيك؟! من بئله دوشونورم كى، سيز گل-گئت ائندن سونرا باشقان منيم آرواديم گره ك بورنو يئكه خئيران تكين يوخ بلكه بورنو كيچيك جئيران تكين اولسون دئميش!! جئيراندا منيم اريم شيخ اوغلو كيمي وارلى اولماليدى دئميش!! قارداش نه قدر بيز سنى دئديك شيخ اوغلوگيلله گل-گئت ائتمه؟! الله حاققى توتوشدورما هر اينسانى روسواى ائده بيلر!!" تاريوئردى قيزارسادا يئنه بير سؤز دئمه دى. قهرمان دئدى: "بوگون دئييرلر آروادين حاققى وار كيمه ايسته بير گئتسين، هاچان ايسته سه ده بوشانسين! آما گؤرورسن كى بؤيوك شهرده نه تهر هر كؤپك اوغلولوق و خيانتده عادى اولوب! هئچ كيمده اوتانماق قالمير!!"

ايلىن سون چرشنبه سيني خلوت گونونده، ناهاردان سونرا او خلوت واختدا، جلال ايله قهرمان ماسالاريندان ترپنمه دن شوشه لى ايداره نين باشقانيندان دئمك ايسته ديكلرى حيكايه لرى آرد-آردا سؤيله مه يه باشلايب نئچه ايلدن برى اوره كلرينده قالدغى سؤزلى بئله جه بوشالتديلر.

جلال دئدى: "شيخ اوغلو ديپلم مدركى ايله بوردا ايشه يازيلميشدى، آما سونرادان دالبادال ليسانس، يوكسك ليسانس و دوكتورلوك درجه سينيده آلدى! اؤزوده اعتيبارى آز اولان بيلمير يوردولاريندان، بيزيم مودورلرين چوخو كيمي! شيخ اوغلو تك بير كيلاسادا گئتمه دى، بوتون تئزلىرينده او-بو يازدى! آنجاق بؤلگه ده اونو پروفئسور سسله يينلرده وار!!"

قهرمان دئدى: "شيخ اوغلو گونلر گنديب داينارميش قديمكى مودورون ائوى قاپيسيندا، فقط اونا گؤره كى، اورادان گئچنده صمد اوغلو اونو گؤرسون! گؤرنده بودا ايكي قات اييلىب سلام وئرتميش!! بئله ليكله من سنى نوكرم دئيرميش!! او زامانلاردان سونرادا صمد اوغلو بونو اؤزونه يارديمجى سئچدى. بيزيم شيخ اوغلودا مسؤللووقدا باجارغىنى گونو-گوندن آرتيق بوتون اؤلكه يه بللى ائتدى! مودورلرين چوخو كيمي، آشاغىلار يوخ و يوخاريلارلا هن دئدى، آشاغىلار قايپ يوخاريلارلا ازيدى!!"

جلال دئدى: "بو سؤزو شيخ اوغلونون اؤز آغزيندان ائشيديبلر. شيخ اوغلو مككه ده اولاندا ائله بيلميرميش كى، ايداره نين بوتون ايشلرى ايندى يئرده قاليب!! آنجاق حاجى قاييداندا گؤرموش كى، يوخ بابا تك بير ايشده يئره قالماييب! مونشولورلى اونون هر ايشيني لاپ دوزگون يئرینه يئتيريبلر!! دئمه بس، باشقان اونا يازيلان بوتون كاغاذلارلا يونگولورلى بير شئيلر يازيب بئش يارديمچيسيندن بيرينه يوللندردى. آما بو سفر ائله سؤزلر يازيلمادان، مونشولر كاغاذلارلى يارديمچيلارلا تاپيشيرميشديلر! هئچ بير ايشده قايداسيز اولماميشدى!"

قهرمان دئدى: "اولده ماشيني يوخ ايدى. صمد اوغلويا يارديمجى اولاندا، ايداره نين بير جيبى وار ايدى، اونو قيميتميدن چوخ آشاغىيا و لاپ يونگول قيسطلارلا ايداره دن اونا وئرديلر! آما ايندى باهالى-باهالى ماشينلارلا مينير! شيخ اوغلو اولده چوخدا بئله دئيلميش، ائله بيل باهالى و-وساييل اونون داوانيشيني ده ييشديلر!!"

جلال دئدى: "بير دفعه ايداره مودورلرين بيرينين قايناناسى اؤلموشدو، ايداره ده ياس مراسيمينه گئتمك اوچون ايكي دانا

شوشه لی ایداره نین باشقانیندان بیرینی جلال دئدی، بیرینده قهرمان دئدی. بونلاری ائشیتدیکجه تارویئردی شیخ اوغونو داها آرتیق تانییب، یازیغین یامان اوره یی سیخیلیردی. هردن صندلیندن دوروب پنجره قاباغینا گئدیردی و بویوک شهرله قارشیداکی قیرمیزی داغلارا باخا-باخا خیاللارلا دولوب گۆزلی ایسلانیردی.

تارویئردینین آتا-آناسی، بالا شهره قایتماغی اوچون یالواریب گل سنی تازادان ائولندیرک دئییردی. آما تارویئردی بیلیردی آنا یوردوندا اونونلا قورومساق کیمی داورانیب بو روسوایچیلیغین باش وئرمه سینده اصلی تقصیرلی اونو بیله جکلر! جلال ایله قهرمان بو قونودا، ایشینی باشکند آلماغی و آپارتومانینی ساتیب اورادا رهن پولو حاضریرلاماغی مصلحت بیلیردی و باشکندده هر کیم ایتیر-باتار آنجاق گئچینر سؤیله ییردی. تارویئردی ایسه بونلاری توتوشدوراندان تجروبه لی امکداشلارین اؤنرینی بیلیردی. او بایرام یاخینلاریندا، شیخ اوغلو اوزاق چینه مامویته گئدیرم دئمیش، آما یاخین تورکییه یه گئتمیشدی! اورادا باشی آچیق جئیرانلا قوشا گزنده گؤرونولنیب سوسیال مئدیادا یایلمیشدی. بایرامدان اوچ آی گئچنده، تارویئردی باشکندده داشیندی. اوندان نچه گون سونرادا خبر یایلدی کی، باشقان خئیران و بالاجا اوغولیا بیرگه آمئریکایا قاچیب! کیملرین یاردیمیلا بللی اولمادی، آنجاق هر بوجاغی کونترول آلتیندا اولان شوشه لی ایداره نین باشقانی، اؤلکه دن اوتوز میلیون دولار چیخاردیب بیر عؤمر دوشمن سسله دییی آمئریکایا آپارمیشدی!! جئیرانی ایسه، شیخ اوغلونون اورتاغی عونوانیندا بویوک شهرده یاخالایب دوستاقلامیشدی!! تیلویزیون داها شیخ اوغونو گؤستمیردی. بیر باشقاسی شوشه لی ایداره ده شیخ اوغلونون یئرینه گئچیب اونون سؤزلرینی تیکریرلاییردی. یئنی افندینین گئچمیشی ایسه اؤنجه کینه اوخشار ایدی.

قورا پیشیرن: تیر

قویروق دوغان: مورداد

اوتوبوس توتوموشدو: بیرینی آرادلارا، بیرینده کیشیلره. دئییردیله، باشقانین آرادای خئیران قادینلار اوتوبوسونا چیخاندا، گؤرموشدو ماشین دولودو و هئج کیمده یئریندن ترنمیر! اودا نچه قادینا تای مجبور اولوب بیر موددت آیاق اوسته دورموشدو! آما بو وضعیته دؤزنمه ییب قیشقیرمیشدی، منیم اریم سیز ارلریزین باشقانی، سیز گره ک آیاق اوسته دوراسان من اوتورام!! اودا بیر آباغا قالخب باشقانین آرادای یئرینده اوتورموشدو."

قهرمان دئدی: "شیخ اوغلو او بیر بئش مودورلین هره سینی بیر میلیت وکیلین سیفاریشله قویوب! عوضینه یئری گلنده مجلسده اونلاردا شیخ اوغولیا کؤمک ائله ییرلر. بو مودورلر شوشه لی ایداره دن الله بیلیر نه پوللار آلیرلار! بانکلاردان نه آز بهره لی واملار گؤتورورلر! الله ائله بیل بالام دئییب بونلار!! من بیلن هامیسی آیلا شهرجیگینه بورجلار سالدیریب، اوردا هره سینین نچه دانا دوکانی وار!"

جلال دئدی: "بیر دفعه ایداره باشقانلارا ماشین وئریمیش، چارت دوزلدیب بیر نفری اورا باشقان وورموشدولار، سونرادا ایسته دیکلری آداما ماشین وئرمیشدیله! اون گون سونرادا باشقانی گؤتوروب چارتی تازادان پوزموشدولار!! بیر دفعه ده ایداره دوزلدیب سفاریشله باشقا ایداره دن گلن آدامی اورا باشقان قویدولار! شیخ اوغولیا بو موضوعلاری بیر نفر شوخلوقچا دئمیشدی، اودا جواب وئرمیشدی بیر نفر اوچون باشکندده وزیر چارتی آچماغی مصلحت گؤرورلر، اولان سن نه دئییرسن!؟ دئمه لی چارت و قانون بونلارین الینده تکجه اویونجاقدی!!"

قهرمان دئدی: "ماشینلاری ایداره بناسینا یاخین قویمورلار، فقط باشقانلار فرقلیدیلر! اونلار باهالی ماشینلارینی یاخینا گتیریب پارک ائدیرلر! امکداشلار دئییر، شوشه لی ایداره ده کؤلگه ده تبعیض وار!! هی پاداش آلیرلار معلوم اولمور نییه؟! بو ایداره نی چاپان فقط بو آلتی مودوردو!! IT، اینسانی، مالی، فنی، تاسیسات و ایداره باشقانین اؤزو. جلال بی دئین کیمی مودورلین هره سیده بیر میلیت وکیلین تاپیشردیغیدی، شیخ اوغلونو باشکند قویوب و اورانین راضیلیغین گرک ساخلاسن! بو ایداره ده لاپ کیچیک مسئول اولماغادا گره ک تانیشین اولسون و ائله آداملاری مسئول قویورلار کی، یوخاری رئیسردن سؤز ائشیدیب هر سؤزونه هن دئسین! بوتون ایش بیلن آداملار قیراقدادی، هره سینده بیر آد تاخیبلر!!"

"آراز"

یازار: ما محمود دالغا

گونش داغ دالیندان تزه تزه بویلوپوردو، بیر سیزقین یئل داریخما حالدا باغلارا ساری چیمخیرماقدا ایدی. بئل چانتامیزی گوتوروب یولا دوشدوک. یولو کسه - کسه، یئلی بیچه - بیچه اینالی داغینی دالدا قویدوق، آز گئدیک، چوخ گئدیک جمهور داغی نین بویناقلارینا چاتدیق، داغ یاشیل گئینمیشدی. سیزقین یئل بورالاردا چوخ گوجلن میشدی، داغ کیمین اولموشدو، زور باسا- باسا یول گئدیردیک، بیز سوسموشدوق، داشلاردان سس گلیردی، من ائله بیلیردیم منی هایلیبیردیلا. بو داغین داشلاری قیرمیزی اولموشدو، گۆزلی واری ایدی، منی گۆروردولر، اولارین گۆزلیرینده بیر نارین غملی گولوش واری ایدی. داغلاردان یئله قوشولموش قیلینج سسی گلیردی. اتلار گیشنه بیردیلر. بیر گون گلک بوداغا، چیخاق او قالایا، گۆرک بو قالدان هارالار گۆرورشور.

من بو سۆزلی چوخ زور و چتین دییه بیلدیم، یئل نفسیمی کسیردی. سۆزله بوغازیمین اوجوندا بوغولوردولار. هن، اولسون.

بیلمه دیم یولداشیم بیلدی نه دئدیم یا بیر یانلیش جاواب آتدی. بیر قیچیمیز گئدیردی، بیرسی یوخ. گۆزوم قالمیشدی داغدا، داشلار چاخناشیردیلا. بیز یول گئدیکجه

یولون اوزونلوغو بیزی داغدان اوزاقلاشدیردی، دای سس گلیمیردی. داشلاری گۆره بیلیمیردیم، بیلیمیردیم اولار دوروبلار یا گینه ده چاخناشیرلار. گلدیک، چاتدیق چای قیراغینا. سو دورویودو، سویون درینلیگی گۆرورشوردو.

چنگیز، سن اوزمک باشارارسان؟

یوخ، سودان خوشوم گلمز. سولارین دورولوغو وار، اما ایکی اوزلولوکلریده وار، من او سببدن بئینمه رم. اوزمک باشارسایدین، اوزوب کئچردیک اوتایا.

ندن اوتایا؟...

گونش گۆیون آراسیندایدی. بیز ایکی یولداش قونوشا - قونوشا چای قیراغین گزیردیک. یئل دورموشدو، بیر قوشلارین سسی گلیردی، بیرده سویون. سووا باخیردیم، ایکی باشلی ایلان کیمین اولموشدو، بیر باشی گئدیردی، بیرسی گۆزلیرین منه دیره میشدی. اسکی بابالار دئمیشدیلر:

سو آیدینلیق دیر. اما من اینانمیردیم. گۆزوم قالمیشدی داغلاردا، اوتایداکی داغلاردا بیزیم داغلار کیمین یاشیل کئینیمیشدیلر، ائله بیزیم داغلار کیمین اولاریندا گۆزلیرینده بیر توزقونلوق واری ایدی. او قیرمیزی گول لر اولماسایدی داغلارین هیچ گوزل لیگی اولمازدی. هردن بیر، اوردا - بوردا قیرمیزی گول قووزانیب داغلارین یاشیللیغین پوزموشدولار.

دئدیم یولداش باخ، داغلارین یاشیللیغی گوزل دیر. اما هر یانی یاشیل اولسایدی بو گوزلیگ بیلینمزدی. ائل توپلانیشیدا بوجوردور. بیز آدمالار باشیمیزی آشاغی سالیب بیر یول توتوب گئدیریک، بو یول دوزدور، دولامادی دیر، سونو هارایا چاتاجاق بیزه چوخ اؤنملی دئییل. بیردن بو توپلانیشین ایچینده بیرسی تاپیلیر، دیک دورور، آتا بابالارین جیزیغیندان چیخیر، اؤزونو اودا، آلووا وورور، گینه بیز باشا دوشموروک، اؤز یولموزو گئدیریک، بورولوقلو یوللاریمیزی...

باخدیم یولداشیمین، منیم قونشماغیما ایلگی سی یوخدور، باشین سالمیشدی آشاغی، آلتیندان تر یاغیش کیمین اله نیردی، گۆزلی دوم قیرمیز اولموشدور، نیگران اولدوم، الیندن یاپیشدیم الری اود کیمین ایدی.

کرامت نه ییندی؟

آراز

گینه دینمه دی، باشین توولادی، گۆزلی یولو گوستردی، یانی گنده ک. الین الیمن چکدی. بیر سویوق یئل اسدی. بیز بئله دئییردیک، جان دئییب، جان ائشیدردیک، نندن بئله اولموشدور بیلمه دیم. بو فیکیردن چیخماق اوچون ایچیمده

بایاتی لار بیر بیر گلیب تئز گئدیردیلر.

"عزیزیم آی هارایلار

هر اولدوزلار هر آیلار

بوردا بیر گول بیتیب دیر

سوسوزندان هارایلار."

"گئجه دیر، عالمه چوکوب قارانلیق

اوفقلر تاپدانیب یئره یامانیب

هریانا، قووورورسان قولاق توتولور

فیکیره، دو یغودا، دونوب دایانیب..."

شعر توکندی، بیر یانلیزلیق فیکیر منیم اوره ییمده فیرتینا

کیمی باشلاندى. باخدیم آرخاما، یولداشیم قالمیشدی، بیر

داش اوستونده اوتوروب فیکیره گئتمیشدی، دونوم، گلدیم.

نه اولوب؟ حالون یاماندى؟ ایستيله میسن؟

یوخ، اوتور!

اوتوردوم، بیر یولداشیم باخیرام بیر داغا باخیرام، بیر چایا.

سوسقونلوق یاغیردی، قولاق باتمیشدی. هئچ یاندا سس،

سمیر یوخودو. چایین سویو درینلشمیشدی، ائله بیله سن

دورموشدو، آیدینلیق سودا یوخدور، چایین دیی

گوروشموردو.

آز زامان کئچدی، آما من بیر ایل ساندیم، من بیر یئرده اوتورا

بیلهرم، هی وورنوخارام، دوردوم، جای قیراغینا

Xudafərin 181(2019) خدآفرین ۱۸۱ آبان ۱۳۹۸

من بایاتیلاردان، قوشمالارا، قوشمالارادان، دئییشمه لره

کئچیردیم، گونش دوز شاخیردی، کولگه میز قالمیشدی

آیاغیمیزین آلتیندا. یولداشیم چوخ کدرلی حالدا

سوسوموشدو، گۆزلی قانلانمیشدی، دندیم بلکه یورولوبدو،

اوزاق یول گلمیشدیک، آینالی دان کئچنده یئل بیزی چوخ

یوردو، زوروموزو آلدی. آما منیم یولداشیم نیظام آدمی ایدی،

اونو بیر بئله قیسا یول لار یورا بیلمز دیلر، بونو یاخشی

بیلیردیم. یاوا فیکیرلر ایچیمه گیرمیشدیلر منی

چالخالاییردیلار.

آز اوتوراق، یورولدوق، من دئدیم

منیم ده یولداشیم واردی، قالدی چای قیراغیندا، اونا چوخ نیگرانام، حالی خوش دئییلدی.
بوداق گولدو، نیگران اولما دئدی.

سن کیم سن؟ بیر تانیشلیق وئر اولسا؟

منی سن یاراتمیسا، منی یولا سن سالمیسان، ایندی دالیمجا گلیسن، منه نیگران قالمیاسا. منیم آدیم "قارا بالیق" دی.
گولدوم، باغیرما باسدیم، دئدیم منیم هوشوم آزبیدی؟ ندن سنی بوداق گوردوم؟ سن ایندی گرک دنیزلرده اولاسان، بوردا نه ایشین وار؟ من دئدیم.

بیز مین بیر "قارابالیق" ییق بیرسی ده منم، یئنی یولا دوشموشلرین بیرسی. سولوق لاردان گلیرم، دنیزه گئدیرم، منده ...

داها سو یورولموشدو، لوققولداماقدایدی، منی کنار ووردو، بیر پوزغون مئشه نین دیبینده. بالیق، یوخ، ائله او بوداق، گئتدی. من قالدیم، یورولموشدوم، بیر ایکی گون یاتدیم، سونرا "اسد" گلدی، یولداشیمدا وارایدی، الینه بیر توفنگ آلمیشدی، منی گؤتوردولر، آپاردیلار. "اسد" آغلا بیردی، بیر ایکی عسگرده گوردوم قورخولو، قورخولو آغلا یاییردیلار، تئز-تئز گؤزلرین سیلیردیلر، کیمسه کرگ عسگرلرین گؤز یاشلارینی گورمه سین.

"سو گلر آخار گئدر

ورینانی بیخار گئدر

بو دنیا بیر پنجره دیر

هر گلن باخار گئدر."

یاخینلاشدیم، سویو دولدوردوم اووجوما یولداشیم سئپهله-دیم، دینمه دی. منده شوخلوغو بوشلادیم، باشیم ایشلی اولدو، سودا آیدینلیق آختاریردیم، اسکی بابالار بو آیدیلیغی هاردان تاپیلار؟

بیر ایلیشدرمه منی سووا آندی، دوشدوم سویون اورتاسینا، سو گئدیردی، منده گئدیردیم، بیلمه دیم بلکه ده داغلار گئدیردی، بیز دورموشدوق. بیز گئدیردیک، داغلار گئدیردی. بونلارین گئدیب، دورماسی چوخ اؤنملی دئییل، ایندی من سویون ایچینده گاه ساغایدیم، گاه سولدا ییم، هردن آلت - اوست اولوردوم، چوخ مزه لیدی، بیر آز زاماندان سونرا گؤزلریمی آچدیم، گؤردوم یولداشیم یئریندن قالخیب، گؤزلرین قانی گئدیب، اوزو آیدینلاشیب، بیر گولدوروجو گولوش دوداقلاریندا قالمیشدی.

کئچ اوتایا! بلکه خوش کئچدی، یولداشیم باغیرا - باغیرا دئدی.

من اوتایا کئچمک ایسته میردیم، اوتایدا نه وار کی، اوتایادا کئچم، پشه ورینی گؤردوک، کئچدی، بلکه ده ائله بو چایدان کلیب کئچدی! آما آخیری نه اولدو؟ ائله اوتایدا بیرقوراما چاپیشماسیندا اؤلدوردولر.

آما سسیم چیخمیردی بونلاری اؤز ایچیمده دئییردیم. سو آغزیمی دولدورموشدو. بوغازیمین یولونو کسمیشدی. بوغولا - بوغولا گئدیردیم، داشلارا، آغاج بوداقلارینا دییه - دییه. الیمی آتدیم بیر بوداغا، بوداق منی ساخلامادی، منه قوشولدو، ایکیلشدیک، یانلیزلیق یامان بیر قورخولو شئی دیر.

یانلیز قالمیشدو، قورخوردون؟ بوداق دئدی.

هن، سن کیم سن، بوداق کی دانیشماز!

بیزده سولاقدان چیخاندا چوخ قورخوردوق، آما یولا دوشدوک، یول دا بیزه خنجر وئردین، بیزی قوتانقوشا تانیتدیردین، بیلدیک یول لار قورخولوسوز اولمازلار، بیلدیک کی، یولا دوشن کرگ جانین الینه آلسین. آز گئدیک، چوخ گئدیک سانکی بالیقلاری گؤردوک، یولداش اولدوق. قارانلیقلاردا، یانلیزلیقلاردا، قورخو بیزی سوپورگه لیینده، بیر گئجه بؤجگی یولوموزا قویدون، یولوموزو تاپدیق، قارانلیقدان کئچدیک، دره - تپه یه دوشمه دیک...

سید محمد رضوی فرد

روزگار میگذرانند که
 حتی با طبقه متوسط اکثریت جامعه را تشکیل می دهند
 یا از فاصله طبقاتی بی رحم که یک طرف افراد فقیر و شرمنده
 از خانواده و زندگی و طرف دیگر ثروتمند که اکثریت شان فقط
 به فکر تحصیل ثروت بیشتر هستند یا از دولت مردان و
 سردمداران که شعار دادن و حرفهای بدون عمل اغلب کار
 روزمره شان شده است، لسان الغیب
 پاسخ آنان را در بیت زیر چنین داده است:
 ریا حلال شمارند و جام
 باده حرام / زهی طریقت
 و ملت زهی شریعت و کیش
 حال خود قضاوت کنید کدام عید را به که تبریک باید گفت؟ که
 یک
 طرف گرسنه یا شرمنده سر بر بالش می نهند و
 خوابشان نمی برد و گله
 منداز خدای خویش که متولد شده اند یا عده
 ای که از فرط خوردن و
 سنگینی معده خود نمی
 خوابند که سعدی شیرین
 سخن در بیت زیر چنین
 توصیه مینمایند: بیایید همه، با هم
 بودن و با هم زیستن
 را یاد بگیریم و این بیت
 سعدی رحمه را در زندگی بکار ببندیم:
 نیم نانی
 گر خورد مرد خدای / بذل
 درویشان کندنیمی دگر
 نه اینکه در بیت بعدی: ملک اقلیمی بگیرد پادشاه / همچنان
 در بند اقلیمی دگر
 را سر لوحه زندگی اجتماعی و جمعی خود قرار داده فقط به
 خود بیندیشیم، در این
 صورت نه دین و آئین
 مان معلوم هست نه

بنام خدا
 محضر دوستان ارزشمند و تحصیل کردگان فرهیخته
 باصمیمانه ترین درودها
 وقتی قلم بر می دارم تا چند جمله ای تبریک برای شما
 سرورانم
 بمناسبت آغاز سال نو
 بنویسم متحیرم! چه
 بنویسم؟ از گرانی و برانگیز یا ز شرمندگی پدران و غصه خوردن
 مادران یا از مشاجره های زن و
 شوهر یا سکوت فرزندان
 بیگانه و صرف نظر کردن آنان از خرید عیدشان که یکسال
 در آرزوی خرید عید بودند و حال با
 پدر و مادر خود شریک
 آلام بی پولی می شوند یا از صدای شکسته شدن استخوانهای
 قشری
 نجیب امام مظلوم در تهیه
 حداقل های معیشت خانواده که زیر خط فقر چندین سال
 است

قاراداغ خانلیغی

قاراداغ خانلیغی ۱۷۴۷-جی ایله آذربایجاندا یارانمیش فئودال دؤولت اولموشدور. مرکزی اهر شهری ایدی. غربدن خوی خانلیغی، شرقدن لنکران خانلیغی، جنوبدان تبریز و اردبیل خانلیقلاری ایله حودودلانیردی .

تاریخی

قاراداغلی طایفاسی صفویلرین حاکیمیتله گلمه سینده فعالیت گؤستریدیگیندن ۱. شاه اسماعیلدان باشلا یاراق قاراداغ ویلایتی نین ایداره سینده نایل اولما بیلیمیشدی. ۱۶. عصردن ۱۹. عصرین اوللرینه دک قاراداغ ویلایتی نین ایداره سی ایرثی اولاراق مو عین نسیل اوزره اولموشدو. اولار هم ده روحانی صلاحیتلرینه مالیک ایدی. ۱۸. یوزیلین اوللرینده صفوی سولاله سی ضعیفله دیگیندن حاکیم کاظم خان مرکزی حاکیمیتله تابع چیلیکدن چیخمیش، شاه سلطان حسین یین احتیرامینا لاییق گؤرولن روس آ.وولینسکینی اهره قویمامیشدی. نادر مرکزی حاکیمیتله تابع اولمایان خانین گؤزلرینی چیخارتدیرمیشدی. نادرین اولوموندن سونرا قاراداغ خانلیغی مستقیل لشمیش، کاظم خان قاراداغ خانی اولموشدو .

کاظم خان ۱۸. یوزایلین اورتالاریندا قاراباغ، گنجه و ناخچیوان خانلاری ایله بیرلیکده شکی خانلیغینا قارشی ایتیفاقا قوشولموشدو. بو ایتیفاق مقصدینه نایل اولما بیلیمه میشدی. قاراداغ خانی قاراباغ خانلیغینا، کریم خان زندده (۱۷۶۱)، سونرا ایسه آغا محمد قاجارا (۱۷۹۱) تابع اولموشدو .

قاراداغ خانی عباسقولو خان ۱۹. یوزایلین اوللرینده پ.سیسیانووا مکتوب یازاراق روسیه یه صادیق قالا جاعینی بیلدیرمیش، لاکین ۱۸۰۴-۱۸۱۳-جو ایللر روس-ایران محاربه سینده روسیه یه قارشی چیخمیشدی .

خانلاری

کاظم خان (محمد کاظم خان) (۱۷۴۷-۱۷۶۳)

مصطفی قولو خان (۱۷۶۳-۱۷۸۲، ۱۷۸۶-۱۷۹۱)

اسماییل خان (۱۷۸۲-۱۷۸۳، ۱۷۹۱-۱۷۹۷)

نجفقولو خان (۱۷۸۳-۱۷۸۶)

عباسقولو خان (۱۷۹۷-۱۸۱۳)

محمدقولو خان (۱۸۱۳-۱۸۲۸)

قاینقلار

۱-جنوبی آذربایجان خانلیقلاری ۲-آذربایجان خانلیقلاری ۳-قاراداغ، ایران

۴-انور چینگیزاوغلو. قاراداغلیلار. باکی، "شوشا" نشریاتی، ۲۰۰۸. - ۱۶۰ ص .

۵-انور چینگیزاوغلو، قاراداغ خانلیغی، باکی، "موترجیم"، ۲۰۱۱. - ۲۱۲ ص .

۶-انور چینگیزاوغلو، قارشی یاتان قاراداغ. باکی، "اوزان"، ۱۹۹۸. - ۱۹۲ ص

پیامبرمان ونه به حرف

بزرگان خود گوش داده ایم، نه رعایت عدل و انصاف را در

بهره گیری

از منابع خدادادی کره

خون آلود خاکی را می کنیم.

پس بگذار خاموش باشم وعیدرا به هیچکس تریک نگویم و

لااقل برایم باورم که پیشگیری از نوع قساوت و بیرحمی ها

وتامین امنیت همه جانبه اساسی ترین قسط وعدل اجتماعی

است باقی بمانم. باری به امید آینده ای نه چندان رضایت

بخش و مطلوب برای قشری از جنس خودم این بیت

شیوا استادشهریار حافظ عصر خویش را ترجمان خاطر می سازم

و خاموش میشوم:

آسمان با دیگران صافست وبا ما ابردارد/

می شود روزی صفا با ماهم، اما صبردارد

واما روی دیگر سخنم با تحصیلکردگان است که

پیامبراکرم(ص) فرمودند حاجت کسی راکه از ابلاغ آن

ناتوانست به بزرگان برسانید زیرا هر کس حاجت درمانده ای

را به بزرگی برساند روز رستاخیز خداوند پاهای وی را بر صراط

استوار می سازد.

من ائلین دردلرین بیر به

بیر دویدوم/ ائلین

آغلادیم ایلین گولدوم

چالیشدیم کی تاپام آنا

دیلمی/ من ائلین

دردیندن سارالدیم سولدیم

تقدیم به خون پاک شهدا

و جسم رنجور جانبازان، ایثارگران و اعضای ناقص وشکسته و

بدن کبود

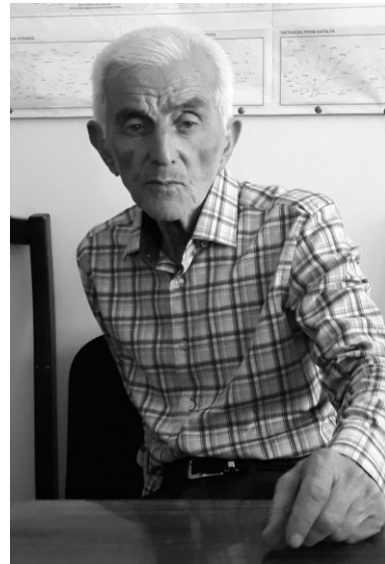
اسرا و خانواده های شهدا

با تقدیم احترام

سوم فروردین ۱۳۹۸

قوناق

علی حسنی

آياقلارينى آردىنجا چكمه يه جهد ائدىردى. بو زامان اونسوز دا كبود، سرت، عىيجر، گئجه يه بولاشمىش كىمى قاپقارا سيفتى ائله قورخونچ، چاره سىز، الى هر يئردن اوزولموش آدم ساياغى اچابكئش ايفاده آلىردى، دئىردىن دونيانىن بوتون دردىنى-بلاسىنى اونون بائلىنه يوكلمىشدىلر، بوتون ووجودو سىمله يىب، تئىخا يارادى، ايفلىج اولوب، بو دقيقه اوچقون كىمى اؤز-اؤزوندىن قوپوب-اوزوب توكولجك، تىكه پارچاسى بىر يانا داغىلاچاق، يا آياقلارىندان اؤزوندىن ده آغىر ذكى داشلارى آسىلىب، بوتون گوجونو توپلايب تورپاغا باتمىش كىمى اونلارى دارتيب بىر بارماق ايرلى آپارىنجا نئزه كره او دونيايا گائىد-گلىر، گلدىگىنه ده پئشمان اولور. قالدىغى يئردجه چابالايب، سانكى اوزون سفردن، يا جان چكىشمه سىندن هئى-گوجو توكندىگىندن قان تر اىچىندە تۇوشويه رك نغه سى چىيىنىدىن گائىد بىر گلىر، آخىرى سوستالىب، ايشدن دوشموش موحررىك كىمى خىرىلىتىسى-اوغولتوسو خىرپادان كسىلىب سوست دوشور، اچابكئش سيفتى دونوب كىرىپىگىندن داش آسىلدىغىندان يارىبومولو سول گۆزونون قویروغوندا ايرى، اىچى-چولو باشدانباشا حياتلا دولو، اؤزوندىن جانلى پارلاق بىر داملا پئيدا اولوب اؤزو او داملادا اكس اولوب شفاف شوشه كورجىكلرى كىمى قوپوب يئره دوشور، سىنىب چىلىكله نىر، بوغوق سس چىخارىر، دىكسىنىب تلاشلا آنلاشىلماز باخىشلارنى ياد منظرلرىن، بو مقامدا بلكه ده ان چوخ نىفرت ائتىدىكى شىشىب عىيجرلشمىش اؤزونون اولمايان آياقلارىنىن، جانلى-جانسىز اشىالارىن اوستونده گزىدیریر. جانسىز اشىالار اونا جانلىلاردان داها دىرى، موحررىك، جاجىبدار، معنالى گۆرونور، اونا ایلندیریر.

ياخىنلاشاندا لاپ حئىرتلندىم. سحره ياخىن دان يئرى سؤكولر-سؤكولمز سانكى دان اوزويله يوخوما ائتمىش همىن شىتنر، قولدور قىيافلى، امانسىز آدمدى (يوخومدان چىخىب اىندى ده حياتىما، حىطىمه سوخولوب). يوخودا منه آجىق وئىرمىش كىمى يوز حوقققدان چىخىر، قوش كىمى قاناد آچىب، آتلىب هول-قالخمىش هوندور بىر آغاجىن تپه سىنه

قاپىنى آچىب اىچرى گىرنده چاشىب قالدىم، بىر آن گۆزومه اىنانمادىم. كىمسه باغىن آياغىندا دونقودوب تئز-تئز اوزه، بو اوزه باخىر، گرگىن تلاش؛ هيجان اىچىندە وورنوخوردو. داها دوغروسو، وورنوخوردو، اوشاق كىمى اىمكله بىردى، بوخ، سورونوردو. آرابىر باشىنى قالدىرىب، اىچىندە كى آلمى اؤزوندە عكس ائتىدىن، نابلدىلكله، خام آدم كىمى ومىدسىزلىكله ساغىنا-سولونا بولانير، سىسقا اللرىله بوداقلارى آيب ائله بىل اؤونو شاخ-شولىن آراسىندا كىملىدنىسه، نلردنىسه ناشىجاسىنا گىزلتمه يه چالىشىر. (باشىندان باشقا بوتون بده نى چولده قالسا دا) آيلىب ناراهات-ناراهات تورپاغى، يئره دوشوب قارالمىش پارچالانمىش زوروك نار قزللىرىنى، پىشىك نجىسىنىمى قوخوبلايبىر، اوز-گۆزونو تورشودوب، صىفتىنى هرىسىلكله اوتا-آلافا، آغاجلارىن دىبىنه سىلنمىش، يئر-يئردن سىنه سىنه بوز-قارا خاللار دوشموش شاخ-شوله سورتور، ائله بىل اونلاردان آچاجىق دا اولسا گوج-تپر آيب، جانىنا جان گلىب، اىنامسىز-اىنامسىز يئنىدىن چىندان كىمى آغىرلاشمىش

رنگی قان رنگینده یوخ، قتران کیمی، گنجه نین اؤزو کیمی قاپقارا ایدی. ائله بیل بده نیندن قان یوخ، مایئلمیش، داملا-داملا ساکینی اولدوغو قارائلیق چیخمیشدی. چیخجاق دا بو دونیانین سویوغو، شاختاسی یوخ، ایستیلیگی اونو دوندورموشدو. ائله بیل سویوق-شاختا اونون وزون ایستیلیک، ایستیلیک، هرات اونون وزون سویوق، شاختادی. قانینین ترکیبینه کی ائلائماتنت بو اویارلیقدا قورولوب. بده نینی آچاجیق دا اولسا یئردن قالداریمادیغیندان اونو اؤلوموش بیلن قاریشقالار جانینا داراشسا دا سانکی یئر وزونه خاص اولمایان قئیری-آدی، یاد، اییرنج قوخودان، یا تامدان هر یسلیکله سوسادیقلاری بو ایشه گیریشمیر، چاشقین، عصبی کور-پشمان بده نی بویونجا یوخاری-آشاغی وورنوخوب آغیر-آغیر، ناراجی-ناراجی بو ایدبار بده نی ایلدیریم سورعتیله ترک ائتمه یه باشلا ییردیلا. آنجاق اوندان چوخ آرالانا دا بیلیردیلا. بچیلری یارییولا چاتمیش مووچینتینی ایتیریب، وزو آشاغی اوتلارین ایچینه قویولانیر، یا باشلارینی یئر قویوب آیاق اوجوندا جا جانلارینی تاپشیردیلا. بوندان سائونمک یئرینه وزونه-گؤرکمینه ائله بیل دونیانین، یا جانینی تاپشیران او قاریشقالارین آغیر دردی-المی قونوردو. ائله بیل چکرییه (پئیغمبر کیمی او گوناھسیر مخلوقلاری تزدن قایتاریب سیملمیش یارالارینین وستونه قویاماماغینین، بونا اردمی چاتماسینین اچابینی ذکیردی، یا او قاریشقالار اونون جانیندان قوپان جان زرزجیکلیدی. ساییز قاریشقا شکلینده اونو ترک ائتدیکجه بدن حالسیزلاشیر، هائی-تافتی توکه نیردی. هنیرتیمی دویوب دونوق داش کیریپکلری اثرکن یاز هاواسیندان بوزو سینمیش کیمی آچاجیق آرالانسا دا، منی گؤروب گولومسمه یه چالیشان اچابکئش وزونده کی جیزگیلری چیفجه ایلغیملانیب ترپنسه، حرکت گلسه ده گؤزلری هله ده یاریومولو اولدوغوندان، داها دوغروسو، اؤزو بو دونیادا، گؤزلری گلدیگی یوخو آلمینده اولدوغوندان، اورا کؤکلندیگیندن، بورانی یوخ، ائله بیل اورانی گؤروردو. داش کیریپکلر داش آغیرلیغیلا اؤزو-اؤزونو قاپادیغی آندا هارادانسا گلن، یا کیریپکلرین آغیر دمیر قاپی لایلاری کیمی سانکی

قونور، اورادان بده نینی قیسیب، آیاقلا رینی جوتله ییب ۱۶ مرتبلی بینانین دامینا سکیر، یارییولدا کرکینجک تک الینی-آیاغینی، بدنینی اسدیره-اسدیره چکیسیزلیک شرایتینده بیر موددت ورگیمی قوپارا-قوپارا هاوادان آسیلی قالیر، پوفه یونگولویو ایله هئج بیر جاذیبه یه تابع اولمادان اورادان منه ال ائله ییر، اوشاق کیمی دیل چیخاریر، سونرا آغیر-آغیر یاخینلیقدا کی تالایا - مئشلی داغین ائگینه ائئیردی. اورادان دا او بیرینه، او بیریندن ده او بیرینه، لاپ آخیرینجی داغین آرخاسیندا بیردنبیره اریگیب وفوقلرده یوخ اولوردو، ذکیلیب گاندیردی یوخو دونیامین سرحدلرینی آشاراق. آنجاق هر دغه گاندیشی گلشییله نتیجه له نیردی، گونش کیمی دونیانین او باشیندا باتماغا، بو باشیندا دوغولماغینا سبب اولوردو.

بونو بو گون بو دونیادا اونا راست گلمگیم، هیتیمده سریلی قالماغی دا ثبوت ائدیر، قناتیمده یانیلمادیغیمی گؤستریردی. یئرین آغیر جاجیبه سی، گؤرونور ایندی اونو آیاغا قالخماغا، یوخومدا کی پوفه یونگولویو ایله قایادان-قایایا، تپدن-تپه یه سکمه یه، منه آچیق وائرمه یه قویمور، آغیر دارتی آز قالا اونو ذکیب یئر باتیریر، سانکی یوخومدا کی ایشلکلری نین بو دونیادا لایقلی جچاسینی چکدیریردی.

یاخینلاشیب بورالاردا نئیلدیگینی سوروشاندا گؤزوم قارا-قانچیر اولموش حرکتسیز، یئکپر، لت بده نینه، شیشمانلیغیندان تیکیش یئرلریندن سؤکولوب دیچینجن آرالانمیش، سویولموش دریسینه اوخشیان، هانسی پارچادان اولدوغو بیلدینمه ین قئیری-آدی رنگلی، ائلیبلاق، شالواردان چوخ ارواد تومانینا اوخشیان کؤهنه دبلی میل-میل شالوارینا، گؤدکقول پئنجگینه، شالوار اینگی، فورمالی شالوار کیمی سوزولوب گائتمیش قیریش-قیریش فیل کیمی قارت، باتاقلیق یگی وائرن قالین دریسینه ساتاشدی. ال-وزو، سانکی توپوغوناجان یئر اودموش بالدیملاری سییریق-سییریق، تائیخا قان ایچیندیدی. ائله بیل اونو هانسی سوزونا گؤره آتین قویروغونا باغلایب کیمسه سیز چول-بیابان، داشلی-چینقیلی دره-تپهله او وزه، بو وزه قدار جاسینا او کی وار سوروموشدولر. آنجاق اچابکئش وزو کیمی قانی دا دونموشدو، کریستالاشمیشدی ائله بیل، آخمیردی، اؤزو ده

قفیل مائتال جینگیلتسییله اؤرتولمه سیندن یارانان قورخونج، سیرلی، قئیری-آدی شاققیتلی سسیندن دیکسینیب جلد گۆزومو اوندان چکدیم، قوشا آچارلا باغلادیغیم ائویمین قاپیسینا ساری دارتیلدیم. ماراقلیدی، قاپیم تاپانای آچیغیدی. ائیواندان آشای، آرتیرمایلا یان اوتاغین باریسینین آراسیندا، سییریق-سییریق یاتیخمیش یئنی تورپاق ایچلری، اچیلیمیش، سویو چیخمیش اؤلوشگمیش اوت سییرینتسی یاپیشیب قالمیشدی. الیمی جیبیمه آپارندا لاپ حیرتلندیم. آچارلار جیبیمدیدی. دئملی، اونودوب قاپینین وسوتونده قویمامیشدیم. اوندان بس، قاپینی او، نیله آمیشدی، باغلی پنجره نیمی گیرمیشدی، تاواندانی دوشموشدو، ومومییتله بو سائهرکارین-جادوگرین ایشلکلریدی می بوتون بونلار، گۆرمزه-بیلمه آچارلاری جیبیمدنمی چیرپیشدیرمیش، یا سائهرمی اوخوموش، آچارلار اؤزومو جیبیمدن چیخمیش، قاپیا دوشوب اونو آمیش، یئنین گلیب جیبیمی گیرمیشدی. یوخسا قاپیم نییه آچیقیدی، آخی یا منی قارا باسیردی. نه قاپیم آچیقیدی، نه قارشیمدا او دونیادانی، یوخودانی پئیدا اولموش اجایب بیر مخلوق واردی. بوتون بونلار یوخوسوزلوعون، یورغونلوعون شکیللندیردیگی اؤزونه خاص صحنهلشیدیردیگی اجایب واقئلردی. گۆر، نئجه ده میسیب دوروب، گئجرکلیدن قوپوب گلن سسین تسوورومو آلت-وست ائدیپ منی درحال گۆزومله گۆردویوم، الیمله توخوندوغوم ازلكی حیاتیما قیتاردی. وزونه ائله میسگین، اچابکئش ایفاده وائریب، دئییرسن، بوتون بونلاردان اشهدیبیللاه خبر-اتری یوخدور، اوشاق کیمی پاک، گوناھسیزدی، ایمام ائولادیدی، دونیادا اوندان صاف، باکیره مخلوق یوخدو. ایکی الی قاجاسینا چینیندن توتوب برک-برک سیلکلدیم، آغچیم کۆپوکلنه-کۆپوکلنه، قیزغین-عصبی سؤزلریمی یانان آلوو شؤله سی کیمی دوز سیفتینه چیرپدیم :دئ، گۆروم، او قاپینی نئجه آمیسان، او آچارلاری جیبیمدن نئجه چیرپیشدیرمیسان، ومومییتله، هارادان گلیب بورا دوشموسن، هانسی جهنمدن واسیل اولموسان، نه

ایتین آچیب بورادا، هارادان تانییرسان منیم ائویمی، هیت-باجامی، هانسی آناسینین امجگینی کسن سنه ایسناد وائریب، بلدچیلیک ائدیپ بورانی، منه نه وائریب، آلامیرسان. یوخومدا بس دئییل، بو دونیادانی یاخامدان ال سکمیرسن. ائله بیلیرسن، یوخومداکی حوققلارینی بو دونیادا دا چیخارا بیلجکسن؟ خائیر، ختیرجم اول اوندان، سنین شلتن ایشلمز بورادا، هؤکمرانلیغین کئزمز، بو دونیانین ایختییار-صاحبی، هؤکم وائره نی منم. - قسدن اونا آجیق وائردیم. - باخ، بو دقیقه منیم قاباغیمدا میسگین بؤجکدن باشقا بیر شئی دئییلسن، ایستسم، سنی آیایمین آلتیندا باسیب ازموک مندن ائله ده هونر تلب ائتمیر. حیرصه نیب، اؤزومدن چیخیب، بارماغیمی یئلدیپ، ایچیمده تردود ائتدیگیمدن ککله یه-ککله یه پولیسله-مهکمیلی هلدیم، یادیمدا قالمایب، وزونه اولماچین داها نلر-نلر دئدیم... نعییرسن، هئج توکو ده ترپنمدی، اوزونده کی داغلاشمیش عذابکش ایفاده آچاجیق دا اولسا دییشمدی، عکسینه سویوق، هئج نه ایفاده ائتمه یین گۆزلری آچیق قالب داها دا دوندو، شوشلشدی، قوندارما، مافا گۆزه دؤندو، ائله بیل موچئیلرده کی کیمی قالین، قورویوجو شوشه آرخاسیندان گۆروندو، ایبلیس کیمی قیلافلاندی. اؤزونو هر جور تهلوکدن سیغورتالاماق وزون دایمی، اعتبارلی، زیرهلی قالا یاراتدی. بودامی اؤزلویونده بیر سائهردیر، سورتینی دییشمک وزون ایکسیردی. یا منی قورخونون ائله دانیشدیردیغینی، اؤزومدن چیخاریب شئشلندیردیگینی، بولبول کیمی اؤتدوردویونو، اسلینده میسگین بؤجکدن ده ماغمین اولدوغومو بیلدیگیندن، اؤزونو او شکله سالیب، نیفرتینی او شکیلده عیان ائلدی منه. سؤزلریمی ائله عینینه آلمیردی، داها دوغروسو، سؤزلریم بو قالاقدان ایچری گیرمیردی، دانقیتیلیلا بو زیرهه دیب آیاینین آلتینا دوشوردو. یوخسا داش-قایا دا اولسا، سؤزوم اونو سیندیرمالییدی. آنجاق دئدیگیم کیمی، بو سؤزلر نینکی اونا تسیر ائلمیردی، ائله بیل بو سؤزلر اونا دئییلمیردی. آغچیمدان چیخچرخدا زربله او زیرهلی قالا یا دیمیش کیمی شکلینی-مناسینی، خبرینی-

گلجکده نینسه باشیما چاتلایا جاغینا ونوانلانیب. باخ بو دقیقه او کیمدیسسه، نچیدیسسه، هاردان گلمیشدیسسه، یتردنمی چیخمیشدی، گویدنمی ائتمیشدی، یا حقیقتن یوخومدانمی پئیدا اولموشدو، منی دینلمک، ائشیتیمک، آنلاماق حالیندا دئییلدی. پوفه کیمی هاوادا قالان، قایادان-قایایا سکیب منه آجیق وائرن، نئجه دئیرلر، دیندن-ایماندان چیخاران شیتنج دوستوم، گورونور، گوجلو جاجیبه مکانینا ائندده پوفه بده نی آغیر ذکی آلیب داش کیمی یئره ائله دیمیشدی سوموکلری خینجیم-خینجیم اولموشدو. دئدیگیم کیمی اچابکئش وزو تک جانیندا قانی دا دونموشدو، بلکه وزو ائله دونموش قانینین گوسترچیسییدی ترپنمز، حرکتسیز ایلغیملانمیردی، قوروموش چای یاتاغی کیمی نه واختکی آخینینسا آب-هاواسینی ایچینی، الامتینی اؤزونده یاشادیردی، آنجاق چوخدان قوروموشدو. دیبینجن قورولوغون اودو-آلوویلا قورولوردو. بیزیم یاشاماغیمیز وزون هئسابلانمیش هاوا سیخلیغی اونون وزون هددیندن آرتیق یوکسک، یا حدسیز آشاغییدی. من ده کاللیغیمدان هر شئییه خوف، شوبهه، وسوسیه باخیر، بیر سؤزله نه قویوب، نه آختاریردیم.

بوتون بونلارا باخمایاراق آچاجیق دا اولسا، رهمیم گلیبیدی اونا. هر حالدا اینسانیدی، منی کیمی اونو دا بیر آنا دوغوموشدو. داش ورگیم ازلکی منشینه قایدیب اینسانی دؤیونتوسویه حیسیسیمی، دوغومو جیلالایب منی اینسانلاشدیردی. بیر تهر قان-تر ایچینده اونو سورویوب اوتاغا سالدیم. یوخ، سومویو قیریلما میشدی، آنجاق بده نی ات کیمییدی. ائله بیل سومویو یوخویودو، تائیخا ات پارچاسییدی، ال دین کیمی قویروق تک تیتره ییر، اسیر، دنیز کیمی ایلغیملانیر، اؤز شکلینه دوشونجه نه قدر واخت کئچیردی. داها دوغروسو هئج بیر شکله-فورمایا دوشمه ییب، آنبان دیشیر، هله ده ائندگی آلمین قانونلاریلا یاشادیغیندان یئر اؤلزوسونو هئج جور قبول ائده بیلیمیر، اونا اویوشمور، دایم حالدان-حالا کئچیردی. اؤزو ده دریسی ایرینج شکیلده، ایلیس کیمی یاپیشقانلی اولدوغوندان سوروندویو یترده عینیه ایلیس کیمی ایچ قویوردو، هارا

موبتداسینی دیشیب، قولو-قابیرغاسی قیریلیب شیل-کوت اولموش، تانینماز حالا دوشموش شکیلده اؤز ونوانیما یؤنلیردی، اؤزومه آید اولوردو، اؤزومه دئییلیردی، ائله بیل او سؤزلر. اؤزوم اؤزومو بو دقیقه یومروقلاسام، داشا-قایایا چیریب قولومو-قابیرغامی سیندیرسام، اؤزوم اؤزومه قانلی دوشمن کیمی قسد ائتمم زرجه حیرتلمز دیم. عکسینه بو قابیلیت منی هاراداسا سائویندیریردی.

دیلمی بیلیمیردی، بدبخت اوغلو ایشارمی قانمیردی، دوغرودانمی بورا یوخومدان دوشموشدو، یوخو ساکینییدی، بو دونیایا، دونیاداکیلارا بلد اولمادیغیندان بایاق دئدیگیم کیمی شلته سی ایشلمیردی بورادا. چونکی نینکی گوجو، بده نی، قولاغی یئر وزو، یئر وزونده کی سس دالغالاری وزون کؤکلنمیشدی. اونلاری ائشیتیمک، مناسینی دویوب درک ائتمک، آنلاماق قابیلیتیندن مرهومدو. بائله بیر قانونون مؤوجودلوغونو آغلینا بائله گتیرمیردی.

بیر ده منه ائله گلیردی، من چوخ دارقورساقلیق ائدیرم، سون واختلار چوخ قدارلاشمیشام، ازازیل اولموشام، بونو دؤنه-دؤنه اؤز ایچیمده سینامیشام، ان آغیر اینسان فاجیه سی ده آرتیق توکومو ترپتمیر، اوز-گؤزومو قیریشدیرمیر سون واختلار. ائله بیل من ده اونون کیمی اؤزومه اؤزومدن مودافییه قالاسی قوروموشام، همین یوخو آلمی نین ساکینینه چئوریلیمکدیم، هانسی گورونمز قوووه نین ایلیسه اورا وزون هاچیرلانیرام، اورا دارتیلیرام، بونو آییق اول-اولا چوخ واخت یوخو آلمینده یاشاماغیم دا سوبوت ائدیر، منی قورخودور، گئج-تئز گئجرک عالمی ترک ائدجگیمدن خوفلانیرام. سینمده دؤیونن ورک یوخ، داشدی، داش پارچاسیدی. بو جهتدن اونونلا ائله فرقلنمیرم، عکسینه بو بیزی آیران، عکس قووولره چئویرن گوج یوخ، عومومی اوخشار، قوهوم جهتلیمیز، بیزی یاخینلاشدیران، هاراداسا دوغمالاشدیران عامیلر اولمالیدی. دی گل، بیر-بیریمیزه دوشمن کسيلمگیمچین ده طلبی بودو؛ عینی، یا اوخشار کئیفییتلریمیز، بیزی بیر-بیریمیزدن ایتله ین، آرالایان قوووه. داشین بائله دؤیونمه سی، یئریندن اویناماسی یئرآلتی تکان کیمی هئج ده خوش اولاجاقدان خبر وائرمیر، منیم

ترپنسه اورا مؤهرونو ووروردو، مؤهور کیمی اؤزونون عکسی قالیردی. گرک اولاندا کیمسه-نسه، هانسی نامعلوم قوولرسه، یئر وزونه خاص اولمایان بو ایچه دوشوب، اونو آختاریب تاپسین.

سویودوجودا بویات پیتی واردی. قیزدیریب قاباغینا قویاندا بو دغه وزونده کی دونوق دامارلار گوجلہ حیسی ائدیجک درجده ائله بیل تیتره ییب حرکتہ گلدی. صیفتینی، الینی، بده نینی ائله بیل جانلانیدردی. آلتینداکی قیریشلار بیر-بیرینی قووب، وزونه-گؤزونه یاییلدی. وز-گؤزونو تورشودوب قویدوغوم قابی چینیله عصبی-عصبی گائری ایتلدی. گؤرونور بو دونیانین بوتون قانونلاری کیمی آدی تاملاری، یئمک یگی ده اونو قیجیقلا ندیریر، آغ اؤفکه سینی آغچینا گتیریر، هر شئی اونون عکسینه ایشله بیردی. وز گون قاباغینا نه قویدومسا بائله اینادا دوشدویوندنمی، تهری چکمدیگیندنمی وز-گؤزونو اینینده کی پالتار قیریشدیریب کیمی عصبی-عصبی گائری ایتلدی. بیر پارا سیچان-سیزوولون ایشی دوزلیب، اونون یئرینه کئف ائلدی. بو سخاوتینه جاواب اولاراق داها اونا توخونوب ناراحات ائتمدی. ائله بیل بو حرکتیله منه عیبرت درسی ده وائرمک ایستدی. یینی بیز، بو دونیانین اینسانلاری هر یئرده آچادلیقدان، دئموکراتییدان دم ووروروق. او جانلیلار دا بیزیم کیمی آچاد یاشاماق، عمر سورمک، نسلینی آرتیرماق ایسته ییر. آنجاق هر یئرده، هر آدیما بیزیم خیانتیمیزین، سپدیگیمیز زهرین، قوردوغوموز تله نین قوربانینا چئوریلیر. من قاتیل تامینی، سیز بیر-بیرینیز وزون ده قاتیلسینیز، دیلیمه وورمارام. آدام نه قدر کوت اولو بو آدی منطیقی دویوب آنلامایا.

آنجاق زرجه سینیخمامیشدی. ائله بیل هاوايلا دولانیدردی ظالیم اوغلو، یا من چیخاندان سونرا اونا قئیدن یئر وزونده اولمایان، اؤز دونیاسینا خاص مین جور خصوصسی نفیس، دادلی نئمتر ائیردی. آریقلاماقدانسا گوندن-گونه رنگی آچیلیب اته-قانا دولوردو، یا بده نی اؤزو اؤزو وزون اؤز تلباتینا اویغون خصوصسی، نادیر تاملار ایفراز ائیردی. آنجاق یاخشی

اولموردو. یاخشی اولموردو دئینده، گؤرونور، بده نی ماددیلیگی، ذکیسیله یئر جازیه سینه تابع اولدوغوندان، یئرده ده اؤز قانونلاریلا یاشایان شوورونا، ایراده سینه ناخلف چیخیب اونسوز سرپست یاشادیغیندان اؤزونه ده آغیر یوک اولان بده نی، ال-ایاغی سؤزونه باخمیر، اونلار حؤکمو کئچمیر، آیاغا قالخا، حرکت ائده بیلیمیر، قان-تر ایچینده زولمله نئجه سوروعتده ییب گتیرمیشدیمسه ائله یایخانیب یئرینده قالیردی. بالاتی کیمی آجیبیب، شیشیب، قیجقیریب هر یانا یایلمیش، آز قالا اوتاغین یاریسینی توتوشدو. الیم دینده چیغیرتسی آلمی باشینا گؤتوروردو دئییه قورخومدان آلتینا دؤشکدن-زاددان دا سالا بیلیمیردیم. ائله قورو پالاجین وستونده دؤشلی قالمیشدی. منی قورخودان اویویدو، بیر-ایکی گون ده کئزسه بائله او شیشیب باییرا چیخاجاق. بو دار ماجالدا اونو دا دوشونوردوم، بوردا بوتون آلیملر آکسیوما کیمی قبول ائدیگی جاجیه قانونو اؤزونو دوغرولتمور. چونکی او یوخودا قوش یونگولویو ایله قایادان قایا ائله سکیردیه، بائله چیخیردی یوخونون جاجیه تسیری یئرینکندن قات-قات آزدیر. بائله اولدوقدا او یوخودا شیشمکدن، یاییلماقدانسا نییه بو دونیادا ائله شیشیب یاییلیر. سانکی بده نیله بوتون دونیا یا بیلمک، دونیانی توتماق، دونیا دؤنوب، اونو اؤزونده ایتیرمک ایسته ییر. بائله چیخیر، یا بو قانون دوز دئیل، یا بو قانونو تنچیمله یین، اونا تسیر ائدن، ایراده سینه قارشى چیخان بیزه معلوم اولمایان یاناشی-پارالئل آیری گیزلی بیر قوووه-قانون دا مؤوجوددو. گونلر اؤتوب کئزدیکجه بو فیکیر بینیمدن چیخمیر، هر اؤتن گون منی داها چوخ ناراحات ائدیر، منی اونا داها چوخ باغلا ییردی. چاشقینلیق، آنلاشیلمازلیق ایچینده چیرپینیر، قیریشیب آچیلیردیم. بیر گون بعینیمده بو قارا-قورا، هئج بیر منطیقه سیغمایان، آغیلسیز فیکیرلره یئنیجه اوتاغیما کئچیب یئریمه اوچانمیشدیم، گؤردوم کیمسه منی برک-برک دومسوکله ییر. دیرناغیلا دریمی دیدیب جیرماقلا ییر. دوشوندوم، اونو آزاد بوراخان سیچانلار یقین اونو بوراخیب ایندی اصل دوشمنلری من اولدوغومو درک ائتدیکلری

اوپون منە گىرىشبلر. گۆزومو آداندا گۆردوم اودو. بونو اونسوز دا فھملە دويموشدوم، آنجاق يئنە حيرتلنمە يە بيلمىدیم. بو بویدا گۆۋدە يىبە سى نئجە آياغا دورموشدو؟ ال-آياغى اونا نئجە تاباي اولموشدو؟ آللمرى گچیب دولاشراق يولوندا راست گلدیگی هانسیسا سۇنمكدە اولان اولدوزلاری ائئترژییە تەمین ائدیپ يئنىدن ياشادان هانسیسا اۋتری، قئیری-عادى بىر قووۋە اوندانامى يان كئچمىش، آللمرىن آلدیغى حیات ائئترژییە سىپىدن اونا دايمى پای دوشموشدو. بس اوتاغیم آرخادان باغلى اول-اولا هارادان ایچرى گىرمىشیدی؟ او بویدا گۆۋدە يىبە سى نئجە ایچرى گىرمىشیدی؟ بالاجا اوتاغیم اونو نئجە توتوردو. يوخسا بورادا دا هانسیسا منە معلوم اولمايان مجهول، قئیری-رائال قووۋە، سائهر اونون ایشینه يارامیش، دیوارلار لاپ ناغیللارداكى كیمی آرالانیب، او ایچرى كئزندن سونرا يئنە قاپانیب، بىر چات-سوراق سىپىرىنتىسى دا قالمايىب. يا اۋزونو كىچىلدىب، يوخ ائدیپ، ایچرى گىرندن سونرا يئنىدن وار اولوب توپلانیب اۋز شكلىنە دوشوب، يا منى آرخاين سالماق وزون اۋزونو شىشىردىب، پالچىق وولكانلارا اوخشار كۆكە سالىمىش. گویا دوغرولدان دا او بویدايمىش. ان آچى گۆزوم اونو اولمادىغى شكىلدە او بویدا گۆرسون، تخيولوم اونو اولمادىغى شكىلدە او بویدا تصوور ائتسىن، تخيولومون محصولونا چئوربىلىن، اونون بو لت بدە نيیله هئچ يئره تىپنىمىگىنە اينانىم، اوندان تام آرخاينلىشام. اسلىندە او هئچ دە گۆزوم گۆردو يو شكىلدە، الیم توخوندوغو فورمادا دئىلمىش نە بویدايمىش بىلمىرم منیم بونا آغلىم، منطىقىم چاتمىر. چونكى او لىرت، آغىر بدە نيیله ائله يونگول، قاباكي كیمی هئچ بىر چاچىبە نین موداخىلە ائدممىگى ائله ائئترژیلىیدی، دئىردىن بو دقىقە اوزوب يوخومداكى كیمی گۆيلرىن انگىنلىكلرىنە گۆزدن ایتجك. دوغرودان دا بائله اولدو. بىر آن كئزمىش اوزوب گۆيلرىن انگىنلىكلرىندە بلکہ هانسیسا اوچاق بورجون آرخاسىندا گۆزدن ایتدی، ائله بىل اوندان قوپموشدو، اریگىب ایشیغا چئوربىلىپ يئنىدن اونا قارىشیدی. آنجاق سۆز كیمی هاوادا يايلىمىش سسى همیشلىك گۆزومون اۋنونده قالدی.

گۆزوم آچىق اولسا دا حیس ائدیردیم هله دە گئجركلىكدە يوخ، يوخودایام، گۆردوكلرىم گئجركلىكدە يوخ، يوخودادى، گۆزوم گۆردوكلرىنى يوخ، باتىلدە كى نى، گۆرمدىكلرىنى گۆرور، داها دوغروسو، گۆرمدىكلرىم گۆردوكلرىمىن، يوخوم گئجركلىگىن اۋزولونددى، دىنچ، ياناشى ياشايرلار. يا دوشدو يوم حال يوخويا بنزر تامام باشقا اووقاتدا، باشقا قاتايدى. ياد آدمین قىیل هیجان، تشویش ایچىندە دوداقلاری اسه-اسه آيىلىپ قولاغىما پىچىلدادىغى دا ائله بىل اولدوزلارىن آرخاسىندا اریگىب ایتدیگی او اوچاق همین سحرلى عالمىن گلدیگىدن قولاغىم بونو سسدىن يوخ، دوداقلارىن تىپە نیشىندن، سانكى دئدىكلرىنى هاوادا دالغاوارى مورزه الیفباسى كیمی دوداقلارىنا يازماغىندان حیس ائتدیم. سانكى اۋزو اریگىب، يوخ اولوب بىرجه آندا دانىشدىغى سسە، داها دوغروسو دوداغىنن يازدىغى سۆزه چئوربىلمىشدى، سۆز كیمی قالمىشدى هاوادا. اۋزونون سىلوئتینه بنزر سۆز كیمی. بونو آنجاق او آلمین ساكىنلىرى ائدە بىلردى. چونكى بو سۆزلر، دوغرودان دا، منە سس شكلىندە يوخ هاوادا دالغاوارى سۆز گۆز شكلىندە گۆرونموش، بىنىمە يازىلمىش، حك اولونموش، بو شكىلدە قاورامىشدىم اونلاری هاوايا يايلىمىش سسلى سۆزلر، ائشیتىمىشدىن گۆزوملە گۆرموشدوم بو سسلى سۆزلرى. چونكى او يابانچى آلمدن گلن يابانچى سسلىرى ائشیتىمە يە قادىر دئىلدىم: سس بورادا اوستونە سۆز يازىلمىش كىتابە يە، آغ ورقە اوخشايردى، سسىن ایچىندىدى بو سۆزلر: «ياتما، يوخودا ياتمازلار. (دئملى گۆزوم آچىق اولسا دا، بو دونيادا اول-اولا، بو دونيانى، دونياداكيلارى گۆروب حیس ائدە-ئدە دوغرودان دا ياتىمىشام - يوخو آلمىندىمىشام. داها دوغروسو، هر ايكى آلمدىمىش، هر ايكى آلمین ساكىنىمىش، يا هر ايكى آلمدن دە كئنا، ايكى آلم آراسىندا نئىترال بىر مكاندايمىشام، نە بىرىنچى عالم قبول ائدیردى منى، سوزوم اوزوندن، نە ايكىنچى.) - اوندا همیشلىك يوخوندا قالارسان، من اولارسان. نئجە ينى من. باخ، بونو هئچ جور درك ائتمىردىم. سن اولارامسا، اوندا «من» هانى، يا سن اولارامسا بو تناسوبو تاماملماق وزون دئملى سن دە من اولمالىسان كى، من دە

بلکه لاپ هاوآدان آسيلميش او سؤزلره باغلانميشدى. چونكى اونون سؤزلى ده قانچيرلاشميش قانى رنگيندى. ائله بيل قانچيرلاشميش بد نى نين بير اوزوويدو. او بويدا گووده ييبه سى بو بالا جا دار قاپيدان نئجه چيخا بيلردى. اؤزو ايچريده اولالا-اولا قاپيني اؤزونو چولدن نئجه اچا بيلردى. ايکينجى اؤزونون، يعنى منيم عاليملى. بو حاليمدا من او اولدوغومدان بونو حيس ائتميمش.

گؤزوم دؤشمده قاليب قارالميش، باياتيميش (عينيله لت بدنى نين كونتورلارينا اوخشاين) قان ايزلرينه ساتاشاندا بدنيم اورپشدى. تاواندان آسيلميش چيراغين ضعيف، چپكى ايشيغيندا بو قان ايچلريندن چوخ هانسيسا قديم، قئيرى-آدى، ايندى يئر وزونده اونودولموش سولغون تونج ايلاهى حرفلره يازيلميش ايله ي بير يازيني، حضور كلاملاريني، (قلم كيمي اؤز قانيلا يازيليب قورتارميشيديمى او). هانسيسا قئيرى-آدى بير سيررين، مومنانين آچيمينى، اوزونده كى پرده نى قالديريپ سيردن چيخاردىغى يئرده، يئنيدن قاپانيب داها قالين سيرر-معما قاتينا اؤرتدويونو-بورودويونو، ايكيلشديگيني خاطيرلادير، بونون منيم سوزوما وزوندىن قوپوب آيريلديغيم ابدىيت قدر داوام ائدجگى قناعتينه گتيريدى. يئنيدن قاپينين اچار يئرینه باخديم.

بوخونون سحرلى ايپييله باغلانميش، سحرلنميش ديپديرى، آشيق كيمي سانكى آداما مئيدان اوخويان او اچارلار هم ده بو معما پرده سى نين اؤنوندى آسيلميشدى ائله بيل. او پرده نين اچارلار ييدى. او پرده كى داغان داغا سکن روحولا بيرگه، روحوم كيمي باييردان اچارلا قيفيلانميشدى. اچارلارين آرخاسيندا ابدى حبس اولونموشدو. ماراقليسى اويويدو بيزى كيمي او اچارلار دا ايكيلشميشدى. بيرى اؤز ايلمه باغلادىغيم جيبيمده، اونون ايلشميش قانيلا باغلانميشى قاپى دا. بو سيررين اچارى واردى، (اونو گؤزله گؤرمك، ال له توخونماق اولاردى) قيفيلى يوخ. اونا گؤره بو سيررى اچماق مومكونسوزدو.

سن اولوم .دئملى، بيز عيني آداملاريق، بير آدامدان ايكي دنگيك؟ نئجه اولور بو. بائله شئى او دونيادا دا، بو دونيادا دا مومكون اولان شئيديمي. بيز نه واختسا بير-بيريميزدن قوپوب اوزدوغوموز، (عينيله بير-بيريندن قوپوب آيريليب هر بيرى موستقيل آلمه چئوريلن طببت حاديته سى تك) آيرى-آيرى وارليقلارا چئوريلديگيميز كيمي، بير-بيريميزده يئرلشيب، بو تؤولشيب بير آدام دا اولاي بيلريكمى.

اينسان دا اؤزوندىن قوپوب عينيله اؤزونه اوخشاين موستقيل وارليقلار كيمي آيرى-آيرى آلمرده ياشايا بيليرلىمى. ايندى دايم بير-بيريني چكديكلريندن، بير-بيرلرى نين حسرتييله ياشاديقلاريندان بو پارالار اوزون ايللردن سونرا بير-بيرينه قوووشماق، جاني جانندان، قانى قانندان اولان اكيز قارداشلار تك وهدت شكلينده ياشاماق، يا واهيد اولماق وزونمو وز-وزه گليبلىر، يا بيرى او بيريني اؤز عالمينى اپارماقدى فيكرى، بلكه آرتيق اپاريب. بير-بيرلرى نين دونياسينا بو مقصدلى بلدچيلىك سياحتينه چيخميشديلار. يوخويلا آيىقلىق سرسملرى ايچينده هؤووللو آياغا قالخب تشويش، آنلاشيلمازلىق آراسيندا بيرباش او بيرى اوتاغا كئزديم. هئچ كيم يوخويدو. بو تاغبندي پنجرمين يئگانه خيرداجا گؤزوندىن ده آيدينجا گؤرونوردو. قوشا اچار هميشه كى كيمي قاپينين اچار يئرinden آسيلي قاليب يئلله نيردى.

گؤرونور، اوتاقدان يئنيجه چيخميميش. چونكى سؤزلر هله ده هاوآدان آسيلي قالميشدى، بولود كيمي قارالميشدى، ائله بيل اينديجه حرف-حرف ياغاجاقدى. اؤزو ده ائله بيل گؤرونمز باغلارلا منه بند اولموشدو بو سؤزلر، هارا گانديرديم، قوپوق كيمي آرخامجا سورونوردو. قوپوق گتيرميشديم بو سؤزلردن. دئملى، تكجه اونونلا يوخ، بو سؤزلره ده باغليميمشام.

بو سؤزلر تك اونون يوخ، هم ده منيمدى. بلكه آرتيق اؤزوم ده بو دونيادا دئليل، همين روهى آلمديمشيم، اونون كيمي اريگيب سؤزلره چئوريليمشيم). آنجاق اچارين ايپى ديشديريليمش، بوغوق قان رنگينده ناچيك ساپلا، ائله بيل ساپ كيمي قورويوب قيوريليمش، ايلشميش اؤز قانيلا،

VƏTƏNDƏN – VƏTƏNƏ

وطندن – وطنه (۴)

منظر نیارلی

– چای قیراغیندا. – بیبیم پیچیلتییا کئچدی. چایا قاب-قاچینی یوماغا آپارمیشدیم. اوندان گۆردوم. نیشانیمدان قاپاق گۆرمه میشدیم کی، دده سیگیل گلئب ایسته میشدیلر منی، بیزیمکیلر ده راضیلیقلارینی وئرمیشدیلر. هه، ائله قاپلاری تزجه یوماغا باشلئدیم. اوندان گۆردوم آتین اوستونده بیر اوغلان گلئب دایاندی یانیمدا. دئمه، ائودن چیخماغیمی گۆزلئئرمیش. آتی ساخلادی. جیبیندن بیر اوووج شیرنیات چیخاریب-ملک، دئدی – ووجونو آچ، گۆر سنه نه وئرجم، آغزینی شیرین ائله. – من دوروخدوم. ترس-ترس آتلییا باخدیم: – سن کیمسن کی، منی دانیشدیریرسان. یولونو آزما، دئدیم، باشلادی گولمه یه.

– ای قیز، – دئدی، – رسولام دا، سنین نیشانلین. – اوتانیدیغیمدان آز قالدیم یئره گیریم. من نه بیلئم نیشانلیمدی. منی کیمه وئردیکلریندن خبریم واردی کی... منی چایین قیراغیندا گۆروبموش. آنجاق، حلیم، خوشوم گلدی اوندان. اورگیمه یاندی. بو یاخینلاردا بیر دفعه ده نمل-بو کندیمیزده آنالارا "ننه" دئییرلر – حامامدان گلیردیک، بوغچامیزین بیر یادیمدان چیخیب قالمیشدی حامامدا. نئم دئدی کی، ملک سن دور بوردا، گۆروم بوغچانی هاردا قویوموشام. – ننمین مندن آرانماغی ایله رسولون یانیمدا دایانماغی بیر اولدو: – ملک، – آدیمی ائشیدیب تله سیک چادراملان اوزومو قاپادیم.

– اوزونو اؤرتمه، – دئدی. – منم. – دؤنوب باخدیم. گۆردوم رسولدو. منه باخیب گولدو: – بو یاخیندا تهرانا گئدئرم. – دئدی، – سنه نه آئم گتیریم. – گوله-گوله اوزومه باخیردی. – هئج نه، – دئدیم، – ساغ-سالامات قاییداسان.. – ساغ اول، ملک، – دئدی، آنامگیل بایراملیق گتیره جکلر. اؤز اللریله منه کؤینک توخویارسان؟ توخوسان آنامگیله وئرسن گتیررلر. او توخودوغون کؤینگی اینیمدن چیخارمارام، ملک. – ایسته بیرسن ایکیسینی توخویوم، – دئییب اوزونه باخدیم. – اللرین آغریماسئن. ائله بیر جیگی بسیمدی. – تهراندان لیباس گتیره جگم سنه. ائله پالتار آلاجاغام کی، هئج کسده او پالتاردان اولماسین. دئدیم پاییین چوخ اولسون. آلسان دا ساغ اول، آلماسان دا. – حلیم، نیشانلیم قشنگ ایدی؟ – هه. – سن اونو ایسته بیرسن؟ – اوتانا-اوتانا سوروشدوم.

بیبیمین اوزونه قیزارتی چؤکدو. – هه، اما اوللر یوخ. آخی گۆرمه میشدیم اونو. گئجه-گوندوز آغلئردیم. گۆرندن سورا ایسته دیم. آرادلارین چنه لری نین آلتیندا بیتیب قالدیغیما، اونلارین صؤحبتلرینه قولاق آسدیغیما گۆره نیشانلیسی بیبیمی هاردا گۆردویونو و گۆرندن سونرا آناسینا گئدیب نه دئدیگینی و اوندان سونرا اونلارین بیبیمه نئجه ائلچی گلیمیلریندن دانیشدیقجا من ده ماراقلا قولاق آسیردیم. اونسوز دا تخمینی بیلیردیم نیشانلیسی اونا هاردا راست گلیب. ننمین صؤحبتیندن بئله باشا دوشدوم کی، رسول بیبیمی چایدا قیزلارلا خالچا-پالاز یویاندا گۆروبموش. همین گون ملک بیبیمین گۆچکلکیگی اوغلانین عاغلینی باشیندان آلیب. آتی نین باشینی یؤنلیدیب دوز گلیب ائوه، آناسینا بیبیمین نمینی-نیشانینی وئریب و حتی دئییب کی، قیزلاردان بیر ی خوشونا گلدیگی قیزی "ملک" دئییب چاغیریمیش. آناسی او ساعات بیلیب کی، زینیتین قیزی، دؤرد قارداشین باجیسی ملگی دئییر. آرواد سئوینیر، قالخیر اوغلونون بوینونو قوجاقلاییر: – بیی، ملگی سوروشورسان کی، بالا، – دئییب. قیزی چوخ یئردن ایستلر. قارداشلاری هله کی، "اوشاقدی" دئییب وئرمئلر. بالا، یاخشی نسیلدن قیز سئچمیسن. صاباح گئدیب آریارام آغیزلارین. سحری گون بیبیمچون گلیرلر ائلچیلییه. آتاملا عمیرلیم رسولون آتاسینی، کؤکونو تانیدیقلارینا گۆره بیبیم اوغلانی گۆرمه دن، بیلمه دن ائلچیلری بوش قانتارمیرلار.

بیبیمین " ھری " سینی وئیرلر. سونرا نئم کۆرلہ-کۆرلہ آروادلارا بیبیمہ بو خبری نئجہ وئرمگیندن، بیبیمین دە نہ حالا دوشمگیندن دانیشدی. - منیم گۆچک بالام فاغیرلیقدا قارداشی احمدہ چکب. ائلہ کی، دئدیم، قیزیم، سہ نین راضیلیغینی وئردیک، ملک باخدی اوزومہ، رنگی اولدو آغاپاق. بیرجہ اونو دئدی کی، ننه، نییہ منسیز بئلہ ایش توتدوز؟ آخی کیمہ وئردیز منی، آی ننه، دئدی، گۆرمہ دن، بیللمہ دن منی نییہ بدبخت ائلیئسیز. دئدیم، بالا، کۆکون بیلئریک بسیمیزدی. ھئچ نہ دئمہ دی، کئچدی یاتدیغیمیز اؤیہ. اورگیم داینامادی، گئتدیم آرخاسینجا، گۆردوم اوتوروب، دیزلرینی دە قوجاقلئب آغلئر. بیر، ایکی آی قیزین اوزو گولمہ دی. واللہ، بیللمہ دیم نولدو، نہ دئدیلر قیزا آخیر واختلار، باجی، قیزین اوزو گولئی، کئفی کۆکلئب. واللہ، باش چیخارتمئرام بو عملیدن. - بیبیم اوتاقتا یوخ ایدی، حَیطہ سامووار قایناتماغا دوشموشدو. بیرجہ من بیلیردیم بیبیم نییہ خوشبخت گۆرونور. نیشانلیسی رسولو آخیر کی، گۆرموش، ایکجہ دفعہ گۆرمکلہ بیبیمین اورگی راحتلیق تاپمیشدی. رسول ھم یاراشیقلی ایدی، ھم دە بیبیمی ایستہ بیردی.

ملک بیبیم سۆز وئریب کی، منی چای کنارینا آپاراجاق. یاز قاپیمیزین آغزیندادیر. ھاوالار ایستیلشیر. بیبیم: - حلیم، - دئدی، ساوالاننان گلن سئل-سو بیزیم کندیمیزین چایینی، گۆررسن، نئجہ جوشدوراجاق. سسیندن ائودہ دە اوتورماق مومکون اولمایاجاق.

بیبیم اوزومہ، ساچلاریم سیغال چکە-چک: - ھئچ، حلیم، یادینا دوشئر بؤیورتکن بیغمامیز؟ - سوروشدو.

- یوخ، - من باشیمی یئللہ دیم. - آنجاق چایا گئتمگیمیز، گول درمگیمیز یادیمدادی. سن آیقلاریم تیکان باتماسین دئیہ منی قوجاغینا آلمیشدین. باخ او یادیمدا قالیب.

- نوروز بایرامی نین گونو گئدریک. تکجہ بیز گئتمیہ جگیک، حلیم، بوتون کندیمیزین جامعاتی تۆکولہ جک چایا. عادتدی دە. ھامی نوروز گونوندہ اورگیندہ نہ نیت توتوبلارسا چایا دئمہ لیدیلر. ائلہ اورداجا بیر-بیریلریبلہ بایراملاشاجاقلار دا. کیم کی، چایا گئدہ بیلئمئر، قوجالاری، ناخوشلاری دئییرم دە، اوندایا بیز ائولرینہ گئدئب بو عزیز گونونہ- بایرامینا مبارک دئمہ لیگیک.

ملک بیبیم اینیمدہ کی پالتارا باشدان آیاغا نظر سالیب سوروشدو:

- لعلم سنہ تزه پالتار آئب؟ آلمئبسہ نئمندن پارچا آلاریق. اونون ساندیغیندا اولمامیش اولماز. گلین باجیما وئریک تیکر. بایرامدا ھامی تزه پالتار گئیینمہ لیدیر آخی.

- ناراحات اولما، بیبی، - دئدیم، - مؤمم منہ تزه پالتار دا تیکیب، آياققابی دا آلیب.

- صمد لعلمین اوشاقلاری دا تزه پالتار گئیہ جکلر. او دفعہ اردبیلدن آياققابی دا آلدیلار. الینن، سدییہ - صمد امیمین ایکی ائکیز اوغلو وار. ایکیسی دە مندن بیر یاش بالاجادیلار. ندنسہ منیمکی اونلارلا توتومور. بوتون گونو حَیطدہ اوزون قامیش تاپیب آت کیمی چاپیرلار. اوست-باشلاری پالچیغین ایچیندہ اولوردو. ھاوانین سوبوغو، شاختاسی ھئچ اولارا کار ائلمیر. یاناقلاری دا ھمیشہ قیقیرمیزی...

من دە بیبیمین بایرامدا گئیہ جگی پالتارلا ماراقلانیرام. - بیبی، بس سن نہ گئیینہ جکسن؟ صمد ہ می آلیب سنہ تزه پالتار، باشماق؟

بیبیم توتولدو. - نہ صمد لعلم، نہ دە آروادی ھلہ ایندیہ کیمی بیر دنہ دە چۆپ آلمئبلار منہ. بوندان سورا نئینیرم. بایراملیقدا نیشانلیمگیل ھامیسیندان گتیرہ جک. احمد لعلم، گلینباجی - سنین آنان گۆردون دە منہ نہ قدر شئی آئبلار، گتئرئبلر. یورغان-دۆشگیمین اوزلری یوخ ایدی. نئم ائلہ فیکیر ائلئردی کی، نہ تهر آلام. اؤزو دە اصیل خارادان. ھلہ اوستہ لیک آیین-باشیمی دا آئبلار. ار ائوینہ کۆچندہ دئمہ سینلر بو قیزین پالی-پالتاری یوخ ائمیش.

سئوینہ-سئوینہ بیبیمین اوزوندن اؤپدوم. - ایکیمیز دە تزه پالتار گئیہ جگیک، - دئدیم.

چای بیزیم ائودن چوخ دا اوزاقتا دئییل. یایدا سویو آزالیر، یازدا ایسہ چوخالیر. دوپدورو، گۆز یاشی کیمی سویونا سویوقلوغوندان الینی وورماق اولمور. ائلہ بیل ایتی بیچاقلا آدامین الینی کسیر.

ملک بیبی بایرام گونونو منہ گۆزلتمہ دی. قفدانای الینہ آلیب منی چایا آپاردی. یاخینلاشیب ال-اوزوموزو بیویوروق.

- آی بیبی، سو سویوقدو.

- عئیبی یوخ. بورانین سویونا دا، داغ ھاواسینا دا یاواش-یاواش اؤیرشرسن.

گون چیخسا دا ھاوادا سویوقلوق وار.

– سن هله سرنئی گۆرمیسین. اورا باشقا عالمدی. داغین باشیندادی. گۆلونون سویبو بو چایین سویوندان دا سویوق اولئر. – بیبیم الینی سرن طرفه اوزادیب منه گۆستریر. حلیم، او داغا باخ، اوردان گلن سو بو چایا آخیر. – ساوالان داغی نین عظمتی گۆزلریمی قاماشدیریر. بیبیم قفدانى قوملا سورتوب ترته میز یودو. سویوقدان اللری قیزارمیشدی. من ده چای کناریندا هله تزه-تزه باش قالدیران گۆی لچکلی نووروز گوللرینی دریب بیرینی بیبیمه گۆستریرم:

– بیبی، باخ، نووروز گولودو بو؟

– هه، دوز تاپمیسان، نووروز گولودو.. بایرامنان قاباق چیخئر. ائله بیل نووروزون گلشی نین خبرینی وئرمک ایسته ییر بیزه. همیشه قار یاغسا دا، هاوالار شاختالی اولسا دا، بو چیچک چیخمالیدیر. داشین آلتیندان دا اولسا جوجرمه لیدیر. اونا گۆره بونا قار چیچگی ده دئییلر. سونرا علاوه ائتدی. – طبیعتین موعجزه سینى گۆرئسن ده، حلیم.

– گۆرورم، بیبی، گۆرورم. آنجاق بو گولدن چوخ خوشوم گلیر.

– منیم ده.

غریبه دیر بیبیم نیی بیه نیرسه من ده اونو بیه نیرم. بیز ائوه قایتیدیق. بیبیم قفدانى اوجاغین اوستونه قویدو. سامووارى آخشام قایناداریق، – دئدی.

نم بایاق ات تاختاسی نین اوستونده قییمکئشله دؤیدویو اته سوغان، دوز، ایستیوت، ککوتو، ساریکۆک ووروب اتی نازیک جونایى نین اوستونه ییغیب الی ایله یاستیلادی. نمدن اوتانیرام سوروشوم کی، او اتدن نه بیشریر. اوزومو بیبیمه ساری چئویردیم. بیبیم سویوقدان قیزارمیش اللرینی ایستیمک اوچون یورغانین آلتیندان کورسییه اوزادیب: – گل سن ده قیزین، حلیم، – دئدی. بیبیمین یانیندا اوتوروب یاواشجا قولونو دومسوکله ییرم: – نم نه بیشره جک؟ – بیبیم گولومسویوب اوزومه باخدی: – آجیمیسان؟ – یوخ، – دئدیم. بیبیم: – عرضومان کوفته سی یئمیسن؟ گلینباجی بیشریمئب بو کوفته دن؟

– یوخ. بیشرمه ییب.

– او توپوقلاری گۆرئسن، حلیم. اونلاری اوتوب تمیزلیه جگیک، سورا ایچینه اوچ-دؤرد بیشمیش یومورتانین سویوتماسینی قویاجاغیق. او دؤیدویوم اتین اوستونه توپوغو قویوب جونایینان، ینی عرشینله مه آلدیغیمیز تنزیفله باغلاياجاغیق، قازانا سو تۆکوب او باغلادیغیمیز اتی، توپوغو قازانین ایچینه سالتب اوجاغین اوستونه قویئب بیشره جگیک.

نم بیبیم دئین کیمی ائله ییب قازانین قاپاغینی باغلادی. حَیْطه دوشدوم. آناملایا بادام خالا باییردا گونه وئردیکلری یورغان-دؤشگی ایچری داشیییردیلا. بوردا دا بایراما گۆره، ایچری شهرده کی کیمی هر ائوده تمیزلیک ایشلری گۆرولوردو. اوزاقدان آتامی گۆردوم. خیرماننان گلیردی. همیشه فیکیرلی گزن آتامین اوزو گولوردو. قاچیب زینیت نمنین ائگیندن یاپیشدیم. – ددم گلیر، نه، – نم چئوریلیب یولا باخدی: – نه یاخشی، آی حلیم. – نم اوزون، ائلیبالاق تومانی نین اوستوندن قالین کۆینک، اونون اوستوندن ده قولسوز گۆدکجه گئیینیپ. دئیر بو گۆدکجه اولماسا کورگیمین آغریسیندان دایانا بیلرم. نمنین ده گۆزلری آلادی، بیر آز دا یاشیلا چالیر. یانقلاری داغ هاواسیندانمی، یا چۆلده، حَیْط-باجادا چوخ هرلندیگینه گۆره قیپقیرمیزیدی. آغارمیش ساچلاری لچگین آلتیندان گۆرون کیمی لچگینی تئز آلتینا کیمی چکیر. آتامین دا، بیبیمین ده اوز جیزگیلری نمنکینه اوخشاییر. منه ائله گلیردی کی، نم آتامی، او بیرى اؤولادلاری کیمی دئیل، باشقا جوره ایسته ییر. بیر شئی اولندا آتام خبر گۆندرر، اونولا مصلحتلشردی. بؤیوک عمیمه دئمک ایسته دیگی سۆزو ده آتام واسیطه سیله عمیمه چاتدیراردی. ائله بیل هامی کیمی او دا امیمن چکینردی. آتام نمنین ساغ الیددی. ائله اونا گۆره ده بیزیم گلیب بوردا- اونون یانیندا همیشه لیک قالماغیمیز نمنین اورگینجیدی. هامی کیمی نمنین ده اوزو گولوردو. سحرده حَیْط-باجادا ایش گۆره-گۆره یولا باخیر، آتامین گلمگینی گۆزله ییردی.

– گۆره سن، نه خبرله گله جک، آی قومرو؟ – سحر نم نیگاران-نیگاران آنامدان سوروشموشدو. آنام ده گۆزونو تورپاق یولا دیکیب. – نه بیلیم، آی نه. ایندیله گه لر، اؤزونن سوروشاریق. – نم: – گئت، بالا، – دئدی، – بیبیمه دئ سامووارى قایناتسین.

– بیبیم قفدانى قویوب اوجاغین اوستونه. قایناییر.

بیر آزدان صمد امیم ده گلدی. قولتوغوندا نسه واردی. هئچ کس گۆرمه سین دئی گیزلینجه کاغید تورپاداکی شئی بادام خالا یا وئردی. بادام خالا امیمین اونا وئردیگی توربانى اوتاغینا آپاردی. امیم بادام خالا حدییبه آلندا کئی آچیلیردی.

هامیمیز سوفره باشینا ییغیشدیق. نم خۆرک قازانی نین قاپاغینی آچدی. عرضومان کوفته سی نین عطری اوتاغا یاییدی. نم جونایى نین اوجوندان یاپیشیب کوفته نی قازاندان چیخاریب

ایری بولودا قويدو و ائهماللیجا جونایی نین دویونونو آچدی، کوفته دن، تویوق اتیندن حیصه لره بؤلوب هره نین پایینی چکدی.

آتام خۇرگینی یئیه-یئیه تومگۇز فرروخون بیزه ساتدیغی تورپاقدان، اونون یومشاقلیغیندان دانیشدی. سونرا صمد امیمله مصلحتلشدیلر کی، اوردا نه عکسینلر. بوغدامی، آرپامی، لوبیامی، یئر آلماسیمی. بیزیم کئنده کارتوفا یئر آلماسی دئیردیلر. بئله قرارا گلدیلر کی، اکین یئر یئری بۇیوکدو. ائله هامیسینا احتیاج وار. صمد امیم: - بیز اکمگیمیزده اولاق. آلوترچیلر ائله یئریندجه آلاجاقلار، - دئدی. - ساتیلانی ساتاریق، ساتمادیقلاریمیزی گئترئب ائوه ییغاریق. بوتون قیش آزوقه لریمیزی ده، اون احتیاطلاریمیزی دا گۇرر. تکی محصول بول اولسون. نئم دئدی کی، قونشولارین چوخو ایشسیزدی. ایش آختاریرلار. اونلاردان دا اوزونوزه کۇمکچی گۇتورون. آتام نمنین تکلیفیه راضیلاشدی: - دوز دئییرسن، ننه. تکباشینا هئچ نه ائده بیللمریک. بادام امیدوستوم حیرصلی-حیرصلی عمیمه باخدی. - نه اکین، اکین دئیئب دورئیسان. به تهرانا گئتمئرسنمی. دئمیردین کی، گئدیب اوردا ایش تاپاجاغام. به بیزی ده اوزونله آپارمئیسانمی؟ - نئم نارازی-نارازی باشینی بولادی. - تهران ائله سمه دی گۇزلئر. - بونون دردی آیری دردی، ننه. اونا گۇره هئچ ندن... - ندی دردی؟- نئم صمد امیمین سۇزونو آغزیندا قويدو: - آی گلین، چیخارتما سمه دی یولدان. قارداشی تکدی. قوی قالبب احمده کۇمک ائلسین. گۇرک، نه چیخار بو ایشلردن. - آتام سۇز-صۇحبت بۇیومه سین دئییه سۇزو دئییددی. - نووروزو یولا وئرک. هر شئی یاخشی اولار، اینشالله. - صباح آخیر چرشنه دیر. - بیبیم سئوینه-سئوینه دیللندی و اوزونو صمد امیمین اوغلانلارینا توتدو، تونقالی دا قاقاشلاریم قالا یاچاق. اییله سدی یئرلریندن دیرچلدیلر: - هه، اوشاقلارلا دانیشمیشیق، ائله بیر تونقال یاندیراجاغیق کی، هئچ بیری بیزیمکینه چاتما یاچاق. صۇحبتین شیرین یئرینده قودالاردان خبر گلدی کی، ملک بیبیه بایراملیغی صباح گتیره جکلر. هم عزیز گوندو، ینی چرشنه آخشامیدی، هم ده ملگین شورویدن قارداشی، بیزی نظرده توتوردولار، کولفتی گلیب. اونلارا گلیب "خوش گلدین" دئمه لی، نئم گۇز آیدینلیغی وئرمه لییدیلر.

نئمگیل ال-آیاغا دوشدولر. دویو آرتلانیب ایسلاغا قویولدو. بالیق سویا سالیندی کی، دوزو چکیلسین. کیشمیش، اریک، خورما تمیزلندی. خیطدن قوناقلارین آدینا کسيلمکچون قوزو سئچیلدی. قوزونون کسيلمگی صمد عمیمه تاپشیریلدی. چونکی آتام خیرمانا گئده جکدی. باکیدان آلینان بایرام چرزلی - قوز، فیندیق، اییده، اینناب، نوغول، شیرنیاتلار مجمگیلره دوزولدو. من کندیمیزه گلندن بییمله یاتیردیم. یئردجه کیلیمین اوسته ایکی دۇشگی یاناشی سالیب اوزاناردیق. نئم گئچ یاتیب، تئز دوردوغونان نه واخت هاردا یاتدیغینی گۇرموردوم. کورسونون یانی ایستی اولدوغو اوچون هر دم نئم باشینی دۇشکچیییه قویوب ائله اورداچا یوخولایاردی

بیبیم یاتماغا حاضرلاشاندا منه نیشانلیسینا توخودوغو کۆینگی گۇستردی. آتامین آلدیغی بوغازی آچیق، یای کۆینگی ده اوستونه قويدو: - حلیم، نئجه دی؟ یاخشی حدیییه دی؟ ائله می؟

من باشیمی ترپتدیم. - بولاری بایراما گۇره وئر جکسن نیشانلینا؟

- هه. - بیبیم آنامین قونشولارین کۇمگیله بیبیردیگی شکر بورادان، پاخالوادان دا آیریپ گیزلتمیشدی کی، یئییلر، نیشانلیسینا قالماز.

بیبیمین اوزو گولوردو: - گل چای ایچک، کولچیله. گئدیم گۇروم سامووار سویومایب کی.

بیبیم قالخیب ایکی ستکان چای گتیردی. نمنین بیزیم گلشیمیزدن اول بیبیریب تئشته بیغدیغی کولچه لردن حریمیز بیرینی یئدیک.

- کولچه لر دادلیدیر، بیبی، - دئدیم.

- نوش اولسون. جومه گونو بیبیردیک کی، سورا قوناق-قارا اولاجاخ، واختیمیز اولماز. گلیب-گئدن چوخ اولئر آخی بایرامدا.

- بیبی، چرشنه آخشامی بیز نئلیه جگیک؟. گئدیب قونشولارین، قاپیسینی پوساریق هه...

- یاخشی... گئدیب پوساریق. تکی یاخشی سۇز ائشیدک.

بیبیم اوشاق کیمی سئوینه-سئوینه قیراقلاری بوتالی، نوخودو کلاغایسینی صاندیقدان چیخاریب باشینا سالدی. سونرا بالاجا ال گوزگوسونو اوزونه توتوب: - حلیم، - دئدی، - بو رنگ منه یاراشئر؟ ایستئم قاینانامگیل بایراملیق گتیرنده بونو اورتوم باشیما. نئجه دی؟

باھالی كورك، ياشلى، كۆك قادى نين ايسه زررى چارشابى دىقتى جلب ائىدىردى. اتام قاباغا كئچىپ قوناقلارى قارشىلادى. سونرا نئم، انام، اميدوستوم بادام خالايا لئىلا خالا دا ياشماقلانيب گلن قوناقلارا خوش گلدين دئيه رك ائوه دعوت ائتديلر. قادينلار اللرينده كى خونچالارى كيليمين اوستونه قويوب دؤشكجه لرين اوستونده اوتوردولار. زرلى، قارا چارشابا بورونموش ياشلى قادين ائوه گؤز گزديريب: - به منيم جئيران قيزيم هانى؟ گتيرين گلنيمي، بير اوزوندن اؤپوم، - دئدى.

انام تله سىك او بيرى اوتاغا كئچىپ بيبىمى گتيردى. بيبىم اوتانا-اوتانا ايچرى گيرىپ قايناناسى ايله، او بيرى قادينلارلا گؤروشوب اللريندن اؤپدوكدن سونرا قايناناسى بيبىمى يانيندا اوتوزدوردو. - منيم گؤيچك گلنيمين احوالى نئجه دى؟ - سوروشدو.

بيبىم اوتانديغيندان باشىنى آشاغى سالميشدى. سيخىلا-سيخىلا پيچىلدادى: - ياخشىيام، خالا، خوش گونونوز اولسون. - ياخشى اول، قيزيم. هميشه ياخشى اول.

سوفره آچىلدى. يئمك وئربلندن سونرا ظريف، آرمودو ستكانلاردا چاي گتيرىلدى. اوغلان ائويندن گلن قادينلاردان بيرى خونچالارى آچدى. قيزىلى، گوموشو، زرلى پارچالار، آلت گئيملر، ايپك جورابلار، عطيرلر گؤز قاماشدويردى. خونچالارين ايچينده بيبىمىم گؤزو ياشىل لىباسا ساتاشدى. بيبىم منيم ده مارييتلايب لىباسا باخديغىمى گؤروب گولومسه دى. دئمك، نيشانلىسى سؤزونون اوستونده دوروب اونا لىباسى تهراندان آلميشدى. گلن قادينلاردان بيرى: - اردبيله بئله گؤزل پالتار ساتيلمئر ها. - دئدى.

قاينانا بيبىمىم خونچاداكى حدييه لرينى و نئم، ائوده كى لرين آدينا آينان خلتلرى چىخارىپ پايلادى. نئم ده اولدن حاضىرلايدىغى پاى-پوشلارى خونچالارين يئرینه قويدو. بيبىمىم قايناناسى نئم:

- زينيت، بو نئم دى؟ من سنه، سن منه؟ اؤيچوك-اؤيچوك اويناميرىق كى، - سونرا گولدو: - داي نه دئيم، آلميسان پايين چوخ اولسون، - دئيب جيبىندن ظريف ناخيشلى، صدفله ايشلنميش بير قوتو چىخاردىپ قاپاغىنى آچدى و ايچىندن اورتاسى عقيق، قيراقلارى برىلاينت قاشلارى اولان اوزوك چىخارتدى: - گلنمه بو عزيز گونده قيزىل پايىنى اؤزوم آلميشام، - دئدى، - بيبىمىم تزه دن اوزوندن اؤپوب اوزويو بارماغينا تاخدى..

من بيبىمى باشدان-اياغا سوزوب: - بو كلاغايى پيس دئيب، ائى بيبى، آنجاق سنين آغ زكرييه شالين وار ها، بيز گتيرديگىمىز قيريشين شالى دئيرىم، اونو اؤترسن.

- سن هانسىنى دئسن اونو دا اؤرتجم. - بيبىم آيلىب تزه دن سانديغىن ايچىنى ائشله دى و رنگى سود كىمى آغ اولان، ساچاقلى زكرييه شالى چىخارتدى. شالين خوش عطرى اوتاغا يايلىدى. گؤرونور، بيبىم بو شالى عطيرله ييب سانديغا قويوموشدو. زكرييه شالى باشىنا اؤرتوب تزه دن گوزگونو اوزونه توتدو.

- آى بيبى، سنه آغ نئجه ده ياراشير. باخ ائله بونو اؤرت، - دئديم. - سونرا يواشجا، هئچ كس ائشيتمه سين دئيه سوروشدوم. - بيبى، سنين نيشانلين دا گله جك؟ بايراملىق گتيرنده؟..

- يوخ، حلیم، منه بايراملىغى آروادلار گتيره جك، آنجاق، دئيه سن دئيبىلر كى، قايناتام دا گلمه ليدى. ائشيدىبلر كى، لعلمگيل، ينى سيز اوزاقدان - شورويدن گليسىز، عادتدى اوزاقدان گلنلرله گلئب گؤروشمه ليدىلر، "خوشگلدين" دئممه ليدىرلر آخى.

سحرى گون چرشنه آخشامى يوخودان تئز دوروب يئريمين ايچينده بيبىمه سارى بوياندىم. بيبىم ده دوروموشدو، پالتارلارنى گئيينيردى. بيبىمىم آخىر چرشنه سىنى تبرىك ائديپ بوينونو قوجاقلادىم.

- سنين ده، حلیم، سنين ده بايرامين موبارك، - دئيب اوزومدن اؤپدو. سونرا: - دور، گئيين گئدك ائوده كى لرى تبرىك ائدك.

كورسولو، بؤيوك اوتاغىمىز كئچدىك. هامى اويانميشدى. اولجه ننه مى، سونرا آتامى، اميمى و نؤوبيله هامى نين آخىر چرشنه سىنى تبرىك ائتدىك.

آخشامىم سويوغوندا يورغانين آلتىندا اوشويوردوكسه، سحرسه گونش ساوالان داغى نين آرخاسىندان گؤرونوب اؤز هرارتى ايله هاوانى قيزدردى. نئم هاوانين ايستىلشديگىنى گؤروب حيطده اوجاق قالادى: - پلووو ائله بو اوجاقدا بيشيره جگم. - دئدى، - سونرا نئم اوزونو اناملا بادام خالايا توتدو: - آى گلنلر، خوروشو بيشيرين، الدن چىخسين.

گونورتا بير نئچه چارشابلى قادين باشىنا قوزو دريسىندن پاپاق قويوموش بير آهيل كيشيله داروازمىزىن آغزىندا فايئوندان دوشدولر. گلنلر نئمىن تزه قودالارى ايدىلر. كيشى نين اينينده

آرودالار اوزويو نۇبويله اللرينه آليپ خيلى تعريفله ديلر و چاي ايچه-ايچه باكي بيشميشلريندن يئمه يه باشلايدىلار.

نم چايندان بير قورتوم ايچه رك اوزونو قوداسينا سارى توتوب: - آي قيزخانيم باجي، - دئدى. - بو عزيز بايرامدا دامه ديمي ده گتيرئيديز ده. اوغلوم قوزئيدن گلئب. بير-بيريلرينى گۇروب تانييارديلار.

بيبيمين قايناناسى نمنين بو سۇزونه بير آز تعجوبل:

- نه بيلئيديم، قيزا، آغايى احمددين گله مگيني ائشيتميشيك، آنجاق دئوخ، ياخشى دۇيول، بيردن آجىخلارى توتار. - نيه آجىغيميز توتتر؟ اوز بالاميز دۇيولمو. قاينانا ظارافاتا كئچدى.

- تزه دامد شيرين اولار، دئيرلر. عئيبى يوخ اينشالله آرا گونلرده قوناق چاغيارسيز گه لر.

- اينشالله. گۇزوموز اوسته يئرى وار. - نم قوداسينا باخين گولومسه دى:

- الله بوتون جاوانلارى خوشبخت ائلسين، بيزيمكيلر ده اونون ايچينده.

- آمين!

- ياريانلاردان اولسونلار!

قودالار خوداهافيسلشيب گئنددن سونرا قونشولاريميز بيبيمين خونچالارينا باخماق اوچون ييغيشيب گلديلر. يئيدن خونچالار اورتايا تۇكولدو. گلنلر بييمه آليان حدييه لره باخديقجا يئرئيردن: - هر قيزا بئله بايراملىق گلمئر ها. قاناجا قاييميشلار، والله، الله بختيني وئرسين، قيزيم، خوشبخت اولاسان، - دئديلر.

بيبيمسه قايناناسى نين بارماغينا تاخديغى اوزويه باخا-باخا اوتانير، باشيني آشاغى ساليپ گولومسه ييردى. بيبيمين اوركدن سئوينديگيني گۇروردوم. بيبيم خوشبخت ايدى. هم قايناناسى نين آلدېغى حدييه، هم ده نشانلىسى نين سئچديگى لباس اورگينجه ايدى. بير ده بييمي سئوينديرن نشانلىسى رسولون سۇزونون اوسته دورماغيدى. دئمك، نشانلىسى اونو سئويدى، اونو ياديندان چيخارمير، اونون حاقيندا دوشونوردو. بيبيم سئوينجى نين سببيني گئجه ياتاغميزا اوزانندا اوتانا-اوتانا دئدى: - رسول آتين اوستونده منه شيرنى وئرنده بيلئيسن نه دئدى، حلیم؟ دئدى كى، سنى هر گون گۇمك ايستترم. من ده باشيمي سالديم آشاغى. انه، منى هر گون نه تهر گۇره بيلر؟

بيبيم گۇزومو خونچالاردان چكمه ديگيمي، حيران-حيران باخديغيمي گۇروب خفيفجه گولومسيه رك اوزومدن اۇيدو.

- او گون اولسون سنين ده خئير ايشيني گۇرئم، حلیم، - دئدى، - الله سنه ده بئله نشانلى قيسمت ائلسين.

شر قاريشماميش قونشولار ائولرينه چكيديلر. نم هاميميزى كورسونون باشينا ييغدى. سوفره يه مجمگيلرده قوز-فينديق، قووت، شيرنياتلار دوزولدو. بيبيم مجمگى نين قيراغينا هر بيريميزين آدينا شام دوزوب يانديردى. نم بولود اميمله عبدالله اميمين بوردا اولماسالار دا، ايكي شام دا گتيريب: - بولارى دا ياندر، آي ملك، - دئدى. - بو عزيز گونده بيلميرم طيفيللريم هارداديرلار، يئديكلرى ندى، ايچديكلرى نه. - اوزونو بير آياغيني قاچاراق قويان لئيلايا توتدو: - او گون اولسون ارينله عزيز بايراملارى بير يئرده كئچيرده سن، بالا، - دئدى.

لئيلا خالانين اوزونه يئنه ده كدر چۇكدو. اري نين گلمگيندن گۇزو سو ايچميردى، نندسه هئچ نه دئمه ييب نمه باخدى. ائله بيل گۇزلرى دولموشدو. لئيلا خالا آناسيني ائوده تك قويدوغو اوچون آخشاما قالمادى، هاميميزلا اۇيوشوب بايراميميزى تبريك ائتدى، سكيه نى گۇتوروب گئتدى.

بير آز كئچمه دى كى، اوشاقلارين قالدېغى تونقالين آلووو حيطيميزى ايشيقلانديردى. بو واخت صمد اميمين اوغلانلارى - ييله سدى نين سسينى ائشيتديك.

- بيبي، گلين، تونقالى يانديرميشيق. - هاوا سويودوغوندان بيبيم منه قالين گۇدكچه سيني وئردى. اوزو ده قالين گئييندى. حيطه چيخديق. قونشولاريميزين اوشاقلارى دا تونقالين باشينا ييغيشميشديلار. نم، آتاملا آنام، صمد عميم، بادام خالا دا حيطه دوشدولر. حيطيميزين اوغلانلارى، سدييله الى تونقالارين اوستوندن آتلانير: - آغيرليغيم، اوغورلوم بوردا قالسن، - دئيب گولوشوردولر. ساكيت طبيعتلى، آز دانیشان آتام هاميدان كناردا دا يانيب گۇزونو تونقالدان چكميردى. آتامين اوزونده خوش بير تېسسوم واردى. ائله بيل اينانميردى كى، ائلينه، اوباسينا قوووشوب. او قدر كنديميزين خيفتيني ائله ديگيني گۇرموشدوم كى.

بير آزدان بۇيوكلر چكيليپ ائوه گئتسه لر ده، تونقال يانيب- يانيب كۇز اولانا قدر اوشاقلارلا من اونون اطرافيندان چكيلمه

دېك. بېيىم دە بېزە قوشولموشدو. سونرا اوغلانلار قاپىلارلا " پاپاقتادىيا " گىتدىلر.

بېيىم دوندىن منە سۆز وئرمىشىدىكى، آخشام منى قاپىلارلا قولاق فالينا آپاراجاق. تونقالىن يانىدىن آرالانان كىمى قونشو قاپىلارنى پوسماغى بېيىمىن يادىنا سالدېم.

بېيىم: - ياخشى، حلېم، - دىدى، - گىدىرىك. اولجە فېكىرلىك گۆرك كىمىن قاپىسىنى پوساق.

- نە بېيىم، بېيى.

- كلبە نېسە نە نىن ئوى ياخىندى. بىر آز كىچسىن، گىدىرىك اورا.

- گۆرورسن، - دىدىم، - بېيى، قونشولار يىمىزىن هامىسى نىن لامپالارى يانىر.

- البتتە ياناجاق، حلېم، بو عزيز گوندە هامى نىن چىراغى يانمايدىر. گۆردون، قاينانامگىل آخشاما قالمادىلار. تىز گىتدىلر كى، ئولرىنى ايشىقسىز قويماستىنلار.

بېيىمەن من نىمىن گۆزونو اوغورلايىپ قاپىلارنى پوسماغا، داها دوغروسو قولاق فالينا گىتدىك. ياواش-ياواش، خلوتجە گىلب كلبە نېسە نە نىن قاپىسى نىن آغزىندا دا ياندىق. ئودە سس-

كويدن قولاق توتولوردو. گۆرن، نە دانىشىردىلار. بېيىم قولاغىنى قاپىيا دېرە يىب دىقتلە قولاق آسماغا باشلادى. من دە قولاغىمى قاپىيا دېرە دېم. اىچرىدىن قادين سسى آيدىنجا ائشىدىلىردى:

- آى قىز، فېزە، اوشاغى قويما آغلاستىن بو عزيز گوندە.

- آى خالا، سن الله، سن كىرىت اونو. گۆرمىسن قاپلارنى يويورام. هله باشىما خىنا دا قويمايلىم. صاباح نىمگىلە آغارمىش ساچىمىنان گىتمىيە جگم كى.

- ياخشى، آى قىزىم، خىنادان چوخ ايسلات. من دە اليمە خىنا قوياجام.

بېيىمىن اوزو گولوردو: - ساغ اولاسان سنى، آى نېسە نە. گۆر گىلىنە نە ياخشى سۆزلر دىئىر. عۆمرون اوزون اولستىن سنىن، آى نە. - ئىلە بىل بېيىمىن طالعى كلبە نېسە نە نىن ئويندە گىندن صۇحبىتىن آسلىيمىش.

بېيىم: - ايندى دە گىدىك زىنىبگىلە. - دىيىپ قارانلىقتا يىخىلمايىم دىئە اليمىن توتدو: - ياواش ئىلە، حلېم، آياغى نىن آلتىنا باخ. بو عزيز گوندە يىخىلارسان.

- قورخما، بېيى، يىخىلمارام. زىنىب خالانىن ئوى هانسىدى؟

- اودنى، قاپىسى نىن آغزىندا قويو گۆرونر. هە، باخ اودو. گل، گل تىز گىدىك. اىچرىدىن سس گىلر. بىردن قاپىنى آچىپ بىزى گۆرسە لر بىابىر اولارىق.

بىز بو قاپىدان دا خوش سۆزلر ائشىدىپ سئوينە-سئوينە ئوۋە قاپىتىدىق. ئوۋە چاتاندا بېيىم گولە-گولە دىدى: - حلېم، گۆردون،

نە ياخشى سۆزلر ائشىتىدىك. - بېيىم سئويندىگىن منى قوجاقلايىپ اوزومدىن اۋىدو. بىردن نىسە يادىنا دوشموش كىمى اوزونو منە توتدو: - ئىلە سنى كلبە نېسە نە نىن يانىنا

آپاراجاغىق دا. قوى بايرامى يولا وئرك. نېسە نە سەن قرآندان درس كىچە جك. - باكىداكى مكتىبىم يادىما دوشدو. اورا تىز-تىز

ايسنىشىمىشىدىم. سىنىف يولداشلارىما، موعلىمە. ئىلە

ايسنىشىدىگىم واخت مكتىبىن آيرىلدىم. بورداسا منە اولجە عرب

اليفباسى، سونرا ايسە قرآن اوخوماغى اۋىردە جكدىلر. ناماز دا

قىلمالىدىم. انام فخرلە دىئىردى كى، دوققوز ياشىندان ناماز

قىلىپ، اوروج توتوب، هله بىر دىفە دە اولسون اوروجونو

پوزمايىپ، نامازى نىن واختىنى كىچىرمە يىب. من دە بوردا

شريتىن بوتون قايدالارىنا عمل ائتمە لىدىم.

كۆهنە ايلىن آخىر چىرىنبە سىندىن ايكى گون سونرا نوروز

بايرامى گىلدى. خونچامىزى بىزە دىك، بېيىمىن گۆبىرتدىگى سمە

نىلرى سوفرە يە دوزدوك. بو عزيز گونون آخشامى ئىلە بىر ئو يوخ

ايدى كى، اوردا پلوو قازانى آسىلماسىن. آخى پلوو بىز

آذربايجانلىلارلا گۆرە خۇركلىن شاهى ايدى. نىمىن بىشىدىرىگى

پلووون دادىندان دويماق اولمور. خصوصن دە سبىزى پلووون.

آخشام يىنە دە عايىلەمىز بىر يىرە يىغىشىدى. پلووموزو يىدىك.

سحر بايرام گونو كىندىن جاوانلارنى چايا طرف آخىشىدىلار،

ئويميىزىن بۇيوكلىرى ايسە ياشلى قوهوملار يىمىزلا بايراملاشماغا

گىتدىلر. ايكى گوندىن سونرا آتام بىزى انامىن دوغولدوغو تورپاقلى

كىندىنە نە سىيلە، ينى منىم بۇيوك نىملە بايراملاشماغا آپاردى.

گۆۋەر نىم جاوانكىن دونياسىنى دىيشىدىگىنە گۆرە انامى اسمت

نىم ساخلامىشىدى. اسمت نىم قىزى نىن يگىنى انامدان آلردى.

بو نىم زىنىت نىمىن فرقلى اولاراق دولو بدنلى، كۆك بىر قادين

ايدى. خوش قىلىقلى اولسا دا اۋتكملىگى واردى. يىددى

قارداشىن بىر باجىسى كىمى اونون سۆزو هامى اوچون قانون

سايلىردى. ايشلى-گولجوقوناقلى-قارالى نىمىن مال-قاراسى نىن،

قويون-قوزوسونون سايى-حسابى يوخ ايدى. گىچە لر سرحد

كىندىن شاھسئونلېلردىن مال-قارا اوغولوغونا گە لردىلر. اونا گۆرۈ

ده نئم نۆكرلرينه ائوينى، خىطينى اعتبار ائلمه ييب ائوينده توفنگ ساخلار، اؤزو ده آيىق ياتاردى. بىر دفعه سويوق قيش گونو بىر نئچه اوغرو قويون-قوزو ساخلانيلان تۆوله يه گيريرلر. هئيوانلار يىن ملشمه سينه نئم آيلىر، ايلنه توفنگى آليب اؤزونو باييرا آتير. تۆوله نين يانيندا قارالتينى گؤروب:- كۆپك اوشاقلارى نه ايشينيز وار اوردا؟ - دئيه رك توفنگينى اوغرولار سارى توشلايير. گولله سسينه قونشولار اويانيرلار. اوغرولار اؤزلىرىنى هاسارين اوستوندىن كوچه يه آتيرلار. اونلاردان بىرى:- واي، ددم، واي، آياغيم! - قيشقيريب آياغى نين قانى آخا-آخا قاچيب جانينى قورتاير. سحر تۆوله نين يانيندان دوز كوچه يه كيمي اوغرونون آياغى نين قان ايزلىرىنى گؤرورلر.

اسمت نئمىن قارداشلاريندان ان وارلىسى هوسئينه لى بى اولوب. هوسئينه لى بى باكىداكى گۆى مسجيدى نين يانيندان بىر نئچه مولك آلميشدى. دئيلنه گۆره " گۆى مسجيد " اين تيكيلمه سى نين يارديمچيلاريندان بىرى ده هوسئينه لى بابام ايميش. او، قيش آيلارى كولفتينى گؤتوروب باكييا گه لر، مولكلرى نين بىرينده ياشاياردى. شاماخى مئيدانيندا، كۆمورچو بازارى نين يانيندا دوكانلارى واردى. اسمت ننه يه ده قالدغى ائوى نين يانيندا ائو آلميشدى كى، او دا اورگى شهرى چكنده، اردبيلين شاختالى آيلاريندا گليب باكييا ياشاسين. ائله انامين تويو دا اسمت ننه نين باكييا قالدقلىرى واخا دوشموشدو. انام آتاسى دا جواونكن دونياسينى ديشديگينه گۆره ننه سى نين ائويندن ايچرى شهره- آتامگيلين ائوينه گلين كؤچموشدو.

تورپاقليدا اسمت نئمگيله بىر هفته قالدق. منه بو بىر هفته بىر ايلدن ده چوخ گؤرؤندو. اسمت نئم، انامين دايللارى، قوهوم- اقربالار باشيميزا فيرفيرا كيمي دولانسالار دا بيبيم اوچون داريخيرديم. ائوه قايتماغيميزين گونلىرىنى سايبيرديم. آخىر كى، هفته نين سونو آتام گليب بيزى پتخورا آپاردى. بيزى پاي- پوشلا، عزيزله يه-عزيزله يه يولا سالاندا اسمت نئم آغلايىردى. انامين اونلاردان اوزاق دوشدويونه، يوخسا انامين جواونكن دونياسينى ديشن قيزينى، ينى انامين اناسينى يادلارينا سالدقلىرىنا گؤرمى - هامى كؤورلميشدى.

يازى دا يولا وئرديك. آتام هر گون خيرمان يئرینه گئدر، آخشاملار گون باتانندان خئيلك كئچميش ائوه قايداردى. آرادا صمد اميم ده اونا قوشولاردى.

او ايل آتامگيل تورپاقدان بول محصول گؤتوردولر. ييغيم واختى كنديميزين كندخوداسى اربابلا آتين اوستونده خىطيميزده گؤرؤندولر. ارباب خىطده اودون دوغرايان آتامى بارماغى نين ايشاره سيله يانينا چاغيردى. آتام بالتانى اودونلارين بىرينه سانجيب گلنلره ياخينلاشدى و سالاملاشيب ائوه دعوت ائله دى. ارباب:- واختميز يوخدو، كيشى، -دئدى. - وئركى نين واختيدير. سحر خيرماندا اول! - دئيب آتينا قامچى چكدى. كندخودا دا اونون آردينجا.

سحرى گون آتاملا اميمين آلين تريله بئجرديكلىرى محصولون ائله اكين يئرندجه اوچده ايكي حيصه سيني اربابين آداملارى گليب آپارديلار. نئم آخشام آتامدان بو خبرى ائشيدنده، ايكي ايلنى ديزينه چيرپيب:- هارامووز اولسون، -دئدى، - اؤزگه نين مالينا تاماه سالان موفتخورلار، ناكيشيلر.

آتامين اوزونو غوصه بوروموشدو. فيكىرلى-فيكىرلى نئم باخيردى. سونرا ياواشجا:- بيز نئيله يه بيلريك، ننه، -دئدى، بس بيلمئيسن بو دونيا آغالار، قوللار دونياسيدير.

بونا باخماياراق قيش آزوقه ميزه گۆره هاميميزين اوزو گولوردو. بيزه قالان محصولو آتاملا اميم قونشولارين كؤمگيله ائوه داشيديلار. سونرا آتام بئش-آلتى كيسه بوغاننى آرابايا ييغيب اويوتمك اوچون دييرمانا آپاردى. قيشدا مال-هئيوانين يئمى اوچون اوت تداروكو ده گؤرؤلدو. اوت تايلارى نين قار، ياغيش چوروتمه سين دئيه اوستو باسديريلدى. نئم ساپسارى اوت تايلارينا باخيب:- بيبى، اورگيم راحتلاندى. هئيوانلارين يئمىندن آرخاين اولدوم. -دئدى.

سئوينجيميز اوزون چكمه دى. اوت ييغيمى نين قورتارماق عرفه سينده آتام خيرماندان قانى قارالميش وضعيته گلدى. رنگى آغاپياق آغارميشدى. نئم آتامين قانى نين قارالدغينى گؤروب سورغو-سوالا توتدو:

- نولوب، آى احمد، ايراق جانيندان خسته-زاد دؤيولسن كى؟
آتام چئوريليب منه باخدى:- حليمه قيزيم بيزدن عاغليليميش.

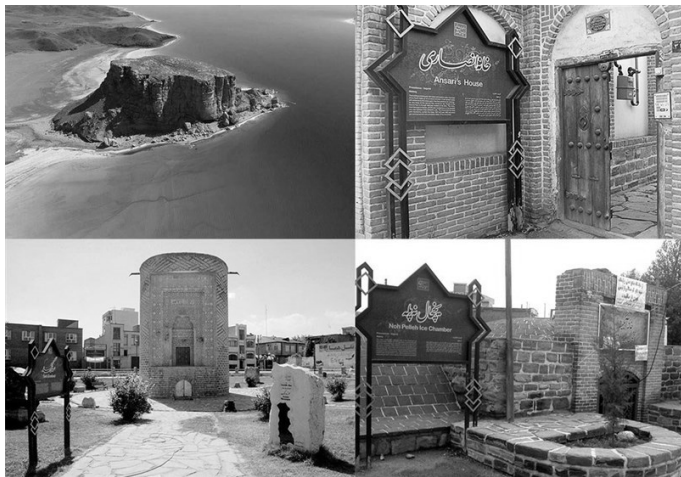
- حليمه نئيله ييب كى، بالا؟

-والله حليم آدام تانيانميش. او فرورخ اجلاف تورپاغينى بيزه ساندغينى دانئر. دئيب من سيزه تورپاق-زاد ساتماميشام. چيخين اكين يئرمدن.

— سسینی کس. بیهیا، — چیمخیردی.

اونون سۆیوش سۆیمگینه، منیم اوستومه چیمخیرماغینا آتام دۆزمه دی. فرروخون اوزونه بیر یومروق ووردو: — چیخ بایرا، اللهسیزا! — آتامین یومروغو، دئییه سن، فرروخون بورونونا دیمیشدی. بورنوندان آخان قان چوخاسینی بولادی. فرروخ بورونونو توتا-توتا آتام: — سنن، احمد، شیکایت ائده جگم، قازیا. هله قارداشی نین- دلدوز عبداللهنین شاهیمیزا قارشی تبریزده نه حوقفالاردان چیخدیغینی دا لازیمی یئرله چاتدیراجام. ائله بیلیرسن نلاییق ایشلر گۆردویوندن، توده چیلره قوشولماغیندان خبریمیز یوخدور؟ باخ، دئییرم، دینمز، سۆیله مز چیخین خیرمانیمدان. او موزدورلارینا دی، او هندورلرده گۆرونمه سینلر. یوخسا...

تومگۆز فرروخ بورونونو توتا-توتا قاپیمیزی چیریب گئتدی.

نم عبدالله امیمین آدینی ائشیدنده گۆزلری دولدو. بیر ایلدن چوخ ایدی کی، امیمدن خبری یوخ ایدی. هاردایدی، نه ایشله مشغول ایدی. بو یاخیندا ائشیتدیکلرینه گۆره خئیلى آدمی زیندانا سالمیشدیلا، بلکه ائله او دا او زاوالیلارین آراسیندادی. نم تئز-تئز آناما عبدالله امیمدن سۆز سالیب کۆوره لردی: — دئدیم، بالا، شاهلیقلا شاهلیق ائلمیه جکسن کی، جاوانسان، گل، بالا، ائولنگین، سنین ده باشین باغلیئم. سۆزه باخمادی. ائله دئییردی مننن ایشیووز اولماستن.

او گوندن آتام بیکنف-بیکنف گزیر، الی ایشه یاتمیردی. زحمتله ییغدیقلاری پولو بیر نادوروسته، فیریلداقچیا وئردیگی نین پئشمانچیلیغینی چکه-چک: — بو تومگۆز فرروخو بیز آخی

اؤوبن کونجونده چای دمله ین آنامین اللری اسدی. آز قالدی چاینیکی الیندن سالسین. نم ایکی الینی دیزینه چیریب: — من ائله بئله ده بیلیردیم. او ناکیشیدن نه دئنس گۆزله مک اولاردی، بالا، اوشاقلیقان ائله جووللاغی ایدی کۆپک اوغلو. یادیندان چیخب، آی احمد، قونوم-قونشودان الینه نه دوشوردو اوغورلایاردی. یاخشی، بالا، بس او تورپاغین کاغیدیندان-زادیندان یازدیریب بارماغینیزی باسمادیز؟

— نه کاغید، آی ننه؟ بولود قاغانان ائوه گلئب، بیر یئرده دوز-چۆرک کسمیشیک. چۆرک ائی، ننه، چۆرک کسمیشیک. — نم یاندیغیندان قارغیسا کئچدی: — گۆروم اونا چۆرک قنیم اولسئن. آمین، یا رببیم! او چۆرک قدرینی بیلندی؟

آخشام تومگۆز فرروخ یانیندا بیر کیشیله ائومیزه گلدی. نم چارشایینی باشینا آتدی، اتگینی اللرینه ییغیب قاباغا کئچدی: — آی کیشی، اللهیندان قورخمتسان؟ بو نه هنگامه دیر چیخاردئسان، هه؟ ناکیشیلیک ائلمه فرروخ. نئچه ایلین قونشوسویوق. بلکه ائله گۆر قونشوسو دا اولدوق. — فرروخ سیرتیق-سیرتیق آتامین اوزونه باخیب الینی-قولونو اؤلجه-اؤلچ:

— ناکیشی سنین اوغلانلاریندی کی، گلئب تورپاغیما ییبه دورئبلار.

آتام حیرصله فرروخا باخدی. سونرا: — فرروخ، — دئدی، —قوشاقالا قاپیسی نین آغزیندا بولودلا راستلاشمادین؟ قارداشیم سنی آدم بیلئب ائوه گتیرمه دی؟ اوتوروب سنینه دوز-چۆرک ده کسدیک. بو نه مثله دی. سن نه دانیشدیغینی بیلیسن؟

— هی، احمد کیشی چۆرگی باشیما قاخئسان؟ نئینک، نئینک. — بیز او چۆره یه ایناندیق، فرروخ. بولود دا، من ده، دئمک، وئردیگیمیز پولو دانیرسان. تورپاغین پوللارینی توپلاییب وئرمه دیک سنه؟ بولودا دئمیشدین کی تومن وئرین منه. دئدین پتخورا گئدترم، منه تومن لازیمدیر. پولون آزیغی سنی قانع ائلمه دی، اوستونده قیزیل دا آلدین.

منیم گۆزومون قاباغینا آنامین ائیوانا کئچیب بوینوندان، قولاغیندان چیخارتدیغی قیزیلار گلدی. کۆرپه قارداشیمی امیزدیرنده اوشاق آنامین آرپا بوینباغیسینی الیه اویناداردی. ایندی آنامین بوینو بوش قالمیشدی. من ایستر-ایسته مز کئچیب کیشی نین قاباغیندا دایاندیم.

— آنامین سیرغاسینی، بوینباغیسینی وئر، — دئدیم. — وئر اونلاری!

تومگۆز فرروخ دؤنوب توم گۆزلرینی قیرپا-قیرپا :

ننم: - آی اوغول، او یانینداکی نادوروستنن قودادیرلار. سن تانمئرسان. خوراسانناندی. او، فرروخون طرفینی ساخلاماسا قیزی نی اوغولندان بو شاتدیرار. - ننم باشینی یئللە یە-یئللە یە آه چکدی: - او اللهسیز سنی ایشه سالماسا یاخشیدیر.

آتام سحریسی گون یئنه ده قازی نین یانینا گئتدی. یئنه ده گلمگی اوزون چکدی. ننم یئنه ده آتام گلن کیمی باشی نین اوستونو کسدیردی. انام آتامین یاغیشدان ایسلانمیش

آیاقلارینا گۆره یئنه ده سو قیزدیردی. آتام بو دفعه لاپ دیلخور گلمیشدی. آتام آیاقلارینی سویا سالا-سالا دانیشماغا باشلادی: - نچه ساعات نۆوبه گۆزله میشم، - دئدی. - گۆردوم فرروخ گلدی. او بیزه گتیردیگی کیشی ده یانیندا، هه، گلدی فرروخ، باشی دا ساریقلی. فیکیرلشدیم کی، بونون بورنو قانامیشدی، گۆره سن، نییه باشینی سارییب. بیزی قازی نین یانینا بوراخیلار. قازی فرروخدان سوروشدو کی، شاهیدین بومو؟ دئدی، بلی، قازی آغا، ائله بو کیشی نین یانیندا ائوین ایچینده یابانی نئجه اوستومه تولازلادیسایا بابا باشیما دیدی. - قازی کیشی نین آدینی سوروشدو. سورا سوروشدو، کیشی، فرروخ جفرپور دوزمو دئییر؟ سن اؤز گۆزلرینله گۆردونمو ووراند؟ فرروخون شاهیدی بیر منه باخدی، بیر ده فرروخا. دئدی، قازی آغا، اؤز گۆزلریمله گۆردوم. آز قالدی ائله اوراداجا کیشی نین اوزونه توپورئم. نعلت شطیپانا، دئییب، گوجلە اؤزومو ساخلادیم. - آتام سوسدو، مایوس-مایوس ننمه باخدی. - دئییه سن، ننه، بو فرروخ مندن ال چکمییه جک. بو صۇحبتن سونرا قونشوموز الیش دایی آتام دئدی کی، تومگۆز فرروخ قازیبیا یئریینده قویروغو تیر-تیر تیرته ین بیر قوچ آپاریب کی، ایکی گۆز ایسته ییر تاماشاسینا دورسون. الیش دایی دوز دئییرمیش، قازیبیا آپاریلان روشوت اؤز ایشینی گۆردو. محکمه ده تومگۆز فرروخون شرطی بو اولوب کی، تورپاغیمی اؤزومه قایتارماسا، منیم باشیمی یاردیغینا گۆره شیکایتیمی گئری گۆتورمییه جگم.

تانیبیردیق. ناحاق قاغانان بو ایشه قول قويدوق. بو آدامان گرک سالاملئیکوم بئله ائلمه یسن، - دئییردی.

بیر گون آتامی قازی نین یانینا چاغیردیلار. قازی نین ایداره سی اردبیلده یئرلشدیگی اوچون آتامین گئدیب گلمگی اوزون چکدی. آتام آخشامدان خئیلی کئچمیش گلدی. یورغون ایدی. یاغیشلی گون اولدوغو اوچون آیاقلاری چاریغین ایچینده ایسلانمیشدی. انام لینده سو گتیردی، آتام آیاقلارینی ایستی سویا سالدی. هامیمیزی نیگارنچیلیق عوذوردو. گۆرن، قازی آتامی نییه چاغیرمیشدی.

ننم: - نولدو، آی احمد، دانیش، بالا، اورگیمیزی اوزمه. آخیر کی، آتام دیلندی: - آی ننه، قازی آغا تومگۆز فرروخون طرفینی ساخلائر، دئییر، سننن شیکایت وار، فرروخ جفرپوردان. کیشی نین تورپاغینی ضبط ائتمگین بهس دؤیول، هله اونون باشینی دا یارمیسان. - سن نه دئدین؟ - دئدیم فرروخ منیم قیزی می سؤیدویونو، قازی آغا، سیزه دئییب؟

- سه نین قیزی نی سؤیب دئییه کیشی نین باشینی یارمالیسان. سن ده سؤی، یوخسا... - من اونون کیمی تربییه سیزلیک ائلمرم، - دئدیم، - وورارام، اما سؤیوش سؤیمرم. - یاخشی، یاخشی، گئت. صباح گه لرسن. کیشی نین شاهیدی وار.

آتام دا دئییب کی، قازی آغا من اونون باشینی یارمامیشام. ساریغینی آچیب باخین. ائوین ایچینده ده یابا اولار؟ قازی عصلشیب آتام غیظل: - کیشی نین شاهیدی وار. اوزون دانیشما. صاباحدان کته نینی، خیشینی، اؤکوزونو- نین وار چیخارت خیرماندان. او تورپاغی سنه ساتسایدی الینده سنه دین اولمالییدی.

آتام باشا دوشور کی، قازی قوچون خترینه ایشی فرروخون خئیرینه هلل انده جک. اوزونو قازیا توتوب: - قازی آغا، بیر سوال وئرمک ایسته بیرم سیزه؟ بو فرروخون، بو اللهسیزین سنه گتیردیگی قوچون قویروغو چوخ بویوک ایدی، ائله می؟

- نه؟ نه دئدین؟ - قازی حیرصیندن آیاغا قالدیر: - چیخ اودامنان! ولدوزنا! لعنته گلمیش!

آتام او گوندن اردبیلدن آیاغینی کسدی. فرروخا دا خبر گؤندردی کی، گلیب ساتدیگی اکین یئرینه بییه دورسون. آتام فرروخا بیر ده اونو دئدی کی، سن کی، بئله دلدوزلوق ائله دین، سن او تورپاقدان خئیر گۆرمیه جکسن.

بیبیم چوخ کئچمه دی کی، منی کبله نیه نین یانینا قرآن درسی کئچمه یه آپاردی. آرتیق بیر نچه حرفی یازیب اوخویا بیلیردیم. الی ایشدن سویویان آتام فیکیرلی-فیکیرلی گزیر، صمد امیمله ایش دالینجا هاراسا گنیدیپ گلیردی. ننمین باشی مال- حیوانا قاریشمیشدی. سحر مال-حیوانی اؤروشه بوراخیر، آخشام اوستو اؤروشدن قایدان اینکلری ساغیر، ساغیلانین دا، ساغیلمایانین دا اوتونو، الفینی وئریب تۆوله یه سالیردی. آتام دا قارداشیم قوجاغیندا نمه ال-آیاق وئیر، نه دئییرسه یئرینه یئتیریردی. بیبیم خالچا توخویا-توخویا دوداغی نین آلتیندان بایاتی دا دئیردی. منه دئییردی کی، بو بایاتیلاری ننمدن اؤیرنمیشم.

- خالچانی کیمه توخویورسان، بیبی؟ - سوروشورام.

- بیبیم گۆزونو ایلمه لردن چکمه دن:

- اؤزومه، حلیم، - دئدی. - گۆرئسن، آز قالد. الله قویسا توپوما کیمی قورتارارام. ننم یانیمدا اوتورسئیدی چوخدان کسمیشدیک. ننمین ده ایشی، گوجو. مال-هئیوانا باخماق آسان گلمه سین ائی سنه. - بیبیم چئوریلیب گولومسونور و اوزومدن بیر چیمدیک گۆتورور.

- الله قویسا، اینشالله سنه ده توپوندا بوندان یاخشیسینی توخایاجام.

- بس بادام امیدوستوم سنینله خالچا توخوماق ایستیمیر.

بیبیم ندنسه سوسوب باشینی یئلله ییر.

بادام امیدوستوم قاشقباقلی گزیر، بوتون گونو حیرصینی یودوغو قاب-قاشیغا، اوشاقلارین اوستونه تۆکوردو. بیر دفعه بیبیمدن سوروشدوم کی، بادام امیدوستوم نییه قاشقباقلی گزیر.

بیبیم هونگی توخودوغو ایپلره هولله یه-هولله یه دئدی:

- اونون دردنی اول ائو دردنی ایدی، ایندی ده قاغامی دیله توتور کی، چیخیب تهرانا گتسینلر.

- بس صمد امیم نه دئییر؟

- قاغام نه دئییه جک. ننم می تک قویماق ایستمئردی. اونا گۆره ده راضی اولموردو. ایندی کی، احمد لعلم شورویدن همیشه لیک گلیب، سیزی ده گتیریب، اونا گۆره ده صمد قاغامین بهانه سی قالمئب.

ننم گۆزونو یوللاردان چکمیردی. بولود عمیمله عبدالله عمیمین یولونو گۆزله ییردی. گئجه ننم سکسکه لی یاتدیغیندانمی، بولود عمیم فیکریندن چیخمادیغینا گۆره می یوخو گۆرموشدو. سحر یوخوسونو آناملایملک بیبیمه دانیشاندا من ننمین بؤیرونو کسدریمیشدیم: - گئجه، آی قیزلاریم، گۆی قورشاغی گۆرموشم. دوز ساوالان داغی نین اوستوندن آشاغییا جان اوزانئردی. ظنیم منی آلاتمئرسه بولود یول گلئر.

آتام سئوینه-سئوینه دئدی: - الله آغزیندان ائشیتسین، ننم، کاش ایکسی ده گلئیدیلر. آغاقارداش گلئیدی لئیلانین ده تکلیکدن جانی قورتاراردی.

بیبیم نمه تسلی وئریب: - اینشالله گه لرلر، - دئدی، - فیکیر ائلمه.

آنجاق ننمین یوخوسو دوز چیخمادی. عکسینه، خبر گلدی کی، شیمالی آذربایجانلا جنوبی آذربایجانین سرحدلرینه مفتیلر چکیلیر، یوللار باغلانیلیر، ایکی نهنگ دؤولتین اسارتی آلتیندا یاشایان، تورکمچای موقاويله سیندن سونرا موستقیلیگینی ایتیرن آذربایجاندا جاماعاتین بیر-بیرلرینه گئدیش-گلیشلرینه قاداغا قویولور. یئنه ده خبر گدی کی، ساریباشلارلا شاهین عسگرلری آراز بویو دوزولوب. بو گۆزله نیلمز خبر هامینی چاشباش سالدی. ننم ایکی الینی دیزینه چیرپیب وای-شیون قوپارتدی.

شعریمیز – شاعیریمیز ŞEİRİMİZ- ŞAİRİMİZ

سن وطنیمسن ائيله رم افتخار
اذان چاغی اذان چکن رستگار

سنین سو بوق گونلرینده یغیشدیم
چیلو چیلو کرتوپ یئییب قیزیشدیم

رحمتلیک جوان شاعیره میز مهسا مستجابی (مهسان).
رحمتلیک جوان شاعیره میز سید مهسا مستجابی، بیر شاعیر
و رسام و یازیچی اولاراق ۱۳۵۲ جی ایل ده تهران شهرینده
دونیا یا گوز آجدی. او اوشاقلیق گونلرین و آنا اوخولون
خالخال شهرینده باشا یئتیریب و یاشامینین قالان ایل لرین
تهران شهرینده گئچیردیب و دیپلم آلیب و تهران یونیورسیتته
سینه داخیل اولوبدیر. شاعیره میز ۱۳۷۹ ایل دن شعر
یازماقی باشلایب و خالخالین گوزل طبیعتین خاطرلاییب و
اوشاقلیق چاغلارین و حاجی باباسین (بووک باباسین) یادا
سالیب و اولاردان ایلهام آلاراق شعر لرین یازیبدیر. مهسا
شعیر یازماقدا (مهسان) تخلص ائدیب و اونون شعیر لری
اطلاعات، کیهان، جمهوری اسلامی گونده لیک لرینده و امید
زنجان و سبلان درگی لرینده چاپ اولونوب. مهسا اوشاقلارین
گوزل دونیاسینا باخاراق ۱۳۸۲ ایل ده شعر کودک کتابین
اوشاقلار اوچون یازیب و چاپا یئتیریب. مهسادان نچه شعیر
کتابی کی اولاری، مخمل احساس، زلال خاطر، گنجینه ی
اشعار، اشعار عاشقانه، تورکجه شعیر کتابی کی اونو حاجی بابا
آدلاندیریب یادگار قالیب. مهسا بیر ناقلیل کتابی بووک یاشدا
اولان انسانلار اوچون یازیب کی اونو من از کره ی مریخ آمده
ام آدلاندیریب. و حال حاضر ده اونان بش کتاب قالیب کی
چاپا حاضرلاندیردیله او کتابلارین ایکسی ناقلیل کتابلاری
دی کی بیر اوشاقلار اوچون یازیلیمیشدی، دیگر کتابلارین
آدلاری: نقد راز، پند و نصیحت، یاشلی انسانلار شعیر
کتابی، و خاطرات من کتابی دی کی شاعیره میزین خاطریره
لری اوندا یازیلیب.

مهسان بیر گوشه دی کی اوزو شعرینده وصیت ائتدیگی

مهسا مستجابی

حاضرلادی: المیرا زنجانی (صنم)

خالخال

خالخال سنین اوشاقلارین قاچیردی
قارا یئلر باش ساچلارین آچیردی

بو ائولرده اوشاقلیقیم گئچیدی
ساغی سولی بیر بیریندن سئچیدی

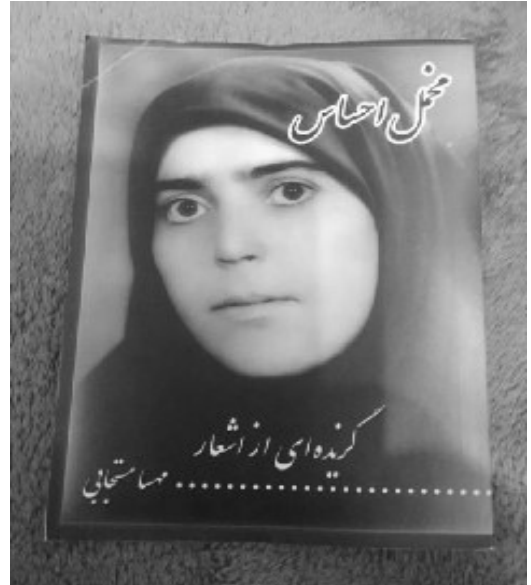
قاریزلارین قیب قیرمیزی چیخاردی
ایم سنین اللرینی سیخاردی

قیش گونلری قاش قاباغین آچمادین
سوروشنده مندن دوروب قاچمادین

کیمین ۱۳۹۸ ایلینین شهر یور آییندا سونوب و چوخ
سئودیگی وطنی خالخال شهرینده توپراقا تاپشیریلدی. مکانی
جنت و یولو گندرلی اولسون.

حایاتدا اولاندا، فکرین اوندایدی
اونو آختاریردین، هر دم هر آندا
منزلین موبارک تزه مکاندا
گئدیشین یاندیریپ اود وریر جانا
آجینی زوققوم تک، قاتاجاق قانا
شعریم یاس توتوبدی، آغلا ییرسانا
دردین یئرلشمییر، ظن و گماندا
منزلین موبارک تزه مکاندا

اوزون کوچوب گئددین، شعرین قالییدی
خالخالین خالقینین، کونلون آلییدی
توپراقیندا سانا، مزار سالییدی
انسان یاشایاجاق یازیپ قرآندا
منزلین موبارک، تزه مکاندا

بیر گنده یدیم چولدره نین اوزونه
قوربان اولوم بولاغینین گوزونه
آخیر گلدیم توپراقیندا یاتماقا
گونشیلن داغ دالیندا باتماقا
مهسا مستجابی "مهسان"

بو فانی دونیانی، اگر آتاسان
صنمین شعرینه دردی قاتاسان
بو سو یوق توپراقدا، اگر یاتاسان
یاشاداجام سنی، شعر و رماندا
منزلین موبارک تزه مکاندا
المیرا زنجانی (صنم زنگانلی)

سونوندا یئتیشدین ایستگیین سن
گوروشدون آنانلان، دور و زماندا

چول دره نین بولوتلاری آغلا سین
 سئلر سولار یولا دوشوب چاغلا سین
 اوچان قوشلار قول قانادین باغلا سین
 ائل سارایی گوز باغلا دی دونیا یا
 بیر قوش کیمی اوچوب گئددی تانریا

آرش ترکمانی (یورقون تورکمانلی)

+++++

بلکه یئنه گلدیم یوخونا سنین

بلکه ده او یاندی مورگولو آنلار
 یوخودا یاشادیق اوتن گونلری
 بیرده جانلانایدی گنچن او دانلار

نجه ده اوزلدیم، بیر الله بیلیر
 گوزلریمین یاشین، اسن ال سیلیر
 نفسیم چیخاندا تک سنی دیلیر
 دونیدی دامارا سئوگیلی قانلار

سن ده منیم کیمین سئودالانایدین
 قلبیمده سئوگی نی بیرده آنایدین
 صنمین آرزوسین یئنه قانایدین
 بیرده بیرلشیدی سئون او جانلار

صنم زنگانلی

ناظيم احمدلى

گۆرمەدیم

بو ایل ده یاز یاغیشینی
تۆكدو داغلارا، گۆرمەدیم؛
آغ دومان چیخیب اورماننان
چۆكدو داغلارا، گۆرمەدیم؛
بولود توتوب خونچاسینی،
آیدی یئرە دولچاسینی؛
باھار یاشیل فیرچاسینی،
چكدی داغلارا، گۆرمەدیم؛
بیخدی، وطن دردی بیزی،
اوزوقویلو سردی بیزی؛
فلک بیغیب دردیمیزی،
اکدی داغلارا، گۆرمەدیم؛

حسرت اودداندی جانیمدا،
گومان قاتداندی جانیمدا؛
روحوم آتداندی جانیمدا،
سكدی داغلارا، گۆرمەدیم .

غۆنچەلری بویلو درە

غۆنچەلری بویلو درە،
سئلین گلەسی اولمادی؛

دیدرگین دوشوب اوبالار،
ائلین گلەسی اولمادی؛

بولودلارین قیسیر اولدو،
قیسیر اولدو، اسیر اولدو؛
کولکلرین یئسیر اولدو،
گولون گلەسی اولمادی؛

دردین-غمین هر بیچیمده،
اورمانلارین غم کۆچوندە؛
تویون-دویونون ایچینده
گلین گلەسی اولمادی؛

بیلمه دیم نیی قارغیییم،
اسن کولی قارغیییم،
دئدیم، قلی قارغیییم
دیلم گلەسی اولمادی؛

قوروتدو گولومو، فلک،
داغیتدی ائلیمی، فلک؛
گۆندردی ظلومو، فلک،
اؤلوم گلەسی اولمادی .

هر شئی یانلیش

گۆی اوزو ناخیش-ناخیش،
عۆمور-اۆتن بیر یاغیش؛
هانى او شیرین باخیش،
او شیرین باخیش ...

یوللار یئنه سازاخدی،
داغلار منە یاساقدی؛
اۆتن سئوگی اوزاخدی،
منە سئوگیدن دانیش ...

کبری قولیئوا نین اوز گئچمیش

Kübra Quliyevanın tərcüməyə halı

قولیئوا کبری فرخ قیزی باکیدا آنادان اولوب. آذربایجان دؤولت اونیورسیتتی نین شرقشوناسلیق فاکولته سینى بیتیریب. عالیمدیر. آذربایجان میللی علملر آکادئمییاسیندا ایشله ییر.

ایندییه قدر موختلیف علمی منبعلرده ۸۰-دن چوخ علمی مقاله سی چاپ اولونوب. نئچه-نئچه علمی کیتابین، درس وسایتی نین، تدریس پروقرامی نین مؤلیفی، رئاكتورو و رایچیسیدیر. تورک دیلی اوزره ترجمه چیدیر. دفعه لرله خاریجی اؤلکه لرده - آلمان-آتا، اوقا، قیرغیزستان، تورکیه نین آدانا، اسکیشهر، ایزمیر، آنکارا، قیرشهر، ایستانبول شهرلرینده، شیمالی قبرس تورک رئسپوبلیکاسیندا، تیرانادا، بوداپئشته، سارایئوودا، تهراندا، هوللانندیادا کئچیریلن بین الخالق سیمپوزیوم و کونفرانساردا چیخیش ائدیپ، دیپلوم و سئرتیفیکاتلار آلمیشدیر.

ک.قولیئوا عئینی زاماندا بدیعی یارادیجیلیقلا دا مشغول اولور. بیر نئچه دفعه تورکیه نین " گونئیسو " ، "بئشپارماک " ، " دولونای " آدلی ژورناللاردا، " تورک دونیاسی شاعیرلری آنتولوژیسی " نده، " دئم واکتی " کیتابیندا سئیرلری درج اولونوب. آذربایجاندا " آذربایجان قادینی " ، " مهستی " ژورناللاریندا شیرلری، " علم و حیات " ژورنالیندا، " ادبیات و اینجه صنعت " ، " آنا " ، " علم " ، " یوردداش " ، " اوغوز ائلی " ، " آخیسخانین سسی " ، دربندین " لئنینچی " ، قوبانین " شفق " ، " علم " ، " ۵۲۵-جی " قزئتلرینده، " قوشا قاناد ۲ " (۲۰۱۸)، " قوشا قاناد ۳ " (۲۰۱۹) بدیعی آلماخیندا شیرلری، ترجمه لری، علمی و پوبلیسیستیک مقاله لری چاپ اولونوب.

" قیزیل اولدوزدان آیارایا دوغرو " ، " آزادلیغا اوچان ایلک تورک " ، " آنادولو آشیقلاری " کیتابلارینی آذربایجان دیلینه چئویریب..

روحوم یوردا دؤنوبدو،

اوجاق یئری سؤنوبدو؛

حسرت درده دؤنوبدو،

درد اؤزو ده بیر ناخیش ...

اود توتوب یانیر یئر-گؤی،

کؤنلوم بیر یانیقلى نئی؛

دونیادا هر شئی، هر شئی،

هر شئی بیر یانلیش، یانلیش ...

نصرت کسمنلی

نه دیر گؤزلرینده بو غملى سوال؟

اونوت کدرینی،غمینی اونوت

هله کی عؤمرونده من و ارام سنین

اونوت کدرینی،غمینی اونوت

بودا بیر زاماندى گلیب گئده جک

سئوینجین کدره گولوب گئده جک

بو غملى گونلرین اؤلوب گئده جک

اونوت کدرینی،غمینی اونوت

ائله بیر داغسان کی ووقار یاراشیر

سؤیله طالعینده کیملر دولاشیر

سن ائله ایشیقسان گؤرنلر چاشیر

اونوت کدرینی،غمینی اونوت

داغلاردان گلیمیشیک چنی اونوتما

او شیرین چاغلاری،دمی اونوتما

قوربان گؤزلرینه منی اونوتما

اونوت کدرینی،غمینی اونوت

اونون ایلک شعیر کیتابی " دویغو یارپاقلاری " ۲۰۰۰- جی ایلده چاپدان چیخیب. حاضیردا بیر نئچه شعیر و حکایه کیتابینی چاپا حاضیرلاییر. بیر نئچه شعیر کیتابی نین رایچیسی، رئاكتورو و ترتیچیسی اولموشدور. ک.قولیئوانین ایستر علمی، بدیعی یارادیجیلیغی حاقیندا " اعم "، " آنا "، " یوردداش "، " صاباح " قزئتلرینده یازیلیمیش، آذربایجان میلی تئلئویزییاسیندا " دورنالار قایداندا " وئرلیشینده تقدیم اولونموشدور. بیر نئچه ائنیسیکلئوپئدیادا حاقیندا یازیلیب. " قیزیل قلم " دیپلومو آلمیشدیر. بدیعی یارادیجیلیغی ایله علاقه دار " موقدس قلم "، فجرصوبح موغان شیرکتی نین " ضیا " دیپلومو ایله تطفیف اولونموشدور. " تورک دونیاسینا کاتکیلاریندان دولایى " بیلکند اونیوئرسیئتتى نین مئدالینا لاییق گؤرولموش، تورکیه سانات پلاتفورمونون " ۲۰۱۵ تورک دونیاسی گیریشیمجی لیدئر اؤدولو " کوبوکونو آلمیش، آروپا نشر مطبوعات ائوی " نین " ان یاخشی وطنپرور تدقیقاتچی عالیم " قیزیل مئدالینا لاییق گؤرولموشدور.

اونون شعیر لریندن بیر نئچه سی

ایچره

باغریما چکدی داغی هیجری-سیتمین، ای گول،
ائیله دی حالی-پریشان منی اغیار ایچره.

داغ اولا دؤزمز ایدی بلکه ده بو حالیمه،

من ایدییم کیم، ائله دیم شامو-سحر زار ایچره.

مونیسیم چیفت گؤزوم، بیر ده کی، قلب اولدو منه،
ائتمه دیم سیریریمی آشکار کیمه سه خار ایچره.

قمی-مؤحنت یوکو ایله اورگیم اولدو کباب،
چیله ین اولمادی سو، قالدی اورک دار ایچره.

ائتمه دیم امما شیکایت، تنی-نازیک بدنیم،
یانسا دا شام و-سحر کؤز-کؤز اولوب نار ایچره.

سؤز

بیر دوررو-افشاندور ساچار ضیاسین عالمه سؤز،
ائیله یهر هر دورلو اسراردان عاریفی عیان سؤز.

سؤز ایله اولدو فوضولی چون کؤنوللر سولطانی،
موکرم ائندی آنی، خلق ایچره تا نور قیلدی سؤز.

گاه آچدیرار گوللر، قلب ائوی گولوستان اولور.
گاهی تۆکدورر یاشین، تار-مار ائدر جان ائوین سؤز.

گاه وئرر گوج آدمه فرهاد تکین داغلار یارا،
گاه سالار صحرالره مجنون کیمی یئک کلمه سؤز .

ای صبا، واقیف اول هر اسراریندان سن سؤزون کیم،
ائتمسون سؤیله ین آندا هیچ کؤنلو پریشان بیر سؤز.

الله

ال آچسا بیرى، دردینه درمان ائدر الله،
آزسا یولونو، بنده یه فرمان ائدر الله.

ایسترسه گؤیو تیتره دهر البت غضبیندن،
صحرانی بئله ایستسه گر باغ ائدر الله.

اول حؤکمو-جاهان حاکیمیدیر، فرمان الینده،
ایسترسه وئرر دورلو جزا، آه و ائدر الله.

گرچی بوتون عالمترین تک صاحیبی اویسا،
ایسترسه یئر، یا کی، گؤیه حؤکم ائدر الله.

ای قول، نظر ائت، اولماگیلن سن دیلی-قافیل،
چون گولونو شاه، ایستسه نایب ائدر الله.

اسلام صديق

گئدن

دور، دایان، ای ساریبان، روحی-روانیمدیر گئدن،
جان دئییم، جانندان اؤته، جانیمدان جانیمدیر گئدن.

هیجری-غمیله گونوم آه-وای اولان شام و-سحر،
دؤندویوم پروانتک باشینا نورومدور گئدن.

یوخدور آندان غئیریمی قلب ائویمی ائتسین آباد،
کؤنل ائویم برباد ائدن، آباد ائدن اولدور گئدن.

اولماسا یوخدور حیات، تاردیر منه اول کاینات،
چون قارنلیق عؤمرومه گونشیم، آیمدیر گئدن.

یوخ واریم، یوخ دؤولتیم، اولدور تاجو-تخت بختیمه،
دور، دایان، ائی ساریبان، اول تاجو-تختیمدیر گئدن.

وارسا

گلسین منی گؤرسون مدام، حالی-دیلدن بیلن وارسا،
باغچاسیندا گول یئرینه قانقال، تیکان بیتن وارسا.

دام و-هیجری یاخار جانیم، عرش اولار عرشه افغانیم،
افغانیمدان آنلار آنجاق دام اودوندا یانان وارسا.

باهار بارانی تک یاشلار گؤزومدن سئل اولوب، آخار،
یئتر افلاکه فغانیم، فغان ندیر بیلن وارسا.

فرهاد چاپدی بیسوتونو، شیرین قهریله مؤوت اولدو،
مؤوت اولماغی بیلر بیر تک فرهاد اولان، مجنون وارسا.

درویشا، باخ، نظر ائت من بینوانین حالینه،
دی کیم، گرچی جان ائوینی منتک برباد ائدن وارسا.

شاه ایسماعیل

هئچ گلمزدی یوخودا دا عئینیم،
نه فیکیردی، دوشوب یئنه بئینیمه
شاهلیق قوشو قوناردیمی چیینیم،
سنین آدین منیم آدیم اولسایدی

گؤردویومو سنین کیمی گؤرردیم،
هؤردویومو سنین کیمی هؤرردیم
جانیمی دا سنین کیمی وئردیم،
سنین تاختین منیم تاختیم اولسایدی

غئیرتیندن گؤیریبدی غئیرتیم،
حئیرتینی اؤتوب-کئچیر حئیرتیم
اوتوز ایکی یاشدا گؤرن نئیلردیم،
سنین باختین منیم باختیم اولسایدی

اون قات چوخدو گلیریمدن چیخاریم،
دالینجادی، یولونجادی آخاریم
اووخاریندان اووخار آلیب اووخاریم،
سنین آتین منیم آتیم اولسایدی

یئتمیش ایگید قیزیلباشیم باشیمدا،
مقصدینی میقسد قویوب قارشیمدا،
آتلتار دیممن ده اون دؤرد یاشیمدا،
سنین واختین منیم واختیم اولسایدی

۵ مارت ۱۹۸۵